

Департамент освіти і науки
Київської обласної державної адміністрації
Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради
"Академія неперервної освіти"

І.В. Дубровіна

**МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

Науково-методичний посібник

м. Біла Церква – 2017

УДК 374.7

ББК: 74.40

Д 79

Дубровіна І.В. Методика організації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти : науково-методичний посібник / І.В. Дубровіна. – Біла Церква, КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти", 2017. – 264 с.

*Схвалено і рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу
Київської обласної ради "Академія неперервної освіти"
(протокол № 2 від 13.06.2017 р.)*

Рецензенти:

Гораш К.В., старший науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, кандидат педагогічних наук;

Ковальова С.В., завідувач кафедри філологічних, суспільно-гуманітарних та мистецьких дисциплін Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради "Академія неперервної освіти", кандидат педагогічних наук, доцент

У науково-методичному посібнику розглядається проблема організації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти. Рукопис висвітлює теоретичний та практичний аспекти організації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва. Теоретичний аналіз проблеми, практико-зорієнтовані матеріали та методичні рекомендації з розвитку самоосвітньої діяльності, розробки навчальних занять, різнорівневі творчі завдання, анкети, діагностичні карти допоможуть ефективно організувати самоосвітню діяльність педагогічних кадрів.

Посібник адресовано педагогічним працівникам закладів післядипломної педагогічної освіти, керівникам навчальних закладів, методистам, учителям музичного мистецтва з метою удосконалення масової педагогічної практики.

©Дубровіна І.В., 2017

© КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти", 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	7
1.1. Самоосвітня діяльність як пріоритетний напрям особистісно- професійного вдосконалення педагогів-музикантів.....	7
1.2. Розвиток творчої індивідуальності вчителя музичного мистецтва засобами самоосвіти	20
1.3. Професійні функції вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвітньої діяльності	28
1.4. Вимоги до індивідуальності педагога	41
1.5. Інформатизація самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах глобалізованого суспільства	64
1.6. Структура самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти	73
1.7. Стимулювання мотиваційної сфери самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва	90
1.8. Фактори активізації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва	102
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	114
2.1. Розвиток самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва засобами активних форм навчання	116
2.2. Методичні розробки щодо фахового удосконалення вчителів музичного мистецтва	127
2.3. Діагностика фахових знань вчителів музичного мистецтва	214
ВИСНОВКИ	229
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	231
ДОДАТКИ	241

ВСТУП

Стрімка перебудова соціальної сфери життя, інтеграція України в європейське співтовариство вимагають кардинальних змін у галузі післядипломної освіти, що зорієнтована на нові цінності та результат. Сучасний період розвитку освіти ставить значні вимоги щодо якісного рівня фахового удосконалення вчителів. Процеси реформування вітчизняної системи післядипломної освіти визначають пріоритетний напрям – організацію самоосвітньої діяльності як оновлення та удосконалення знань та умінь фахівців в умовах реалізації концепції нової української школи. Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, самоосвітня діяльність забезпечує особистий розвиток людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя [61]. Самоосвіта, будучи необхідною умовою ефективності педагогічної праці, сприяє духовно-інтелектуальному зростанню педагога, появі нових творчих ідей та технологій навчання, розвитку процесів самовдосконалення тощо.

Як справедливо вважав К. Ушинський, вчитель живе доти, поки він вчиться, як тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель [98].

С. Змеєв наголошує, що головною особливістю самоосвіти педагога є роль особистості, що постійно зростає в організації свого навчання. Фахівець володіє достатнім рівнем самосвідомості, життєвим досвідом, розумінням навчання і шляхів реалізації набутих знань для того, щоб брати активну участь у діагностиці своїх освітніх потреб, плануванні, створенні сприятливих умов для самонавчання, самореалізації, самооцінювання і самокоригування [30].

Актуальність розкриття методики організації самоосвітньої діяльності педагогів-музикантів зумовили нові підходи щодо удосконалення системи підвищення кваліфікації закладів післядипломної педагогічної освіти, які виступають провідними освітніми осередками професійного розвитку спеціалістів.

Отже, одним із найважливіших завдань сучасної післядипломної освіти

стає підготовка компетентних фахівців, які здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, чия основна компетенція полягає в умінні до самонавчання упродовж життя. У зв'язку з цим актуальним є наукове розроблення і практичне забезпечення запропонованої методики організації самоосвітньої діяльності вчителів як засобу розкриття їхнього самоосвітнього потенціалу.

Проблемі науково-методичного напрямку як складової самоосвіти вчителів присвячено багато наукових праць. На важливість цієї проблеми звертали увагу В. Афанасьєва, Л. Дьон, К. Золотар, Є. Зоріна, Л. Калувє, К. Лейтвуд, К. Недова, М. Петрі, В. Рогожкін, Є. Тонконога та ін. Ці педагогічні дослідження дали можливість простежити у теоретичному аспекті поетапний розвиток методичного напрямку самоосвіти у змістовному та організаційному плані. Разом з тим, можна констатувати потребу в фундаментальних працях з проблеми організації самоосвітньої діяльності учителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти. Методологічною основою дослідження методики організації самоосвітньої діяльності педагогів-музикантів, як одного із засобів підвищення професіоналізму, є діалектика розвитку і системний підхід. Це поглиблює загальні методологічні принципи педагогічної науки, розуміння пріоритетних задач системи післядипломної освіти. Науково-практичне вирішення проблеми дослідження базується на загальній педагогічній теорії, заснованій на системному розумінні педагогічної дійсності, теорії безперервної освіти, принципах творчого саморозвитку особистості.

Мета науково-методичного посібника – систематизувати передовий педагогічний досвід щодо організації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти.

Практична значимість рукопису полягає у тому, що запропоновані науково-методичні ресурси сприятимуть систематизації самоосвітньої діяльності фахівців, удосконаленню їхніх самоосвітніх умінь та навичок, оволодінню рефлексією результатів педагогічної праці, урахуванню

інноваційних педагогічних технологій у педагогічній практиці.

Рукопис складається з двох частин: теоретичної та практичної. У теоретичній частині подані науково-практичні засади самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва як наукової проблеми в системі післядипломної педагогічної освіти. У практичній частині запропоновано програмно-педагогічний матеріал, який включає систему різнорівневих завдань, творчих вправ, діагностичних анкет, методичні розробки з використанням активних форм та методів навчання педагогів-музикантів у системі післядипломної освіти.

Посібник адресовано керівникам закладів освіти, викладачам, методистам системи післядипломної педагогічної освіти, учителям музичного мистецтва для посилення методичної роботи та удосконалення самоосвітньої практики.

Розділ 1. Науково-теоретичний аспект самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва

1.1. Самоосвітня діяльність як пріоритетний напрям особисто-професійного вдосконалення педагогів-музикантів

Сучасні соціально-політичні та економічні зміни в Україні зумовлюють необхідність у підвищенні якості професійної підготовки педагогічних кадрів, зростання соціального запиту суспільства на підготовку фахівців, здатних гнучко реагувати на динамічні зміни освітнього середовища, бути готовими до постійної самоосвіти. Сутність самоосвіти полягає у формуванні здатності індивідуальності педагога до самореалізації в глобалізованому суспільстві, якому притаманні риси інноваційності, неперервності [23].

М. Солдатенко стверджує, що неперервність освіти полягає у "довічному процесі набуття знань; постійному оновленні його змісту; єдності підготовки до життя і самого життя; перманентному характері зміни в освіті; неперервному процесі перетворення освіти в самоосвіту" [88, с. 242].

Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти висуває нові критерії якості організації самоосвіти як пріоритетного напрямку отримання системи універсальних знань, умінь, навичок, які допоможуть сучасному учителю успішно адаптуватися до нових вимог ринку праці; оволодіти високим рівнем критичного мислення, творчо розв'язувати професійно-педагогічні задачі.

Аналіз досліджень і публікацій доводить, що увага вчених зосереджувалася на питаннях педагогічних основ самоосвіти, її сутності, структури та змісту (С. Архангельський, М. Пшебильський, Б. Райський, Р. Сеульський, Є. Тонконога, Є. Турбовський та ін.). Педагогічні умови формування професійної підготовки та самоосвіти педагогів-музикантів відображені у працях К. Завалко, Н. Іліницької, О. Олексюк, З. Остасюк, Г. Падалки, Т. Пляченко, О. Рудницької, Н. Середи, В. Черкасова та ін.

За даними експериментальних досліджень В. Адольфа, А. Айзенберга, Ш. Амонашвілі, І. Ареф'єва, С. Висоцької, М. Коломійця, С. Крутієнко, В. Назаренко, А. Орлова, В. Пилипівського, Н. Попович, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. більшість учителів, у тому числі і музичного мистецтва, відчують певні труднощі в освоєнні та організації самоосвітніх процесів у практичній роботі.

У сучасних умовах ускладнення інфраструктури суспільства вирішальним виявляється зміна ставлення до підготовки фахівців у будь-якій області освітньої галузі, що істотним чином залежить від організації цілісного самоосвітнього процесу, який полягає у пошуку нових організаційних прийомів, об'єднанні інноваційних напрямків, які можна здійснити на основі проектування та реалізації індивідуальної програми самоосвіти.

З впровадженням у навчально-виховний процес сучасних інформаційно-комунікативних технологій вчителі музичного мистецтва освоюють функції консультанта, порадника, вихователя, автора, розробника, дослідника, користувача і пропагандиста нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Це вимагає від них спеціальної психолого-педагогічної підготовки, так як у мистецькій професійній діяльності реалізуються не тільки спеціальні, наочні знання, але і сучасні знання в галузі педагогіки і психології, технології навчання і виховання. Готовність до сприйняття, оцінки та реалізації педагогічних інновацій ґрунтується на основі самоосвіти. У розумінні сутності інноваційних процесів лежать дві найважливіші педагогічні проблеми: вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та впровадження досягнень психолого-педагогічної науки.

Як доводить практика, серед факторів, що активізують самоосвітню діяльність, виявляється потреба у фахівцях нового типу: вчителях-новаторах, творчих вчителях [48]. Оскільки спрямованість і зміст індивідуальної програми самоосвіти залишаються непорушними орієнтирами інновацій в системі післядипломної педагогічної освіти. Таким чином, самоосвіта, як інноваційна діяльність, володіючи ефективним освітнім інструментарієм

самовдосконалення, потребує проектування індивідуальної програми саморозвитку фахівця.

Розглядаючи складові індивідуальної програми самоосвіти педагога-музиканта, ми вважаємо, що необхідно виокремити притаманні їй властивості: *цілеспрямованість* (провідна мета полягає в підготовці вчителя, формуванні його індивідуальності, таких якостей, які сприятимуть продуктивній педагогічній діяльності); *двосторонній характер* (діяльність двох сторін: об'єкта пошуку та суб'єкта, в якості якого виступає людина); *творчий характер* (характеристика, яка за своєю глибинною суттю вимагає креативності, що проявляється в оновленні змісту, форм, методів самостійної пізнавальної діяльності вчителя); *динамізм* (педагогічний процес як явище, що розвивається, тому йому притаманні зміни змісту, дій суб'єктів цього процесу і самих суб'єктів); *цілісність* (інтегруюча характеристика педагогічного процесу, яка передбачає, що всі його компоненти знаходяться в узгодженому зв'язку та підпорядковані єдиній меті).

Водночас, індивідуальна програма самоосвіти включає розвиток дослідницьких умінь, які припускають придбання професійних дослідницьких компетенцій, як педагогічного інструментарію; оперативне впровадження їх в предметну область і практичне застосування у освітньому середовищі.

На думку М. Ксьонзенко "не тільки добре організовані й розвивальні умови середовища сприяють повноцінному професійному розвитку вчителя, а і він сам має бути активним, проблемно ставитися до себе й світу навколо, перебувати в постійному процесі самопізнання та самовдосконалення [48, с. 85]. Відзначимо, що на сьогоднішній день застосування індивідуальної програми самоосвіти відіграє величезну роль в оволодінні ІКТ-технологіями. Результатом організації самоосвітньої діяльності є підготовка фахівця, який володіє широким діапазоном професійних умінь. Усі вміння можуть бути розділені на три основні категорії: *когнітивні вміння*, які відносяться до специфічних для інформатики видам інтелектуальної діяльності; *практичні*

вміння, пов'язані з інформатикою; *додаткові вміння*, розвинені в контексті інформатики, але мають загальний характер [62].

Проаналізувавши дані категорії умінь, необхідно сформулювати складові професіоналізму педагога-музиканта.

Системний погляд на досліджувану проблему. Важливо розвивати розуміння предметної області та отриманих знань як системи. Це розуміння має переходити від сприйняття деталей різних компонентів систем і процесів, що сприяють їх аналізу, вихованню цілісного, інтегрального погляду; розуміння зв'язку між теорією і практикою.

Фундаментальний аспект – самовдосконалення фахівців як формування балансу між теорією і практикою, взаємозв'язок між ними.

Досвід роботи в проектах. Для успішного застосування отриманих знань педагога повинні бути залучені у якій-небудь масштабний проект розробки програмного продукту. Такий проект демонструє практичний додаток освоєних в різних дисциплінах принципів, методів і направляє педагогів до інтеграції вивчених матеріалів; адаптування. Фахівці повинні оволодіти твердими фундаментальними знаннями, які дозволили б їм виробити необхідні навички в процесі розвитку самоосвіти. Сьогодні значно змінилися погляди на вчителя музичного мистецтва, який постійно має здобувати й узагальнювати нові знання, володіти новітніми самоосвітніми технологіями, методами та вміти їх передати їх учням.

Сучасний вчитель має бути готовим до інноваційної педагогічної діяльності: сприйняття, засвоєння нових педагогічних технологій, їх застосування у навчально-виховному процесі. Педагогічна майстерність педагога, його фаховий рівень, технологічна та інноваційна культура, а відповідно й ефективність навчально-виховного процесу залежать від уміння правильно визначити та оптимально поєднувати можливості та переваги педагогічних інновацій в контексті самоосвіти. Саме від учителів, від їх відношення до самоосвіти залежить успіх освітніх інновацій.

На нашу думку, самоосвітньої діяльності відноситься до творчого рівня діяльності педагога, у результаті якого з'являються нові технології, оновлюється зміст, форми та методи навчання і виховання. Адже процес підготовки фахівців до самоосвітньої діяльності є певним процесом, що базується на психолого-педагогічній готовності спеціалістів, демократичному укладі життєдіяльності педагогічного колективу, ініціативі і лояльному ставленні до інновацій більшості учасників навчально-виховного процесу. Важливою складовою організації ефективної самоосвіти є індивідуальний дослідницький інтерес педагога до професійних труднощів, які стали для нього проблематичними та викликали внутрішнє напруження, змусили розмірковувати та діяти творчо, по-новому.

Самоосвітня діяльність вносить елементи новаторських змін у культуру, соціальне середовище, педагогічну практику, оскільки спрямована на досягнення кращого освітнього результату. Самоосвіта орієнтована на формування готовності індивіда до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку творчого потенціалу, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми. Специфічними особливостями інноваційності самоосвіти є відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в нових ситуаціях. Пріоритетом самоосвітніх процесів у мистецько-педагогічній освіті стає зміна споглядально-пізнавальних підходів на активні, ціннісно-пізнавальні, зміна функціональної парадигми навчання на творчу, за якої спеціаліст дістає можливість вільного розвитку художньої самосвідомості: усвідомлення світу культури і себе у ньому.

Аналіз педагогічної діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти засвідчує, що вони усвідомлюють необхідність упровадження нових елементів у свою роботу в процесі реалізації завдань освітньої галузі "Мистецтво", але недостатньо володіють методологією організації самоосвітньої діяльності у напрямку особисто-професійного удосконалення.

Сучасний педагог мистецьких дисциплін має володіти можливостями варіативного, творчого вирішення професійно-педагогічних задач. У самоосвітній діяльності важливою є також здатність спеціаліста до рефлексивно-творчого осмислення сутності самої інновації, з якою б науковою або художньою сферою знань ця самоосвітня технологія не була пов'язана (музична психологія, теорія виконавства, музикознавство тощо), та удосконалення тих аспектів музично-педагогічної діяльності, які вона була покликана забезпечити.

Сьогодні учитель має нові можливості для активізації самоосвіти як напряму самовдосконалення у професійній діяльності. Цьому сприяють певні обставини, серед яких важливими є: зняття обмежень у професійній діяльності, надання свободи в інтерпретації освітніх програм.

Орієнтуючись у самоосвітніх інноваціях, володіючи різними технологіями викладання свого предмету та застосовуючи їх у своїй роботі, вчитель, таким чином, самореалізується у професійній діяльності, набуває здатності до самостійного інноваційного пошуку. Кожен фахівець має право обирати такі методи викладання, які найкраще сприяють розкриттю його творчих задумів і можливостей; керуватися ідеями, які найбільше збігаються з його поглядами на роль мистецтва у формуванні художньо-естетичного світогляду учнів, на сутність учительської праці. Однак творча свобода в контексті самоосвіти спеціалістів має ґрунтуватися на науково-обґрунтованій методології музичного мистецтва, глибокому знанні досягнень сучасної педагогічної науки і практики, на відповідальному ставленні до особисто-професійного зростання. Розглянемо складові індивідуальної програми самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Складові індивідуальної програми самоосвіти педагога-музиканта

Мета програми	Сприяння самореалізації, самоствердженню спеціаліста, формування переконань, почуття відповідальності за прийняття рішень
Зміст програми	Цілісна взаємодія, співпраця двох рівноправних її учасників – андрагога-вчителя
Форми	Різноманітні форми спільної діяльності, самостійної роботи, продуктивні, творчо-пошукові, дослідницькі методи і методики
Управління	Зорієнтованість на власну індивідуальність, переважають організаційна і стимулююча функції, демократичний, заохочувальний стиль
Контроль	Переважно внутрішній, цілісний
Результати	Активна, ініціативна, розвинута, впевнена в собі, мобільна, конкурентоспроможна, життєстійка індивідуальність, достатня методична підготовка учителя

На підставі аналізу наукових джерел можемо визначити основні принципи індивідуальної програми самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва: взаємообумовленість цілей, сутності, змісту, структури, методів, форм й суспільних потреб педагогічної практики; безперервність і систематичність підвищення кваліфікації та професійної майстерності працівників впродовж педагогічної діяльності [23]; постійне вивчення методів, технологій викладання предмета та поєднання теоретичної підготовки з оволодінням уміннями і навичками необхідними в педагогічній діяльності [37]; випереджальний характер індивідуальної траєкторії самоосвіти, що спрямований на своєчасне отримання наукової інформації, методичних рекомендацій практики та передового досвіду [6].

У свою чергу, індивідуальна програма самоосвіти має дві складові: мотиваційну та варіативну. Мотиваційна складова індивідуальної програми самоосвіти є основною для реалізації інших її структурних компонентів. Вчитель, який відчуває потребу в творчості буде мотивованим до педагогічної діяльності, прагнути оволодіти педагогічними дослідницькими цілями, методами, прийомами. До виконавчої складової індивідуальної програми самоосвіти відносять дослідницькі вміння: використання методики математичних обробок даних, оформлення графіків інтерпретації, опис

результатів, вміння робити висновки, вміння раціонально вибрати різноманітні джерела інформації, уміння керувати процесом професійного самопланування та самоздійснення задумів, самоконтроль отриманих результатів. Розгляду аспектів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти сприятиме опитування для визначення рівня їхньої фахової підготовки, розміщене у додатку 5.

У наукових джерелах самоосвітня діяльність вчителя музичного мистецтва розглядається як умова розвитку педагогічної творчості. Зміст поняття *"творчість"* на різних етапах розвитку наукової думки розкривався по-різному. З позиції філософії поняття *"творчість"* трактується: як акт творіння та діяльність, в процесі якої формуються нові цінності, продукти діяльності. У той же час проблема формування творчої діяльності особистості педагога у психолого-педагогічних дослідженнях розглядалася в контексті діяльнісного підходу на основі ідеї взаємозв'язку особистості та діяльності. Поняття *"діяльність"* передбачає наявність такої інтегральної якості особистості, як активність, що повинна забезпечувати задоволення потреб індивідуальності педагога, які регулюються вимогами соціуму. Поняття *"творчість"* у педагогіці постійно ототожнювалося з поняттям *"творча діяльність"*, оскільки передбачає цілісне створення нового, неповторного, оригінального, значущого для людини. Проблемою педагогічної та самоосвітньої діяльності у контексті творчості опікуються такі науковці, як Е. Барбіна, С. Гончарна, Т. Касянович, Я. Коломінський, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, В. Ягупов та ін.

Відомо, що основою педагогічної майстерності є педагогічна і самоосвітня культура, основні складові якої – педагогічна спрямованість, психолого-педагогічна ерудиція, висока педагогічна майстерність і організованість, уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну, науково-дослідницьку діяльність, сукупність професійно-важливих якостей, направленість на постійну самоосвіту. В усвідомленні поняття *"педагогічна творчість вчителя музичного мистецтва"* ми виходили з того, що творчість – це створення суб'єктивного художнього образу, ідей та гіпотез, що поступово

реалізуються у мистецько-педагогічній діяльності. На наш погляд, творчість фахівця мистецьких дисциплін є здатністю особистості до самореалізації у мистецькій педагогіці, що діють на основі спеціальної підготовки і ґрунтуються на спеціальних знаннях, навичках, вміннях, досвіді, вдосконаленні діяльності, створенні умов для розкриття потенціальних можливостей особистості.

Поняття *"творча діяльність учителя"* передбачає діяльність, результатом якої є новий оригінальний продукт, що має значення для професійної діяльності та суспільну значущість. Проблема творчої діяльності вчителя як одна зі складових педагогіки творчості знайшла відображення у працях В. Андрєєва, Н. Козленко, Н. Кузьміної, С. Сисоевої та ін. У переважній більшості висновків науковців творча активність учителя розкривається як педагогічна пошуково-перетворювальна діяльність (самоосвіта) або як особлива здібність у характеристиці особистості творчого вчителя. У педагогічній діяльності учителя унікально поєднуються нормативні (що випливають із встановлених правил) та евристичні (створювані під час власного пошуку) елементи. Тому педагогічна діяльність зберігає властивості та логіку творчого процесу, обґрунтовану сучасною педагогічною наукою: виникнення задуму, спрямованого на вирішення самостійної пізнавальної задачі, проблемної ситуації, усвідомлення мети задуму та його розробка, втілення задуму в діяльності, аналіз й оцінка результатів творчості. Найвищим ступенем людської активності є самоосвітня діяльність як творчий акт. Пріоритетними завданнями освіти дорослих є необхідність врахування доцільності розвитку інтегральних якостей особистості учителя, які сприяють незалежності думок, стимулюють розвиток критичного та нестандартного мислення, здатність сформувати особисту творчу позицію, потребу в дослідницькому пошуку, мотивацію до спілкування в педагогічному середовищі, передбачення та прогнозування власної програми самоосвіти. Стратегічна лінія самоосвітньої діяльності освіти дорослих скерована на розвиток "внутрішніх сил" особистості, її волі, самостійності, збільшення життєвої енергії, встановлення взаємозв'язків між мисленням, почуттями та поведінкою.

Самоосвіта вчителя як індивідуальна самостійна пізнавальна діяльність особистості, взаємопов'язана з самовихованням, спрямована на саморозвиток та набуття різноманітних компетентностей у процесі самовдосконалення індивідуальності фахівця. Самовдосконалення – свідомо й систематична діяльність особистості, спрямована на вироблення різноманітних духовних, інтелектуальних, естетичних та інших позитивних якостей відповідно до соціальних і індивідуальних цінностей, інтересів, які формуються під впливом умов життя і суспільства.

Особистість педагога-музиканта як сформованого індивіда прагне до активного самопізнання, оскільки має стійкий інтерес до власного психічного життя та своєї індивідуальності, а також мотивацію до розвитку власного внутрішнього світу. Невід'ємною складовою самопізнання стає самостереження як прагнення до самовиховання, на основі якого розвивається репродуктивна і творча уява, критичність у ставленні до витворів уяви, посилюється самоконтроль, реалістичність у співвіднесенні образів уяви, мрій з дійсністю, своїми реальними можливостями [13].

Музичне мистецтво виступає одним із наймогутніших засобів художньої самоосвіти учителя, оскільки надає естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. Зокрема, В. Вернадський "живильним середовищем" науки вважав передусім мистецтво, а ключ до пізнання світу загалом бачив у синтезі наукової та художньої думки [19].

Як доводить практика, самоосвітні інтереси та потреби педагогів-музикантів мають значні індивідуальні відмінності, проте загалом вони визначаються як стійкі, пріоритетні, позитивні. Самоосвіта учителя музики – процес цілеспрямованого набуття мистецьких знань і умінь, збагачення загальної культури, розвиток спеціальних здібностей і якостей. Ми поділяємо думку відомих науковців, що любов до музичного мистецтва викликає в педагогів-практиків потребу у самоосвіті, здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою, бажання виразити себе у творчості [5].

Таким чином, у процесі розвитку самоосвіти учителів музичного мистецтва (з різним педагогічним стажем) треба враховувати "внутрішні чинники" індивідуальності, що є унікальними: наявність підвищеної мотивації до різноманітної діяльності в галузі мистецької педагогіки; значні потенційні можливості фахівців щодо активізації самоосвітньої діяльності; спрямованість індивідуальності педагога до самоорганізації, самоконтроль та корекція своїх дій, адекватна самооцінка.

Так, академік І. Зязюн торкається проблеми творчості самоосвіти педагога на основі поєднання свідомості та самосвідомості. Ідея самосвідомості, на думку вченого, пов'язана з теорією інтелектуальної та художньої творчості [34]. У процесі здійснення професійно-педагогічної діяльності учитель музичного мистецтва долає труднощі та незручності, вирішує самостійні пізнавальні задачі, які мають для нього особистісно-професійну цінність. Оволодіння видами мистецько-педагогічної діяльності потребує, в першу чергу, розвитку емоційно-вольової сфери, самовиховання індивідуальних якостей особистості для реалізації успішної професійно-педагогічної діяльності, формування стійкого інтересу до самоосвіти. Відповідно до філософії мистецької освіти, педагог у сучасних соціокультурних умовах виступає не тільки транслятором науково-культурного й професійного досвіду, а носієм категорій Добра, Краси, Істини, які мають бути засвоєні учнями. Центральна проблема сучасної педагогіки мистецтва спрямована на самореалізацію індивідуальної самосвідомості особистості, визнання права на власну думку незалежно від соціально-рольової позиції, яку він обіймає, активізацію самоосвітньої діяльності.

Ще П. Блонський писав: "при підготовці до життя не збираємося навчати студента "всьому", але ми повинні навчати його самоосвіті, навчати його самостійно вчитися протягом усього життя, вивчити все, що йому потрібно" [59, с. 32].

У багатьох ситуаціях вчителю доводиться діяти не за "статусом", а приймати рішення на основі особистісних знань і цінностей, за допомогою

розуму і моральної інтуїції. Тому змістом педагогічної діяльності є керівництво діяльністю учнів у навчально-виховному процесі [8, с. 45]. Музично-педагогічна діяльність поєднує в собі "педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, засновану на вмінні самостійно узагальнювати і систематизувати отримані знання" [38, с. 46]. Творча діяльність учителя припускає і педагогічну імпровізацію, яка обумовлюється його здатністю швидко і правильно оцінювати ситуацію і поведінку учнів та оперативно знаходити рішення. Величезне значення для цього має рівень загальної культури вчителя, його психолого-педагогічна грамотність та наукова ерудиція, що формується на основі засвоєння самоосвітніх умінь. Сучасний педагог збагачується через постійний творчий резерв оптимізації як професійного, так і особистісного потенціалу, оскільки педагогічна майстерність – це своєрідний сплав особистої культури, знань і володіння прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою та передовим педагогічним досвідом. Педагогічну діяльність здавна класифікують як творчу, тому що як у будь-якому виді творчості, в ній своєрідно поєднуються нормативно-алгоритмічні (що випливають із встановлених законів, правил) і евристичні (створені під час власного пошуку) елементи. Як показує практичний досвід, в роботі вчителя присутні як типові, повторювані, сталі, так і змінні, варіативні, індивідуальні елементи.

Отже, справжній педагогічний процес створюється на засадах педагогічної взаємодії, що спрямована на педагогічне перетворення індивідуальності людини. Якщо механізми взаємодії і реального перетворення не взаємодіють і не відбувається їх результативність, то немає і самого педагогічного процесу. Специфіка самоосвітньої діяльності учителя музики полягає в тому, що перед педагогом постає необхідність пошуку технологій творчої взаємодії з учнями і творчого перетворювання як їх, так і себе протягом професійної діяльності. Таким чином, педагогічна творчість – неодмінна умова педагогічного процесу, об'єктивна професійна необхідність у діяльності учителя музичного мистецтва, яка набувається в процесі оволодіння

педагогічною майстерністю на засадах співробітництва, підтримки та взаємодопомоги на основі творчої активності вчителя. У процесі педагогічної творчості вчителем музики постійно створюється і розв'язується незліченна кількість професійно-педагогічних задач, які є за своєю природою творчими. Особливість самоосвітньої діяльності вчителя музики виступає найважливішим критерієм самовдосконалення педагога й закономірно вважається об'єктивною рисою педагогічної діяльності, в процесі якої здійснюється саморозвиток, самореалізація суб'єкта [10].

Новий підхід у дослідженні професійного розвитку вчителя виявила М. Мітіна, яка визначила альтернативні стратегії професіоналізації учителя: модель адаптивної поведінки вчителя і модель професійного розвитку. До характеристик адаптивної моделі належать: фрагментарність, підпорядкування зовнішнім обставинам, виконання соціальних норм, напрацювання алгоритмів педагогічних ситуацій, соціальна й особистісна адаптація. У моделі професійного розвитку вчителя дослідниця визначає творчість педагога як здатність вийти за межі повсякденної стереотипної педагогічної діяльності, побачити педагогічну працю у цілому, усвідомити можливості та готовність до змін, вміння самостійно продукувати мету та завдання, що йдуть всупереч із прийнятими у школі [58, с. 5].

Ми підтримуємо позицію Л. Арчажникової, яка вважає, що самоосвіта педагога включає усі ознаки творчості. Вона охоплює *процесуально-психічну* (наявність пізнавальних та творчих здібностей), *змістову* (рівень оволодіння системою художньо-естетичних та музичних знань та їх узагальнення), *мотиваційну* (потреба у виявленні, постановці та вирішенні музичних творчих завдань) складові [1, с. 14].

Провідним мотивом, рушійною силою самоосвітньої діяльності педагогів-музикантів виступає інтерес до музичного мистецтва як сплав інтелектуальних, соціальних та вольових процесів особистості в контексті педагогічної творчості, що є її концептуальною організовуючою основою. Це сприяє усвідомленню творчої активності педагога як дієвої потреби в сприйманні та

осмисленню сутності мистецької педагогіки, явищ музичного мистецтва, прагненню до емпатії, самостійного вираження власної позиції в самоосвітній діяльності на основі педагогічної творчості.

Отже, самоосвіта як пріоритетний напрям особисто-професійного вдосконалення педагогів, доводить необхідність реформування системи післядипломної освіти, якій потрібні нові науково обґрунтовані концепції, методики, що можуть забезпечити підготовку педагогічних кадрів у сучасному суспільстві.

1.2. Розвиток творчої індивідуальності вчителя музичного мистецтва засобами самоосвітньої діяльності

Державна політика України формується за принципами доступності професійного розвитку; вільного вибору роботодавцем форм і методів забезпечення професійного вдосконалення з урахуванням специфіки роботи спеціалістів; додержання інтересів роботодавця та працівника; безперервності процесу професійного розвитку фахівців. Метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є: "підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина, забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя" [61, с. 3].

Удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників зумовлене зміною ролі людини у сучасному світі, переорієнтацією ідеалу освіченості та висуванням нових вимог до якості фахової підготовки відповідно до викликів глобалізованого суспільства.

Діяльність сучасної системи післядипломної освіти орієнтована на створення педагогічних умов самоосвітньої діяльності фахівців, реалізацію завдань їхнього професійного вдосконалення. Тому показником високого рівня

самоосвітньої діяльності стає "самоосвічена" особистість, а не система освіти як самоціль. Входження системи післядипломної освіти у світову наукову площину зумовлює розгляд питання готовності та здатності педагога до самоосвітньої діяльності як одну із актуальних вимог суспільства до професії вчителя. Діяльність сучасного учителя в умовах змін інформаційного суспільства стає все більш інноваційною за своєю суттю, що обґрунтовує потребу в нових знаннях, уміннях, спрямованості до успіху, в особистісній стратегії професійного розвитку в контексті самоосвіти як ознаки певного рівня його педагогічної культури. Водночас, спеціаліст адаптується до конкурентоспроможності на ринку праці, вдосконалює критичне мислення, ініціативність, самостійність. Тому самоосвітня діяльність займає позицію системотворчого фактора освітнього простору, визначаючи відповідність між вимогами соціуму до індивідуальності учителя та творчим потенціалом дорослої людини, її власними особисто-професійними очікуваннями.

Теорія безперервної освіти розглядає постійну самоосвіту протягом життя як таку, що пов'язана з професійним рівнем особистості та професійною культурою учителя, визначає сутність, особливості та функції самоосвітньої діяльності, її місце у професійній діяльності як напрям підвищення фахової підготовки.

Так, А. Кузмінський зазначає, що "період модернізації національної системи освіти одним із головних практично значущих напрямів підвищення професійної підготовки в системі післядипломної освіти є самоосвіта педагогів. Необхідність удосконалення навчально-виховного процесу зумовлює потребу постійно оновлювати й поглиблювати свої професійні знання, уміння й навички, широко використовувати у практиці досягнення психолого-педагогічної й суміжних з нею наук, передового досвіду" [50, с. 152]. Розроблені теоретичні основи педагогічної самоосвіти, загальна концепція її педагогічного стимулювання обґрунтували взаємозв'язок між самоосвітньою діяльністю та ефективністю професійної праці вчителів музичного мистецтва у системі післядипломної педагогічної освіти.

Необхідність індивідуальної самоосвіти диктується, з однієї сторони, специфікою педагогічної діяльності, її соціальною роллю, а з іншої – реаліями і тенденціями безперервної освіти, що пов'язано з постійно змінними умовами праці, потребами суспільства, модернізацією освітніх процесів у теорії та практиці післядипломної педагогічної освіти, зростаючими вимогами до людини. Активізуються уміння щодо швидкого реагування на зміну суспільних процесів та ситуацій, готовність перебудовувати свою діяльність, уміло вирішувати складні професійно-педагогічні задачі.

Задоволення постійної пізнавальної активності, потреба педагога у самореалізації, уміння розв'язувати проблеми, самостійно та систематично працювати над особисто-професійним саморозвитком визначаються як суть самоосвіти. Тому необхідно створити сприятливі умови для життя й навчання, орієнтовані на індивідуальні особливості індивіда, його професійні та життєві потреби. Сучасний фахівець повинен бути мобільним, готовим вирішувати складні професійно-педагогічні задачі, вміти реалізувати свої потенційні можливості, вільно орієнтуватися в умовах глобалізації. Активізація педагогічного працівника спрямована на гнучке соціальне пристосування до постійно-змінного середовища за рахунок власних резервів і ресурсів, де ключовим фактором динамічного розвитку виступає індивідуальна самоосвіта.

Період євроінтеграції освітнього процесу в Україні вчені (М. Алексєєв, Є. Білозерцев, Є. Бондаревська, А. Гона, М. Губанова, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Карнаєва, М. Корнілова, О. Красношликова, Т. Паніна, А. Пашков, К. Роджерс, В. Сластьонін, І. Якиманська, М. Яницький) характеризують як етап гуманізації, демократизації та особистісно-орієнтованої спрямованості, що визначає підготовку нової типології спеціалістів на основі індивідуальної самоосвіти. У свою чергу, питання індивідуальної самоосвіти є предметом розгляду соціології, історії, філософії, психології, педагогіки і андрагогіки. Але, незважаючи на різні напрямки та аспекти розгляду питання, виявляється загальна тенденція у підходах до розгляду творчої індивідуальності педагога-музиканта в контексті взаємовпливу індивідуальних особливостей людини і

соціокультурного середовища.

У наукових розвідках дидакти [97] вказують на переосмислення педагогічного мислення вчителя, для якого потреба у творчості, саморозвитку та індивідуальній самоосвіті набуває пріоритетного напрямку.

Зокрема, К. Роджерс одним із перших запропонував модель особистісно-орієнтованої освіти, вважаючи, що людина є суб'єктом свого життя, саме тому вона вільна у своїх виборах, прийнятті рішень, прагне до прояву самостійності й саморозвитку [76, с. 320.]. Вагомою також є позиція С. Змеєва, згідно якої доросла людина – це "особа, що володіє фізіологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом і рівнем самосвідомості, достатнім для самокерованої поведінки" [30, с. 32]. Ця думка є визначальною для подальшого вивчення проблеми самоосвітньої діяльності педагога-музиканта в системі післядипломної освіти в контексті її модернізації.

На сучасному етапі відбуваються процеси усвідомлення педагогом себе як активного суб'єкта, що здійснює постійне удосконалення професійно-педагогічної діяльності. Для нашого дослідження вагомою є ідея індивідуальної самоосвіти фахівця, що реалізується на основі усвідомлення суб'єктності людини як перспективи особисто-професійного саморозвитку.

Отже, під категорією *"індивідуальна самоосвітня діяльність вчителя"* розуміємо таку діяльність фахівця, що здійснюється добровільно, управляється самим індивідом і є необхідною умовою вдосконалення будь-яких індивідуальних якостей, переосмислення професійних умінь, навичок з метою реалізації успішного особисто-професійного саморозвитку.

Таким чином важливо визначити *педагогічні закономірності здійснення індивідуальної самоосвіти*: у процесі отримання знань реалізується потреба працівника у власному розвитку і саморозвитку; вчитель оволодіває способами самопізнання та самоаналізу передового педагогічного досвіду як факторами адаптації до змін освітньої ситуації; педагог аналізує труднощі професійної діяльності для упровадження та реалізації освітніх інновацій.

Учитель оволодіває педагогічною рефлексією, яка спрямована на

осмислення власних дій, внутрішніх почуттів, станів, переживань, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків. При рефлексії виникає необхідність в отриманні теоретичних знань, проведення самодіагностики, набуття практичних умінь. Індивідуальна програма самоосвіти спеціаліста включає в себе можливість дослідницько-пошукової діяльності, оскільки фахівець володіє готовністю до педагогічної творчості та на її основі здійснює індивідуально-професійний саморозвиток.

На наш погляд, категорія *"індивідуальна самоосвітня діяльність вчителя"* відображає власну активність спеціаліста, його бажання змінити себе, розкрити, збагатити особистісний потенціал творчістю, інтегрувати діяльність, що спрямована на розвиток індивідуальних здібностей. У зв'язку з цим важливою вихідною позицією буде організація індивідуальної самоосвіти вчителя з опорою на його суб'єктивний досвід, індивідуально-типологічну мотивацію, педагогічні умови, потреби і фактори, що стимулюють цей безперервний процес. Самоосвіта, як джерело професійного самовдосконалення педагога, спирається на важливий механізм продуктивного педагогічного мислення – рефлексію, особливу організацію процесів розуміння, що відбувається в широкому системному контексті активного осмислення стану і дій індивіда, інших людей, включених у вирішення професійно-освітніх завдань. Рефлексія може здійснюватися як "у внутрішньому плані переживання і самозвітів самої людини, так і в зовнішньому як колективна миследіяльність і спільний пошук рішень" [55, с. 88]. Завдяки рефлексії учитель стає відкритим до інновацій, активізує процес самоаналізу всіх сторін професійної діяльності. У педагогіці рефлексію розуміють як необхідність отримання теоретичних знань в оволодінні самодіагностикою, у придбанні практичних умінь аналізу власного педагогічного досвіду [73]. Самоаналіз розгортається у діяльності як процес послідовних дій від утруднення педагогічної ситуації до його обговорення з самим собою і до пошуку виходу з неї. Рефлексія – комплексна розумова здатність до постійного аналізу та оцінки кожного кроку професійної діяльності. За допомогою рефлексивних здібностей, які включають у себе ряд

основних інтелектуальних умінь, можна керувати власною професійною діяльністю в умовах соціально-економічної невизначеності. Узяті разом самоосвітні уміння складають своєрідну рефлексивну технологію, за допомогою якої формується самоосвітній досвід учителя, в результаті організованого в ньому керованого інноваційного процесу оволодіння нововведень створюється рух до якісно-нового об'єктивного стану творчої індивідуальності, стаючи аспектом визначення якісного рівня професіоналізму. Розробка та освоєння інновацій передбачає здатність педагогів продукувати нове, їх потребу в творчості.

Таким чином, у процесах модернізації інноваційної діяльності вагоме значення має індивідуальна творчість педагога в контексті самоосвіти, яка має яскраво виражену особистісну специфіку, причому пріоритетною є її внутрішня, змістовна сторона. Цим пояснюється, чому одні й ті ж дидактичні технології у різних учителів мають різний результат. Без творчого усвідомлення і наділення індивідуальним змістом методів, прийомів, форм, технологій педагогічний працівник не виховує і не створює, а транслює знання. Тому переосмислення своєї професійної діяльності через самоаналіз педагогічних ситуацій, результатів освіти у цілому сприяє процесу суб'єктивізації, підвищенню відповідальності за результати своїх педагогічних дій [45].

Отже, поняття *"творча індивідуальність вчителя"* включає реалізацію потенційних можливостей і здібностей фахівця, його потребу в самоактуалізації, створенні нових дидактичних методів, технологій. Цій категорії притаманні такі особистісні функції: володіння рефлексією, прийняття особистісного сенсу педагогічної діяльності, здатність до презентації педагогічного досвіду та ін.

У свою чергу готовність до творчості дозволяє організувати самоосвіту як дослідницьку, пошукову діяльність, яка відрізняється евристичними елементами, що включають у себе здогад, інтуїцію, інсайт, містить елементи "контекстного" дослідження, що має суб'єктивне знання, відкриття. Науково-

пошукова діяльність спрямована на вирішення різного роду професійних проблем і завдань. Сенс їх вирішення полягає не в тому, щоб відкрити щось невідоме для теорії і практики, а в тому, щоб вирішувати певні освітні проблеми. Самоосвіта, будучи процесом удосконалення індивідуальності, відображає у педагогічній праці особистісно-професійні якості та здібності, знання та вміння, сприяє якісному перетворенню людиною свого внутрішнього світу. Проблема індивідуальної самоосвіти учителя вивчається багатьма науками: соціологією, історією, філософією, психологією, педагогікою й андрагогікою. Але, незважаючи на різні напрямки та аспекти розгляду цього питання, виявляється загальна тенденція у підходах до розвитку творчої індивідуальності спеціаліста в контексті взаємовпливу індивідуальних особливостей індивіда і соціокультурного середовища.

Визначальною є думка С. Змеєва про те, що доросла людина – "особа, що володіє фізіологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом і рівнем самосвідомості, достатнім для самокерованої поведінки"[31, с. 128].

Особистий та творчий потенціал індивіда впливає на результати його педагогічної діяльності та активну життєву позицію у соціумі. Доросла людина здатна критично оцінити життя, правильність обрання шляху. Її діяльність спрямована на реалізацію власних здібностей, умінь у процесі побудови індивідуальних програм самоосвіти. У концепції освіти дорослих зазначено, що "важливим чинником, що сприяє розв'язанню цієї проблеми, є освіта дорослих, функціонування й розвиток якої має свою змістову і формальну специфіку, зумовлену особливостями контингенту осіб, які потребують навчання" [46, с. 1]. Дорослість є найменш вивченим періодом онтогенезу, для якого характерні найвищий рівень розвитку духовних, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей людини. На цьому етапі виникають особливості формування "Я – концепції", спонукальної та емоційної сфер, змінюється спосіб життєдіяльності (створення сім'ї, сімейні стосунки, батьківська функція, кар'єра, творчі досягнення тощо) [80].

До загальних характерних особливостей дорослості відносимо: основна професійна (трудова) діяльність; статус (соціальні повноправність і відповідальність за свої вчинки); позиція (суб'єкт життєдіяльності); і фази активної професійної діяльності.

Сучасний педагог музичного мистецтва, усвідомлюючи себе самостійною і самокерованою, самоорганізованою творчою індивідуальністю, має відносно великий життєвий, культурологічний, професійний, педагогічний досвід; мотивація фахівця спрямована на вирішення особисто-професійних труднощів і досягнення конкретних цілей (наприклад, поліпшення методології викладання предмету); учитель прагне до реалізації отриманих теоретичних знань і умінь, навичок і якостей у практичній діяльності; тому навчання дорослого в системі післядипломної освіти значною мірою зумовлено як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Узагальнюючи викладене та враховуючи накопичений спеціалістом самоосвітній досвід, потребу в самоактуалізації на різних етапах професійної діяльності, важливо розуміти, що вони, як і "вікові категорії, похідні від соціально-економічних відносин і способу життя" людини [45, с. 84]. Спираючись на вікові особливості кожного індивіда, необхідно враховувати специфіку організації самоосвіти відповідно до індивідуального педагогічного стажу професійної діяльності. У зв'язку з цим важливою вихідною позицією для організації індивідуальної самоосвіти вчителя буде опора на суб'єктивний досвід кожного педагога, індивідуально-типологічну мотивацію, педагогічні умови, потреби і фактори, що стимулюють цей процес. Індивідуальна самоосвіта повинна носити оптимістичний характер та включати в себе позитивну установку на успіх, коли отриманий результат визначає напрям і характер наступних спроб; мати індивідуалізований характер, будуватися на основі наявного унікального досвіду *вчителя*, його оригінальної системи професійних "трансформацій" як особливостей індивідуального педагогічного стилю. Це обґрунтовує думку, що індивідуальна самоосвіта повинна мати "багатоваріантний" характер. У процесі організації освітньо-виховного процесу перед педагогічними працівниками постає ряд професійно-

педагогічних задач, які обумовлюють успішність професійно-педагогічної діяльності, підкреслюють взаємозв'язок особистісно-професійного саморозвитку та самоосвіти. Тому, самоосвіту як творчо-дослідницьку діяльність можна назвати засобом самовираження спеціаліста у професії, в якій забезпечується його потреба у саморозвитку.

Отже, індивідуальна самоосвітня діяльність, виступаючи аспектом розвитку творчої індивідуальності учителів музичного мистецтва, реалізує процес особистісно-професійного удосконалення фахівців в системі післядипломної педагогічної освіти.

1.3. Професійні функції вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвітньої діяльності

Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Державної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Державної програми "Вчитель", Закону України "Про вищу освіту", "Концептуальних засад реформування педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір" головною метою модернізації сучасної освіти є розвиток творчої особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому фаховому рівні [29]. Тобто держава потребує спеціалістів, зокрема і педагогів, здатних до професійного та особистісного творчого зростання, до самореалізації в умовах глобалізованого інформаційного ринкового суспільства. Сучасна педагогіка характеризує вчителя як суб'єкта діяльності, що прагне до самопізнання, самореалізації та самоуправління [63]. Адже учитель після навчання в педагогічному вищому навчальному закладі продовжує поглиблювати, розширювати свої знання, набувати нових умінь професійної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти.

На думку В. Горшкової, самоосвітня діяльність педагога-музиканта не обмежується навчанням на кваліфікаційних курсах (у системі післядипломної освіти), а є *духовною потребою* в оновленні мистецьких знань, результатом

яких стає безпосереднє спілкування з музичним мистецтвом, самостійне надбання художньо-естетичного досвіду особистості в інформаційному просторі для власного професійного зростання [21]. Тому метою сучасної системи післядипломної педагогічної освіти є створення педагогічних умов для самостійного проектування та здійснення програми самоосвіти педагогічними працівниками. Цей процес включає визначення цілей, дій, операцій, що забезпечують їх реалізацію, зміну характеру педагогічної діяльності (прояви активної, цілеспрямованої, творчо-пошукової позиції), що в сукупності забезпечує можливості для формування високого рівня компетентності особистості на основі самоосвітньої діяльності.

Нині в теорії післядипломної педагогічної освіти відбувається переосмислення функції вчителя у контексті необхідності його самоосвіти як основи самореалізації педагога відповідно до вимог соціуму у цій професії. У дослідженнях наголошується, що індивідуальність сучасного педагога виявляється в оновленні якісних професійних знань, визначенні та реалізації стратегій самоосвіти на основі усвідомлення її структури та змісту. Вважаємо, що правильному вибору способів професійного вдосконалення вчителя сприяє усвідомлення ним власних професійних функцій, зокрема і тих, які можна визначити як інноваційні.

Теоретичному осмисленню проблеми самоосвітньої діяльності особистості сприяє накопичений науковий досвід у: питаннях реалізації діяльнісного підходу в освіті (Л. Виготський, В. Давидов, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); теорії неперервної професійної освіти (Б. Гершунський, А. Повіки, Т. Ільїна, В. Риндак та ін.); напрацюваннях із теоретичних основ самоосвітньої діяльності (А. Айзенберг, О. Громцева, Г. Серіков, А. Усова, Е. Шукліна та ін.); розробленнях психолого-педагогічних основ саморозвитку, самоврядування учасників освітнього процесу (Ю. Кулюткін, В. Сластьонін, Г. Сухобська, П. Третьяков та ін.); дослідженнях психолого-педагогічних засад розвитку та саморозвитку особистості у процесі

навчання і виховання (В. Андрєєв, Ю. Бабанський, І. Лернер, М. Скаткін, М. Тулькібаєва, А. Усова та ін.).

На сучасному етапі розвитку мистецької педагогічної науки відбувається орієнтація на розвиток і самовдосконалення індивідуальності вчителя-практика. Саме тому пріоритетом в удосконаленні педагога-музиканта має стати оволодіння ним здатністю самоосвітньої діяльності, зокрема й художньої як її складової.

Водночас, потребують переосмислення важливі професійні функції (призначення) спеціаліста музичного мистецтва, спрямовані на формування самоосвітніх умінь: самостійного оволодіння знаннями, уміння трансформувати здобуті знання у професійну мистецьку діяльність, формування нових навичок і вмінь в умовах євроінтеграції України. Тому визначення та розуміння професійних функцій педагога-музиканта в контексті самоосвітньої діяльності як актуальна наукова проблема потребує детального теоретичного аналізу.

У мистецькій педагогіці образ вчителя музики завжди пов'язувався з інтелектуальним і моральним взірцем людини, професійно компетентної і культурної. Тому самоосвітня діяльність учителя музичного мистецтва є основою і способом реалізації творчого потенціалу особистості-педагога, оскільки її особливості пов'язані з індивідуально-психологічними показниками творчої індивідуальності професіонала.

Самоосвітня діяльність є вільним, але водночас і найбільш складним видом самостійної пошукової діяльності, яка здійснюється індивідуально вчителем музичного мистецтва для якісної організації художнього розвитку учнів. В її основі – індивідуальна відповідальність та рівень особистісно-професійного впливу на свідомість учнів в художній освіті.

У першу чергу, самоосвіта передбачає такий рівень і характер засвоєння змісту наук, який спрямований на власні потреби, утвердження інтересів людини, оптимізації її відносин зі світом природи, техніки і пізнання. Тому початком організації самоосвітньої діяльності є актуалізація суб'єктивного

досвіду, пошук зв'язків суб'єктного досвіду та досвіду, що задається ззовні. Результатом цього насамперед є вміння учитися, предметно-специфічні знання.

По-друге, самоосвітня діяльність може бути визначена як діяльність саморуху, самозміни, саморозвитку; у якості предмета самоосвіти може розглядатися досвід самих педагогів, який моделюється в самоосвіті за допомогою присвоєння елементів практичного досвіду. Оскільки особистість формується і виявляється в діяльності, це, у свою чергу, потребує спеціальних умінь з організації самоосвітньої діяльності – виявлення інформації, визначення її структури, аналізу, систематизації і відбору актуального змісту тощо.

Отже, на основі аналізу наукових джерел як необхідні визначаємо такі *самоосвітні вміння сучасного вчителя*: самостійність, організованість, цілеспрямованість, систематичність, багатоаспектність, множинність діяльності, навички самонавчання, індивідуалізація, суб'єктність.

В. Ковальчук вважає, що необхідно здійснити радикальну перебудову освітньої методології та практики відповідно до освітніх вимог професії педагога та спрямувати її на "формування нового типу інтелекту, іншого способу мислення, пристосованого до швидкоплинних змін: економічних, технологічних, соціальних та інформаційних реалій навколишнього світу" [42, с. 192]. У такому контексті вважаємо, що основу самоосвіти має складати дослідницька пізнавальна діяльність педагога; у такий спосіб він може засвоювати нову інформацію, формувати нові вміння, самовдосконалювати "Я – образ".

Сучасного педагога характеризують такі якості: висока наукова культура, креативність, здатність до творчого самовираження – як вагомі чинники професійної самоосвіти. Саме тому розв'язання проблеми формування та вдосконалення самоосвітніх умінь учителя передбачає усвідомлення і, можливо, переосмислення ним власних професійних функцій для забезпечення актуальних потреб системи загальної середньої освіти.

Отже, головну мету самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва вбачаємо у забезпеченні цілісного орієнтування у світі мистецтва з позицій особистісно-професійних дослідницьких умінь особистості.

На наш погляд, самоосвітню діяльність необхідно розглядати як провідний спосіб самовдосконалення професійних компетентностей учителя музичного мистецтва, умову якісної реалізації функцій, оскільки вона безпосередньо спрямована на оволодіння всіма видами музичної діяльності.

Вважаємо, що у процесі самоосвітньої діяльності вчителю музичного мистецтва насамперед необхідно розвивати такі здатності та якості, як художньо-слухове сприйняття, художню уяву, емоційність, вокальний слух, здатність до точного вокально-мовного інтонування, пізнавальні, аналітичні та інтелектуальні якості, уміння розширення музичного та загального кругозору, музично-ритмічну пластику, креативне мислення, проектні здібності.

На нашу думку, педагогу-музиканту насамперед потрібно бути компетентним у сучасних музичних стилях і жанрах, володіти мистецькими художньо-педагогічними технологіями (уміти працювати з комп'ютерними програмами музичних редакторів для створення аранжувань, пісень до уроку, інструментальних композицій).

Викладання музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах потребує нових підходів до організації уроків музичного мистецтва, урізноманітнення їх форм (уроки когнітивного типу (урок-спостереження, урок-експеримент, урок філософського узагальнення); урок креативного типу (урок-діалог, урок-подорож, урок-евристична ситуація); урок організаційно-діяльнісного типу (урок-проект, урок-консультація, урок-рефлексія); урок комунікативного типу (урок-аукціон, урок-змагання, урок-панорама) та ін. Перераховані типи уроків дозволяють будувати систему занять, що створюють цілісну технологію навчання. На основі даної технології вчитель планує, розробляє і проводить конкретні уроки в контексті постійної самоосвітньої діяльності за допомогою постійного оновлення мистецько-педагогічних знань. Організація нових форм музичних занять пов'язана із вимогами сучасного

культурного життя, оскільки сприяє створенню у вихованців цілісного образу полікультурного світу, розвитку стійкого інтересу до мистецтва.

Учитель музичного мистецтва повинен бути цікавим інтерпретатором, володіти режисерськими навичками, що проявляються в інсценізації пісень, хороводів, вибудовуванні драматургії уроку музики як уроку мистецтва, для проведення святкових заходів у навчальному закладі, конкурсів, вікторин, інтелектуальних марафонів тощо. Отже, основні функціональні ролі вчителя музичного мистецтва – як виконавця, інтерпретатора, вокаліста, актора музичних творів – спрямовані на реалізацію завдань освітньої галузі "Мистецтво".

Таким чином, існує безпосередній взаємозв'язок між постійною самоосвітньою діяльністю вчителя музичного мистецтва, що впливає на рівень розвитку його компетентності (знань, умінь, здатностей, цінностей), та якістю реалізації ним його професійних функцій: рівень розвитку професійної спроможності впливає на успішність виконання освітніх завдань (функцій) педагогом. У такому контексті проаналізуємо сутність поняття *"функції"*.

Згідно наукових довідникових джерел, категорія *"функція"* (від лат. *functio* – виконання, звернення) означає *"зовнішнє виявлення якостей об'єкта у відповідній системі відношень"* [73]. Виходячи з такого визначення, зміст поняття *"функції вчителя музичного мистецтва"* розуміємо як низку обов'язків, коло діяльності; призначення, роль, опосередковані мистецько-педагогічною професійною діяльністю для реалізації мети і завдань музичного виховання.

Актуальність та необхідність підготовки фахівця, здатного до прийняття та творення освітніх змін у мистецько-педагогічній діяльності створює потребу в осмисленні та визначенні професійних функцій учителя. Функції вчителя музики є особливими, адже педагог у мистецько-педагогічній діяльності виконує такі завдання: співака, концертмейстера, вокального педагога (знання роботи голосового апарату і вікових вокальних можливостей учнів), режисера (в інсценуванні пісень або мюзиклів), актора (виразність та артистичність),

музикознавця, музичного психолога, хореографа (у руховому проживанні музики), методиста, організатора шкільних розваг, культуролога, етнографа.

Так, функція педагога-імпровізатора забезпечує інтегрування імпровізаційних творчо-пошукових завдань у структурі уроку мистецтва (наприклад: мелодійне, темброве, ритмічне, пластичне, і вербальне фантазування). Водночас, учитель музичного мистецтва повинен бути режисером дозвілєвої позаурочної діяльності. Ця функція є необхідною для інсценізації пісень, побудови драматургії уроку, організаторських вмінь об'єднувати учнів під час проведення святкових заходів у навчальному закладі, конкурсів, вікторин, інтелектуальних марафонів тощо.

Водночас, варто зазначити, що творчий учитель музичного мистецтва як першочергове завдання має здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність. Саме реалізація професійної функції педагога-дослідника впливає на рівень самоосвітньої діяльності. Приєднуємося до думки Ж. Карамазіної, що "сьогодні існує потреба у вчителі-досліднику, вчителі-психологу, вчителі-технологу. Причому, за умови, що вчитель активно займається науково-методичною, пошуковою, дослідно-експериментальною, інноваційною роботою, навчається шукати своє "професійне обличчя", свій педагогічний інструмент" [38, с. 13].

Методична мета вчителя музичного мистецтва полягає в розумінні та співпереживанні художніх образів у навчальному процесі, в освоєнні через музику індивідуального художнього досвіду. Зміст самоосвітньої діяльності педагога багато у чому пов'язаний з індивідуально-психологічними показниками творчої індивідуальності фахівця. Мистецька педагогіка завдяки технологіям самоосвітньої діяльності слугує постійному творчому оновленню, духовному розвитку і вдосконаленню професійної майстерності вчителя. Отже, основою професійної самоосвітньої діяльності вчителя-методиста стають теоретичні знання, наукові моделі і методи, що дозволяють сформувати нову діалектичну свідомість та нове мислення, застосовувати науково оброблену інформацію відповідно до видів музичної діяльності на практиці.

Активна позиція вчителя музичного мистецтва як педагога-просвітника нині є також актуальною, оскільки мистецтво потребує захисту та просвітницької роботи серед юного покоління. Одним з засобів формування переконаності цінності музичних творів та їх значення для розвитку духовності учнів є художня самоосвіта вчителя музики, яка стає безперервним творчим стимулом й засобом найбільш ефективно реалізувати свої творчі потенційні можливості. Учитель освітньої галузі "Мистецтво" покликаний своєю особистістю та просвітницькою позицією впливати на духовний світ, обізнаність і культурний рівень учнів на основі постійного вдосконалення власних знань й компетентностей.

Одна із основних професійних функцій вчителя музичного мистецтва – інтерпретаторська. Педагог за допомогою уяви, фантазії, вдаючись до асоціативного ряду та спираючись на мистецько-педагогічні знання, захоплює учнів драматургією художнього образу, засобами художньої виразності акцентує увагу на закономірностях мистецького твору, здійснює глибокий аналіз засобів музичної виразності на основі впровадження художньо-педагогічних технологій. Систематично у процесі підготовки та проведення уроків мистецтва педагог-музикант розкриває зміст художнього образу музичного твору, аналізуючи та співставляючи авторські погляди і власне сприйняття, транслуючи "інтерпретоване сприйняття" на сприйняття учнів. Це дозволяє складати музичні сюжети, вербально передавати образне бачення музичного образу, перенестися в іншу культурну епоху, допомагає усвідомити школярам інтеграцію різних видів мистецтв, активізує та зацікавлює їх.

Сучасний учитель музичного мистецтва, виступаючи як виконавець, артист, режисер, ігромайстер, не повинен навчати дітей елементарним знанням і навичкам у галузі мистецтва, а має розвивати у них емпатію та розуміння художнього змісту образів музичного мистецтва художньо-педагогічними методами через занурення школярів в образну мову твору мистецтва, презентуючи єдність його мови і змісту.

На думку видатного педагога Б. Неменського, мета педагогічної діяльності вчителя мистецтва полягає у розумінні та співпереживанні художніх образів, в освоєнні через музику індивідуального художнього досвіду особистості [62]. Це зумовлює ще одне важливе завдання педагога – бути учителем-творцем, новатором, творити власну стратегію самовдосконалення, самостійно набувати художньо-естетичний досвід, формувати естетичну свідомість згідно вимог сучасного культурного життя, засвоюючи великий обсяг нової мистецько-педагогічної інформації.

Нині у зв'язку із глобалізацією суспільства, його відкритістю наявна потреба у нових професійних уміннях і навичках педагогів. Це зумовлює появу нових функцій вчителя, зокрема – і музичного мистецтва, наприклад, коли існує необхідність реалізуватися у функціях організатора міжнародного обміну учнями.

Отже, необхідними якостями успішності та конкурентоздатності сучасного педагога-музиканта є організаційні з міжнародного обміну, володіння засобами інформаційно-комунікаційних технологій, вміння спілкування іноземною мовою, а також базові культурологічні та мистецтвознавчі знання інших країн світу.

У питанні розкриття функцій учителя музичного мистецтва необхідно враховувати складові мистецько-педагогічної діяльності, які повинен удосконалювати сучасний вчитель музичного мистецтва у процесі самоосвітньої діяльності. Зважаючи на основні види музичної діяльності: сприймання музики, вокально-хорове виконання, гру на дитячих музичних інструментах, творчу діяльність, – педагог-музикант реалізує професійні функції на основі інтегральних якостей індивідуальності педагога: самопізнання, самооцінки, самоорганізації, саморегуляції. Розроблену структуру професійних функцій педагога-музиканта представляємо на рис.1.3.

Рис 1.3. Структура професійних функцій вчителя музичного мистецтва

Професійні функції: 1 – інтерпретатор, 2 – культуролог, 3 – дослідник, 4 – просвітник, 5 – концертмейстер, 6 – артист, 7 – вокаліст, 8 – режисер, 9 – виконавець, 10 – музикознавець, 11 – диригент, 12 – методист, 13 – ігромайстер, 14 – дослідник, 15 – імпровізатор, 16 – творець.

Отже, на наш погляд, переосмислення функцій учителя музичного мистецтва залежить від рівня розвитку в учителів музичного мистецтва особистісно-професійних умінь. Зокрема актуальними для них є вдосконалення спеціальних і самоосвітніх умінь, що зумовлено індивідуальною стратегією самовдосконалення педагогів кожної групи. Ці здатності повною мірою розкривають зміст самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва і можуть бути визначені такими найбільш загальними та спеціальними вміннями, як вміння організувати, проектувати навчально-виховний процес, відшуковувати інформацію, працювати з нею, самовдосконалюватися, гностичні вміння, рефлексувати. Тому як загальні, так і спеціальні навички і вміння потребують постійного вдосконалення у процесі самоосвітньої діяльності педагогів та є способом їхнього саморозвитку.

Зазначаємо також, що за результатами діагностики в Комунальному вищому навчальному закладі Київської обласної ради "Академія неперервної освіти" розроблено додатково систему педагогічної підтримки самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва. Це здійснюється на основі

навчально-методичного та інформаційного забезпечення педагогів; мережевої взаємодії як супроводу учителів-практиків для формування "банку нових ідей" за дистанційною формою навчання; організації діяльності творчої лабораторії "Самоосвіта та самовдосконалення педагога музики в системі післядипломної педагогічної освіти"; постійного індивідуального консультування з питань оформлення педагогічного передового досвіду, вибору теми самоосвіти тощо; створення методичних рекомендацій щодо орієнтовного планування самоосвітньої діяльності; упровадження інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення рівня самоосвіти; викладання спеціального курсу "Самоосвітня діяльність вчителя як умова розвитку педагогічної майстерності".

У зв'язку із прийняттям нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти мистецька педагогічна наука передбачає наступні кваліфікаційні вимоги до вчителя музичного мистецтва, а саме:

- *пропагувати* інноваційні методики вчителів-новаторів і власних досягнень у просторі музичної шкільної освіти;
- *аналізувати, прогнозувати та вдосконалювати* навчально-виховний процес щодо художньо-естетичного виховання, навчання та розвитку учнів;
- *володіти методикою* професійного самовдосконалення, вмінням розробляти моделі управління навчально-виховним процесом і враховувати досягнуті результати у практичній роботі;
- *здійснювати* діагностику музичних здібностей учнів;
- *організовувати* різні форми позанавчальної художньо-естетичної діяльності школярів;
- *адаптувати* науковий матеріал у навчальну інформацію в межах системи уроків музики як уроків мистецтва;
- *розробляти необхідне* навчально-методичне забезпечення уроків музичного мистецтва (структурно-логічні схеми, комп'ютерні навчальні програми, наочні посібники, тести, ноти);
- *володіти методикою* педагогічних досліджень та експерименту;

- *здійснювати аналіз* методичної та іншої літератури і визначати найбільш оптимальні прийоми проведення навчального процесу з предмета;
- *аналізувати результати* своєї роботи та здійснювати діагностико-прогностичну рефлексію щодо її вдосконалення; визначати оперативні, тактичні та стратегічні цілі навчання; здійснювати методичний відбір і розроблення педагогічної інформації, планувати її;
- *раціонально добирати* зміст та ефективні прийоми активізації пізнавальної розумової діяльності учнів;
- *застосовувати* ефективні технології музичного навчання;
- *реалізовувати* концептуально нові підходи для реалізації програмних вимог освітньої галузі "Мистецтво";
- *володіти* прийомами розвитку творчих здібностей учнів, методами позитивного впливу на дітей та керування дитячим колективом, виявляти причини недоліків у навчальному процесі та проводити відповідну корекцію;
- *формувати* гуманні відносини з учнями на основі співробітництва та співтворчості;
- *організовувати* з учнями різні види музичної діяльності, сприяти самовихованню, самоосвіті, самореалізації та саморозвитку учнів, визначати ступінь досягнення поставленої педагогічної мети;
- *проводити* структурування матеріалу, систематизацію та узагальнення знань, формувати власний стиль викладання предмета "Музичне мистецтво";
- *розробляти* моделі управління навчально-виховним процесом, навчальний та методичний матеріал, рекомендації для вчителів-колег і батьків учнів щодо питань музичної шкільної освіти;
- *очолювати* творчу групу, школу молодого вчителя, школу прогресивного педагогічного досвіду;
- *планувати* систему уроків, раціонально добирати зміст навчання, форми, методи, засоби досягнення мети;
- *визначати* програму свого професійно-педагогічного самовиховання і самоосвіти, програму зміни своєї діяльності (якщо потрібно виправити

помилки), *використовувати* результати аналізу виконуваної педагогічної роботи з тим, щоб ставити і вирішувати нові завдання навчання та вносити необхідні корективи;

- *упроваджувати* інноваційні форми організації навчального процесу;
- *упроваджувати та поширювати* передовий музично-педагогічний досвід;
- *використовувати* мультимедійні технології, мас-медіа у музичному навчанні учнів;
- *здійснювати* інтегровані зв'язки між дисциплінами мистецького циклу.

Ці вимоги є сформованими цілями самоосвітньої діяльності учителів музичного мистецтва, що відповідають різним напрямам фахової підготовки в системі післядипломної освіти, наведеними у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Вимоги до вчителя музичного мистецтва за напрямами фахової підготовки

Напрямок фахової підготовки	Змістове наповнення фахового напрямку підготовки
Спеціально-фахова підготовка	пропагувати інноваційні методики вчителів-новаторів і власних досягнень у просторі мистецької шкільної освіти; здійснювати аналіз методичної та іншої літератури і визначати найбільш оптимальні прийоми проведення навчального процесу з предмета; аналізувати результати своєї роботи та здійснювати діагностико-прогностичну рефлексію щодо її вдосконалення; визначати оперативні, тактичні та стратегічні цілі навчання; упроваджувати інноваційні форми організації навчального процесу
Методологічно-практична підготовка	аналізувати, прогнозувати та вдосконалювати навчально-виховний процес щодо художньо-естетичного виховання, навчання та розвитку учнів; володіти методикою професійного самовдосконалення, вмінням розробляти моделі управління навчально-виховним процесом і враховувати досягнуті результати у практичній роботі
Дослідницько-пошукова підготовка	здійснювати діагностику музичних здібностей учнів; організовувати різні форми позанавчальної художньо-естетичної діяльності школярів; адаптувати науковий матеріал у навчальну інформацію в межах системи уроків музики як уроків мистецтва; здійснювати методичний відбір і розроблення педагогічної інформації, планувати її; раціонально добирати зміст та ефективні прийоми активізації пізнавальної розумової діяльності учнів; застосовувати ефективні технології музичного навчання; (структурно-логічні схеми, комп'ютерні навчальні програми, наочні посібники, тести, ноти); володіти методикою педагогічних досліджень та експерименту; володіти прийомами розвитку творчих здібностей учнів, методами позитивного впливу на дітей та керування дитячим колективом, виявляти причини недоліків у навчальному процесі та проводити

	відповідну корекцію; формувати гуманні відносини з учнями на основі співробітництва та співтворчості; організовувати з учнями різні види музичної діяльності, сприяти самовихованню
Спеціальна (мистецько-педагогічна) підготовка	удосконалення інтерпретаторського виконання музичних творів; опанування методикою та технологіями навчання вокально-хорового мистецтва; створення доступної методики гри на дитячих музичних інструментах для учнів загальноосвітніх навчальних закладів; розроблення діагностичних карт мистецьких предметних компетентностей учнів на уроках музичного мистецтва; моделювання інноваційних художньо-педагогічних технологій у процесі викладання предметів освітньої галузі "Мистецтво"

Сучасна самоосвітня діяльність – випереджальна та проектувальна – спрямована на результат – досягнення готовності особистості до якісного виконання професійних функцій на основі оволодіння пріоритетними вміннями (професійними, інформаційними, комунікативними, правовими) педагога-гуманітарія у відповідності до кваліфікаційних вимог підготовки в системі післядипломної освіти. Саморозвиток людини, набуття нею багатофункціональних умінь забезпечує професійну мобільність і конкурентоздатність фахівця, відповідаючи запитам сучасного ринку праці. Тому самоосвітня діяльність стає *особистісно-професійною потребою* творчої індивідуальності спеціаліста в умовах соціуму. У такому контексті усвідомлення професійних функцій учителя музичного мистецтва уможливорює якісну музично-педагогічну діяльність на основі безперервної освіти, зокрема і самоосвітньої діяльності.

1.4. Вимоги до індивідуальності педагога

Основною метою освітньої політики України проголошено створення умов для розвитку кожного громадянина: "ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє. Сучасний ринок праці вимагає від індивідуальності не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво-компетентних громадян [67, с. 3], це відображається у формуванні потреби і

готовності учителя до самоосвітньої діяльності як процесу професійного самовдосконалення. Вимоги до індивідуальності вчителя підкреслюють значення самоосвітньої діяльності для розвитку гармонійної, всебічно обдарованої особистості, забезпечують можливість самоперетворення дійсності людини, визначають принципи керівництва діями щодо власного самовдосконалення [8]. У наукових довідниках категорія "вимоги" розглядається як норми, правила, яким хто, що-небудь повинні підлягати; так як, потреби, запити, які хто, що-небудь має або ставити до когось, чогось [73].

На думку І. Зязюна, професійна діяльність вчителя, "характеризується численними суспільними вимогами до особистості" [34, с. 18].

У системі післядипломної освіти до індивідуальності педагога пред'являються особливі вимоги: він має володіти ціннісним ставленням до дитини, культурою, творчістю; проявляти гуманну педагогічну позицію; піклуватися збереженням духовного і фізичного здоров'я дітей; здатний створювати і постійно збагачувати культурно-інформаційне та предметно-розвиваюче освітнє середовище: вміє працювати зі змістом навчання, надаючи йому особистісно-сміслову спрямованість; володіє різноманітними педагогічними технологіями; надаючи їм особистісно-розвивальної спрямованості; проявляє турботу про розвиток і підтримку індивідуальності кожної дитини [40, с. 37]. Все це обґрунтовує розстановку нових акцентів у проблемі самоосвітньої діяльності вчителів, її пріоритет у формуванні творчої індивідуальності педагога, розвитку його самоосвітніх умінь.

Ми поділяємо позицію вчених, зокрема О. Бондаревської, О. Ганченка В. Сластьоніна щодо цілей і спрямованості самоосвітньої діяльності фахівця на основні завдання сучасної андрагогіки: формування потреби в усвідомленні сенсу життя, здійсненні вибору своєї моральної позиції – створення себе; розвиток творчого потенціалу індивідуальності, професійної компетентності, духовного світу; активізації процесів самоосвіти, самовиховання, самостворення через удосконалення інтегральних індивідуальних якостей. У зв'язку з цим особливої актуальності в андрагогіці набуває проблема організації

та стимулювання самоосвітньої діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва в умовах безперервної освіти [4].

Метою професійно-педагогічної самоосвітньої діяльності, на думку Г. Коджаспірової, є особисте і професійне самовдосконалення, що дозволяє досягти професійної компетентності, високого загальнокультурного рівня, підвищення результативності педагогічної праці. Цей процес виявляється у якісних змінах розвитку учителя як людини та професіонала, тобто через досягнення високого рівня педагогічної майстерності та творчого ставлення до справи [43]. Розглядаючи питання вдосконалення педагогічної майстерності, вчений звертає увагу на те, що без самоосвітньої діяльності питання про зростання професіоналізму не вирішити. Тому проблему самоосвітньої діяльності необхідно розглядати не тільки як принцип безперервної освіти, а як форму підвищення кваліфікації в контексті співвідношення сучасних вимог сучасної освіти та фактичного стану самоосвітньої діяльності в системі післядипломної освіти. Класифікація вимог до індивідуальності педагогічного працівника піддається варіативному моделюванню та визначається під впливом соціально-історичного середовища (зовнішніх факторів), механізмів самосвідомості людини (внутрішніх факторів), що становлять відповідність цим вимогам. Оскільки внутрішні фактори визначають духовні пріоритети фахівця, його моральні ідеали, особисто-професійні якості, водночас виступаючи домінуючими чинниками активізації потенційних можливостей людини.

Отже, розвиток "Я – образ професіонала" здійснюється на основі усвідомлення (зовнішніх) вимог соціуму та (внутрішніх) вимог індивідуальності у площині знань, умінь, мотивації, особисто-професійних якостей, досвіду, що виступають складовими багаторівневої освіти (базової, педагогічної, післядипломної, безперервної).

Порівняємо вимоги безперервної освіти та фактичний стан самоосвітньої діяльності вчителів у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

**Вимоги безперервної освіти та фактичний стан
самоосвітньої діяльності вчителів**

№	Вимоги сучасної освіти	Фактичний стан самоосвітньої діяльності в СППО
1.	Використання творчої діяльності у процесі навчання	Домінування активного споживання інформації, домінування практико-орієнтованих методів навчання
2.	Випереджувальний характер змін у системі освіти	Гнучкість, мобільність навчання дорослих, проектування програм самоосвіти
3.	Цілеспрямоване педагогічне керівництво процесом розвитку кожної особистості	Узгодженість, логічна побудова методичного супроводу та підтримки вчителів музичного мистецтва
4.	Безперервне кількісне розширення масштабів освіти	Підвищення якості освіти, рівня кваліфікації та педагогічної майстерності
5.	Безперервне зростання обсягу наукової та соціальної інформації	Альтернативні форми навчання в системі підвищення кваліфікації: дистанційні, очно-заочні, пролонговані
6.	Потреба суспільства у вчителях музичного мистецтва, які працюють творчо	Створення умов для розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва
7.	Ефективне використання зростаючого обсягу нової інформації; більш широке використання нових інформаційних технологій у процесі навчання	Достатній рівень матеріально-технічного забезпечення закладу післядипломної освіти, наявність комп'ютерної техніки, збільшення доступу до нової інформації, доступ до використання персональних комп'ютерів
8.	Зростання вимог суспільства до професіоналізму вчителя музичного мистецтва	Створення можливостей самореалізації кожного вчителя відповідно до освітніх вимог, збільшення часу на самостійну роботу
9.	Озброєння педагогів-музикантів вміннями самоосвітньої діяльності	Система цілеспрямованої підготовки педагогів-музикантів до самоосвітніх умінь

Таким чином, можна зробити висновок, що суспільство завжди пред'являло високі вимоги щодо індивідуальності учителя як носія загальнолюдських моральних цінностей: духовності, відкритості, гуманізму та ін. Для розв'язання змісту та сутності самоосвіти у педагогічному аспекті вимог до індивідуальності учителя велике значення має вивчення, теоретичний аналіз і творче використання історії становлення та розвитку самоосвіти в ретроспективі суспільного розвитку. Виділення класифікації вимог щодо індивідуальності учителя в контексті самоосвіти ґрунтується на основі розгляду

та співставленні теоретичних концепцій самоосвіти в ретроспективі розвитку наукової думки. На основі аналізу різних підходів до дослідження самоосвіти виділяємо три загальних напрями: *гуманістичний, дидактико-методичний та психолого-дидактичний*, у межах яких це питання розглядається. Засновником першого із вказаних напрямів – *гуманістичного* – прийнято вважати давньогрецьких вчених Архімеда, Сократа, Платона та ін., які виходили з того, що розвиток мислення освіченої людини здійснюється продуктивно у процесі самостійного вдосконалення, а розвиток її здібностей – на основі ідей самопізнання. Ідеї самостійної пізнавальної діяльності учителя, як засобу саморозвитку, обґрунтовано у працях Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Г. Сковороди та ін. Ще А. Дістервег доводив, що освіта відбувається шляхом самодіяльності і має на своїй меті самодіяльність [14].

Другий – *дидактико-методичний* напрям започаткований у працях Я. Коменського. Ним розроблено організаційно-практичні аспекти залучення особистості до самопізнання. Вчений зазначав, що альфою та омегою дидактики буде пошук та відкриття способу, при якому вчителі б менше навчали, а учні більше вчилися. Самостійна внутрішня потреба у знаннях, пізнавальний інтерес до пошуку істини, захоплення процесом саморозвитку складають самостійність як інтегральну якість індивідуальності, якої не можна навчитися, але можна виховувати. Предметом теоретичного обґрунтування визначених положень є процес викладання (діяльність учителя) без достатньо глибокого дослідження діяльності того, хто навчається. Цей напрям розвивається впродовж багатьох століть та продовжує досліджуватися сучасною дидактикою.

Характерною особливістю третього напрямку – *психолого-дидактичного* – є самостійна діяльність, як предмет дослідження, разом із вивченням педагогічних засобів та методів, за допомогою яких вона здійснюється. Цей напрям започаткований у працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, які вважали однією із вимог до професії педагога *прагнення до постійної творчості* через самоосвітню науково-дослідну роботу, його потребу

у постійній праці, творчому пошуку істини, ґрунтуючись на активному та постійному характері самоосвіти [8]. Вивчаючи роль вчителя в освітньо-виховному процесі, К. Ушинський зазначав, що тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна створити характер [98]. Щоб виконувати високу педагогічну місію: формувати і розвивати підростаюче покоління, учитель повинен постійно вдосконалювати себе, системно працювати над собою.

Психолого-педагогічні ідеї третього напрямку – *методологічного* – близькі до положень сучасної дидактики з питань сутності та змісту самоосвіти, її ролі як морально-інтелектуального чинника у становленні сутності людини. У сучасних вимірах ключового теоретичного та практичного значення набувають наукові здобутки В. Сухомлинського, які обґрунтовують необхідність розвитку емоційно-вольової сфери учителя, його потребу в постійній самоосвітній діяльності як засобу удосконалення педагогічної майстерності. Науковець підкреслює важливість суб'єктної позиції педагога: "удосконалення педагогічної майстерності – це передусім самоосвіта, самореалізація, це особисто Ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і насамперед культури мислення" [93, с. 522].

Узагальнюючи вимоги до індивідуальності учителя, розглянемо їх у трьох основних аспектах: філософському, психологічному і педагогічному, щоб предметно проаналізувати проблему самоосвітньої діяльності як засіб особисто-професійного росту.

У філософії теорія пізнання аналізує не індивідуальні механізми, які діють у психіці, а загальні підстави, підґрунтя, які дають можливість розглядати пізнавальний результат, що виражає реальний, дійсний стан речей [99]. Теорія пізнання вивчає проблеми природи пізнання, його можливостей, відношення знання до реальності, досліджує загальні передумови пізнання, виявляє умови його достовірності та істинності. У філософських дослідженнях теорії пізнання Л. Виготського, О. Потебні, І. Франка, З. Фрейда та ін. самоосвіта розглядається як засіб, що дозволяє ставати людині філософом власної освіти, реалізовувати

власну індивідуальну програму саморозвитку. У філософській думці Відродження ідея вимог до потенційних можливостей людини, у тому числі і педагога набуває свого розквіту на основі уявлення про учителя як еталона гармонійно розвинутої людини, зокрема як: "педагога-дослідника", "провідника у світ знань", "просвітника". Саме в цю епоху поняття "*самоосвіта*" стає синонімом творчого пошуку, стимулом дієздатності, удосконалення емоційно-чуттєвої сфери, інтелектуальної активності, мотиваційно-вольових якостей людини, формує потребу у постійному збагаченні новими знаннями, вміннями, навичками. Концепція гуманізму, що пронизує освіту і систему виховання у період Відродження, доводить необхідність реалізації принципу постійного самовдосконалення учителя. У цей період було закладено образ-уявлення про всебічно розвинуту особистість, яка гармонійно поєднує зовнішні вимоги соціуму та внутрішні вимоги самої людини до себе. "Досконала", всебічно розвинута людина – є центральним об'єктом епохи бароко у філософії, а потім і у естетиці, мистецтві.

У Київській Русі склалася думка про самоосвіту як засіб самопізнання, що є властивою для української філософії, що має екзистенціально-антропологічну спрямованість; орієнтацію до здобуття істини як еталона пізнання. Таким чином, у межах Київської Русі склався особливий тип мислення, схильний до практичного застосування філософських ідей як правил життя та самовдосконалення.

С. Гончаренко визначає категорію "*екзистенція*" як внутрішнє буття людини, її переживання, те непізнане в людському "Я", внаслідок чого людина є конкретною неповторною особистістю [19, с. 119]. Мету екзистенціалізму українські філософи розуміють як спрямованість людини на послідовне створення себе завдяки "*творчій праці*". Людина створює та відтворює себе з усіма своїми пристрастями та інтересами, причому якраз витвір чи дія індивіда розкриває секрет його власного "проекту" [40]. Індивідуальність, що сама себе створює, називається в українських філософських концепціях "гармонійною" людиною, адже вона володіє навичками самоуправління, самоконтролю,

самоорганізації, самонавчання, самопізнання, спираючись на життєві істини. Акцентованнями уваги на волю, почуттях та силі розуму філософія Київської Русі була спрямована на спілкування з Божою істиною. У зв'язку з цим особливу роль відведено *серцю*, як органу, завдяки якому людина може бути залучена до Божої істини. Розкриття *філософії серця* – одна із традицій розвитку української філософської думки. Вона характерна і для філософії гуманізму Ренесансу, коли відбувалися процеси, спрямовані на активізацію можливостей, закладених в індивідуальності, ідеї гідності, свободи, справедливості суспільного ладу, задоволення як земних, так і духовних потреб людини у самопізнанні. Так, прагнення до внутрішньої гармонії, рухливість, індивідуалізм відрізняють філософію серця у працях М. Гоголя, П. Куліша, П. Максимовича, Г. Сковороди, П. Юркевича, І. Зязюна, які визнають право кожного на власну траєкторію індивідуальної самоосвітньої діяльності [30].

У XIV-XV ст. в Україні поширилося вчення *ісихазму*, за яким шлях до єднання з Богом вбачався через зосередження свідомості людини на самій собі, що стимулював інтерес до самопізнання та досягнення внутрішнього духовного світу людини. Пізнаючи себе і водночас пізнаючи навколишній світ, людина крок за кроком наближається до істини, саморозвиваючи свій розум і почуття, здійснюючи самоуправління.

Вимоги до індивідуальності педагога повно та цілісно відображено у філософії Просвітництва, яка втілювала ідеї гуманізму у побудові "гармонійної, всебічно розвинутої людини", її якостях, а саме: висока духовність та моральність, почуттєва культура, високий рівень інтелекту, ерудиції, усвідомлення постійної творчої діяльності задля розвитку суспільства, в якому живе людина, уміння спілкуватися, бути організованим, уміти аналізувати свою діяльність. У XV-XVII ст. в наукових працях М. Русина, Ю. Дрогобича сформульовано настанови вивчати науки для самореалізації у професійній діяльності. Вітчизняні дидакти вважали, що самоосвітня діяльність має будуватися на основі самопізнання (спрямованого родинного та суспільного виховання, навчання, авторитет батьків, вчителів, врахуванні національних

особливостей, утвердженні взаємозв'язку морально-етичного та розумового розвитку) [66; 88].

Згідно із східно-християнською філософією, сенс доброчесного життя людини полягає у перетворенні навколишнього світу відповідно до істини, яка отримана саме під час самопізнання. Особливого значення самоосвітній діяльності надавав український філософ, громадський діяч Г. Сковорода, який відзначав: "якщо хочеш виміряти небо, землю та море, починай з виміру себе". Самопізнання він розглядав не як самоціль, а як "міцну зброю морального самовдосконалення, усвідомлення людиною своєї ролі, місця у природі та суспільстві". Пізнавати себе самого, віднайти у самому собі особистість – ось до чого завжди закликав філософ. Г. Сковорода підкреслював, що "самопізнання духовно перевтілює людину із раба своїх звичок та пристрастей у "справжню", "духовну" людину. Ті ж з нас, хто не займається самоосвітою, мало чим відрізняються від тварин та втрачають свою людську сутність" [87, с. 67]. Обґрунтовуючи категорію "самоосвіти" як самопізнання, Г. Сковорода спирався на мудрість античних мислителів Епікура, Сенеки, Сократа, Піфагора, Плутарха. Але, розв'язуючи цю проблему через самореалізацію особистості, мислив самотньо.

Філософії Г. Сковороди притаманне акцентування ролі серця як осереддя душевного життя людини, рушійної сили, що визначає шлях саморозвитку. Органом пізнання процесу істини за Г. Сковородою є серце, а пізнання трактується як акт любові, що розглядається як сукупність бажань, почуттів, прагнень, тобто як духовна субстанція, що є основою людського буття і джерелом життєдіяльності. В естетико-культурологічному аспекті розуміння категорії "*серця*" пов'язано із внутрішнім життям людини, її емоціями, переживаннями, почуттями і прагненнями. Вимоги до педагога Г. Сковорода розуміє як *до людини інтелігентної*, яка спирається на моральний канон духовності, самореалізації себе як людини. Таким чином, філософія Г. Сковороди стала основою естетико-філософського вчення про самоосвіту, оскільки на всіх рівнях існування ідеї самопізнання, самовдосконалення,

розвитку духовності людини шляхом роботи серця як духовної субстанції, що спонукала індивідуальність до внутрішньої роботи над собою [87, с. 41]. Ідея самоосвіти є домінантною у його творчості, результати наукових роздумів відображені у філософських діалогах: "Наркисс. Разглагол о том: Узнай себя", "Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира". Методичні рекомендації "Філологічних записок" автора є практичними порадами щодо оволодіння знаннями в контексті самоосвіти, яка на думку мислителя є вищим ступенем *розвитку самостійності, ініціативності й активності людини, "пізнанням самого себе"* [87]. У філософсько-педагогічній думці України Г. Сковорода першим спрогнозував оптимальні педагогічні умови для реалізації мети самоосвітньої діяльності, які багато в чому залежали від батьків, учителів, середовища та самої людини, розглядаючи *орієнтацію на розвиток індивідуальності вчителя, визначив її головну вимогу – пізнати природні задатки себе та свого учня, розкрити внутрішній світ дитини та спрямувати її діяльність відповідно до внутрішньої природи* [87].

Отже, етико-моральні вчення про *ідею серця* Г. Сковорода знаходять подальший розвиток у працях І. Зязюна, О. Новицького, Ф. Юркевича [30; 104].

У філософії П. Юркевича *серце* є основою моральної особистості, і поряд з цим не заперечується важлива роль розуму в моральному формуванні та розвитку людини. Людина пізнає навколишній світ за допомогою розуму, а пізнати красу й таємничість світу можна тільки серцем як центром усіх пізнавальних дій [104].

П. Лодій проголошує дефініцію "*самоосвіта*" категорією філософії, засобом "*просвіти розуму*", що сприяє піднесенню пізнавальних здібностей людини та "*просвіти серця*", що спонукає волю до здійснення добра [39]. У кінці XIX – на початку XX ст. привертає увагу академічна філософія О. Гілярова, який розуміє завдання філософії протягом історії у примиренні "*двох начал, що вічно ворогують: істини розуму та істини серця*" [68]. Ці ідеї знайшли відображення у працях педагогів: Б. Кістяковського, В. Винниченка, М. Хвильового, де обґрунтована думка про творче насичення учительської

професії, морального обов'язку педагога, його здатності до одухотвореної праці. Таким чином, українська філософська думка пронизана естетичними поглядами самопізнання. Тому однією із основних вимог до індивідуальності вчителя у вітчизняній філософії висувається *висока моральна чистота учителя* як категорія людської краси, що покладено до основних ідейно-теоретичних витоків філософської думки: біблійному вченні про серце, ідеях східної філософії, європейській філософській думці та кордоцентризмі української філософії. Аналізуючи філософський аспект проблеми, доходимо висновку, що в основі вимог до індивідуальності учителя в контексті самоосвітньої діяльності знаходяться філософсько-соціологічні уявлення про образ педагога на основі ідеологічних орієнтирів-цінностей, як еталонів відповідної історичної епохи суспільства.

Отже, з філософської позиції, самоосвітня діяльність – процес самопізнання, результатом якого стають нові знання. Основними характеристиками самоосвіти в філософському аспекті виступають:

- 1) внутрішнє усвідомлення необхідності нової інформації, об'єкта пізнання;
- 2) внутрішня свобода творчої індивідуальності;
- 3) цілеспрямованість;
- 4) самореалізація.

Психологічний аспект самоосвітньої діяльності складають закономірності становлення та функціонування самоосвіти як психічного саморуху людини до змін, самостійний пошук генералізуючих ідей, що ґрунтуються на особистому потенціалі людини, її почуттях, знаннях, вольових зусиллях у праці [74]. Саме пошук нових ідей, знань, інформації, досвіду стає самоорганізуючою основою самоосвітньої діяльності, якій підкорюються всі напрямки і форми дослідницько-пошукової роботи, рівень творчої активності, здійснюється проект індивідуальної програми саморозвитку на основі інтегральних якостей індивідуальності: самопізнання, самоорганізації, самоконтролю, саморегуляції. Таким чином, протягом всього життя людина удосконалюється – "еволюціонує" і разом з тим, змінюється зміст і характер самоосвіти як процес самоідентифікації. Від спонтанної, мозаїчної

самоідентифікації людина переходить на позицію усвідомленої самодіяльності, стає керманічем власного життя.

У сучасному розділі психології – *неології*, широке розповсюдження знаходять ідеї створення *орієнтованого світогляду людини*. Оскільки самоосвітня діяльність індивідуальності розвивається протягом життя, то вчення про взаємозв'язок людини з усіма сферами життя (зі світом у цілому) виступає вченням про індивідуальність. Згідно *неології*, феномен самоосвітньої діяльності полягає у вмінні людини завдяки ментальним процесам знайти в глибинах своєї індивідуальності приховану таємницю – людський дух, подібний до Божественного духу, одержувати інформацію з джерел, недоступних для звичайного сприйняття. Для цього насамперед треба вирішити три завдання, найперше з них, те яке ставила людина протягом багатьох століть: *пізнати саму себе*; друге – *навчитися самоконтролю та саморегуляції свідомості, розвивати творчий потенціал, розум, володіти емоційно-вольовою сферою*; третє – *актуалізувати самоосвітню діяльність як вимогу часу, необхідність сучасного життя*. Ці позиції неології є вагомими для нашого дослідження, оскільки підвищення відповідальності за своє життя, набуття підготовки до виконання складних рольових функцій, вирішення складних професійних завдань учителем здійснюється на основі поглибленого психолого-педагогічного пізнання себе протягом життя з метою виявлення власних індивідуальних особливостей, через упровадження технологій самоосвіти (самокорекція, самооцінювання) [14].

У *психології* самоосвіта розглядається як діяльність, що пов'язана з самоорганізацією – здатністю людини організувати себе і свою діяльність, тобто самостійно ставити мету і завдання діяльності, вибирати способи їх досягнення, визначати свою поведінку у часі, здійснювати самоконтроль, самоаналіз, самокорекцію [45, с. 19]. Вчені-психологи підкреслюють, що мета може бути дана суб'єкту як ззовні, так і з середини: у вигляді вимог, вказівок і т.д. або продукуватися їм самим. Тому продуктивність діяльності, її реалізація

цілком залежить від її внутрішнього прийняття цих норм особистістю або при умові, коли запропонована мета збігається з мотиваційною сферою людини.

Ми не погоджуємося із такими висновками вчених: у самоосвітній діяльності, на наш погляд, діє другий варіант постановки мети, оскільки це самоорганізований і самокерований процес пізнання [55, с. 39].

У вітчизняній психологічній літературі (в роботах П. Блонського, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе) учитель розглядається з позиції активної людини, яка перетворює предметну дійсність, в тому числі і свою самоосвіту як продуктивний процес. Дидакти широко вивчають проблему людини як суб'єкта своєї діяльності, здатної цілеспрямовано перетворювати об'єктивну дійсність і здійснювати власну самоосвіту, основу якої складають самостійні пізнавальні потреби. Саме самостійні пізнавальні потреби викликають необхідність постійної, цілеспрямованої самоосвіти, що не завершується після досягнення результату (цілей самоосвіти), а щоразу на новому витку продуктивної триваючої активності формує нові потреби і мотиви, породжуючи нові проблеми (задачі) і пошуки їх розв'язання. Рівень сформованості творчої активності є показником здатності людини до саморозвитку та самоосвіти, причому "можливості саморозвитку особистості, що виступають як готовність до самоосвітньої діяльності, виникають при досягненні досить високого рівня теоретичного розвитку і за наявності мотивації. Загальним показником готовності до самоосвітньої діяльності є постановка людиною питання і проблеми, що визначають необхідність пошуку, самостійного відкриття або придбання у формі системи нових знань" [55, с. 39].

У наш час психологія пізнання тісно пов'язана з емоційно-вольовою сферою людини, оскільки уявлення, пам'ять, фантазія, оцінювання сприяють величезному впливу на засвоєння знань, їх глибину і тривалість. Це обґрунтовує позицію, що готовність до самоосвіти є ключовою інтегральною якістю творчої індивідуальності сучасного педагога.

М. Воложаніна зазначає, що "вільна (самоосвітня) діяльність є передумовою внутрішньої свободи особистості, оскільки, виникаючи в

структурі пізнавальної потреби і здібностей, в кінцевому рахунку, спрямована на перетворення навколишньої дійсності. У свою чергу, свобода особистості має здатність до вільної діяльності" [11].

Значущою для нашого дослідження є теорія А. Мислівченко, яка виділяє чотири важливих компоненти внутрішньої свободи людини, що проявляються в процесі цілеспрямованої і доцільної самостійної діяльності: 1) пізнання можливості вчинити так, а не інакше; 2) погодження індивідом цієї пізнаної зовнішньої необхідності з внутрішнім переконанням, совістю, особистими інтересами; 3) прояв волі; 4) прагнення до самоздійснення, реалізації себе в об'єктивному світі [57, с. 38]. Головною передумовою внутрішньої свободи особистості, її вираження у самоосвітній діяльності є наявність здатності індивіда до пізнання ("теоретичне забезпечення" свободи) і наявність самосвідомості (М. Воложаніна).

А. Громцева, досліджуючи внутрішні механізми самосвідомості, розглядає самовдосконалення та його компонент – самоосвіту як процес, "що представляє собою важливий аспект перебудови свідомості, суть якого полягає не просто в отриманні нового знання, в усвідомленні цінності мети, програми діяльності, а в тому, щоб "ці нові знання, вміння, навички живили творчу діяльність" [24, с. 81]. Тому самоосвітня діяльність є синтезом високого прагнення до пізнання з творчим діянням (за М. Кісселем). Центральною ланкою самоосвітньої діяльності є рефлексія, тому дану діяльність визначають як рефлексивну, структурним компонентом якої виступають: *саморефлексія* (генезис) – *самопізнання* (діяльність) – *самореалізація* (результат) [24, с. 10].

Ми згодні з Н. Брагіною, яка вважає, що без внутрішньої потреби у самоосвітній діяльності, навіть за наявності відповідних індивідуальних якостей, здібностей і організації педагогічних умов, здійснити цей процес неможливо. Рефлексивний рівень самосвідомості стимулює активність і самостійність індивіда, опосередковує формування відповідної системи внутрішніх мотивів, забезпечує стійке включення образу "Я – концепції" в процес самопізнання, стимулюючи механізми самоосвітньої діяльності. Саме в

акті рефлексивної самооцінки здійснюється самопізнання особистості, результатом якого стає корекційне значення, оскільки безпосередньо піддається рефлексії, в якій і через яку відбувається зчленування попереднього циклу з наступним [5, с. 10].

В. Козієв звертає увагу на дві відмінні риси самоосвітньої діяльності: її глибоко-особистісний характер (що веде до розгляду змісту, структури і процесу самоосвітньої діяльності на рівні структури індивідуальності) та цілеспрямованість і систематичність, що стають можливими лише в разі усвідомлення значущості процесу самоосвітньої діяльності людиною [44, с. 19].

Аналіз визначень психологічного підґрунтя проблеми самоосвітньої діяльності дозволяє представити цю наукову категорію як продуктивну творчу активність щодо саморуху, самозміни людини протягом всього життя і зрозуміти логіку даного психічного процесу: самостійна постановка проблеми – стимулювання творчої активності – творчий пошук – відкриття – вирішення проблеми – рефлексія. Зроблений нами науковий огляд проблеми самоосвітньої діяльності з позицій філософії, психології знаходить логічне продовження в педагогічній науці.

У педагогічному аспекті проблема самоосвітньої діяльності учителя розглядається під впливом зовнішніх вимог соціально-історичного розвивального середовища та внутрішніх факторів "відповідності цим вимогам", що визначають духовні пріоритети вчителя, його моральні ідеали, професійні та індивідуальні інтегральні якості. Реалізуючи себе в ролі педагога, індивідуальність створює власний образ "Я – професіонала" через посилення ролі творчості: становленні педагогічних поглядів учителя, аналізу досвіду, визнання його як професіонала своєї справи. Робота вчителя винятково творча та інноваційна і, щоб не розгубитися у світі, який постійно змінюється, він сам повинен іти в ногу зі змінами в освітній дійсності.

На погляд вчених, всі педагогічні якості можна поділити на дві групи: *першу групу якостей* вчителя складають: дисциплінованість, самовладання і

незалежність власних суджень (здатність людини бути індивідуальністю, яка виділяє себе із середовища і здатна до саморегуляції своєї діяльності) [34].

Орієнтація на ці якості вказує на прояв суб'єктності як характерну рису сучасного вчителя. *Друга група якостей* характеризує ставлення людини до інших та рівень її духовно-моральної зрілості. Тут пріоритети полягають у чесності та повазі до людей, потребі у творчості, здатності до співпереживання, сердечності, милосерді, духовності, педагогічній рефлексії. Наявність у педагога таких якостей як професійний обов'язок, самодисципліна, громадськість, педагогічний такт, терпимість, відповідальність розглядаються вченою як одна з умов готовності особистості здійснювати педагогічну діяльність. Як доводить практичний досвід, всі індивідуально-професійні якості формуються і розвиваються в ході системної роботи над собою. Адже самоосвітня діяльність – це феномен, що сприяє самоідентифікації та самоствердженню людини в умовах безперервної освіти. Завдяки особистісно-професійному досвіду фахівець визначає пріоритетну ідею самоосвітньої діяльності та підкорює їй теоретичні погляди, принципи, професійні знання та уміння.

Висувалися високі вимоги до індивідуальності вчителя і у вітчизняній педагогіці. На основі ретроспективного аналізу наукових праць, починаючи з часів Київської Русі, поняття "*самоосвіта*" не мало однозначного тлумачення, його розглядали в різних значеннях: як спосіб самовдосконалення духовних та фізичних сил людини, засіб самопізнання, самовиховання, саморегуляції тощо. У вітчизняній педагогіці самоосвітня діяльність була спрямована на формування духовної культури, розвиток світогляду учителя, виступаючи джерелом індивідуального саморозвитку. Це підтверджує тлумачення основних понять категорії "*самоосвітня діяльність*" педагогами часів Київської Русі, зокрема: "*просвіта*", "*освіта*", "*самоосвіта*", що усвідомлювалася педагогами-філософами як "*просвітлення*" душі. Зокрема у працях М. Гоголя, освіта має спрямовуватися на "*висвітлення*" людської душі для самовдосконалення людини [58].

Уперше вимоги до індивідуальності педагога – збирати і нагромаджувати знання – сформулював Д. Заточник в оригінальній пам'ятці – "Моління" у Давньоруській державі. Педагог-монах порівнює працю вчителя з працею бджоли, і підкреслює нерозривний зв'язок між освітою та самоосвітою [40, с. 213]. Ідею самопізнання та самонавчання було розвинуто в педагогічній науці часів Київської Русі через поширення нової форми освіти – самоосвіти, що була майже невідома на Заході того часу [40, с. 93 – 99.].

В. Тихолаз надає вагому роль у розвитку педагогічних ідей самоосвітньої діяльності формам її організації: "створення центрів книжності, центрів письменності (школи, заснованої Володимиром Святославовичем, бібліотеки та школи Ярослава Мудрого, бібліотеки при Києво-Печерському монастирі) та підкреслює необхідну якість ефективності педагогічної праці – *уміння самотійно отримувати знання*" [39, с. 93].

У давньоруських літературних пам'ятках розум та практичне самопізнання займають найголовніші місця. У "Повісті минулих літ" саме мудрість стоїть на першому плані при описі видатних педагогів-філософів тієї доби: Ольги, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Анни Ярославівни, що прославилися жагою до знань, спрямованістю на постійну самоосвітню діяльність, створенням бібліотек [43]. У праці "Повчання дітям" В. Мономах [40] пропагує ідею самоосвітньої діяльності через культ книги і книжності для досягнення самодостатності. Важливими для нашого дослідження є проповіді-міркування К. Туровського [39] про "людину самодостатню, самовладну", тобто таку, яка здатна до власного волевиявлення, а продуктивність її самоосвітньої діяльності залежить від того, наскільки повно вона використовує свої природні задатки. Ця ж думка підтримується й філософами, педагогами-просвітниками Київської Русі, які звертають увагу на оволодіння учителем християнської моралі та розвиток критичного мислення як засобу самодостатності особистості.

У середньовіччя домінуючим видом самоосвітньої діяльності стає *літературне читання* – "книжне знання". Підтвердження цьому знаходимо у

поглядах просвітника К. Туровського та київського книжника Іоанна, укладача "Ізборника Святослава" 1076 р., де зібрані правила самоосвітньої роботи з книгою. Вагомість "книжного учіння" підкреслює Нестор-Літописець, вважаючи роботу з книгою основним компонентом освіти. Так, митрополит Іларіон, Нестор Літописець та Кирило Туровський бачили образ Божий в людині у тому, вона має розум, який керує її бажаннями, свободою вибору та свободою волі щодо самовдосконалення [40].

У процесі історичного розвитку суспільства, зокрема в епоху українського Відродження самоосвітня діяльність стає синонімом творчого пошуку, стимулом дієздатності, умовою удосконалення емоційно-чуттєвої сфери, інтелектуальної активності, мотиваційно-вольових якостей індивідуальності, формування потреби у постійному збагаченні новими знаннями. На основі концепції гуманізму формуються вимоги до індивідуальності педагога, спираючись на переосмислення його функціональних ролей як *"педагога-дослідника"*, *"провідника у світ знань"*, *"просвітника"*, *"генератора ідей"*, *"наставника в житті підростаючого покоління"*.

Глибоке підґрунтя для розвитку сучасної теорії самоосвітньої діяльності мали педагогічні погляди ченців-просвітників Київської Русі, які відображали розуміння самоосвіти як складової процесу самовдосконалення та важливого засобу формування всебічної, гармонійної людини [40].

У XVI-XVII ст. ідеї самоосвітньої діяльності активно поширювалися у братських школах Києво-Могилянської академії. У XVI – поч. XVIII ст. традиції фізичної й психофізичної філософії самоосвітньої діяльності, започатковані у часи Київської Русі перейняла козацька педагогіка, для якої характерним є ідеал вільної й незламної у своїх прагненнях до свободи людини, повага рідної землі, мови, культури, побудови власної долі.

У світобаченні представників вітчизняного просвітництва XVIII ст. переважав ідеал такої людини, що гармонійно поєднував "благо індивіда" з суспільним благом. Формуючи образ-уявлення такого учителя, вчені спиралися

на активізацію саморозвитку, стимулювання самопізнання, самооцінки й самовизначення педагога як чинників ефективної реалізації всіх внутрішніх сил, здібностей, можливостей людини.

У "Духовному регламенті" Ф. Прокопович проголошує ідею безперервної освіти: "освічена людина ніколи ситості не відчуває, але не перестане ніколи вчитися" [43, с. 45], зокрема підкреслюючи значення літературної самоосвіти, її ролі в системі виховання: *"самостійна робота над книгою сприяє вихованню справжньої людини"*. Вагомий внесок у дослідження проблеми самоосвітньої діяльності у XVII ст. вніс просвітник К. Ставровецький, який вважав, що "гострота розуму людини залежить від природних здібностей", а "глибина та широта розуму залежить від виховання", без організації постійної систематичної самоосвітньої діяльності людина не може повністю самореалізуватися. Як доводять історичні факти, видатні українські мислителі-автодидакти (С. Полоцький, Є. Славинецький, К. Ставровецький, Ф. Прокопович, І. Гізель та ін.), одержавши різнобічну освіту, самі активно займалися самоосвітньої діяльністю.

Отже, українські просвітителі у своїх працях спрямовували учителя на *систематичну роботу над собою, відповідальність за власний професійний розвиток*. Ці ідеї знайшли відображення у сучасних вітчизняних філософських концепціях, в яких індивідуальність людини виступає суб'єктом активної діяльності, що реалізовує власні освітні потреби, набуваючи самоосвітнього досвіду.

Вагомого значення для поширення в Україні ідей самоосвітньої діяльності мали методичні листи про читання книг рідною мовою у школі І. Вишенського, граматика слов'янської мови Л. Зизанія, М. Смотрицького, словник П. Беринди. На думку Г. Ващенко, *любов до знань та книги* формується як риса виховного ідеалу українця з часів княжої доби. З того періоду можна прослідкувати розвиток "писемності, мистецтва та освіти, і то не тільки серед верхівки народу, а й серед народних мас" [39].

У XIX ст. П. Грабовський, М. Пирогов, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, К. Ушинський та ін. розуміли самоосвітню діяльність як необхідну умову розвитку "гармонійної освіченої людини" у формі *самостійного пошуку та засвоєння знань та умінь*. Зокрема, Т. Шевченко, отримавши волю, активно займався самоосвітньою діяльністю, опрацьовував історію світу, історію мистецтв, західноєвропейську літературу, французьку мову та ін. Водночас, поет-просвітник високо цінував професію учителя та наголошував, щоб до педагогічної діяльності допускалися *високоморальні, гідні люди, здатні з честю її виконувати*. У 60-ті роки XIX ст. в Україні зростає суспільний інтерес до самоосвітньої діяльності – відкриваються недільні школи, народні бібліотеки, читальні, формується освітній ідеал учителя як людини багатогранних знань та інтересів, широкої розумової культури, всебічно розвинутої, в тому числі і естетично. В основі такого освітнього ідеалу учителя знаходиться *працьовитість* як інтегральна якість індивідуальності: тільки на основі постійної праці вчитель може досягти вершин педагогічної майстерності.

М. Пирогов підкреслював вагому роль самоосвітньої діяльності в організації освітньо-виховного процесу школи та зазначав необхідність оволодіння вчителями уміннями організації "самостійної діяльності розуму учнів"; уміннями саморегуляції "постійно слідкувати за собою та спостерігати за власним запасом сил і умінь" [78, с. 286], підкреслюючи проблему розвитку уваги як "першої і основної умови всякої, і наукової, і практичної, самостійності".

Також великого значення педагог-просвітник надавав організації педагогічних умов самоосвітньої діяльності: читання групами у вільні години, наявність дитячих бібліотек. На думку вченого, самоосвітня діяльність сприяє самодіяльності людини, прояву її творчих сил, активності.

М. Гоголь радив для розвитку самоосвітніх умінь та навичок педагогам опрацьовувати праці про значення знань та самоосвітньої діяльності ("Знання, які ведуть до самовдосконалення", "Хороша книга як шлях до істини та добра") [39].

Г. Ващенко був прихильником таких форм і методів навчання, які передбачають самостійну творчу діяльність як запоруку самореалізації особистості. Головними складовими професіоналізму педагога науковець вважав *життєві прагнення, власну стратегію (направленість)* як стержні, навколо яких відбувається формування духовності особистості з наступною її самоактуалізацією [40]. Погляди громадських діячів України І. Юркевича, І. Котляревського, М. Максимовича, Т. Шевченка, К. Ушинського, співзвучні з концепціями "сродної" праці, моральної самоосвіти Г. Сковороди, підкреслювали важливість спрямування індивідуальності учителів на самоосвітню діяльність як обов'язкову умову самореалізації людини [39].

Таким чином, аналізуючи наукові педагогічні джерела, доходимо висновку, що вимоги до індивідуальності педагога постійно змінювалися, ґрунтуючись на уявленнях упродовж розвитку соціуму про цінності та ідеал "образу учителя-наставника". Тому педагогічний працівник реалізує себе у ролі творчої індивідуальності, створюючи власний образ "Я – професіонала" відповідно до характеру суспільного розвитку. Для перетворення дійсності сучасного освітнього простору вагомими є фундаментальні позиції педагогічних концепцій самоосвітньої діяльності минулого, які виступають складовими самостійної підготовки творчого учителя.

Сучасна освітня парадигма об'єктивно вимагає від спеціаліста усвідомлення необхідності та відповідальності за власний професійний розвиток. Т. Іванова вважає, що "нова парадигма людського існування базується на нових знаннях і загально планетарних принципах мислення. Вона полягає в зміні пріоритетів, де в центрі уваги стає особистість педагога, його культура, професіоналізм, а знання та вміння, якими він володіє, перетворюються з самоцілі навчання на засіб його професійного розвитку" [13, с. 5]. Водночас, освіта дорослих характеризується свідомою потребою та стійкою внутрішньою мотивацією до самостійного здобуття нових знань, орієнтацією на професійні вимоги щодо індивідуальності учителів в умовах суспільних змін. Отже, назріла необхідність у формуванні всебічно розвиненої

творчої індивідуальності, здатної свідомо спрямувати внутрішні сили та ціннісні орієнтири в площині андрагогіки.

Разом з цим проблеми андрагогіки невіддільні від проблем, пов'язаних з професійною діяльністю вчителя, оскільки які б інноваційні форми, методи і технології освіти не впроваджувалися у сучасну систему післядипломної освіти, завжди найважливішою фігурою у ній буде педагог. Практична реалізація Державних стандартів, освітніх програм в сучасному освітньому просторі підвищує вимоги щодо рівня професіоналізму учителя, володіння ним професійними знаннями, уміннями і навичками, перевіряє готовність до впровадження освітніх інновацій у практику загальноосвітнього навчального закладу, стимулює творчий характер педагогічної праці.

На думку В. Сластьоніна [35, с. 28], образна модель сучасного вчителя може бути представлена у вигляді професіограми. До складових професіограми вченим визначено наступні: потреба у постійній самоосвіті та готовність до неї; фізичне і психічне здоров'я, професійна працездатність, пізнавальна спрямованість, яка включає наукову ерудицію, духовні, пізнавальні потреби та інтереси; інтелектуальну активність, почуття нового, готовність до педагогічної самоосвіти. Таким чином, результативність самоосвітньої діяльності залежить від практичної готовності педагога до неї, наявності необхідних знань, сформованих індивідуальних якостей, умінь. Водночас самоосвітня діяльність, вбираючи особистісну, загальну, професійну культуру педагога, повинна розвиватися випереджаючими темпами порівняно з рівнем соціального оточення, оскільки чим вище рівень самоосвітньої діяльності індивідуальності, тим більше вона відчуває необхідність у самореалізації та самоактуалізації, така людина спрямована на відповідність вимогам часу та виражає готовність до інноваційних змін в освіті.

Фундаментальні педагогічні концепції минулого знайшли своє логічне продовження у педагогічних поглядах О. Рудницької, яка підкреслювала, що "особливої уваги заслуговують ті педагогічні ідеї, які спрямовані на процеси формування духовної особистості і результати якої не вимірюються кількістю

засвоєної інформації та вміннями її використання на практиці, а характеризуються якісними змінами у розвитку внутрішнього світу, рис і властивостей людини" [78, с. 40].

Узагальнюючи різноманітні погляди вчених, приходимо до висновку, що самоосвітня діяльність спрямована на реалізацію вимог до індивідуальності учителя відносно соціально-економічного розвитку існуючого суспільства. Передові педагогічні ідеї самоосвітньої діяльності характеризуються переглядом її ролі, домінуванням розвитку самоосвітніх умінь, пов'язаних з інформаційними джерелами, посилення таких інтегральних якостей індивідуальності, як активність, самостійність, ініціативність, інформативність, гнучкість, мобільність, працьовитість, відкритість новому.

Н. Ничкало пропонує чітку класифікацію сучасних вимог до індивідуальності вчителя, який повинен: "забезпечувати свій постійний особистісний розвиток, включаючи вдосконалення знань і викладацьких навичок; усвідомлювати, які цінності та світоглядні установки ведуть до здорового людського суспільства; організовувати ефективне управління навчальним середовищем і ресурсами; вміти пов'язувати навчальні програми школи з потребами суспільства" [42, с. 41].

О. Бондаревська вважає досконалим такого вчителя, що "здійснює творче навчання і виховання, має індивідуальний педагогічний почерк, розглядає і удосконалює власну педагогічну діяльність як систему, здатний до морально-вольової саморегуляції, займається професійною самоосвітою і самовихованням" [4, с. 224].

К. Роджерс дає характеристику культурної, повноцінної індивідуальності: творчість, рухливість, поєднання емоції, емпатії та рефлексії, довіра до себе і самосприйняття, самообумовленість поведінки, відкритість світові та досвіду, спрямованість на зміни, саморозвиток [77].

Узагальнюючи різні наукові підходи щодо визначення вимог до індивідуальності вчителя, вважаємо, що класифікацію складових самоосвітньої

діяльності вчителя можна відтворити схематично у вигляді моделі, що наведена у додатку 15.

Таким чином, основні вимоги щодо індивідуальності вчителів у контексті самоосвітньої діяльності зводяться у виявленні творчого підходу щодо організації навчально-виховного процесу; формуванні почуття особистої зацікавленості у збагаченні власного науково-педагогічного досвіду; розвитку культури самоосвітньої діяльності, активізації проявів самостійного вибору форм і методів педагогічного впливу.

1.5. Інформатизація самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах глобалізованого суспільства

На сучасному етапі розвитку у післядипломній освіті відбуваються активні процеси модернізації. Поява нової парадигми освіти в Україні переносить домінуючі акценти на самоосвіту, сприяє підвищенню її статусу в інформаційному суспільстві. Самоосвітня діяльність індивідуальності спрямована у бік професіоналізації, оскільки "надає кожному можливість реалізації власної програми його отримання" [35, с. 143].

Інформатизація самоосвітньої діяльності учителя музичного мистецтва орієнтує на наступні інформаційні уміння: орієнтуватися в інформаційно-комунікативному забезпеченні, мультимедійному супроводі уроків музичного мистецтва; відбирати інформацію, що є значущою для музично-естетичного розвитку учнів; орієнтуватися в потоці оновлених інформаційно-комунікативних технологій; стимулювати себе на вивчення нових редакторів, програм "Музичне мистецтво у школі"; розв'язувати труднощі при роботі з новим програмовим забезпеченням; орієнтуватися в змісті і засобах інформаційного розвитку суспільства, освіти, мистецтва; підтримувати стійкий пізнавальний інтерес до вивчення інформаційних технологій; самостійно вивчати технічні засоби, що використовуються сучасною людиною в повсякденному житті; вміти інтегрувати інформаційно-комунікативні

технології в структуру уроку музичного мистецтва; самостійно розширювати вузькоспеціалізовані мистецькі знання.

На сучасному етапі розвитку післядипломної освіти набуває вагомої позиції самоосвітня діяльність учителя музичного мистецтва. Оскільки післядипломна освіта має бути здатна надавати педагогам різноманітні освітні послуги, що дозволить спрямовувати учителя на безперервну освіту "протягом життя", забезпечить можливість підвищити кваліфікацію, перекваліфікуватися з міжпредметних спеціальностей. У працях В. Балханова, Б. Гершунського, Ю. Кулюткіна, Г. Сухобської та ін. – самоосвітня діяльність розглядається як багатоаспектне явище, основними принципами якої є гуманістична спрямованість, фундаменталізація, професійно-творча спрямованість, мобільність, рефлексія. Гуманістична спрямованість самоосвіти забезпечує максимальне врахування і удосконалення індивідуально-професійних навичок та умінь вчителів. Фундаменталізація робить акцент на формування у фахівця базових професійних знань, які складають єдину світоглядну систему, засновану на базі сучасної методології професійної діяльності. Рефлексія передбачає цілеспрямовану роботу фахівця з формування умінь порівнювати, аналізувати, узагальнювати, висловлювати оцінні судження, виявляти причинно-наслідкові зв'язки. Рефлексивні знання – це знання методів, використання прийомів, які економлять час і сили і дають більш ефективні результати; вихід на світоглядний (рефлексивний) рівень знань передбачає одночасне освоєння методологій професійної діяльності в рамках конкретної професії. Якісний зміст нових інформаційно-комунікативних технологій полягає, на наш погляд, у поступовому зміщенні співвідношення "освіта – самоосвіта" до домінування останнього, що відповідає сучасній парадигмі "від освіти до самоосвіти". У сучасних умовах професійна та самоосвітня діяльність вчителів зазнають ґрунтовних змін. Цьому сприяє розвиток інформаційно-комунікативних технологій. У сучасній модульній системі післядипломної освіти цей процес знайшов відображення у навчально-тематичних планах курсів підвищення кваліфікації, де разом з аудиторними заняттями велика увага

приділяється самоосвітній діяльності вчителя (робота над актуальною методичною темою, створення портфоліо вчителя, поповнення знань, опрацювання через ділові ігри науково-методичних технологій, вивчення психолого-педагогічної літератури).

Вибір змісту і технологій самоосвітньої діяльності здійснюється учителем з позицій урахування унікальності, творчої індивідуальності власного педагогічного стилю, відповідності навчальних занять спеціальним мистецько-педагогічним здібностям, враховуючи виклики ринку праці до спеціалізації фахівців, що дозволяє здійснювати адресну допомогу кожному слухачу курсів підвищення кваліфікації, індивідуалізувати, диференціювати післядипломне навчання. Внаслідок постійного і швидкого оновлення знань цілеспрямована активна пізнавальна самоосвітня діяльність, керована самою особистістю, здатна швидко реагувати на виклики часу в неперервному оволодінні новими знаннями, вміннями і навичками у напрямку росту інтегральних якостей індивідуальності. Таким чином, самоосвітня діяльність сучасного педагога музичного мистецтва спрямована на безперервне оновлення, розширення, вдосконалення наявних знань, умінь в галузі педагогіки, філософії мистецтва, оволодіння художньо-педагогічними та інформаційними технологіями. Цьому сприяє формування готовності до безперервної освіти, через спрямування особистості на творчий розвиток професійно-особистісних якостей, бажання творчого самовираження індивідуальності, цілеспрямовання на формування умінь самоосвітньої компетентності.

Інформаційний прогрес у післядипломній освіті приводить до появи нових моделей організації самоосвітньої діяльності на базі сучасних комп'ютерних телекомунікацій: кейсових технологій, технології дистанційного навчання, мережових співтовариств педагогів. Інформаційно-комунікативний компонент самоосвітньої діяльності трансформує способи, характер, види самоосвіти, забезпечує доступність учителя до численних науково-педагогічних конференцій, педагогічних читань, колоквіумів через мережу Інтернет у вимірі світу. Саме мультимедійні технології створюють доступ педагога до різних

джерел інформації, мережевого спілкування у чатах, участі спеціалістів з різних кінців країни в обговоренні педагогічної проблеми на інформаційному форумі, завдяки яким вчитель може на якісно новому рівні підготуватися до уроку, здійснити педагогічну рефлексію. Завдяки комплексному використанню інформаційних засобів у системі післядипломної освіти створюються педагогічні умови для повної реалізації творчого педагога, розширюються можливості самоосвітньої діяльності, що виступає у процесі саморозвитку особистості фахівця засобом самоорганізації, самоуправління у вирішенні професійних задач.

А. Войскунський зазначає, що інформаційне середовище відіграє все більш вагомую роль у професійній діяльності сучасного фахівця, сприяє ефективній самоосвітній діяльності [11]. Комп'ютеризація, широке поширення мережі Інтернет активізує направленість індивідуальності на самоосвітню діяльність. Програмне забезпечення комп'ютерного навчання, підвищення методичного супроводу самоосвіти як багатокomплексне включає у свою систему: електронні підручники, навчальні комп'ютерні програми, фільми, тести, навчально-методичні та предметні ігри. Таким чином, відбуваються інноваційні тенденції посилення дидактичних функцій візуалізації електронно-звукових засобів навчання, що поглиблюють інтеграційні зв'язки актуальності при вивченні предметів мистецького циклу. Вагомим у розгляді цієї проблеми є розуміння учителем значення впливу музично-візуальних можливостей, синтезу кольорового, звукового зображення, що забезпечують поглиблену інтеграцію різних видів мистецтва у структурі уроків мистецького циклу в загальноосвітніх навчальних закладах, сприяють активізації уваги учнів до сутності творів мистецтва, забезпечують психологічну розрядку; знижують стомлюваність, формують стійкий інтерес до шедеврів світової культури, збагачуючи естетичний досвід особистості у процесі спілкування з творами мистецтва [34].

Інформатизація самоосвітньої діяльності забезпечує доступність художньої, навчально-методичної інформації, полегшує її пошук, створює

педагогічні умови для творчості особистості, розширює межі самоосвітньої діяльності. Програмні засоби служать засобом самоуправління самоосвітньою діяльністю педагогів, направляють хід навчання, реалізують сучасні самоосвітні дидактичні функції. Використання програмних засобів видозмінює діяльність учителя музичного мистецтва, сприяє її інтенсивності та ефективності, прискорює процес засвоєння емоційного досвіду поколінь, скорочує витрачений час (наприклад, використання електронної бібліотеки, електронного словника, довідника); змінює послідовність самоосвітніх дій особистості, заміщає одні функції іншими, спрощує пошук необхідної інформації уроку, його візуалізації. Таким чином, моделювання складових інформаційно-комунікативного компоненту, програмні засоби підводять педагога до реалізації поставлених перед системою післядипломної освіти освітніх завдань, сприяють формуванню навичок самоосвітніх умінь.

Програмні засоби дозволяють підсилити мотивацію до самоосвітньої діяльності, оскільки цьому сприяють специфіка інформаційно-комунікативного компоненту самоосвітньої діяльності та її засобів навчання, зокрема:

- динамічність і реалістичність візуального та звукового зображення;
- образність, нетрадиційність запропонованої інформації, модульна організація матеріалу;
- виклад освітніх завдань в міру наростання труднощів, послідовне викладання матеріалу, заохочення правильних відповідей; усунення тимчасового розриву між ознайомленням з новим матеріалом і контролем досягнутих знань;
- індивідуалізація, цілеспрямоване навчання прийомам самоосвітньої роботи;
- активізація самостійного пошуку інформації, її творче переосмислення, самостійні дії в соціально-економічних умовах, що постійно змінюються.

Програмні електронні засоби сприяють формуванню *педагогічної рефлексії та умінь самоаналізу* власної діяльності, що дає можливість побачити результат своїх дій, повідомляють про правильність рішення, допомагають

усунути причину педагогічних труднощів. Інформаційний моніторинг оцінює результат виконання тестів, професійно-педагогічних задач, проводить діагностику самоосвітніх умінь учителя щодо інформаційно-комунікативних технологій, що підвищує і активізує самостійний пізнавальний інтерес. Інформаційно-комунікативний компонент самоосвіти надає першочергове значення використанню технічних засобів контролю в процесі моніторингу та самовдосконалення учителя.

У процесі набуття досвіду інформаційно-комунікативного компоненту самоосвіти учителем вагоме значення має становлення його рівня саморегуляції, який включається при роботі з програмним забезпеченням у зовнішню стимуляцію і самоуправління активності педагога. У процесі організації нетрадиційних проблемних творчо-пошукових занять, тренінгів у системі післядипломної освіти відбувається знайомство та опанування вчителями масмедійних технологій, що економить час, сприяє самоорганізації особистості. Культурно-інтелектуальний розвиток суспільства визначається ефективністю використаних інформаційних технологій в освітньому просторі, а також рівнем розвитку інформаційно-комунікативного компонента самоосвітньої діяльності сучасного вчителя, що сприяє розвитку творчого потенціалу індивідуальності педагога, його самоосвітньої компетентності в інформаційному суспільстві. Інформатизація суспільства істотно змінила підходи до самоосвіти. Інформаційні технології зробили практично загальнодоступним колосальний обсяг інформації і знань у самих різних напрямках людської діяльності. Наприклад, при підготовці до уроків музики масмедійні ресурси дозволяють побувати в музеї композитора; переглянути відеоряд його життя, сім'ї, епохи; вивчити бібліографію; звернутися до досліджень творчості; вибрати потрібну технологію вивчення конкретного музичного твору, форми, прийоми та методи роботи, запозичувати цікаві дидактичні матеріали; залучити учнів до обговорення виниклих проблем на свій сайт, щоб здійснити швидкий зворотний зв'язок в комфортному, автентичному освітньому середовищі. Інформаційна культура людини, вміння

орієнтуватися в сучасних засобах комунікації, користуватися інформаційними ресурсами складають уміння самоорганізації особистості як принципу самоосвіти. Оволодіння інформатизацією самоосвіти забезпечує загальні уявлення в області інформаційних технологій; планування навчального процесу з використанням і застосуванням їх на практиці. На основі стандартів Міжнародного товариства інформатизації освіти в кожній країні виробляються конкретні вимоги до формування базової інформаційно-комунікаційної компетенції викладачів, яка припускає володіння навичками використання інформаційно-комунікативних технологій у своїй практиці не тільки для інтеграції в навчальний процес, але й як засобу підвищення кваліфікації та професійного розвитку. Ефективний розвиток інформаційно-комунікативного компонента самоосвіти можливий за певних умов – створення відповідного освітнього середовища: сучасної комп'ютерної бази, програмного забезпечення, вільний доступ в Internet; освітні ресурси, які враховують можливості інформаційного забезпечення, методичний супровід до них.

У системі післядипломної освіти організовуються проблемно-тематичні курси підготовки і перепідготовки вчителів з проблеми інформаційно-комунікативного компонента самоосвіти, розроблені на основі особистісно-орієнтованого, діяльнісного, рівневого підходу подальший супровід діяльності педагога тьютерами; адекватна виникаючим педагогічним утрудненням педагогічна підтримка за допомогою дистанційних освітніх технологій; мережева взаємодія практикуючих вчителів та експертів для вироблення нових ідей. Моніторинг, що дозволяє проводити вимірювання і оцінку результатів самоосвіти педагогів засобами інформаційно-комунікативних технологій, діагностика якості цифрових освітніх ресурсів, що відображають рівень професійної компетентності педагогів; система заліків з курсів, орієнтована на самоосвіту за допомогою інформаційно-комунікативних технологій; система преміювання за результатами роботи: за видання методичних посібників, розробку цифрових освітніх ресурсів, проектування навчальних занять з їх застосуванням та ін.

Все вище перераховане мотивує педагога на самоосвіту за допомогою інформаційно-комунікативного компонента самоосвіти, і допоможе йому оволодіти мережевою культурою. При використанні матеріалів Інтернет-ресурсів необхідно дотримуватись певних правил інформаційної комунікації, наприклад, враховувати авторське право, норми спілкування на всіляких форумах, в блогах і чатах. Мова йде про культурний рівень та вихованість людини, які за допомогою сучасних інформаційних технологій включені в комунікативний процес віртуального спілкування. В Інтернет-просторі існує безліч субкультур, що формують всередині себе власні норми і правила поведінки, які розрізняються за тематичною спрямованістю інформаційних ресурсів і формі подачі інформації на них, але вчитель, безумовно, повинен бути і в Інтернет-мережі обізнаним користувачем. Формуючи свою стрічку записами інших користувачів, змінюючи список друзів, власник сайту, блогу здатний контролювати не тільки обсяг і зміст, а й стилістику прийнятої інформації, таким чином впливати на учнів, на їх духовний розвиток, манеру спілкування, та й на весь соціум.

По-друге, у вчителя музичного мистецтва повинен бути високий рівень розвитку навичок користувача інформаційно-комунікативних технологій, вміння ефективно працювати з інформацією, як отримуючи її з Інтернету, так і розміщуючи у соціальній мережі. Мережева культура визначається умінням грамотно подати професійний матеріал в форматі Інтернет-вимог. Перш за все, звичайно, оцінюється освітня і наукова користь ресурсів, їх художня цінність, але не менш важлива елементарна інформаційна грамотність, вибір вдалої композиції, внесення гіперпосилань та переходів, уміння створити зручне меню, витримати стиль. Тому інформаційну самоосвіту учителя доцільно спрямувати по декількох напрямках: *формування інформаційної інтелігентності педагога в широкому сенсі слова; поповнення предметних знань і знань в області сучасних технологій освіти; розвиток навичок впевненого користувача різних комунікаційних сервісів, формування вмінь для створення власних інформаційних ресурсів; включення в мережеві професійні*

спільноти. Мережеві професійні спільноти відіграють вагому роль у самоосвіті вчителя. До них відносяться: Інтернет-ресурси, створені у формі об'єднань і мережевих спільнот для спілкування педагогів з різних країн, залучення відомих науковців, вчених. Інформаційні форуми об'єднують професіоналів, виступаючи майданчиком для обговорення педагогічних проблем, забезпечують доступ до різних джерел інформації, дають можливість самостійно створювати мережевий навчальний зміст, передбачають отримання консультаційної допомоги, проводять систематизацію інформаційних матеріалів. Таким чином, кожен вчитель, орієнтуючись в інформаційно-освітньому просторі, визначає свою траєкторію розвитку інформаційно-комунікативного компонента самоосвіти.

На наш погляд, самоосвіта – це активний пізнавальний процес з усіма притаманними йому компонентами: потребами, інтересами, мотивами, здібностями, власне діяльністю. Доцільно почати з аналізу труднощів, сформулювати проблему, вивчити психолого-педагогічну і методичну літературу з обраної проблеми, спрогнозувати результати, спланувати етапи роботи над темою самоосвіти. Потім перевірити нові методи роботи на практиці, провести їх відбір та аналіз. У підсумку оформити результати по темі, презентувати матеріали перед колегами. І, нарешті, педагог починає використовувати власний досвід самоосвіти у практичній діяльності та займатися його поширенням.

Інформатизація самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах глобалізованого суспільства включає загальні уявлення в галузі інформаційних технологій, планування навчального процесу з використанням інформаційних технологій, інтеграцію інформаційних знань у програми навчальних дисциплін, використання інформаційних технологій у педагогічній практиці.

Сучасний педагог-музикант орієнтується на вимоги щодо оволодіння інформаційною культурою, які пред'являє йому суспільство ХХІ ст. Розвиток професійної компетенції педагогів, задоволення їх професійних запитів в

системі післядипломної освіти неминуче веде до активного володіння та вільного використання інформаційно-комунікаційних технологій у практичній роботі. На якому б етапі життєвого і професійного шляху не знаходився сучасний вчитель, він ніколи не зможе вважати свою освіту завершеною, а свою професійну концепцію остаточно сформованою без оволодіння інформатизацією самоосвітньої діяльності.

Практичний аспект вивчення інформаційних умінь вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти є пріоритетним для підвищення рівня професійної компетенції сучасного вчителя, розуміння соціальних, етичних, правових і суспільних цінностей. Діагностика використання інформаційних технологій, інформаційний моніторинг оцінки результатів самонавчання наведено у додатку 2.

1.6. Структура самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти

Структуру самоосвітньої діяльності учителя відображено у працях учених С. Ангеловської, Т. Браже, М. Заборщикової як сукупність стійких зв'язків між великою кількістю компонентів об'єкта, що забезпечують його цілісність.

Для визначення структури самоосвітньої діяльності охарактеризуємо використання алгоритмічного, андрагогічного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів.

Так, використання алгоритмічного підходу забезпечує виконання дій, змісту операцій та їх раціональну послідовність, а евристики – відстоюють переважно інтуїтивне виконання діяльності або окремих її дій, оскільки самопізнання здійснюється та поглиблюється одночасно з розумовим розвитком людини. Основу процесу розв'язання професійно-педагогічних завдань вчителя музичного мистецтва становить розумова дія, здійснення якої призводить до пізнання сутності явищ чи предметів [9]. У свою чергу, розумові

дії можна розділити на пошукові (евристичні) і репродуктивно-виконавські (алгоритмічні).

Алгоритмічний підхід у визначенні структури самоосвітньої діяльності передбачає чітку послідовність дій у процесі розв'язання професійно-педагогічних завдань певного характеру, діяльність із використання дій та операцій як результат оволодіння певними знаннями і способами, створення умов для успішного виконання певного виду науково-пошукової діяльності. Такий підхід дозволяє описати структуру самоосвітньої діяльності, визначити зміст та відповідно вивчити дії та операції. Використання алгоритму у здійсненні самоосвітньої діяльності забезпечує виконання дій, операцій та їх раціональну послідовність.

Андрагогічний підхід, один із тих, який найбільш активно нині розробляється та упроваджується в освіті дорослих, ґрунтується на вивірених з позицій різних наук принципах андрагогіки. Сучасні критерії щодо організації процесу навчання дорослих надають можливість виявити характеристику андрагогічного підходу, спрямованого на реалізацію інноваційного змісту навчання. Традиційні методи та засоби навчання вчителів музичного мистецтва у системі курсової підготовки не відповідають новим ціннісним орієнтирам та установкам, новим способам професійної діяльності.

Методологічні проблеми організації самоосвіти детально розглянуті у роботах В. Серікова. Основою його теоретико-методологічних положень є визначення наукових підходів (особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного), які сприяють подоланню обмеженості традиційного підвищення кваліфікації [95]. Поділяємо позицію вченого і вважаємо, що вищезазначені підходи забезпечують формування нового типу працівника, для якого потреба у самоосвітній діяльності набуває значущого характеру. Особистісно зорієнтований підхід визначається науковцем як стратегічний напрям самоосвітньої діяльності. Оцінюючи сутність діяльнісного підходу, що "передбачає забезпечення діяльності як засобу виховання", слід вказати на його

важливість і продуктивність, оскільки у ньому виявляється діяльнісна природа [16].

У рамках нашого дослідження компетентнісний підхід дозволяє попередньо спроектувати процес визначення професійної компетентності вчителів музичного мистецтва; досягнення вищого рівня самоосвітньої діяльності дозволить сформувати індивідуальну позицію педагога в контексті самоосвіти.

На наш погляд, процес самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва формується на основі їхньої активної життєвої позиції, високого рівня загальної культури, спрямованості до саморозвитку та вдосконалення особистісно-професійних якостей, здатності до самоаналізу та педагогічної рефлексії. Безперечно, процес самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва залежить від поставлених цілей, завдань, функцій самоосвітньої діяльності, її визначених компонентів.

Самоосвітня діяльність вчителів музичного мистецтва передбачає досягнення цілей, до яких належать: соціально-психологічна – розвиток усвідомленого позитивного ставлення і підвищення інтересу до постійної самоосвітньої діяльності, набуття потреби і здатності до самовдосконалення; дидактична – розвиток здатності до самовизначення і самореалізації в ході самоосвітньої діяльності в СППО; науково-методична – засвоєння нового продуктивного досвіду самоосвітньої діяльності задля досягнення більш високого рівня професіоналізму педагогами-музикантами; адаптаційна – орієнтація вчителя в умовах глобалізованих змін, вимог соціуму та фаху. Цілі самоосвітньої діяльності мають проміжний і кінцевий результат.

Для кожного вчителя музичного мистецтва мета самоосвітньої діяльності є індивідуальною, особистісно зорієнтованою, але завжди спрямована на зв'язок із основними завданнями мистецько-педагогічної праці, яка є завжди творчою [13].

До завдань самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва належать: удосконалення теоретичних знань, формування професійної та

педагогічної компетентності, здатність до постійного оновлення і збагачення творчого потенціалу, спрямованість на вираження себе як творчої індивідуальності, готовність до здійснення самоосвітньої діяльності.

Розв'язання пріоритетних дидактичних завдань лежить у площині визначення показників компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва у СППО, що підтверджує необхідність їх розробки.

Компоненти самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва формуються на основі активної позиції саморозвитку особистості, високого рівня загальної культури, вдосконаленні особистісно-професійних якостей, спеціальної музично-педагогічної підготовки та вміння рефлексувати власні результати праці.

Оскільки компоненти самоосвітньої діяльності включають в себе знання, практичні уміння та навички, категорію *"компонент"* слід розглядати як складову частину, елемент чогось.

Так, вчений І. Наумченко окреслює проблему сутнісних характеристик самоосвітньої діяльності педагога. У дослідженні науковця виділено такі компоненти самоосвітньої діяльності вчителя: мотиваційний, інформаційний, організаційний, рефлексивний [52].

Наукові здобутки К. Завалко в напрямку концепції самоактуалізації дозволяють виділити чотири основних компоненти самоосвітньої діяльності: мотиваційний, операційний, вольовий і оцінний [80]. Таким чином, науковець розуміє самоосвіту як взаємозв'язок і взаємозумовленість її основних компонентів: саморозвитку, самоосвітньої діяльності, самонавчання. Компоненти самоосвітньої діяльності включають знання, уміння і навички, формування яких в основному здійснюється у процесі самостійної діяльності суб'єкта навчання.

Компоненти самоосвітньої діяльності учителя музичного мистецтва є частиною професійного самовдосконалення та саморозвитку творчої індивідуальності задля отримання теоретичних знань, обґрунтування власних

практичних педагогічних "знахідок" (умовиводів і гіпотез), для стимулювання дослідницьких умінь учителя.

Змістове наповнення компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва забезпечує можливість конструювати різні педагогічні ситуації, характер та зміст педагогічних дій з метою подолання наявних суперечностей на основі наукових принципів: неперервності, системності, послідовності, самоорганізації, демократизації, гуманізму, співробітництва, рефлексивності, творчості, варіативності, циклічності, адаптивного управління, відносного завершення, свободи вибору, активності, самостійності, андрагогіки, які забезпечують здатність до самоорганізації, зміну ролей у ході освітньої взаємодії. Це доводить необхідність урахування психолого-педагогічного аспекту у процесі самонавчання, зокрема психофізіологічних та соціально-професійних особливостей андрагогіки [89]. У процесі самоосвітньої діяльності відбувається професіоналізація пріоритетних якостей учителя музичного мистецтва, зокрема, актуалізується самостійна пізнавальна активність, творчий склад розуму, аналітичні здібності, соціальна відповідальність, самоконтроль, самоорганізація, дисциплінованість, тактичність, толерантність та ін.

На основі опрацювання наукової літератури визначаємо такі компоненти самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, організаційно-діяльнісний. Розкриємо кожен із цих компонентів.

До питання мотиваційно-ціннісних взаємовідношень у структурі особистості педагога звертаються С. Вершловський, С. Гончаренко, О. Рудницька та ін. Науковці стверджують, що синтез мотивів, інтересів і потреб сягає корінням у світ людської індивідуальності, внутрішнього світу професіонала [14].

Мотиваційно-ціннісний компонент обґрунтовує значення самоосвітньої діяльності як особистісно та суспільно значущої; відображає внутрішню потребу в систематичному оновленні і збагаченні фахових знань; визначає

наявність ціннісних орієнтацій та мотивів щодо здійснення самоосвітньої діяльності; спрямовує емоційно-вольову сферу на подолання професійних труднощів. Водночас, самоосвітня діяльність не можлива без урахування ієрархії потреб мотиваційної сфери учителя, коли він стає як об'єктом, так і суб'єктом педагогічної творчості. Фахівець здійснює формування та постановку мети, визначення пріоритетних професійних завдань. Це відображається у визначенні професійної позиції, ціннісному ставленні до педагогічної роботи, на формуванні самостійного пізнавального інтересу та позитивної мотивації до самоосвітньої діяльності.

Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності пов'язаний із особистісними та ситуативними мотивами: прагненнями реалізувати свій творчий потенціал у професійній діяльності; потребою у творчій самореалізації, самоактуалізації; бажанням досягти високих результатів у мистецько-педагогічній роботі (мотивація досягнення, успіху); інтересом до постійного здобування нових знань, спілкування з мистецтвом.

Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності створює безпосереднє емоційне враження, яке активізує творчий пошук, мотивацію до саморозвитку. Ієрархія потреб і мотивацій є невід'ємною частиною самостійної пізнавальної діяльності людини, "внутрішньою потребою до самозміни", професійного удосконалення, самовизначення. Мотивація є необхідною складовою управління власною особистісно-професійною стратегією вчителя музичного мистецтва. Здійснення самоосвітньої діяльності передбачає прояв вольових якостей, спрямованості суб'єкта, його здатності до саморозвитку. Відображає наявність стійких пізнавальних інтересів, потреб, позитивної мотивації до самоосвітньої діяльності, усвідомлення її особистої та соціальної значущості як чинника професійного розвитку людини.

Спираючись на системний підхід у вивченні питань самоосвіти, дослідник І. Ганченко зазначає, що мотиваційна складова містить мотиви, потреби, інтереси, намагання, мету, ціннісні орієнтири, установки, ідеали та слугує своєрідним індикатором, який дає змогу судити про ставлення педагога

до професійно-особистісного самовдосконалення [70, с. 49]. Формування мотиваційної складової відіграє значну роль у стимулюванні вчителів музичного мистецтва до активного оволодіння професійними знаннями й уміннями. Саме тому мотивація є першою ланкою в системі формування самоосвітніх умінь та навичок, бо саме потреба в самоосвітній діяльності є домінуючою причиною самостійного засвоєння знань та створення відповідної ситуації для її задоволення. Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності виражає свідоме ставлення вчителя музичного мистецтва до технологій навчання та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем сучасної освіти, а також бажання використовувати у своїй пізнавальній діяльності сучасні педагогічні технології та методики.

Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності відображає ціннісні орієнтації: потреби, інтереси вчителя музичного мистецтва в умовах особистісно-професійного розвитку. Він включає емоції і волю, розкривається через усвідомлення положення власного "Я – образу професіонала", позитивне сприйняття себе як педагога, позитивне ставлення до педагогічної роботи, емоційну стійкість, вольову саморегуляцію. Показники мотиваційно-ціннісного компонента самоосвітньої діяльності відображають здатність до самовивчення, виражають особистісну оцінку власного життєвого і педагогічного досвіду, здійснюють аналіз причинно-наслідкових зв'язків, стимулюють розвиток здатності до роботи над собою і застосування цієї здатності до складних умов і обставин професійної діяльності, усвідомлення особистісної значущості і сенсу самоосвітньої діяльності; позитивне ставлення до процесу самовдосконалення; потребу в постійному оновленні знань із фаху, оволодінні інноваційними навичками та уміннями; духовно-моральні потреби (пошук сенсу життя, милосердя); наполегливість у реалізації професійних цілей; емоційна стійкість; володіння способами саморегуляції; усвідомлення цінності аналізу і самоаналізу процесу та результату особистісно-професійного саморозвитку; здатність до самовивчення, особистісної оцінки власного життєвого і педагогічного досвіду; володіння методиками діагностики особистісно-

професійного саморозвитку; здатність коригувати умови та обставини особистісно-професійного зростання.

Заслугує на увагу думка І. Сінагатулліна, який відокремлює мотиваційно-ціннісний блок у структурі підготовки сучасного вчителя [84]. Саме мотивація самоосвітньої діяльності створює передумови для пізнавального інтересу та прагнення до пошуку, аналізу професійної, фахової інформації з метою здійснення педагогічної проектної діяльності, оцінювання ефективності впроваджених технологій.

У межах психолого-педагогічного напряму проблема цінностей є однією з базових у науці, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього життєвого шляху. *Цінності* – це еталони відповідного центру утілення ідеалів. Педагогічні вміння можуть об'єктивуватися на творах матеріальної та духовної культури, а також людських учинків. У кожної людини є індивідуальна ієрархія цінностей, якими вона керується у своїй діяльності й які відбиваються у свідомості у формі ціннісних орієнтирів. Ціннісні орієнтації становлять основу формулювання основ самоосвітньої діяльності та власної позиції в педагогічній роботі, виступаючи свого роду гарантом розв'язання професійно-педагогічних завдань. Під терміном "*ціннісні орієнтації*" вчені розуміють, по-перше, – ідеологічні, політичні, моральні, естетичні й інші основи оцінок суб'єктом навколишньої дійсності та орієнтації в ній, і, по-друге, – спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю [43]. Значний внесок у генезис поняття "*ціннісні орієнтації*" зробили Л. Коган, В. М'ясищев та ін.

Отже, мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності обумовлює ціннісне відображення суспільних явищ, здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним, здатність коригувати інтереси залежно від зміни обставин і конкретної ситуації, винахідливість. Мотивація характеризується усвідомленням значущості інформації, наявністю позитивного мотиву до заняття, особистісного значення цієї діяльності для вчителів музичного мистецтва, задоволеністю власною науковою діяльністю.

Мотивація *відображає* наявність професійно-значущих установок на оволодіння успішною педагогічною діяльністю, усвідомлення її цінностей; ставлення особистості до здійснення педагогічної праці, усвідомлення цінностей професії.

У нашому дослідженні *мотиваційно-ціннісний компонент* самоосвітньої діяльності формують такі показники: ціннісні орієнтації, сукупність позитивної мотивації (особистісна, пізнавальна і професійна), усвідомлення самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності, що відображають здатність до самовивчення, виражають особистісну оцінку власного життєвого і педагогічного досвіду, здійснюють аналіз причинно-наслідкових зв'язків; усвідомлення особистісної значущості і сенсу самоосвітньої діяльності.

Інформаційно-когнітивний компонент самоосвітньої діяльності характеризується технологічністю (теорія та методика самоосвітньої діяльності, структура, джерела, форми та технології), здатністю до оновлення знань, швидкістю отримання інформації. У ньому відображається загальний інтелектуальний рівень розвитку особистості; сформованість загально-навчальних умінь і навичок, уявлення про логіку та етапи наукового пізнання, структуру наукового дослідження, способи отримання та обробки результатів, розкривається суть і специфіка навчання, можливості використання сучасних педагогічних технологій у педагогічній праці, методи роботи в сучасному педагогічному середовищі, певний рівень розвитку самостійних пізнавальних сил і практичної підготовки.

Когнітивний компонент самоосвітньої діяльності учителів розглядається як багатоаспектне явище, основними принципами якого є гуманістична спрямованість на постійне оволодіння знаннями, фундаменталізація знань, практичних умінь та навичок, професійно-творча активність, мобільність, рефлексія. Учений зазначає, що сучасне інформаційне середовище відіграє все більш вагомую роль у професійній діяльності сучасного фахівця, сприяє ефективній самоосвітній діяльності. Комп'ютеризація, широке поширення Інтернет-мережі активізує спрямованість індивідуальності на самоосвітню

діяльність, її інформаційно-когнітивний компонент [19]. Володіння певною системою знань відображає якість професійно-педагогічних знань, способів особистісно-професійного саморозвитку (самооцінки, самоствердження, самовизначення), що відтворює, комбінує, моделює і формує нову інформацію, знання.

У роботах В. Давидова, М. Галузінської, О. Карпової, С. Рубінштейна, С. Статірової відзначено, що високий рівень інтелектуальних здібностей особистості, зокрема, особлива роль операції узагальнення у розвитку мислення, спроможність виконувати самостійні пізнавальні дії – це найважливіші характеристики самоосвіти [14].

У працях учених інформаційно-когнітивний компонент самоосвітньої діяльності характеризують такі напрями: предметно-теоретичний, що включає наявність стрункої системи наукових знань із фахових дисциплін та готовність їх застосувати у професійній діяльності; інформаційно-дослідницький, який передбачає опанування вміннями знаходити інформацію, систематизувати, узагальнювати її, проводити експериментальні дослідження та готовність вдосконалювати власну професійну діяльність через опрацювання і впровадження нової інформації; методичний як наявність методичних знань та умінь щодо окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання, готовність проводити заняття за різними навчальними комплектами, володіння педагогічними технологіями [63].

Зміст інформаційно-когнітивного компонента самоосвітньої діяльності відображається у відборі вчителем музичного мистецтва необхідної інформації для самонавчання; у вільній орієнтації в необхідних інформаційних технологіях. Високий рівень когнітивності (знань) сприяє розвитку творчої активності вчителя музичного мистецтва, його інтелектуальних здібностей (А. Громцева, Н. Кузьміна), наукового світогляду (С. Елканов, спрямованості до творчості (М. Кухарев). Саме у самоосвітній діяльності проявляється пізнавальна (творча) активність людини, яка відображає налаштування і

позицію суб'єкта щодо результатів своєї праці, продуктами якої будуть якісно нові знання, уміння та самостійні пізнавальні потреби.

Складові інформаційно-когнітивного компоненту самоосвітньої діяльності впливають на вміння отримати доступ до необмеженого обсягу інформації та її аналітичної обробки; прагнення до формування й розвитку особистісних творчих якостей, що уможливають генерацію новітніх педагогічних ідей, створення власного суб'єктно-орієнтованого інформаційного середовища, інформаційної взаємодії, що здійснюється в режимі цифрового діалогу, рівень сформованості інформаційної культури. Оволодіння інформаційно-когнітивним компонентом самоосвітньої діяльності допоможе вчителю музичного мистецтва самостійно впроваджувати сучасні технічні засоби навчання, дозволить розширювати вузькоспеціалізовані знання. Інформаційно-когнітивний компонент самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва здійснює орієнтування на створення мультимедійного супроводу уроків музичного мистецтва; вільний відбір необхідної освітньої інформації, зміст компонента спрямований на вивчення нових музичних редакторів для забезпечення змісту Державних освітніх програм "Музичне мистецтво", підтримку стійкого пізнавального інтересу щодо вивчення інформаційних технологій з метою підвищення результативності практичної роботи [56].

Отже, до показників *інформаційно-когнітивного компонента* самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва відносимо інтелектуальні здібності (самостійність мислення, критичність, розум, дотепність, глибина думки, сформованість мисленнєвих операцій), наявність системи загально-педагогічних знань (їх обсяг, усвідомленість, професійна спрямованість), технологічні уміння.

Організаційно-діяльнісний компонент самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва включає цілепокладання (орієнтацію, визначення мети), раціональне планування та організацію самоосвітньої діяльності (проектування власних дій, регламентацію часу, вибір форм, прийомів, джерел, створення

оптимально сприятливих умов для організації самоосвітньої діяльності, організації робочого місця); розкриває потребу у спілкуванні, взаємодію з учнями, іншими людьми на основі емпатії; навички проектування професійної самоосвітньої діяльності, розроблення програм індивідуально-творчого саморозвитку; вміння спілкуватися, володіння способами особистісно-професійного зростання.

Аналіз наукових праць (С. Ангеловської, В. Буряк, А. Громцевої, Г. Данилова та ін.) доводить, що організаційно-діяльнісний компонент самоосвітньої діяльності реалізує потребу у вирішенні самостійних пізнавальних проблем, пізнанні нової інформації, адаптації до викликів освітнього середовища на основі дій та операцій, що орієнтовані на заплановану дидактичну мету.

В основі організаційно-діялісного компонента знаходиться комплекс загальнопедагогічних умінь, що характеризують потребу людини у спілкуванні; вміння налагоджувати контакти й організовувати процес спілкування, здатність управляти цим процесом (проявляти активність у потрібний момент, брати на себе ініціативу у спілкуванні, активно реагувати на стан партнера і впливати на нього, уміло застосовуючи різні прийоми), уміння представити себе, правильно оцінювати свою реакцію і реакцію партнерів під час спілкування та при змінах у ситуації.

Характеризуючи самоосвітню діяльність, дослідниця С. Пилюгіна до професійних умінь відносить властивості, що розкривають ставлення до людей, ставлення до себе та особливості взаємовідносин між людьми, а також безпосередньо характеризують сам процес спілкування [81]. Таке широке тлумачення поняття комунікативних умінь дозволяє розглядати їх як наскрізну характеристику особистості. Саме тому розглядаємо комунікативні уміння як синтез загально-психологічних, соціально-психологічних та спеціально-професійних умінь особистості. У цьому ракурсі будь-яке особистісне утворення можна назвати комунікативним, маючи на увазі те чи інше його

виявлення у поведінці та у сфері міжособистісного та міжгрупового спілкування.

Комунікативні уміння характеризують такі складові: професійне спілкування, тобто володіння сукупністю вербальних і невербальних засобів педагогічного спілкування – уміння говорити грамотно, без помилок; володіння виразовими засобами мови, її стилістичними ресурсами, прийомами впливу на партнерів по спілкуванню; творчий підхід до процесу мовленнєвого впливу на інших людей, вироблення власного індивідуального стилю мовлення; наявність мовленнєвої культури тощо; соціокультурна культура мовлення, що означає прояви гуманістичної педагогічної етики, уміння ідентифікувати себе із цінностями професійного середовища [5].

До організаційно-діяльнісного компонента самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва відносимо ряд умінь, зокрема, організаторські (уміння згуртувати учнів, зайняти їх спільною справою, розподіл обов'язків, планування роботи, підбиття підсумків справи); едукативні, що відображаються в умінні підібрати й підготувати навчальний матеріал, наочність, устаткування; доступно, чітко, виразно, переконливо та послідовно викласти його; стимулювати розвиток пізнавальних інтересів і духовних потреб, навчально-пізнавальну активність тощо; перцептивні уміння виявляються в умінні сприймати вихованців, проникати в їхній духовний світ, об'єктивно оцінювати емоційний стан, виявляти особливості психіки; дослідницькі уміння виявляються в умінні розпізнавати й об'єктивно оцінювати педагогічні ситуації та процеси; комунікативні (володіння спілкуванням).

Організаційно-діяльнісний компонент самоосвітньої діяльності проявляється у викладенні учителем музичного мистецтва власних наукових положень, поглядів, думок з досліджуваної наукової проблеми у тезах, статтях, публікаціях. Реалізація цього компонента самоосвітньої діяльності дозволяє учителю музичного мистецтва ефективно спілкуватися з іншими, забезпечувати психологічну сумісність у спільній діяльності, дає можливість моделювати процес спілкування у колективі з урахуванням можливих змін в організації,

структурі і змісті освітнього процесу, сприяє реалізації особистісно зорієнтованого підходу.

Отже, показниками *організаційно-діяльнісного компонента* самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва визначаємо організаційні уміння (самоорганізацію, самодисципліну, саморегуляцію, самоконтроль), комунікативні уміння, готовність до співробітництва та взаємодії (володіння нормами, правилами і відносинами спілкування), загальні і спеціальні навички самостійної роботи.

Досліджуючи проблему самоосвітньої діяльності, необхідно звернути увагу на її рівневий характер, що відображається у результативності педагогічної праці учителів музичного мистецтва з різним педагогічним стажем та фаховою освітою. Оскільки самоосвітня діяльність здійснюється при будь-якому рівні розвитку самостійності, пізнавальних умінь і творчій активності вчителя музичного мистецтва, то і якісні показники рівнів їхньої самоосвітньої діяльності будуть відрізнятися.

На сучасному етапі розвитку мистецько-педагогічної освіти відчувається потреба в розробці наукового забезпечення проблеми самоосвітньої діяльності, назріває необхідність у переосмисленні методологічних підходів до визначення рівнів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва, які виражають життєву позицію особистості у напрямку професійного самовдосконалення.

Процес визначення рівнів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва базується на дослідженнях учених – С. Вершловського, С. Змеєва, Н. Кузьміної, Л. Скопцевої та ін. У працях згаданих авторів йдеться про вчителя – дорослу, професійно підготовлену людину, якій притаманні сформовані знання, навички, уміння, що впливають на результати її педагогічної праці та активну життєву позицію у соціумі для досягнення конкретних індивідуально-професійних цілей та орієнтирів (наприклад, поліпшення методології викладання предмета, оволодіння практичними навичками, інформаційно-комунікаційними технологіями, удосконалення професіоналізму).

Необхідність розв'язання завдань педагогічного експерименту обґрунтовує потребу у визначенні рівнів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва. Досліджуючи самоосвітню діяльність учителів музичного мистецтва, ми звернули увагу на її рівневий характер, зокрема, на відмінності у психофізіологічних можливостях, рівнях знань про сутність самоосвітньої діяльності, теорію та методологію її оволодіння, у спрямованості особистісно-професійних потреб, сформованості ієрархії мотивів самоосвітньої діяльності, розвитку самоосвітніх умінь відповідно до індивідуально-типологічних груп.

Глибокий методологічний аналіз принципу цілісності у теорії і практиці самоосвіти зробила А. Громцева. Вчена виділяє три рівні самоосвітньої діяльності: стихійний, цілеспрямований, рівень самостійного пізнання, – залежно від ступеня розвитку організаційного, мотиваційного, особистісного, вольового, енергетичного компонентів самоосвітньої діяльності. Дослідниця пов'язує критерії, етапи та рівні самоосвітньої діяльності: перший етап визначається недостатньо диференційованим пізнавальним інтересом, другий етап характеризується самостійною пізнавальною діяльністю, яка сконцентрована на більш вузькому колі предметів, проте джерела та форми її організації значно різноманітніші, на третьому етапі формуються організаційні вміння, свідомий відбір джерел самоосвітньої діяльності та форм її організації [24].

На особливу увагу в світлі особливостей професійної самоосвітньої діяльності педагога-музиканта заслуговують праці В. Яковлевої. Дослідник стверджує, що від сформованості інтелектуальних умінь, ступеня розвитку вольової і мотиваційної сфер залежить і рівень самоосвіти педагога. У зв'язку з цим вчений виділяє три рівні самоосвітньої діяльності учителя, пов'язуючи їхні назви з поняттям *"професійний"*: професійно-ознайомчий, професійно-дослідницький та професійно-творчий рівні, які виступають як функціональні ступені творчого вирішення освітніх проблем [105].

Як доводять результати дослідження, самоосвітня діяльність учителів здійснюється на різних рівнях, що відповідає рівневі професійного самовдосконалення кожного.

Учитель музичного мистецтва, який характеризується низьким рівнем самоосвітньої діяльності, має ціннісні життєві орієнтири, що сформовані недостатньою мірою, не проявляє цікавості до самоосвітньої діяльності, позитивна мотивація до самоосвітньої діяльності не виявлена; не достатньо усвідомлює потребу в систематичному оновленні знань, відсутнє прагнення до подолання професійних труднощів; самостійність мислення відсутня, критичність суджень не характерна, мислення стандартне, дотепність відсутня, поверхневі знання, вміння працювати з інформаційними джерелами присутні мінімальною мірою, готовність до співробітництва та взаємодії є низькою, самоорганізація, самодисципліна, саморегуляція, самоконтроль виражені на низькому рівні.

Учитель музичного мистецтва, який характеризується середнім рівнем самоосвітньої діяльності, має ціннісні життєві орієнтири, що сформовані більшою мірою, частково проявляє інтерес до самоосвітньої діяльності, позитивна мотивація до самоосвітньої діяльності стійкіша; краще виявлена потреба в систематичному оновленні знань, прагнення до подолання професійних труднощів проявляється частково; самостійність мислення виявлена не повною мірою, критичність суджень виявлена частково, дотепність розвинута недостатньо, система знань сформована недостатньо глибоко, вміння аналізувати інформаційні джерела розвинуте частково, присутня часткова готовність до співробітництва та взаємодії, самоорганізація, самодисципліна, саморегуляція, самоконтроль виражені на достатньому рівні.

Учитель музичного мистецтва, який характеризується високим рівнем самоосвітньої діяльності, має сформовані ціннісні життєві орієнтири, позитивна мотивація до самоосвітньої діяльності виявлена повною мірою, проявляє цікавість до самоосвітньої діяльності як професійно-творчої, дослідницької роботи; усвідомлює необхідність систематичного оновлення

знань, має бажання долати професійні труднощі; характерний високий рівень самостійності мислення, критичність є сталою якістю мислення, властиві дотепність, оригінальність думки, наявні глибокі знання, здатність системно аналізувати інформаційні джерела, співробітництво та взаємодія є невід'ємними якостями особистості, самоорганізація, самодисципліна, саморегуляція, самоконтроль виражені на високому рівні.

Отже, вважаємо, що рівень самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва є результатом цілеспрямованого процесу професійного самовдосконалення, який визначає орієнтири самоосвітньої діяльності, обсяг знань про її зміст та сутність; сформованість практичних умінь та навичок самоосвітньої діяльності відображає їхню життєву потребу у самовдосконаленні; індивід характеризується розвитком самоконтролю, самоорганізації, саморегуляції. Узагальнюючи зазначені вище положення, умовно розділимо рівні самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва (низький, середній, високий) та окреслимо основні характеристики кожного з них. Таким чином, оскільки будь-яка діяльність здійснюється на основі засвоєної ґрунтовної інформації (правил, умов, методів), структуру самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва можна представити дискретною, що дозволяє діагностувати компоненти (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, операційно-діяльнісний) та рівні (низький, середній, високий) самоосвітньої діяльності протягом усього процесу їхнього професійного вдосконалення. Сутність кожного із компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва спирається на їх загальну інтегральну характеристику, а саме: унікальність, самостійність, цілеспрямованість, безперервність, професійну обумовленість, особистісну значущість. Показники компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного дозволяють за допомогою методів діагностики, контролю та рефлексії виявити рівень самоосвітньої діяльності та його динаміку в системі післядипломної педагогічної освіти.

1.7. Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти

Будь-яка система навчання, в тому числі і система післядипломної освіти, передбачає пріоритет індивідуальної самоосвіти. Це пов'язано з тим, що пізнання і самопізнання є процесами індивідуальними. Самостійна професійна перепідготовка як самоорганізуюча діяльність здійснюється у відносній незалежності від зовнішніх впливів, в умовах максимально відповідних готовності сучасного фахівця до підвищення свого професійного рівня, що обумовлюється мотивами, цілями, завданнями і змістом підвищення кваліфікації. Вищим втіленням ідеї індивідуальної самоосвіти виступає робота над собою у міжкурсовий період. Самоосвіта дорослих націлена на мотиваційну сферу індивідуальності, перебудову її відносин, що дозволяє виокремити від застосованих засобів ті, які дають найбільший результат, тобто сприяють закріпленню і розвитку пізнавальних і моральних мотивів.

Отже, стимулювання індивідуальної самоосвіти педагогічних кадрів пов'язане передусім з розвитком мотиваційної сфери.

Аналіз наукових праць С.Вершловського, Н.Верцинської, Л.Гордіна, К.Гуревич, І.Кулагіна, Ю.Кулюткіна, В.Мерліна, О.Сідельковського, Г.Сухобської, З.Равкіна, Л.Фрідман дозволив вичленити характерні риси індивідуальної самоосвіти, які забезпечують зв'язок мотивів і стимулів професійного самовдосконалення. Індивідуальна самоосвіта передбачає врахування і розвиток індивідуальних особливостей людини, направлена на її мотиваційну сферу і розвиток самостійного пізнавального інтересу, підвищує рівень самосвідомості та самооцінку, пов'язує їх з професійною майстерністю і якістю педагогічної праці.

На наш погляд, індивідуальна самоосвіта пов'язана з розвитком професійної самосвідомості та самооцінки, вона переводить систему мотивів і стимулів самоосвіти і процес підвищення кваліфікації у власну професійну діяльність, що включає в себе переоцінку минулого досвіду, усвідомлення

нових суспільних обов'язків, нової суспільної ролі та планування майбутнього, самовизначення. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми виявив певні етапи стимулювання самоосвіти та самооцінки своїх можливостей і здібностей. Провідним стимулом визначено статус сучасного фахівця в колективі і вимогливість адміністрації до його професіоналізму [4]. У процесі накопичення досвіду, активних творчих пошуків виникає новий стимул – стійкий інтерес до наукової літератури, потреба в самоосвіті. Провідним стимулом у творчому пошуку стає зв'язок теорії з практикою, осмислення своїх досягнень і недоліків з позицій науки, прагнення застосувати інноваційні технології в своїй практичній діяльності. Для розвитку спеціаліста провідним стимулом стає зацікавленість дослідницькою роботою, створення нових підходів, власних концепцій і нових ідей в науці. Стимулюють цей пошук вже безпосередні контакти з вченими, участь в експериментальній роботі наукових груп, колективів. Таким чином, індивідуальна самоосвіта в системі післядипломної освіти забезпечує постійне зростання сучасного фахівця як майстра, творчої особистості та дослідника.

Враховуючи сказане, вважаємо, що індивідуальна самоосвіта – це напрям, що забезпечує зв'язок мотивів та стимулів самостійної пізнавальної діяльності педагога, що сприяє максимальному засвоєнню нової інформації для професійного самовдосконалення. Виявлені стимули індивідуальної самоосвіти дають можливість стверджувати, що цей процес включає діагностику професіоналізму та рівня психологічної готовності до самоосвіти. Одним з компонентів цієї готовності виступає професійна спрямованість на саморозвиток. Вона сприяє формуванню умінь і навичок самостійної роботи, особливо аналізу, синтезу та систематизації наукової інформації. Доведено, що складні види самостійної пізнавальної діяльності доступні лише спеціалістам з високим рівнем професійної підготовки. Тому продуктивність роботи над собою залежить від рівня професіоналізму та професійної компетентності фахівця.

Індивідуальна самоосвіта відкриває нові зв'язки між індивідуальними особливостями індивіда, стилем його діяльності та успішністю оволодіння науковими ідеями, їх впровадженням в практику. Необхідною рисою характеристики індивідуальної самоосвіти є формування об'єктивної самооцінки, яка сприяє розвитку творчої діяльності, забезпечує взаємозв'язок стимулів і мотивів безперервного професійного самовдосконалення. Це говорить про те, що сучасна система післядипломної освіти характеризується адресністю, що викликає індивідуальну пізнавальну та творчу активність, спонукає до самоактуалізації педагогічних кадрів.

Індивідуальна самоосвітня робота включає в себе: самопізнання своїх можливостей і самооцінку свого професійного рівня; оволодіння методикою самоосвіти, включаючи і дослідницьку діяльність; визначення мети самоосвітньої діяльності і складання плану роботи з її досягнення; аналіз ходу роботи і вміння її коригувати; уміння робити висновки. Враховуючи, що перехід від диференційованої самоосвітньої роботи до індивідуальної істотно змінює вимоги до системи післядипломної освіти, необхідно розглянути основні напрямки її вдосконалення, виходячи з чинника індивідуальної самоосвіти педагога як творця нового, як педагога-дослідника.

Компетентнісний підхід до спеціалістів у процесі підвищення кваліфікації, цілеспрямоване спонукання до самоосвіти забезпечує перехід від стихійних способів виникнення, протікання інноваційних процесів в освітньому просторі до свідомо керуючих. Це передбачає одночасно формування та закріплення мотивів усвідомлення особистісної та соціальної значущості самоосвіти, емоційного задоволення досягнутим результатом і потреби у подальшому самовдосконаленні. Підготовка педагогічних кадрів до безперервної самоосвіти повинна проводитися диференційовано. Особлива увага має бути приділена молодим вчителям, для яких використовувалися такі форми роботи, як випереджаючі консультації – групові та індивідуальні; участь у творчих і проблемних групах; творчі звіти. На етапі проведення курсової підготовки сучасних фахівців необхідно використовувати наступні стимули

самоосвіти: підняття статусу вчителя, спонукання до творчості та співтворчості у навчальній та індивідуальній роботі, показ зразків професійної діяльності та еталонів особистості вчителя, надана учителю свобода вибору шляхів, засобів і методів підвищення кваліфікації. Мотиви і стимули виступають у взаємозв'язку завдяки об'єктивній самооцінці індивідуальності та сприяють прояву показників підвищення професіоналізму: всебічне виявлення педагогічної ініціативи, професійна компетентність, уміння аналізувати і узагальнювати педагогічний досвід та педагогічні інновації, ефективність особисто-професійної самоосвіти.

На сучасному етапі модернізації післядипломної освіти особливого значення набуває проблема стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності педагогічних працівників. Суб'єктивність самоосвітньої діяльності полягає в тому, що вона здійснюється безпосередньо об'єктом, що її пізнає, а мотивація залежить від самого індивіда та рівня стимулювання його діяльності. Тому виникла необхідність у дослідженні проблеми стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти як однієї із педагогічних умов, у розгляді категорій *"стимул"*, *"стимулювання"*, *"стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності"*.

У системі післядипломної педагогічної освіти постійно здійснюється орієнтація на актуальні освітні запити й потреби педагогічних кадрів, оскільки стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності спонукає до досягнення поставленої мети без прямого зовнішнього впливу на особистість.

До терміна *"стимул"* зверталися у працях Ю. Бабанський, Л. Декерс, В. Загвязінський, Г. Костюк, Н. Кузьміна, І. Лернер, В. Маслов, О. Олексюк та ін.

У психології категорію *"стимул"* розуміють як зовнішній вплив, спонукальну причину, що суб'єктивно сприймається й викликає спрямовану активність людини [74].

У педагогічних дослідженнях поняття *"стимул"* визначається як вплив, який обумовлює динаміку психічних станів індивіда, що позначається як реакція та відноситься до неї як причина до наслідку; пробудження, ефект якого опосередкований психікою людини, її поглядами, почуттями, настроями, інтересами, прагненнями [16]. Відповідно до принципу детермінізму у психології стверджується, що внутрішні мотиви виникають, коли вдосконалюються, функціонують за певних зовнішніх передумов (стимулів).

Вагому роль у науковому обґрунтуванні проблеми стимулів має вчення Л. Виготського [13], який докладно проаналізував психологічну природу стимулів, збагатив і розширив відповідний науковий апарат, увів терміни: *"стимули-знаки"*, *"стимули-об'єкти"*, *"стимули-засоби"*; установив їх ієрархію.

Подальший розвиток ідеї вченого отримали у працях О. Леонтьєва. Це сприяло з'ясуванню багатьох істотних аспектів проблеми взаємозв'язку мотивів і стимулів, їх методологічну основу. Учений зазначав, що стимули виступають збудниками, які в певній формі відображають конкретні елементи значення (ті чи інші поняття, ідеї, знання, моральні норми і вимоги). Ефективність впливу стимулів перевіряється тим, наскільки повно вони втілюються в мотивах, розкриваються в діях, вчинках і словах людини.

У наукових джерелах виокремлюють зовнішні (освітнє середовище, заохочення, покарання) та внутрішні (прагнення педагогів до самовдосконалення, самоствердження) стимули. Так, Н. Кекух пов'язує внутрішні стимули з потребами, мотивами, інтересами, бажаннями індивіда реалізувати свої здібності [4]. Ученим запропоновано два підходи до розуміння цієї категорії: психологічний підхід, що пов'язує це явище з мотиваційними та ціннісними характеристиками; соціальний підхід, який характеризує стимул як зовнішній соціальний фактор.

Залежно від аспекту дослідження науковці по-різному трактують сутність поняття *"стимул"*: одні вважають його зовнішнім збудником (О. Кузьміна), інші – ототожнюють поняття *"стимул"* і *"мотив"* (І. Наумченко). У зв'язку з цим дослідники поділяють мотиви і стимули на два види: соціальні й пізнавальні,

перші із яких класифікують як широкі соціальні мотиви, що складаються у прагненні отримати знання, щоб досягти досконалості у своїй професії і бути корисним суспільству; пізнавальні мотиви формують у людини певні якості самоствердження, авторитету. К. Платонов [15] вважає, що стимул – це вплив зовнішнього світу, що створює духовну потребу, яка формує її в моральну мету або мотив діяльності людини.

Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності використовує аналіз фактичної поведінки вчителя: вивчення та врахування його потреб і дій, умов праці, заробітної плати і т.д. І чим конкретніше й наочніше виражений стимул, чим очевиднішою є можливість реалізації потреб суб'єкта, тим більш інтенсивну діяльність можна очікувати від педагогічного працівника. Цей підхід дозволяє розрізняти стимули самоосвітньої роботи не тільки за змістом, а й за глибиною впливу на творчу активність учителя, оскільки наявність і дія основних потреб людини є постійними й об'єктивними.

Найважливішими ознаками стимулу є його узагальненість, усвідомленість, інтенсивність, стійкість, дієвість. Стимули самоосвітньої діяльності, перебуваючи у взаємозв'язку завдяки об'єктивній самооцінці індивідуальності, сприяють прояву показників підвищення якості освіти та професіоналізму фахівців. Відповідно, якими є потреби, такими є і стимули: матеріальними, ідеологічними, професійними. У зв'язку з цим соціальний зміст мотиваційних спонукань визначається різноманітністю, що всебічно задовольняється в життєвому просторі особистих, освітніх та матеріальних потреб. Звідси можна зробити ще один важливий висновок: у процесі стимулювання самоосвітньої діяльності вчителя необхідно здійснювати персональне врахування потреб індивіда та мотивів його діяльності. Так, зокрема, для одних фахівців стимулами самоосвітньої діяльності виступає зміст самої праці, його суспільна користь, для інших – преміювання, високий зарібок, для третіх – просування службовими сходами, професійна кар'єра, для четвертих – потреба у творчості й пов'язана з нею звичка постійно підвищувати свою педагогічну майстерність. І кожен з цих стимулів для

кожного конкретного спеціаліста матиме певне значення в його педагогічній діяльності, оскільки буде забезпечувати задоволення актуальної потреби.

Існують дві основні групи стимулів, що спонукають до самоосвітньої діяльності: комплексні й вибіркові. Перші впливають на цілісний процес самоосвітньої діяльності як складові професійної спрямованості (інтерес до науки, професії, предмета, процесу викладання). У ході самоосвітньої діяльності на різних його етапах той чи інший стимул може стати провідним. Таку групу стимулів назвали вибіркові. До них відносяться ті, що пов'язані з аналізом та оцінкою вчителем своєї праці, його статусом у колективі, перспективами професійного зростання. У результаті роботи над собою ці стимули можуть вступати у взаємозв'язки, доповнювати один одного. Із збагаченням мотивації відбуваються зміни й у процесі стимуляції, якщо він організований з урахуванням індивідуальних можливостей та особливостей учителя. Комплексні стимули визначають ефективність всього процесу самоосвітньої діяльності і становлять групу комплексних мотивів. Саме вибіркові стимули впливають на окремі мотиви; вони можуть стати провідними на тому чи іншому етапі самоосвітньої діяльності, якщо на них діють відповідні стимули.

Таким чином, очевидно, що мотиви і стимули пов'язуються безпосередньо завдяки етапам самоосвітньої діяльності (провідні для певного етапу) та опосередковано передусім цілісному самоосвітньому процесу (зв'язок комплексних мотивів і комплексних стимулів).

Вважаємо, що специфічне призначення двох видів стимулів визначається цілеспрямованим характером самоосвітньої діяльності щодо задоволення потреб сучасного педагога-музиканта в побудові індивідуальної програми самоосвітньої діяльності. Тобто стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності не просто збагачує наявні мотиви професійного зростання – воно породжує нові мотиви за рахунок переходу стимулів у мотиви. При цьому, чим вищий рівень творчої діяльності, тим більш різноманітною і стійкішою є самоосвітня діяльність, тим частіше стимули переходять у мотиви, а зовнішня

стимуляція – у самоосвітню діяльність. Стимули зумовлюють підтримка колег, адміністрації школи, методичних об'єднань, ставлення до вчителя колег і учнів, потреба у професійному самовдосконаленні, яка має індивідуально зорієнтований характер і залежить від кожної індивідуальності.

Таким чином, стимули розглядаємо як рушійну силу поведінки й діяльності людини, яка сприяє усвідомленню нею своїх потреб і на підставі відповідних мотивів допомагає сформувати ієрархію особистісних професійних цінностей.

Нині наявні невирішені аспекти проблеми: немає універсальної класифікації стимулів професійного зростання фахівця, відсутня однастайність у визначенні ступеня впливу матеріальних і моральних чинників самоосвітньої діяльності [9; 14; 36].

Проблема стимулювання є однією із провідних у сучасній психолого-педагогічній науці, адже стимулювання спрямовується на активізацію та регулювання навчально-професійної діяльності, посилення мотиваційної сфери індивіда. Стимулюванню мотивації як засобу підвищення професійного рівня спеціаліста присвячені роботи С. Вершловського. Дидакт трактує значення дефініції "стимулювати" у розумінні – здійснювати збудження, спонукати до активної діяльності, надавати поштовху, імпульсу думки, почуття та дії, що ґрунтується насамперед на формуванні позитивної мотивації до педагогічної роботи [6]. Приєднуючись до визначених положень учених, вважаємо, що стимулювання є спонуканням до самоосвітньої діяльності, заснованій на основі особистих професійних мотивів.

Вагоме значення для теорії стимулювання має класифікація й аналіз стимулів, здійснений О. Шукліною [101]. Дослідниця наголошує на вагомості стимулювання в ефективності процесу самовдосконалення, на стійкому спрямуванні до самоосвітньої діяльності на основі низки стимулів: перспективи, суспільної значущості, емоційних та інших чинників об'єктивного характеру.

Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності є дієвим засобом, який послідовно і глибоко охоплює мотиваційно-вольову сферу фахівця, унаслідок чого відбувається активний процес перетворення зовнішнього впливу на внутрішній поштовх, дію. Стимулювання повинне базуватися на оптимістичній концепції, орієнтації на потенційні можливості і здібності, які закладені в самій індивідуальності та виходять із того, що творча сила педагога здатна перетворити його з об'єкта впливу на суб'єкт особистого розвитку.

Залежно від характеру впливу стимулювання вчені виокремлюють безпосереднє стимулювання (інтерес, заохочення, успіх), спрямоване на постійний процес самовдосконалення, викликане активністю спеціалістів [4]. Тобто за допомогою зовнішньої діяльності відбувається вплив на внутрішню, стаючи перспективним стимулюванням, яке пов'язане з реалізацією пріоритетних цілей у професійній стратегії майбутнього. Використання різних видів стимулювання до мотивації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва здійснюється на засадах індивідуально-типологічного підходу.

Узагальнюючи вищесказане, наголошуємо: стимулювання мотивації як спонукання до активної дії ґрунтується на формуванні, активізації розумових дій, інтересу до самостійної пізнавальної діяльності, кінцевою метою якого є виникнення в людини стійких особистісних і професійних мотивів та потреб. Тобто стимулювання стає ефективним і дієвим засобом, який послідовно і глибоко охоплює мотиваційну сферу, тому активно відбувається процес перетворення зовнішнього впливу на внутрішній поштовх. Розглядаючи стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності як процес, учені наголошують на наявності суб'єкта, діяльність якого стимулюють, і суб'єкта, який стимулює. У самоосвітній діяльності як стимульованим, так і стимулювальним суб'єктом є одна й та ж людина.

Отже, стимулювання передбачає вплив на особистісну (зростання особистісних і професійно важливих якостей), когнітивну (формування широкого спектру теоретичних і практичних знань із музично-педагогічної та виконавської діяльності вчителя музики), операційно-технічну (виконавські

вміння) сфери педагога-музиканта. Оскільки стимули можуть посилювати або послаблювати силу мотиву, науковцями було відокремлено види стимулювання, що впливають на посилення мотивів: схвалення, моральне заохочення, матеріальне заохочення, змагання (наприклад, участь у фаховому конкурсі "Учитель року"), присутність інших людей, успіх, соціально-психологічний клімат, суспільна увага, привабливість об'єкта потреби, привабливість змісту діяльності, наявність перспективи, конкретної цілі, прогноз та активність людини, функційні стани.

На думку вченої Т. Шамової [100], у навчанні дорослих необхідно використовувати весь комплекс видів стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності, орієнтуючись на освітні запити педагогів, оскільки стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності спонукає людину до досягнення поставленої мети без прямого зовнішнього впливу, відносячись до внутрішніх рушійних сил індивіда.

Досліджуючи проблему взаємодії морального стимулювання самоосвіти і якості праці, О. Шукліна підкреслює переваги заохочення, ґрунтуючись на забезпеченні духовних потреб працівників, схвалення їхніх професійних успіхів [101].

Результативність стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності оцінюється рівнем збагачення педагогічних працівників науковими та практичними знаннями; комплексним взаємозв'язком мотивів і стимулів; оволодінням педагогічною технологією та культурою самостійного наукового дослідження. Це зумовлює визначення педагогами-музикантами рівня самоосвітньої діяльності, її стимулів і мотивів. Рівень стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності визначається успіхами і труднощами вчителя музичного мистецтва, залежить від тих інновацій, які він сприймає й реалізовує на практиці. Для визначення успішності стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності важливо враховувати, як виражаються стимули в діяльності та поведінці фахівця: бажання навчатися, приклад і вплив колег, організація чітко структурованої роботи у школі, довіра, новітня інформація,

належне середовище, можливість самостійно експериментувати, досліджувати, відповідальність, визнання в колективі, схвалення.

Важливою для практичного здійснення стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності є діагностика мотивів професійного зростання з метою встановлення провідного мотиву або комплексу мотивів, основного стимулу, що найбільшою мірою може посилювати стимулювання самоосвітньої діяльності. Чим більш актуальним є мотив і ширшим його зв'язок із зовнішніми факторами, тим більш стійкою є самоосвітня діяльність.

Як основні напрями стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі ППО розглядаємо: *соціально-психологічний напрям* (розвиток усвідомленого позитивного ставлення та підвищення інтересу до постійної самоосвітньої діяльності, формування потреби і здатності до самовдосконалення, спрямованість до інновацій); *дидактичний напрям* (розвиток здатності вчителя до самовизначення й самореалізації в ході самоосвітньої діяльності в системі ППО); *психолого-педагогічний напрям* (набуття нового психолого-педагогічного досвіду самоосвітньої діяльності на основі оволодіння психолого-педагогічними науками); *навчально-методичний напрям* (засвоєння нового продуктивного досвіду самоосвітньої діяльності й досягнення більш високого рівня самоосвітньої діяльності вчителя); *художньо-естетичний напрям* (розвиток художньо-естетичного досвіду педагога); *духовний напрям* (формування духовного світогляду вчителя).

Результатом впливу різних напрямів стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті стає формування об'єктивної самооцінки, яка сприяє розвитку педагогічної творчості, забезпечує взаємозв'язок стимулів і мотивів в умовах безперервного професійного самовдосконалення.

Окрім цього, стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності сприяє саморегуляції поведінки, визначає спрямованість мислення, почуттів і волі індивіда, його ставлення до своїх професійних обов'язків, спонукає до активної

педагогічної праці, яка ґрунтується на формуванні стійких пріоритетних мотивів, інтересу до музичного мистецтва як предмета.

Узагальнюючи фундаментальні дослідження цієї проблеми, вважаємо, що стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва доцільно розглядати як педагогічну умову, спрямовану на активізацію розумових дій, інтересу до самостійної пізнавальної діяльності, кінцевою метою якої є виникнення та закріплення стійких мотивів і потреб до самоосвітньої діяльності.

Оцінюючи використання стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності як засобу підвищення професійного рівня вчителів музичного мистецтва на основі вдосконалення змісту їх навчання, вважаємо, що доцільним є перехід від науково-методичної спрямованості сутності освітніх дисциплін до науково-дослідної, яка передбачає творчість учителів, виникнення мотивів самоосвіти, стимулів розвитку. Тобто ефективність самоосвітньої діяльності оцінюється за такими критеріями: зростання творчо працюючих учителів завдяки збагаченню науковими та практичними знаннями; стійкість їхньої самоосвітньої діяльності; взаємозв'язок мотивів і стимулів. Це дозволить більшою мірою враховувати освітні запити вчителів музичного мистецтва, специфіку їх фахових завдань, професійних труднощів.

Таким чином, стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти відбувається на основі створення творчої атмосфери, підвищення інтересу до процесу навчання та самоосвітньої діяльності, удосконалення практичних умінь та навичок самоосвітньої діяльності, необхідних для цілеспрямованої педагогічної праці фахівців мистецького напрямку.

1.8. Фактори активізації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва

Соціальний і науковий прогрес, зміни у змісті й характері праці розширили можливості для творчості у професійній діяльності педагога. Орієнтація на загальнолюдські цінності, визнання духовності людини як абсолютної цінності, потреба в безперервній самоосвіті впродовж життя визначають важливість освіти дорослих як чинника реалізації стійкого розвитку суспільства.

У процесі модернізації освіти дорослих відбувається перегляд вимог ринку праці до особисто-професійних якостей учителя музичного мистецтва: необхідність засвоєння інноваційних художньо-педагогічних технологій; досягнення результативності праці; налаштування на успіх, високу ефективність; володіння інформаційно-комунікаційними технологіями; мобільність у сучасному освітньому просторі; володіння самоосвітніми вміннями.

Рівень професіоналізму творчого вчителя вже не визначається сумою здобутих знань, а здебільшого – вміннями здобувати їх протягом життя. Тому розвиток, у першу чергу, самоосвітніх умінь педагогів музичного мистецтва залежить від досягнутого рівня освіти, усвідомлення впливу стійких факторів самоосвітньої діяльності на ступінь оволодіння професійною майстерністю.

Фактори, що забезпечують активізацію самоосвітньої діяльності педагога, на наш погляд, сприяють удосконаленню його особисто-професійних якостей, формуванню позитивної мотивації щодо педагогічної творчості, задоволенню потреби в самоосвіті як цінності людського життя, способу безперервного саморозвитку людини.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки зростає інтерес до факторів активізації самоосвітньої діяльності вчителя, що зумовлено переглядом змісту освіти і пошуком нових парадигм навчання та виховання. Тому вивчення й узагальнення класифікації факторів активізації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва як актуальна педагогічна проблема

потребує детального теоретичного аналізу.

Аналіз психолого-педагогічних праць (К. Абульхановою-Славською, Б. Ананьєвим, Д. Казихановою, І. Коном, С. Кульневич, О. Леонтьєвим, А. Маслоу, А. Оніцьким, А. Петровським, С. Рубінштейном, Д. Ельконіним та ін.) розкриває соціально-психологічні аспекти розвитку особистості, її прояви в різних видах діяльності, вплив факторів активізації педагогічної діяльності на формування світогляду вчителя.

С. Вершловським, Н. Кузьміною, Н. Марковою, А. Реан, С. Сухобською, А. Майоровим проаналізовано різнобічні підходи до класифікації факторів самоосвіти педагогів. Ураховуючи положення цих досліджень, можна зробити висновок про вплив різнопланових об'єктивних і суб'єктивних факторів на результативність як мистецько-педагогічної, так і самоосвітньої діяльності вчителя.

На думку Е. Зеєра, Л. Мітіної, А. Новикова, В. Сластьоніна, Т. Шалавіної, наявні домінуючі фактори активізації самоосвітньої діяльності, що визначають напрям індивідуального професійного розвитку педагога і впливають на рівень його саморозвитку [7]. На основі визначень, запропонованих у сучасних психолого-педагогічних виданнях доходимо висновку, що *фактор є причиною, умовою чи рушійною силою певного процесу або явища, що визначає його певні аспекти або характер загалом*. Зовнішні та внутрішні фактори суттєво впливають на розвиток і перебіг психічних процесів та явищ. Зовнішніми факторами вважають різні природні й соціальні детермінанти, що створюють умови для розвитку індивіда і впливають на його поведінку та діяльність. За результатами дії впливу на людину вони бувають негативні й позитивні. До внутрішніх факторів належать психічні детермінанти, що знаходяться у внутрішньому світі людини. Вони розвиваються протягом життя і залежать від виховання та самовиховання.

Тому результативність самоосвіти та якість педагогічної праці залежать від наступних факторів, а саме: *прагнення до успішної професійної діяльності, інтерес та бажання застосувати на практиці нові знання, активність в*

освоєнні інноваційної педагогічної практики, готовність проявити свою індивідуальність, самостійність і творчі здібності в самоосвітній та педагогічній діяльності, потреба у професійно-особистіснім саморозвитку та самовдосконаленні.

Отже, фактори активізації самоосвітньої діяльності педагогів трактуємо як рушійну силу, причину, умову самоосвітньої діяльності, що відображає потреби внутрішнього та зовнішнього самоствердження та надає можливість самовдосконалення і реалізації творчих здібностей педагогів на основі рефлексії.

Н. Сидорчук визначає фактори як основні внутрішні та зовнішні причини, що зумовлюють зростання продуктивності самоосвітньої діяльності (студента) і піддаються корекції або регуляції в межах педагогічних систем [82]. Ця думка є вагомим для системи післядипломної освіти, оскільки фактори не є статичними, усталеними гіпотетичними функціональними одиницями і можуть регулюватися всередині типологічних груп.

Здійснюючи рефлексію педагогічної ситуації, фахівець співвідносить явища педагогічної дійсності зі своїми діями, вносить корективи, ставить нові цілі, самовдосконалюється за допомогою самоосвіти. Таким чином, створюється позитивна мотивація вчителя, що допомагає вивчати себе, розмірковувати про минулу активність і задовольняє прагнення до створення ідеального образу "Я – в самоосвітній педагогічній діяльності".

Загальновідомо, що будь-яка людська діяльність відбувається в певних умовах. Це стосується й соціально-культурної діяльності, спрямованої на розвиток творчого потенціалу педагогічної професії. Вважаємо, що, перш ніж визначити педагогічні умови, що сприяють розвитку творчого потенціалу вчителів, необхідно визначити фактори процесу формування їхніх потреб у творчій самоосвітній діяльності.

Із філософсько-методологічної точки зору фактори трактують як причину, рушійну силу будь-якого процесу, явища, що визначає характер чи окремі риси; це одна з необхідних умов, що впливає на будь-кого і створює

середовище, у якому відбувається процес [15]. У психології і педагогіці фактори розуміють як завдання виховання, основні причини й умови, рушійні сили процесу формування особистості, її особливостей [2; 9].

Розглядаючи процес самоосвіти в контексті гуманістичної парадигми, О. Назарова вважає, що "педагогіка самоосвіти повинна бути підпорядкована, насамперед, рефлексивно-особистісному, а потім вже професійного розвитку самої людини, учаснику цього процесу" [12, с. 11].

В. Давидов розуміє педагогічну рефлексією як уміння педагога аналізувати, виокремлювати й співвідносити з педагогічною ситуацією власні дії, спрямовані на осмислення, переосмислення і перетворення змісту форм свого досвіду. Педагогічну рефлексію він вважає професійною якістю фахівця, що проявляється у здібностях учителя прогнозувати й адекватно оцінювати як можливі, так і реальні результати вжитих ним дій; цю здатність педагога науковець вважає джерелом інновацій та активізації самоосвіти вчителя [25].

І. Бех простежує потенційні можливості вчителя в самонавчанні та самовдосконаленні наявного педагогічного досвіду, виділяючи три рівні сформованості рефлексивності особистості: *рефлексивно нерозвинена особистість*, *рефлексивно напіврозвинена особистість* та *рефлексивно розвинена особистість*. Як домінуючі фактори активізації самоосвітньої діяльності вчений розглядає розвиток умінь учителя здійснювати самоаналіз і педагогічну рефлексію, що дозволяє йому адекватно оцінювати власні можливості та проектувати індивідуальну програму самоосвіти впродовж життя [67].

Однак зазначаємо, що результати діагностування особисто-професійних якостей учителів музичного мистецтва показали, що більшість педагогів (75%) не володіють навичками педагогічної рефлексії, а також не вміють співвідносити отриману ними інформацію про нові методи навчання або технології із власною практикою, відчувають труднощі у переведенні ідей самоосвітньої теорії на мову методики своєї професійної діяльності. Однією із причин такого протиріччя може бути, на наш погляд, недооцінка факторів, що

стимулюють активізацію самоосвіти вчителя, впливаючи на формування мотивації особистості до самопізнання і самовдосконалення, визначення та врахування яких є важливим напрямом діяльності системи післядипломної освіти. Це вказує на необхідність урахування впливу факторів активізації самоосвітньої діяльності на психолого-педагогічну перебудову особистості у прояві нового мислення педагога під час самонавчання. Психолого-педагогічна перебудова особистості потребує впровадження нових педагогічних технологій, що забезпечують розвиток позитивної мотивації вчителя до постійної самоосвіти, пропаганди самоосвітніх ідей у педагогічному середовищі.

Фактори активізації самоосвітньої діяльності, насамперед, зумовлюють прагнення особистості до досягнення високого рівня якості педагогічної праці; водночас ці фактори повинні не викликати суперечностей між потребами особистості і суспільства; психолого-педагогічні та соціальні впливи мають бути узгоджені, співвідноситися з інтересами і прагненнями соціуму. При цьому особиста орієнтація творчої індивідуальності на постійну самоосвіту є завжди особисто значущою. Саме задоволення самоосвітніх потреб здійснює гармонійну самоактуалізацію творчої індивідуальності на основі самодетермінації внутрішніх потреб людини.

Грунтовний аналіз факторів активізації педагогічної діяльності був здійснений К. Кузьміною [49]. Ученою здійснено класифікацію факторів педагогічної діяльності, зокрема й самоосвіти: об'єктивні фактори, пов'язані з умовами діяльності вчителя; суб'єктивні, спрямовані на виникнення мотивів, здібностей, інтересів і потреб особистості; об'єктивно-суб'єктивні, що сприяють організації освітнього середовища. На думку дослідниці, об'єктивні та суб'єктивні фактори однаковою мірою впливають на активізацію педагогічної (самоосвітньої) діяльності вчителів. Тому вагомим у вивченні проблеми факторів активізації самоосвітньої діяльності є питання структури суб'єктивних факторів. Науковцем особливо виділено у структурі суб'єктивних факторів психологічно-педагогічні, що впливають на пізнавальні мотиви й мотиви особистісного зростання вчителя.

До психолого-педагогічних факторів активізації педагогічної (самоосвітньої) діяльності у педагогічній науці віднесено такі: прагнення педагога до підвищення професійної компетентності, досягнення успіху, самоствердження у професії, внутрішня позитивна мотивація до освіти протягом життя; прагнення педагога до підвищення професійної компетентності та успішності в соціумі; потреба вчителя в освоєнні й розвитку вмінь роботи з інформацією з теми самоосвіти; потреба вчителя в узагальненні та поширенні власного досвіду тощо.

У педагогічній літературі визначено також соціально-економічні фактори як ціннісні орієнтири сучасного вчителя в умовах соціально-економічного розвитку суспільства [9]. На їх основі формується потреба педагога-музиканта в безперервній освіті з урахуванням вимог ринкової економіки та модернізації освітньої сфери для соціального визнання та досягнення високого соціального статусу вчителя (молодий учитель, досвідчений учитель, вчитель-професіонал, педагог-майстер, креативний педагог). Вагомим для нашого дослідження є класифікація педагогічних факторів, укладена І. Зязюном, представлена у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Класифікація педагогічних факторів (за І. Зязюном)

Фактори	Змістове наповнення
Психолого-педагогічні	Мотиваційно-потребнісна сфера особистості (спрямованість), її творчий саморозвиток, формування відповідної свідомості, світогляду, відношень та поведінки
Організаційно-педагогічні	Соціально-творча діяльність, творча цілеспрямованість, усвідомлення творчого компонента, розвиток педагогічної майстерності, використання досягнень педагогічної науки, самоуправління мистецько-педагогічною діяльністю
Соціально-педагогічні	Професійні об'єднання вчителів, зокрема і в інформаційному просторі, як соціальні інститути самоосвіти, соціальні вимоги до професії вчителя згідно запитів ринку праці, соціально-громадянсько-ціннісний характер перетворювальної творчої діяльності

Педагогічні фактори в умовах самоосвітньої діяльності потребують вирішення таких освітніх завдань у системі післядипломної освіти: вивчення потреби в самоосвітній діяльності вчителів; виявлення професійних труднощів

у педагогів, їх впливу на характер самоосвітньої діяльності; визначення позитивних і негативних факторів активізації самоосвітньої діяльності вчителів у системі післядипломної освіти.

На наш погляд, фактори активізації самоосвітньої діяльності безпосередньо впливають на формування у педагогів складових самоосвітньої діяльності: усвідомленої мотивації особистості, спрямованої на задоволення потреби до безперервного професійного утворення; здатності та готовності вчителя до здійснення постійної самоосвіти (пошук інформації за індивідуальною методичною темою, узагальнення та презентація результатів самоосвіти, планування роботи на перспективу); налаштування на педагогічну рефлексію, що характеризує позитивне відношення до самоосвіти педагогів як у системі післядипломної освіти, так і в міжкурсний період.

Вважаємо, що не менш вагоме значення для здійснення самоосвітньої діяльності набувають організаційні фактори, пов'язані з організацією та змістом освітнього процесу. Напруженість педагогічної праці, відповідальність за якість її результатів, безсумнівно, є причиною того, що в низці організаційних чинників особливу значимість педагоги приділяють саме організаційними факторам педагогічної діяльності.

І. Вертілецька вказує, що "провідним фактором активізації самоосвітньої діяльності педагога в системі післядипломної освіти виступає сформованість позитивної внутрішньої мотивації та ціннісного орієнтиру вчителя, яка відіграє домінуючу роль у становленні професіонала" [9, с. 56].

Є. Ільїн до основних факторів активізації самоосвітньої діяльності сучасного фахівця відносить наступні складові: усвідомлення ближньої та кінцевої мети, розуміння теоретичної та практичної значущості знань; емоційність у викладанні матеріалу, показ перспективних ліній розвитку наукових понять; професійну спрямованість навчальної діяльності, створення пізнавального мікроклімату в навчальній групі [76].

З метою вивчення рівня загального культурного розвитку, компетентності вчителів музичного мистецтва під час навчання на фахових курсах підвищення

кваліфікації було проведено анкетування з проблеми "Вивчення факторів активізації самоосвітньої діяльності педагогів". Фахівців було розділено в індивідуально-типологічні групи: перша група – молоді фахівці (5 років стажу); друга група – вчителі-практики (до 10 років); третя група – професіонали (до 15 років); четверта група – новатори (більше 15 років); п'ята група – креативні педагоги (незалежно від стажу).

У ході експериментального дослідження вчителям пропонувалося відповісти на запитання анкети: "Ваші очікування щодо (фахових, проблемно-тематичних, авторських) курсів в системі післядипломної освіти?", "Які потреби у вирішенні завдань самоосвіти Ви хотіли б задовольнити в системі післядипломної освіти?", "На яку допомогу Ви розраховуєте на курсах підвищення кваліфікації?".

Аналіз узагальнених відповідей анкетування підтвердив, що педагоги першої групи – молоді спеціалісти – більшою мірою відчують потребу в самостійному пошуку інформації про інноваційні педагогічні технології навчання, мають високу та стійку мотивацію щодо отримання нових знань та вдосконалення власної методики викладання предмета, що дозволить їм досягти високого рівня ефективності педагогічної діяльності.

Учителі другої групи (вчителі-практики) значною мірою зацікавлені в отриманні методичної допомоги з питань атестації, опрацюванні нової літератури з фаху, вивченні нових методик викладання предмета, оволодінні вміннями інноваційної роботи у школі.

Педагогами третьої групи (професіоналами) визначена як актуальна потреба у здобутті нових знань із вікової психології, музичної психології та педагогіки, аналізу та інтерпретації творів мистецтва, опанування основ педагогічної майстерності. Учителі четвертої групи (новатори) цікавляться проблемою систематизації та узагальнення власного педагогічного досвіду, здійснюють самоаналіз і проектування досягнень та результатів педагогічної праці.

Фахівці п'ятої групи (креативні педагоги) спрямовані на створення і вдосконалення нетрадиційних авторських методик навчання і виховання; узагальнення, оформлення власного досвіду на основі рефлексії педагогічної діяльності. До домінуючих факторів самоосвіти креативні педагоги відносять потреби в самоактуалізації, удосконаленні вмінь узагальнення та поширення власного педагогічного досвіду, розвитку активності самопізнання, здатностей самоаналізу та педагогічної рефлексії.

Обговорення факторів активізації самоосвіти у процесі тематичних дискусій у кожній із груп супроводжувалося виявленням особистісного ставлення вчителів до результатів власної педагогічної діяльності, що розкриває її особистісно значущий характер і зумовлює трактування прагнення до успіху у професійній діяльності як значущий і провідний фактор.

Під час анкетування кожної групи вчителями було створено особисту ієрархію факторів активізації самоосвітньої діяльності відповідно до їхніх запитів (позначено від 1 до 10); ці результати представлено в таблиці 2 (додаток 2).

На основі аналізу одержаних результатів дійшли висновку, що фактори самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва пов'язані з характером вимог до професіограми педагога мистецьких дисциплін; вони впливають на мотиви стабільності педагогічної діяльності в цілому. Так, на запитання анкети "Яка причина Вашого навчання на курсах підвищення кваліфікації?" 80% респондентів відзначили, що основною причиною проходження курсів підвищення кваліфікації є власна самоосвітня потреба. Лише 20% педагогів вказали на необхідність отримання посвідчення про навчання на курсах підвищення фахової кваліфікації для чергової атестації та здобуття більш високої кваліфікації як фактор активізації самоосвітньої діяльності. Наведені показники розкривають позитивну стійку мотивації та ціннісні особистісно-професійні орієнтири вчителів музичного мистецтва до постійної самоосвіти в системі післядипломної освіти та у міжкурсовий період.

У процесі обговорення типових труднощів, що виникають у вчителів музичного мистецтва, під час проведення круглого столу "Самоосвітня діяльність: реалії, перспективи, труднощі" практично всі респонденти (98%) відзначили вагомі труднощі в організації та управлінні самоосвітньою діяльністю, починаючи від вибору теми до методики та технологій узагальнення та презентації власного досвіду, а також потребу в самоосвіті та вдосконаленні вмінь педагогічної рефлексії, саморозвитку особистості.

Статистичний аналіз результатів анкет показує, що провідним фактором можливості подолання професійних труднощів учителями є стимулювання і мотивація, що найбільшою мірою уможлиблюють активізацію самоосвітньої діяльності.

Так, для молодих спеціалістів властиві труднощі у здійсненні самоосвіти на етапі входження у професію, виборі методичної теми, визначенні мети мистецько-педагогічної діяльності за відсутності аналітико-прогностичних умінь (умінь аналізу та педагогічної рефлексії, планування самоосвіти на перспективу). Активність молодого вчителя в роботі над методичною темою визначається його самостійним пізнавальним інтересом до педагогічної професії, що пов'язано із прагненням до самореалізації у професійній діяльності як найбільш повному виявленні своїх індивідуальних і професійних можливостей. Професійні труднощі молодих фахівців зумовлені також завищеною або заниженою самооцінкою, тому ця категорія педагогічних працівників потребує проведення консультацій методистів і викладачів системи післядипломної освіти з питань організації самоосвіти, а саме: формулювання теми самоосвітньої діяльності, проектування керування етапами самоосвіти з урахуванням індивідуально-професійних можливостей і викликів часу.

Більшість педагогів музичного мистецтва (72%) вважають, що вони не готові до високоефективної самоосвітньої діяльності. Причиною цього є негативні фактори, які перешкоджають активізації самоосвіти: брак часу, відсутність методичного дня для самоосвіти в освітньому закладі, недостатнє фінансування, відсутність засобів ІКТ у школі, падіння престижу професії

вчителя музичного мистецтва в суспільстві, соціальна незахищеність педагога, недостатня допомога і підтримка методистів у питаннях роботи над методичною темою самоосвіти; власна інерція, безсилля, страх вчителя перед інноваціями, новими програмами; несформованість самоосвітніх умінь і навичок. Отже, в роботі з цими фахівцями активізації потребують насамперед суб'єктивні фактори самоосвіти.

Спільним фактором для всіх груп, що синтезує складові самоосвітньої діяльності та вдосконалює фахову майстерність, є можливість подолання професійних труднощів та усвідомлення соціальної значущості своєї професії. Адже переборюючи професійні труднощі, педагог накопичує педагогічний досвід, використовуючи механізми саморегуляції діяльності. Як результат впливу факторів активізації самоосвітньої діяльності у спеціаліста формується потреба в задоволенні своєю професією та стійка позитивна мотивація до професійної діяльності. Вищевказані потреби зазначені представниками п'ятої (креативної) групи як готовність проявити свою індивідуальність, самостійність, бажання взяти участь у професійному змаганні, зокрема у конкурсі "Учитель року з музичного мистецтва" тощо.

Особистісна ієрархія факторів активізації самоосвітньої діяльності є такою: професійні уподобання, налаштування, ціннісні орієнтири для кожної визначеної групи педагогів. Так, на різних етапах психолого-педагогічної "дорослості" під час переходу до наступного рівня групової типології змінюються не тільки фактори активізації самоосвітньої діяльності, а й особистісне ставлення фахівця до них. У цьому контексті психолого-педагогічної допомоги потребують окремі групи фахівців, насамперед молоді спеціалісти, вчителі першої групи.

Отже, класифікація факторів розкриває змінність індивідуальної класифікації факторів, їх сприйняття, цінність на відповідному етапі професійного досвіду, що впливає на зміни у структурі самоосвітньої діяльності вчителя.

Таким чином, класифікація факторів активізації самоосвітньої діяльності задовольняє освітні потреби вчителів музичного мистецтва, забезпечуючи постійний

характер безперервності професійної освіти. У педагогічній діяльності потребують "включення" насамперед ті фактори активізації самоосвітньої діяльності, що спрямовані на набуття молодим спеціалістом статусу вчителя на основі реалізації педагогічних знань на практиці.

За результатами дослідження встановлено, що у педагогів четвертої групи відбувається криза "психологічної зрілості". Важливе місце в їхній педагогічній рефлексії займає педагогічне наставництво молодих спеціалістів як стійкий фактор узагальнення досвіду педагога-практика, що сприяє активізації творчої діяльності. У навчанні цієї групи педагогічних працівників у процесі фахової підготовки викладачам ППО доцільно надавати тьюторську допомогу, змістовно представляти інноваційні методи і засоби навчання, методики їх застосування.

Узагальнюючи вищезазначене, доходимо висновку, що фактори активізації самоосвітньої діяльності уможливлюють усвідомлення педагогами необхідності безперервної професійної освіти, що, у свою чергу, стає педагогічною причиною саморозвитку творчої індивідуальності фахівця.

Таким чином, урахування факторів активізації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти забезпечує планування фахового вдосконалення, перепідготовки вчителів на новому рівні, що є необхідною складовою забезпечення ефективної педагогічної праці.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Основними напрямками реформування післядипломної освіти в Україні є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня, забезпечення наступності навчання, виховання й розвитку фахівців. В умовах модернізації післядипломної освіти пріоритетного значення набувають процеси оновлення змісту та методів навчання учителів. Зокрема, в царині музичної освіти особливо важливими є питання вдосконалення підвищення кваліфікації педагогів-музикантів. Одним із провідних компонентів цього процесу виступає формування комплексу музично-виконавських знань, умінь та навичок.

Огляд педагогічної літератури свідчить про постійний інтерес науковців до професійного вдосконалення вчителя (О. Олексюк, Н. Андрієвська, О. Апраксіна, Н. Ничкало, О. Пєхота, Т.Сущенко); теоретичних основ формування особистості вчителя в процесі фахової підготовки (Ф. Гоноболін, М. Кухарєв, Н. Кузьміна); формування особистості вчителя (С. Сисоєва, В. Сластьонін, О. Щербаков); шляхів удосконалення навчально-виховного процесу в післядипломних педагогічних закладах (Г. Пономарьова, В. Тюріна).

Практичні основи самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти спрямовані, по-перше, створення атмосфери співробітництва в контексті науково-методичного супроводу, що забезпечує взаємну зацікавленість усіх суб'єктів (викладач інституту-учитель музичного мистецтва) освітнього процесу; по-друге, акцентують увагу андрагогів на розвитку практичної спрямованості самоосвітньої діяльності педагога, що потребує удосконалення змісту фахового та професійних модулів програми підвищення кваліфікації, введення спеціальних тем щодо активізації їх та стимулювання самоосвітньої діяльності.

На сучасному етапі модернізації післядипломної освіти актуалізується особистісне значення самоосвітньої діяльності фахівця-музиканта через включення його у диференційований процес навчання, самостійний вибір тем, цілей, побудови плану самоосвітньої діяльності; по-четверте, здійснення стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності як такої, що має позитивний та цілеспрямований характер. Підготовка нового покоління вчителів, зокрема музичного мистецтва, вимагає суттєвої модернізації змісту післядипломної освіти, її практико-орієнтованого спрямування.

Зміст фахового та професійного модулів програми підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва спрямований на поєднання навчання з практичною діяльністю, підвищення педагогічної культури для досягнення науково-теоретичних і методичних цілей. Усе це вимагає від навчально-виховного процесу закладів післядипломної освіти організації фундаментальної психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної і соціально-гуманітарної системної підготовки педагогів-музикантів. Процес підготовки педагогів-музикантів до організації класної та позаурочної роботи є складним, тому що передбачає розширення тем з організації самоосвітньої діяльності.

Відомо, що ефективність засвоєння нових знань, умінь та навичок у педагогів-музикантів реалізується на основі опорних знань та чуттєвого досвіду, комплексного підходу до організації навчального процесу: гуманізації та оптимізації навчання; розширення міжпредметних зв'язків дисциплін музичного циклу.

Отже, враховуючи педагогічний досвід педагогів-музикантів, необхідно під час навчального процесу в системі післядипломної освіти забезпечувати вирішення як теоретичних, так і практичних питань, що стосуються методики мистецької освіти, створювати проекти для розв'язання тестових та різнорівневих творчих завдань з метою підвищення рівня фахової підготовки. Практичні основи самоосвітньої діяльності озброюють вчителя музичного мистецтва інноваційними методами навчання, сприяють набуттю навичок

організації творчого процесу, стаючи підґрунтям розвитку теоретичних і практичних умінь.

Розділ 2.1. Розвиток самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва засобами активних форм навчання

Організаційні форми й активні методи навчання забезпечують цілеспрямоване включення, індивідуальну зацікавленість педагогів-музикантів процесом і результатом самоосвітньої діяльності на основі особистісно-значущого сенсу, його проектування у навчально-методичну діяльність, розвитку потреби в самоактуалізації. Участь учителів музичного мистецтва в організаційних формах навчання на курсах підвищення фахової кваліфікації – це робота у складі творчої групи, створення авторського проекту, написання авторських розробок пісень, уроків, позакласних заходів, обмін творчими напрацюваннями з колегами.

Удосконалення змісту навчальних занять професійного та фахового модулів потребує створення цілісного навчально-методичного забезпечення цього процесу для підвищення інтересу слухачів, урахування відповідності їхніх запитів та очікувань. У СППО незмінним залишається пріоритет змісту освітньої програми підвищення кваліфікації, її модулів та навчальних дисциплін. Використання організаційних форм і активних методів навчання супроводжується формуванням позитивної мотивації до самоосвітньої діяльності, що зумовлює нові функції вчителя музичного мистецтва в освітньому просторі, пов'язані з переходом до ролі дослідника і координатора самоосвітньої діяльності.

Цей процес відбувається на основі вдосконалення змісту навчання слухачів на фахових курсах підвищення кваліфікації на основі ознайомлення й опрацювання нових навчальних і методичних посібників, дидактичних матеріалів, розширення науково-методичних джерел, оновлення бази педагогічної преси та інформаційного забезпечення освітньої галузі

"Мистецтво", вивчення науково-методичних рекомендацій, застосування інноваційних технологій у роботі вчителя, всебічного виявлення педагогічної ініціативи на засадах активних методів навчання.

На наш погляд, продуктивність організації самоосвітньої діяльності у вчителів музичного мистецтва відбувалася на основі поєднання організаційних форм та активних методів навчання, стимулювання самостійного пізнавального інтересу і прагнення до самовдосконалення. Стимулюванню самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в СППО сприяє впровадження організаційних форм навчання з проблемно-творчого напрямку: створення міні-доповідей як творчих візиток учителя музичного мистецтва, участь у науково-практичних конференціях, підготовка засідання "круглого столу" із зануренням в актуальну проблему, створення портфоліо як однієї із форм оцінювання професійної діяльності; участь у авторських, проблемно-тематичних курсах підвищення кваліфікації, які присвячені розв'язанню певної педагогічної проблеми тощо.

Поряд із цим важливим є використання активних методів навчання в СППО, а саме: створення портфоліо як методу оцінювання результативності самоосвіти, методичного портфеля-скарбнички; розробку індивідуальної самоосвітньої програми; індивідуальне стажування на базі опорних методичних майданчиків; створення віртуальних методичних кабінетів із художньо-естетичного напрямку як форми суспільної мережевої взаємодії вчителів-предметників, методичні форуми, де кожен слухач може отримати індивідуальну консультацію з фахових питань, педагогічну допомогу щодо подолання професійних труднощів самоосвіти [16].

У процесі організації курсів підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва активні методи навчання були розподілені нами на три групи за такими дидактичними принципами: інноваційність, доступність, систематичність, варіативність та диференціація, зв'язок із життям (кращий педагогічний досвід), цілеспрямованість, наступність та перспективність, оптимізація, єдність навчання тощо. Використання активних методів навчання

в системі післядипломної освіти спрямоване на становлення інноваційного педагогічного світогляду, формування стійкої позитивної мотивації до неперервної освіти протягом життя.

Провідною організаційною формою навчання було проведення тренінгу, "Самоосвітня діяльність як складова педагогічної майстерності учителя музичного мистецтва". Мета тренінгу – підвищити самооцінку вчителів музичного мистецтва, розкрити їхній творчий потенціал. На практичному занятті слухачам пропонувалося у вільній формі створити інформаційне повідомлення про себе у формі міні-презентації до 5 хв. Це дозволило визначити рівень самоосвітньої діяльності педагогічних кадрів, сприяло налаштуванню на професійний успіх на основі активних методів навчання.

Продовженням вивчення навчального матеріалу лекції-обговорення з проблеми "Питання організації самоосвітньої діяльності" стали проблемні завдання, які розвивали цілісне мислення, аналітико-синтетичні здібності педагога. Вчителям музичного мистецтва запропонували підготувати коротке повідомлення про цікаві факти з життя композитора; створити інформаційний супровід до уроку музики; підготувати цікаві питання до музичної вікторини.

Під час проведення практичного заняття у формі музично-інтелектуального брейн-рингу з проблеми: "Знання жанрів народних пісень" слухачі відзначили як важливу складову фахової підготовки знання особливостей національного фольклору. Доречними виявилися такі тематичні завдання: створити авторську пісню за мотивами української народної мелодії; інсценізувати сюжет календарно-обрядової пісні, розробити типи та жанри українських народних пісень. Це дозволило підвищити результативність діагностики учителів музичного мистецтва, розширити коло їхніх самостійних творчих та пізнавальних інтересів.

Для активізації самоосвітньої діяльності слухачам було запропоновано проблемну лекцію "Інформаційно-когнітивний компонент самоосвітньої діяльності вчителя в умовах глобалізованого суспільства", яка дозволила розкрити зміст структури самоосвітньої діяльності, специфіку її організації.

Так, підсумком засвоєння теоретичного матеріалу на курсах підвищення кваліфікації було проведення "круглого столу" з проблеми: "Методи активізації професійного й особистісного саморозвитку". Мета організації круглого столу була спрямована на підвищення самостійного пізнавального інтересу учителів музичного мистецтва, розгляд складових професійного самовдосконалення. Під час проведення "круглого столу" вчителі працювали у творчих міні-групах. Кожна творча група ставила запитання і чекала аргументованої відповіді на нього від колег інших творчих груп. Діалог, який виникав між педагогами-музикантами, припускав можливість різних точок зору представлених груп.

Доречним для освітлення проблеми самоосвіти є організація методичного семінару "Роль самоосвітньої діяльності у фаховому вдосконаленні". Така форма організації навчання передбачала вирішення таких завдань: визначення ролі вчителя музичного мистецтва у формуванні предметних та міжпредметних компетентностей учнів; система роботи з обдарованими учнями у процесі музично-естетичного виховання; актуальні проблеми музичного сприйняття школярів; дидактичні вимоги, принципи організації сучасного уроку музичного мистецтва; упровадження сучасних педагогічних технологій та ін. Під час проведення тематичних семінарів запропонували вчителям музичного мистецтва розглянути наступні актуальні питання: самоосвітня діяльність як складова педагогічної майстерності, нормативно-правове та програмне забезпечення викладання музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах. Для забезпечення цілеспрямованого формування позитивної мотивації вчителів музичного мистецтва до самостійної пошукової діяльності, оволодіння прийомами активного спілкування запропонували слухачам об'єднатися у творчі групи для створення підсумкових тестів з музичного мистецтва. Під час групової самостійної роботи – створення тестових завдань – педагоги-музиканти проявили оригінальність мислення, глибокі знання з предмета, який викладають; творчий підхід.

Організація активних форм навчання (семінарів, практичних занять, конференцій з обміну досвідом, "круглих столів", тренінгів, проведення

індивідуальних консультацій, захисти авторських проектів, ділові ігри тощо) стимулюють самоосвітню діяльність вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти.

Заходи, спрямовані на підсилення практичної спрямованості самоосвіти:

- навчальні семінари на основі аналізу відвіданих уроків; інструктивно-методичні консультації та наради; тренінги, лекційні заняття; співбесіди.

Заходи, спрямовані на підсилення наукового рівня самоосвітньої діяльності:

- психолого-педагогічні семінари; презентації педагогічних новинок; проблемні семінари; педагогічні читання.

Заходи, які передбачають колективну творчість:

- круглі столи; випуск методичного бюлетеня; творчі майстерні.

Заходи, які заохочують учителів до активної творчої діяльності:

- предметно-методичні тижні; узагальнення педагогічного досвіду; ділові ігри; конкурси педагогічної майстерності.

Заходи, які сприяють оприлюдненню результатів педагогічної діяльності:

- публікація методичних знахідок; творчі звіти; майстер-класи.

Якісне і всебічне навчально-методичне й дидактичне забезпечення навчального процесу – основний напрям практичних самоосвіти, її наукової та методичної роботи в системі підвищення кваліфікації. Розглянемо опис активних форм навчання в освітньому процесі підвищення кваліфікації.

Лекція – вид навчального заняття, призначеного, насамперед, для ознайомлення слухачів з основним змістом відповідних модулів. Можуть бути ввідними, настановними, оглядовими тощо. Лекції проводяться провідними науковими працівниками та спеціалістами, запрошеними для проведення занять.

Семінарське заняття – вид навчального заняття, коли викладач організує активне обговорення проблеми за попередньо визначеними питаннями. Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою.

План семінару розробляє кафедра, вона ж забезпечує підготовку слухачів щодо його проведення. Проводиться в аудиторіях (звичайних, спеціалізованих та ін.) з однією навчальною групою.

Організаційно-настановне заняття – вид практичного заняття, що проводиться для ознайомлення слухачів з організацією та порядком проведення підвищення кваліфікації змістом навчання (програми та ін.), порядком проведення педагогічного контролю та атестації, загальними вимогами до змісту, якості та оформлення атестаційних робіт. На занятті слухачі обирають теми курсових робіт.

Практичне заняття – вид навчального заняття, коли викладач організує обговорення слухачами базових теоретичних положень навчальних модулів; формує вміння і навички їх практичного застосування. Проводиться в аудиторіях (звичайних, спеціалізованих) та в комп'ютерних класах

"Круглий стіл" – це інтерактивний вид навчального заняття, основним змістом якого є спільне з викладачами обговорення актуальних та важливих інноваційних аспектів професійної або управлінської діяльності слухачів. Тема **"круглого столу"** визначається робочою програмою та навчально-тематичним планом. План проведення та науко-методичне забезпечення розробляють спільно керівники груп. У проведенні "круглих столів" беруть участь професори, доценти кафедр, а також запрошені провідні вчені та спеціалісти у сфері проблем, що обговорюються.

"Тренінг" сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки активній роботі його учасників. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної співпраці самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна їх взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть в однаковій мірі як ведучий, так і кожний учасник тренінгу.

"Ділова гра" – вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, який використовується для вирішення комплексних завдань засвоєння нового матеріалу, його закріплення,

розвитку творчості, розгляду навчального матеріалу з різних позицій. Структура ділової гри передбачає наступні етапи: "занурення" в проблему – теоретичне наповнення проблеми; формування педагогічних команд – об'єднання слухачів в команди, вибір лідера, вибір схеми роботи команди, розподіл ролей, вибір способів взаємодії членів команд; отримання первинної інформації; розв'язання завдань; представлення рішень.

Аналіз стану підготовки вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти вказує на важливість організації активних форм навчання та створення атмосфери співробітництва (андрагог-учитель) освітнього процесу. Водночас, практична спрямованість самоосвітньої діяльності в процесі використання активних форм навчання потребує розкриття особистісно-професійного самовдосконалення. Самоосвітня діяльність фахівця-музиканта активізує його творчий потенціал через включення у диференційований процес навчання, самостійний вибір тем, цілей, побудови плану самоосвітньої діяльності.

Якість професійної підготовки сучасного спеціаліста залежить від взаємодії галузей знань, що складають теоретичну основу професійної діяльності фахівця. Оскільки більшість професійних умінь – це складні (комплексні) уміння, які потребують різнобічних знань, їх неможливо формувати тільки в процесі вивчення окремих навчальних предметів [1, с. 34]. В умовах розширення профілю учителя музики, зростання комплексності наукових і практичних проблем виникає необхідність посилення міждисциплінарних зв'язків на основі інтеграції. Сьогодні дослідження проблем інтеграції знань у галузі професійного навчання охоплюють увесь діапазон огляду її багаторівневої структури: від загальних тенденцій і закономірностей до створення інтегративних дисциплін.

Учитель музичного мистецтва повинен не тільки добре знати свій предмет, йому необхідно засвоїти певну суму філософських, естетичних, соціальних, психолого-педагогічних знань і вміти їх застосовувати у своїй роботі. Соціально-культурний досвід у застосуванні системи знань музично-

педагогічної освіти означає професійну компетентність і методичну оснащеність. Яким же чином можливо вдосконалити набуті професійні та особистісні якості вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін в системі підвищення кваліфікації?

Цей досвід можна накопичити лише на основі різноманітних факторів впливу, помножених на постійне бажання самовдосконалення та самоосвіти на основі раніше набутого практичного досвіду. Досягти певного рівня особистісної та професійної спрямованості з моменту усвідомлення себе, своїх здібностей, можливостей в тій чи іншій галузі людської діяльності можливо за умови поєднання впливу зовнішніх факторів і системи внутрішніх особистісних перетворень.

Отже, неперервне фахове удосконалення вчителя музичного мистецтва – це складний процес, який потребує відповідного підходу до його організації. Вивчення методологічних основ музично-педагогічного удосконалення у процесі неперервної освіти дозволить на науковому рівні здійснювати процес формування готовності до адаптації та результативності своїх творчих пошуків у педагогічному просторі. Сучасні педагоги-музиканти повинні мати цільову спрямованість на професію, що пов'язана з педагогічною діяльністю; володіти ведучими психолого-педагогічними поняттями; орієнтуватися у міжпредметних зв'язках в умовах особистісно зорієнтованого підходу. Як результат – розвиток компетентних спеціалістів, які можуть самостійно вирішити професійні художньо-педагогічні завдання, вільно володіють методикою застосування новітніх технологій навчання.

Підготовка нового покоління вчителів, зокрема музичного мистецтва, вимагає суттєвої модернізації змісту освіти, її практико-орієнтованого спрямування. Вироблення нових стратегій розвитку, які б враховували виклики часу, вимагає використання активних форм навчання з метою сумісності з європейськими стандартами та відповідності високим вимогам підготовки спеціалістів. Адже вчителі музичного мистецтва має розвивати в собі здібності до навчання й творчої праці протягом усього життя, набувати навичок

спілкування, презентації власної творчої продукції, готовності до креативу, пошуків нестандартних вирішень мистецьких завдань.

Підраховано, що кожного року оновлюється 5% теоретичних і 20% прикладних знань. З деяких професій спеціальні знання знецінюються на 50% через кожні п'ять років. Розв'язання проблеми полягає в переході до неперервного навчання протягом усього періоду активного життя, коли базова підготовка періодично поповнюється програмами додаткової освіти і саме базове навчання організується не як кінцеве, завершене, а як освоєння певного ядра професійних знань, що доповнюються набуттям знань суміжних галузей. Усе це приводить до необхідності організації активних форм навчання [3, с. 41].

В умовах післядипломної освіти незмінною залишається дидактична мета щодо оволодіння сутності змісту засвоєння матеріалу. Однак неминучою стає трансформація структурних способів і засобів подання, методів взаємодії: учитель – учитель, учитель – андрагог.

Зміст навчальних занять фахового та професійного модулів полягає в озброєнні вчителя музичного мистецтва інноваційними методами навчання, набутті навичок організації творчого процесу, підґрунтям якого є наукові основи педагогічної компетентності, створення умов для формування і розвитку теоретичних і практичних умінь фахівця.

У ході оновлення змісту фахового та професійного модулів, розширення тематики ми орієнтувалися на такі базисні компоненти фахового удосконалення педагога-музиканта: збагачення інформаційно-технічної бази, уточнення визначень термінів, понять як усвідомленого цілеспрямованого процесу об'єктивації індивідуального підходу до навчання в сучасних умовах.

Виокремимо *самоосвітні завдання* для успішного оволодіння пріоритетними професійними знаннями, вміннями та навичками, а саме:

- педагогу-музиканту необхідно постійно здійснювати рефлексію своїх результатів навчання;
- андрагогічний супровід має виконувати функцію емоційного підкріплення: підтримки, схвалення, захоплення, гордості тощо;

- учитель музичного мистецтва має вміти виражати власну позицію відповідно до внутрішньої структури – поглядів, цінностей, захоплень тощо;
- виявляти зацікавленість у вдосконаленні професіоналізму;
- володіти інноваційними технологіями та методиками навчання музичного мистецтва.

Освоєння педагогами основ сучасних провідних педагогічних технологій уможлиблює усвідомлення ними інноваційних процесів, які відбуваються у професійної діяльності.

Розширення мистецького світогляду та особистісних ціннісних орієнтацій вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвітньої діяльності має відбуватися на основі ознайомлення й вивчення:

- а) кращих зразків світової та вітчизняної педагогічної думки;
- б) класичних і сучасних досліджень видатних просвітителів, філософів, соціологів, педагогів, психологів, діячів культури і мистецтва тощо.
- в) прищеплення навичок аналізу педагогічних явищ, розвиток педагогічного мислення на основі особистісно зорієнтованих технологій навчання;
- г) збагачення власного педагогічного досвіду на основі особистісно-орієнтованих технологій навчання для подальшого використання їх у професійній діяльності;
- д) формування педагогічної культури вчителя музичного мистецтва;
- е) набуття практичних навичок і вмінь за схемою: сприйняття – розуміння – аналіз, вибір – застосування особистісно зорієнтованих технологій навчання;
- ж) формування розуміння головного чинника духовної особистості вчителя музики – взаємодії інтелектуального потенціалу, високої моральності, чуттєвої сприйнятливості та суб'єктивної педагогічної інтуїції [5].

Пріоритетним є методичне й дидактичне забезпечення самостійної роботи слухачів. Його основу становлять стислі тексти змісту основних модулів, різні методичні рекомендації (з організації самостійної роботи, виконання атестаційних робіт, навчального практикуму тощо) та інші розробки кафедр.

Сутність організації активних форм навчання в контексті самоосвітньої

діяльності міститься у наступному:

- зверненні процесу навчання до особистості педагога, його професійних інтересів і потреб мистецько-педагогічної діяльності;
- відборі музичного матеріалу, оновлення авторського репертуару, що спрямований на формування загальнолюдських цінностей у школярів;
- поступовому ускладненні навчального матеріалу, його емоційному осягненні та заглибленні у зміст (розвиток мислення);
- диференційованому підході до підготовки вчителів музики;
- індивідуалізації навчання; самостійності, розвитку творчих можливостей фахівців-музикантів;
- єдності пізнавально-оцінної діяльності учителя; розвитку його здатності до співпереживання, співпраці з учнями тощо;
- наданні вчителями свободи вибору засобів виконання навчального завдання;
- формуванні уявлень про цілісність художнього образу в мистецтві через інтеграцію та навчальних дисциплін.

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити такі **висновки**:

- активізація самоосвітньої діяльності потребує професійної організації процесу фахового підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва;
- вміння застосовувати інноваційні технології навчання є самоосвітніми вміннями, що вимагають певного досвіду музичної і художньої діяльності, розвитку виконавських здібностей; аналітичних і художньо-практичних умінь, навичок специфічного характеру відповідно до фаху.

2.2. Методичні розробки щодо фахового удосконалення вчителів музичного мистецтва

Заняття-дискусія "Самоосвіта вчителя – запорука педагогічної творчості" для вчителів музичного мистецтва

Завдання:

- мотивувати педагогів на професійний саморозвиток і самовдосконалення через свідому самостійну пізнавальну діяльність;
- провести діагностику рівня самоосвітньої діяльності;
- познайомити педагогів з технологією організації самоосвіти;
- сприяти самовизначенню педагогами особистісної траєкторії самовдосконалення;
- проаналізувати зразки, планування і результатів самоосвіти.

Передбачувані результати: педагоги усвідомлюють необхідність самоосвітньої діяльності для підвищення рівня професійної майстерності, освоюють складові процесу самоосвіти, алгоритм роботи над індивідуальною науково-методичною темою; набудуть вміння розробляти приблизний план самоосвіти, оформляти результати роботи з самоосвіти.

Форми організації занять: практичне заняття з елементами дискусії, групова робота тривалістю 4 години.

Самоосвіта: сутність та характеристика процесу. Самоосвіта як процес особистісно-професійного розвитку педагога. Рівні самоосвіти. Мотиви, які спонукають вчителя до самоосвіти. Джерела самоосвіти. Складові процесу самоосвіти вчителя. Етапи самоосвіти і приблизний план роботи над темою. Результати самоосвіти. Продуктивність процесу самоосвіти. Проблеми, що виникають в процесі самоосвітньої діяльності. Алгоритм роботи вчителя над індивідуальною науково-методичною темою (проблемою). Особистий план самоосвіти. Фактори, що впливають на вибір теми з самоосвіти. Критерії ефективності самоосвіти. Недоліки в організації та здійсненні самоосвітньої діяльності педагогів. Виявлення умов та факторів, що позитивно впливають на

якість роботи. Портфоліо педагога музичного мистецтва як засіб особистісно-професійного зростання.

План проведення заняття:

1. Попередня підготовка учасників заходу – вивчення зазначених інформаційних джерел, анкетування та діагностика педагогів.
2. Науково-методичний блок. Обговорення питань: Необхідність і доцільність самоосвітньої діяльності педагогів. Джерела стимулювання самоосвіти педагогів. Програма професійного розвитку педагога і план самоосвіти. Представлення результатів роботи з самоосвіти.
3. Навчально-методичний блок. Подання зразків програм професійного розвитку і планів самоосвіти педагогів. Презентація результатів роботи з самоосвіти (з досвіду роботи окремих педагогів).
4. Практичний блок. Розробка пам'яток в допомогу педагогу з організації самоосвіти (групова робота) і їх презентація. Розробка критеріїв оцінки ефективності самоосвіти (мозковий штурм).

Заняття-дискусія розпочинається з етапу знайомства. Кожному учаснику пропонується записати на папері своє ім'я та назву природної стихії, з якою він себе асоціює (відомості вивішуються на дошці).

Після знайомства викладач інституту пропонує учасникам розподілитися на чотири групи і знайомить їх із правилами роботи в групі:

- уважно слухайте колег;
- давайте можливість кожному висловитися повністю;
- уникайте надто бурхливої реакції;
- будьте відкритими для будь-якої інформації;
- намагайтеся висловлюватись коротко і за змістом розмови.

Далі андрагог пропонує декілька завдань для роботи в групах.

Основна частина

На сучасному етапі розвитку суспільства всі розуміють, що кожному громадянину необхідні універсальні знання, здатність вирішувати свої життєві

та професійні проблеми. Ідею універсальної освіти розглядають нині як головну умову розвитку особистості та суспільства в цілому. В основі цієї ідеї лежить здатність людини до безперервної освіти.

На дитячі та юнацькі роки випадає тривалий процес освіти, і багато молодих людей з полегшенням зітхають, коли приходять на виробництво після вищого навчального закладу, але навіть невелика перерва в освіті відкидає їх назад, бо диплом про вищу освіту – це тільки початок безперервної освіти.

Здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта в навчальному закладі. "Вчити самого себе" – девіз кожної особистості, але найактуальнішим він стає для педагогів, бо внаслідок їхньої наближеності до молодого покоління здійснюється безпосередній вплив на розвиток особистості дитини. Особистісно-орієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а в результаті – безперервний саморозвиток особистості самого педагога та його вплив на розвиток особистості учня.

В. Сухомлинський вважав, що джерелом і рушійною силою самоосвітньої діяльності вчителя є потреба в знаннях, тобто "знати більше, ніж я знаю сьогодні". Вчений зазначав, що суттєвими причинами, які породжують цю потребу, є вимоги, які висувають до вчителя керівники школи, колеги по роботі, батьки, а особливо учні. Неодноразово В. Сухомлинський наголошував: "Учень повинен бачити в учителів розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість учителя, тим більшою мірою він не тільки вчитель, а й вихователь" [55].

Видатний педагог був переконаний, що самоосвітня діяльність учителя має починатися із самопізнання. Учитель повинен вивчити себе як особистість, порівняти себе з іншими, поспостерігати за собою ніби збоку. Він стверджував, що девіз самопізнання добре виражений у словах Ф. Достоєвського: "Знайди себе в собі, підкори себе собі, оволодій собою!" [57]. Виховання почуттів,

дисциплінування думки й волі, вироблення й урівноваження характеру – все це людина повинна робити сама, пізнаючи себе й оволодіваючи собою.

Отже, самоосвіта – це усвідомлена потреба в постійному вдосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, на створення умов для розвитку особистісно і соціально значущих якостей особистості вчителя та особистості кожного учня.

Самоосвіта – безперервна діяльність учителя, спрямована на розширення та поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки.

Самоосвітня діяльність вчителя музичного мистецтва включає:

- науково-дослідницьку роботу щодо реалізації індивідуальної науково-методичної проблемної теми;
- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- участь у групових і колективних формах методичної роботи;
- вивчення досвіду своїх колег;
- теоретичне обґрунтування і практичну апробацію власного досвіду.

Організація самоосвіти вчителя залежить від рівня його підготовки, визначення проблем, мети удосконалення, форм і методів узагальнення досвіду. Що ж дає самоосвіта вчителю?

По-перше, вона забезпечує безперервність та систематичність роботи по оволодінню педагогічною майстерністю.

По-друге, дозволяє максимально врахувати індивідуальні особливості та потреби.

По-третє, не потребує відволікання від повсякденної практики, яке викликає порушення навчально-виховного процесу.

Разом з тим самоосвіта пов'язана з цілим рядом труднощів. На відміну від організованих форм підвищення кваліфікації, де зміст знань визначається навчально-тематичними планами, програмами, самоосвіта вчителя базується на принципі самоорганізації роботи. Він сам вирішує, у якій науці потрібно вдосконалюватись, якими конкретними знаннями треба оволодіти, здійснює самостійний пошук джерел інформації, осмислює спосіб роботи над ними.

Опанування методики впровадження самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва відбувається на основі таких складових:

- діагностики ускладнень педагога, розробка концептуальних основ, участь у навчальних і установчих семінарах;
- створення матеріальних умов, підготовки науково-методичних матеріалів, мотивація;
- послідовного вирішення всіх завдань, моніторинг, корекція;
- дослідження ефективності, аналіз результатів; розробки подальшій стратегій фахового розвитку.
- З чого почати роботу? Початок роботи потребує чіткого визначення:
- на якому рівні професійної компетентності знаходиться конкретний учитель музичного мистецтва у даний час;
- наскільки він здатен до саморозвитку;
- чи здатний до самоосвітньої діяльності;
- якої саме методичної допомоги він потребує і першу черу тощо.

Оскільки урок – це головний простір для учителя й аналітичної роботи адміністрації школи, то на шкільному етапі діагностики звичайний для кожного адміністратора внутрішньошкільний контроль уже є видом діагностики професійної компетентності педагогічних працівників. Адже, за словами В. Сухомлинського, "учитель повинен більше працювати не на уроці, а готуючись до нього" [55].

Спостереження і вивчення документації, бесіди й анкетування та їх правильний аналіз допоможуть визнати рівень майстерності вчителя.

Наступним кроком буде визначення утруднень педагога в навчально-виховному процесі під час виконання своєї ролі як предметника, так і вихователя. Фахові труднощі спеціаліста в школі найчастіше викликають зовнішні чинники. Вони залежать від рівня його компетентності, а значить, і від його освітньої та моральної підготовленості до педагогічної роботи, ставлення до обраної справи, ступеня покликання та професійної придатності.

За словами К. Ушинського, "вчитель живе доти, доки вчиться; як тільки він перестає вчитися, в ньому вмирає вчитель" [98]. Самоосвітня діяльність вчителя веде до його творчості. Відомо, що педагогічної діяльності, яка є сплавом науки і мистецтва, за своїми компонентами завжди передбачає творчість. Творчий педагог – це особистість, яка під впливом зовнішніх чинників набула потрібних для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, які допомагають досягти творчих результатів в одному чи кількох видах творчості.

Творчість – одне із складних і таємничих явищ людського життя. Їй властиві одночасно і знання відомого, доведеного, і фантазія, і сумлінність, опора на закономірності, і випадковість. Сучасна наука дає таке визначення творчості: діяльність, яка породжує щось якісно нове й таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Педагогічна праця нетворчою не буває й бути не може, тому що неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя і будь-яке його педагогічне рішення має виходити із нестандартних дій.

Результати самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва:

- відкриті" уроки, позакласні та позаурочні заходи як для співробітників школи, так і в межах районних заходів;
- створення підручників, навчально-методичних посібників, випуск збірок та альманахів;
- підготовка рефератів для курсової підготовки;
- розробка авторських навчальних програм;
- підготовка дисертацій.

Критерії оцінювання результатів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва:

- педагогічний (освітні програми й технології, рівень навченості) учнів;
- психологічний (рівень психофізіологічного комфорту, розвиненість професійних особистісних якостей);

- соціально-психологічний (характер стосунків між учасниками навчально-виховного процесу, розширення комунікативного простору);
- соціальний (рейтинг педагога);
- науково-методичний (підвищення кваліфікації, авторські програми, впровадження педагогічних технологій, активність у науково-методичній роботі).

Отже, розглянувши функції вчителя музичного мистецтва, бачимо, що він виступає в різних ролях: психолога-помічника та натхненника, менеджера-організатора та координатора, методиста-консультанта та діагноста.

Показником ефективності педагогічної самоосвіти є якість організованого вчителем навчально-виховного процесу та особисте самовдосконалення. Етапи саморозвитку і самовдосконалення педагога можна представити у вигляді спіралі. Не існує меж саморозвитку особистості. Виток спіралі представляє рівень саморозвитку на кожному етапі, що призводить до самокорекції та стрімкого стрибка на новий, ще вищий виток. Стрижнем цієї спіралі є системна особистісно орієнтована самоосвіта педагога.

На початку кожного навчального року вчитель заповнює діагностичну карту, де визначає рівень ускладнень, які в нього виникають. Наприкінці кожного навчального року вчитель заповнює методичну карту, де відтворює свою наукову, методичну, культурологічну, педагогічну та громадську діяльність. Крім планової самоосвітньої діяльності, ми спонукаємо вчителів до самоосвіти впродовж навчального року, під час підготовки до науково-методичних заходів, за результатами відвіданих у вчителя уроків.

Усі теми самоосвітньої діяльності педагогів спрямовані на вирішення єдиної науково-методичної проблемної теми школи. Важливим напрямком діяльності вчителя музичного мистецтва є висвітлення педагогічних успіхів як засіб стимулювання їхньої самоосвітньої діяльності під час проведення організаційних форм навчання: відкриті уроки, співбесіди з учителями, інструктивно-методичні консультації і наради, презентації педагогічних

знахідок, випуски методичних бюлетенів, предметно-методичні тижні, публікації методичних знахідок тощо.

Обговоріть наступні дискусійні питання (результати обговорення в групах оголошуються і вивішуються на дошці):

1. Що означає наукове поняття "самоосвіта"?
2. Як і коли можна вивчити та визначити рівень самоосвітньої діяльності вчителя?
3. Який вплив має атестація на рівень самоосвітньої діяльності вчителя?
4. Які форми самоосвітньої діяльності Ви знаєте?
5. Дайте визначення слову "творчість";
6. Намалюйте схему "Риси творчого вчителя".
7. Чи треба вчителю в сучасних умовах бути в постійному творчому пошуку?
8. Педагогічна творчість – право чи обов'язок?
9. Чи пов'язані між собою педагогічна творчість та самоосвітня діяльність вчителя музичного мистецтва?
10. Які особисті та професійні якості необхідні вчителю музичного мистецтва для реалізації продуктивної самоосвіти?

Фрагмент проблемної лекції "Особливості проведення уроків музики у початкових класах"

У сучасному соціумі розвиток особистості молодшого школяра є надзвичайно важливою проблемою. Спрощується й примітивізується емоційне життя людини, девальвуються художні цінності, тому так необхідне відродження гуманістичних основ виховання творчої особистості. Гармонійний розвиток особистості неможливий без розуміння та адекватного сприймання творів музичного мистецтва. Саме музичне мистецтво, яке посідає провідне місце серед усіх психоемоційних чинників впливу на людину, найбільш природно і тонко торкається різноманітних струн чутливої дитячої душі.

Особливості шкільного уроку музики визначаються специфікою музичного мистецтва, в якому емоційна сфера відіграє визначальну роль. Тому пізнання художнього світу музики, яке відбувається в процесі навчання, не може зводитися тільки до роботи думки, а має органічно поєднати свідомість і почуття.

Музика має сприйматися як живе й захоплююче мистецтво, тому таким же живим і захоплюючим має бути навчання. Якщо вчитель музичного мистецтва з'являється на урок з бажанням разом з учнями відчувати радість спілкування з музикою, то тим самим він створює подібний настрій у дітей. Важливо, щоб спілкування з музикою виявляло особисте ставлення, власне переживання школяра.

Для уроків музики характерна часта зміна видів діяльності, що допомагає підтримувати інтерес і увагу дітей. Вся діяльність має об'єднуватися спільною темою, якій би підпорядковувалися окремі структурні компоненти. У свідомості учнів урок музики теж повинен бути цілісним, об'єднувати його складові елементи в єдине поняття: музика, музичне мистецтво. Відповідно до тематичної побудови програми виділяються певні типи уроку музики: урок введення в тему, урок поглиблення теми, урок узагальнення теми. Окремо слід виділити підсумкові тематичні уроки та заключні уроки-концерти.

Головною ознакою уроку введення в тему є наявність у його змісті початкової інформації щодо теми; пошукової ситуації, в якій учні, розглядаючи музичний матеріал під новим кутом зору, заданий темою, і опираючись на набутий життєвий і музичний досвід, роблять перші узагальнення.

Особливістю уроку поглиблення теми є наявність у його змісті нового знання, що виступає однією з граней теми семестру. На основі сприймання музики і роздумів про неї, активного музикування учні мають виділити й усвідомити нову для них якість теми. Головною ознакою уроку узагальнення теми є наявність у його змісті цілісної узагальненої характеристики знань, які розкривають суть теми семестру. Завданням заключного уроку-концерту є показ рівня музичної культури учнів, досягнутий ними протягом навчального

року. Він проводиться в урочистій обстановці, в актовому залі школи, із запрошенням вчителів і вихователів. Кожен урок повинен мати свою драматургію, передбачати кульмінаційні моменти. Тут важко давати конкретні поради, адже кожен клас має свої особливості, а кожен урок – свої завдання. Відмінними є звички й наміри вчителів.

Учитель працює, виходячи із своїх музичних і професійних уподобань, педагогічної майстерності. Одному більше вдається вокально-хорова робота, другий знаходить шлях до дітей як талановитий музикант-виконавець, третій зацікавлює дітей яскравою розповіддю про музику, четвертий зосереджує увагу на вивченні музичної грамоти, п'ятий органічно поєднує всі види роботи. Важливо, щоб будь-яка музично-освітня діяльність була спрямована на виховання учнів, розвиток їхньої музичної культури.

Програми з музичного мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів передбачають засвоєння учнями знань у обсязі, необхідному і достатньому для формування у них можливого рівня музичної культури, тобто здатності для осягнення, осмислення й переживання музичних творів, грамотного і виразного їх виконання, оціночного ставлення до явищ музичної культури, розуміння музичних термінів читання нотного запису тощо.

Доцільно використовувати ігрові моменти при розучуванні пісень. Це своєрідні музичні інсценівки. Практика свідчить, що ті діти, які достатньо співають, без жодних труднощів можуть перевтілитися в образ того чи іншого персонажу, цілком справляються із сольними номерами пісенних героїв. У груповій роботі діти почувають себе впевнено. На уроці музики доцільніші такі ігри, які не вимагають тривалої підготовки дітей, в яких можна варіювати ігрові елементи. І, звичайно, всі вони мають бути навчальними. Критерієм доцільності використання гри є те, наскільки вона допомагає досягти навчальної, виховної та корекційної мети. На уроці музичного мистецтва не допустимі азартні ігри типу "Знайди схований предмет", "Голосно-тихо" тощо. Зробити урок цікавим, але не розважальним, ефективним, а не ефектним, навчати граючись, а не

просто грати – це найважливіші проблеми, які постають перед учителем музики в початкових класах.

Специфічною поряд з ігровою на уроці музики є художня діяльність. Діти із задоволенням танцюють, співають, слухають казки, малюють. Виконання пісень, танцювальних рухів набуває виразності, що свідчить про вміння дітей передавати своє ставлення до музики.

Уроки музичного мистецтва в початкових класах будуються за "мозаїчним" принципом. Як правило, діти на уроці слухають два-три твори, співають поспівки і пісні, розучують нову пісню, виконують довільні й танцювальні рухи, підбирають темброво-ритмічні супроводи, проводять музичну гру тощо. Така різноманітність форм може бути позитивною, якщо вона зумовлена багатством змісту уроку і використанням різних ігрових прийомів. Водночас слід пам'ятати, що від перетворення уроку в калейдоскоп різних видів діяльності діти можуть стомлюватись не менше, ніж від будь-якої однієї діяльності протягом тривалого часу. Доцільно починати урок з входу дітей до класу під звуки музики, що створює відповідний емоційний фон, націлює їх на уважне вслухування в музичне мистецтво і вираження його характеру в рухах, виробляє навички координації найпростіших рухів рук і ніг під музику. Тут важливий виразний показ учителя, лаконічні і чіткі пояснення, що дозволяє контролювати виконувані рухи і виправляти недоліки, допомагати дітям з недостатньо розвиненою координацією.

Учителю музичного мистецтва слід ретельно обдумувати план кожного уроку, дотримуючись генеральної лінії програми, не захоплюватися окремими видами роботи, не підмінювати прагнення до кінцевої мети (виховання музичної культури учнів) намаганням досягти успіху в одному з видів діяльності.

Взаємозв'язок усіх видів роботи повинен бути таким, щоб не можливо було навіть говорити про "розділи" уроку. Урок музичного мистецтва – це цілісний процес, що йде на одному диханні. Але це не завжди і не всім вдається. Не легко буває знайти те єдине, що може об'єднати весь урок.

Важливо враховувати особливості дитячої уваги та сприймання. Розумово відсталим учням властива ситуативна поведінка, що виникає і змінюється під впливом ситуації, яка складається на уроці. Фізіологічною основою ситуативної поведінки є домінуючий вплив подразників, які діють на психіку безпосередньо, саме в цей момент. Але якщо дітей приваблює яскравий сюжет, тоді вони можуть займатися певною діяльністю. Тому слід урок музики наповнювати яскравими образами, ігровими моментами, пошуковими ситуаціями. Музика – єдиний шкільний предмет, в якому значна частина уроку проходить у колективній діяльності: колективний спів, колективне музикування і слухання музики. Тому зрозумілою є складність оцінювання знань учнів. Можна оцінювати успіхи учнів в окремих видах навчальної діяльності (спів, слухання музики тощо), пам'ятаючи при цьому, що ці види не мета музичних занять, а лише спосіб оволодіння основами музичної культури. Не можна переносити практику оцінювання учнів на уроках з точних наук на уроки музичного мистецтва.

Про музику як живе мистецтво правильних відповідей учнів на одне і те ж запитання вчителя може виявитись багато, адже вони впливають із безпосередніх вражень і переконань учнів, їх життєвого й художнього досвіду і самооцінки за своєю природою. Унікальність і неповторність результатів дитячого музичного мислення і творчості дозволяють ставити знак рівності між виявами музичності кожної дитини. Рівність між учнями на уроках музичного мистецтва має досягатися не за рахунок однаковості знань і вмінь, а завдяки виявленню унікальності кожної дитини.

Слід уникати негативних оцінок, які можуть викликати неадекватні реакції у дітей, що можуть переноситися на урок музики в цілому.

Метою вчителя музичного мистецтва в допоміжній школі має бути не тільки залучення учнів до музики, не просто вивчення музичної діяльності, ознайомлення з мовою музичного мистецтва та розвиток художнього смаку. Головне – наповнити навчання учнів радістю відкриттів і здобутків. Уроки

музичного мистецтва в допоміжній школі є важливим елементом естетичного розвитку. Разом з тим, вони набувають вагомого корекційного значення.

Аналізуючи рівні музично-естетичної обізнаності в допоміжній школі, ми дійшли висновку про необхідність удосконалення корекційної спрямованості уроків музичного мистецтва на основі формування в учнів вищих психічних функцій, забезпечення єдності їх інтелектуального та емоційного розвитку, що й буде перспективним завданням дослідження.

Фрагмент тренінгу для вчителів музичного мистецтва

"Самоосвітня діяльність як складова педагогічної майстерності учителя музичного мистецтва"

З кінця ХХ ст. в суспільстві тривають процеси переосмислення цінностей, зміна ідеалів і пошук перспектив. Щоб гідно прийняти історичний виклик ХХІ ст., освіта мусить мати випереджальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового часу, розвиток творчих здібностей учасників навчального процесу, формування в них проектної культури, нових способів мислення – усього того, що забезпечить успішну соціалізацію. Тож працювати за новими вимогами може тільки творчий учитель, що перебуває в постійному творчому пошуку, повсякчасно навчається.

І зараз виправдовується стара істина: "Творчий учитель – творчий колектив". А з чого починається творчий колектив учителів – творців завтрашнього майбутнього України? Перш за все, зі співпраці: вільної, творчої, актуальної, цікавої, спільної!

Метою науково-методичної роботи є підтримка ділового тону вчителя, допомога в подоланні труднощів, відкриття шляху до пошуку, ініціативи й творчості. При цьому важливо зацікавити педагогів, залучаючи до проведення того чи іншого заходу. Тож у нашій школі практикують крім загальноприйнятих і нестандартні форми роботи, які захоплюють учителів,

сприяють розвитку різного роду компетентностей, індивідуального стилю, креативності, творчих здібностей.

Одним із видів нестандартної роботи є проведення педагогічної ради у формі ділової гри. Саме така форма розвиває пізнавальну активність педагогів, стимулює самоосвіту, розвиток творчої ініціативи, забезпечує формування в колективі атмосфери плідного співробітництва.

Підготовка до ділової гри

Девіз. Неможливо жити краще, ніж проводячи життя в прагненні стати досконалішим. Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе. (*Сократ*)

Мета: сприяти активізації творчого потенціалу вчителів; стимулювати бажання підвищувати свій професійний рівень; сприяти формуванню комунікативних умінь і навичок методичної діяльності.

Завдання: забезпечити учасників знаннями про нові освітні методики; сформувати вміння командної взаємодії;

допомогти в організації професійного самовдосконалення й самоосвіти.

Мотивація учасників засідання:

- *розвиток особистості:* забезпечити професійний розвиток;
- *соціальний добробут:* удосконалити свої можливості, розвинути здібності для роботи з колективом;
- *стимул:* внести зміни в напружений темп життя;
- *пізнавальний інтерес:* задовольнити допитливий розум, вчитися заради набуття знань, які потрібні колективу;
- *неформальні стосунки:* задовольнити потребу в спілкуванні, товаристві, придбати нових друзів/однодумців.

Очікувані результати: поглиблення знань, запровадження інноваційних методів у практику методичної роботи; формування конкурентоспроможного вчителя навчального закладу; створення відкритого інформаційного простору в освітній системі школи.

Організація педагогічної ради: до ділової гри залучають (20 осіб). Усіх учасників поділяють на 4 підгрупи. Кожна група обирає лідера, який організовує роботу згідно з установкою.

Функції учасників: викладач інституту – керує заняттям; лідер – одержує початкову інформацію, організовує свою групу на виконання запропонованого завдання, координує та спрямовує її діяльність; гравці – беруть активну участь у процесі виконання завдань, підтримують свого лідера під час "захисту".

Правила учасників гри: гра – справа серйозна. Як ми граємося, так і живемо; будьмо позитивними; толерантність – це повага, у першу чергу, до самого себе; точність – ввічливість королів; світ навколо вирує, а ми – на педраді тут і зараз – вчимося; найдорогоцінніше, що в нас є, це – час, використаємо його для себе найефективніше.

Ділова гра "Я – вчитель".

Головні нормативно-правові документи Міністерства освіти України свідчать: "Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру" (Закон України "Про освіту"); "Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників та професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти" (із Національної доктрини розвитку освіти).

На сучасному етапі розвитку суспільства всі розуміють, що кожному громадянину необхідні універсальні знання, здатність розв'язувати свої життєві та професійні проблеми. Ідею універсальної освіти розглядають нині як головну умову розвитку особистості й суспільства загалом. В основі цієї ідеї лежить здатність людини до безперервної освіти.

На дитячі та юнацькі роки випадає тривалий процес освіти, і багато молодих людей із полегшенням зітхають, коли приходять на виробництво після вищого навчального закладу, але навіть невелика перерва в освіті відкидає їх назад, бо диплом про вищу освіту – це тільки початок безперервної освіти.

Здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта в навчальному закладі. "Вчити самого

себе", – девіз кожної особистості, але найактуальнішим він стає для педагогів, бо внаслідок їхньої наближеності до молодого покоління вони здійснюють безпосередній вплив на розвиток особистості дитини. Особистісно-зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а в результаті – безперервний саморозвиток особистості самого педагога і його вплив на розвиток особистості учня.

В. Сухомлинський вважав, що джерелом і рушійною силою самоосвітньої діяльності вчителя є потреба в знаннях: "Знати більше, ніж я знаю сьогодні". Вчений зазначав, що суттєвими причинами, які породжують цю потребу, є вимоги, що висувають до вчителя керівники школи, колеги по роботі, батьки й особливо учні. Неодноразово В. Сухомлинський наголошував: "Учень має бачити в учителіві розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість учителя, тим більшою мірою він не тільки вчитель, а й вихователь" [93].

Видатний педагог був переконаний, що самоосвітню діяльність учителя слід починати із самопізнання. Учитель мусить вивчити себе як особистість, порівняти себе з іншими, поспостерігати за собою ніби збоку. Він стверджував, що девіз самопізнання добре виражений у словах: "Знайди себе в собі, підкори себе собі, оволодій собою!" Виховання почуттів, думки й волі, вироблення й урівноваження характеру – усе це людина має робити сама, пізнаючи себе й оволодіваючи собою.

Інтелектуальна розминка

- *Хто автор цих слів?*
- Щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце. (В. Сухомлинський)
- Щоб дати учням іскорку знань, учителю необхідно ввібрати в себе море світла. (В. Сухомлинський). Учитель, який передає дитині лише знання, – це ремісник; той, хто виховує характер, – справжній митець у своїй справі. (С. Русова)

Продовжити фразу:

- Усі перемоги починаються... *(з перемоги над собою)*.
- Хто не дивиться вперед, той... *(залишиться позаду)*.
- Істина народжується в суперечках, та коли пристрасті вирують, істина... *(зникає)*.
- Щоб вести людей за собою... *(йди за ними)*.
- Якщо можеш виправити наслідки помилки... *(ти не помилився)*.

Отже, в основі ефективної педагогічної діяльності лежить "Я-концепція" вчителя, бо прийняття себе, розуміння себе, оптимістичне життєрадісне світосприймання – головний і провідний принцип забезпечення соціальних умов для зміцнення та збереження сприятливих тенденцій у самовдосконаленні та самореалізації особистості педагога.

Кожен учитель визначає чотири компоненти власного "Я":

- "актуальне Я" – яким себе бачить учитель зараз;
- "ретроспективне Я" – яким він себе бачить та оцінює на початкових етапах своєї праці;
- "ідеальне Я" – яким учитель хотів би бути;
- "рефлексивне Я" – як, з погляду вчителя, його розглядають і оцінюють керівники школи, колеги, учні й батьки.

Центральним елементом професійної свідомості вчителя є "актуальне Я", яке ґрунтується на трьох наступних. Стосовно "ретроспективного Я" існує система критеріїв оцінювання особистого професійного досвіду та досягнень. "Ідеальне Я" пропонує перспективу особистості й обумовлює саморозвиток у професійній сфері. "Рефлексивне Я" виступає шкалою середовища в професійній діяльності та забезпечує об'єктивність самооцінки.

Отже, самоосвіта – це усвідомлена потреба в постійному вдосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, на створення умов для розвитку особистості та соціально значущих якостей особистості вчителя й особистості кожного учня.

Самоосвіта – безперервна діяльність учителя, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки. Шлях

від епізодичної самоосвітньої діяльності вчителя до планової усвідомленої самоосвіти пролягає через осмислення та створення особистої "Я – концепції".

Самоосвітня діяльність учителя включає:

- науково-дослідницьку роботу щодо реалізації індивідуальної науково-методичної проблемної теми;
- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- участь у групових і колективних формах методичної роботи;
- вивчення досвіду своїх колег;
- теоретичне обґрунтування та практичну апробацію власного досвіду.

Вправа "Джерело знань" (робота в групах)

Мета: сприяти актуалізації раніше набутих знань учителів.

Очікування: вправа дає учасникам можливість для самовираження, формує позитивний настрій на роботу.

Хід вправи. Уточнимо значення використовуваних понять. Продовжте речення, сформулювавши власне розуміння нижченаведених понять. Для цього пропоную спочатку звернутися до понятійного словника. Опрацювавши сталі вислови, на основі власного досвіду дайте відповіді на запитання. Час для обговорення – 2 хв. Відповідь групи на запитання – до 1 хв.

Запитання:

- *перша група* – "Компетентність – це...";
- *друга група* – "Відмінність між компетенцією і компетентністю полягає в тому, що ...";
- *третья група* – "Компетентна людина – це...";
- *четверта група* – "Компетентний учитель – це...".

Організація самоосвіти вчителя залежить від рівня його підготовки, визначення проблем, мети вдосконалення, форм і методів узагальнення досвіду. Опанування методики впровадження самоосвітньої діяльності відбувається через такі етапи: діагностичний: діагностика ускладнень педагога, розроблення концептуальних основ, участь у навчальних і проблемних семінарах; організаційний: створення матеріальних умов, підготовки науково-

методичних матеріалів, мотивація; практичний: послідовне вирішення всіх завдань, моніторинг, корекція; узагальнювальний: дослідження ефективності, аналіз результатів; розроблення прогнозу.

Ефективність самоосвіти педагогів залежить від стилю управління педагогічним колективом. Зокрема, у нашій школі ми намагаємося здійснювати індивідуальний підхід до кожного вчителя, підтримувати його творчість, прагнення до самореалізації. Організація самоосвітньої діяльності відбувається на діагностичній основі, за результатами моніторингу педагогічної, методичної, підготовки педагога. Поряд із зовнішнім діагностуванням ми спонукаємо вчителя до самооцінювання й самоаналізу. Результати моніторингу зберігаємо декілька років, що забезпечує безперервне відстеження зростання педагога, дає змогу прогнозувати розвиток і стан професійного рівня. На початку кожного навчального року наші вчителі заповнюють діагностичні картки, де визначають рівень ускладнень, які в них виникають. Наприкінці кожного навчального року вчителі заповнюють методичну карту, де відтворюють свою наукову, методичну, культурологічну, педагогічну та громадську діяльність. Крім планової самоосвітньої діяльності ми спонукаємо вчителів до самоосвіти впродовж навчального року, під час підготовки до науково-методичних заходів, конкурсів, виставок, за результатами відвіданих у вчителя уроків.

Усі теми самоосвітньої діяльності педагогів спрямовані на розв'язання єдиної науково-методичної проблемної теми школи. Важливим напрямом діяльності дирекції школи є висвітлення успіхів учителів як засіб стимулювання самоосвіти. Для цього використовуємо такі форми роботи: відкриті уроки; співбесіди з учителями; інструктивно-методичні консультації та наради; презентації педагогічних знахідок; випуски методичних бюлетенів; проведення предметних тижнів, демонстрація методичних знахідок тощо.

Майстер-клас "Використання інтерактивних технологій на уроках музичного мистецтва"

Під час проведення уроків музичного мистецтва в мультимедійному кабінеті слід використовувати презентації та відеоматеріали. Ми пропонуємо дітям різноманітні творчі завдання, інтерактивні методи навчання, що відповідають навчально-виховній меті та завданням уроку (наприклад, "слухаємо тишу", "розминка", "ланцюжок", "співоча ниточка", "мікрофон", "реклама", "світська розмова", "музичні інтерпретації", "дебати", "мозковий штурм", "рольові імітаційні ігри", "композитори", "малюємо портрет", "кореспонденти" та ін.). Розгляньмо деякі з них детальніше.

У грі *"Знайди свій музичний інструмент"* кожен учень виконує роль певного музичного інструмента (флейти, барабана, скрипки, балалайки і т. ін.). Пропоную прослухати музичні твори. Упізнавши звучання свого інструмента, діти умовно зображують гру на ньому.

З метою закріплення певного визначення доцільно створювати ігрову ситуацію **"Упорядкуй"**. Учні отримують картки з написаними реченнями, де переплутані слова. Завдання полягає в тому, щоб правильно побудувати речення (робота в парах).

"Я вгадаю про що йдеться з першого кроку"

Учням початкових класів подобається гра-розспівка *"Проспівай історію"*. Використання цієї гри дає змогу активізувати увагу дітей, стимулювати елементарну виконавську та вокальну творчість, підготувати голосовий апарат до співу. Історії варто добирати відповідно до віку учнів.

Також популярною у молодших школярів є гра *"Я – актор"*.

При організації слухання музики у формі гри *"Композитори"* можливі варіанти постановки проблемної ситуації: "Діти, якби ви були композиторами, яку назву придумали б для цієї музики?"; "Якби ви були композитором, у якому темпі написали б цей твір?" тощо.

Словесний опис музики можна проводити у формі ігор "Хто більше?" (що дає змогу учням збагатити свій словниковий запас влучними прикметниками для характеристики музичного твору, не обмежуючись декількома словами: весела, сумна, швидка, повільна) та "Спіймаймо в долоньки".

Ефективним є прийом "Малюємо портрет", що дає змогу успішно реалізувати проблему музичної образності у творах композиторів-класиків.

Іноді діти не можуть передати словами свої враження та емоції від прослуханого твору, грамотно охарактеризувати засоби музичної виразності, особливості музичної форми, трактування образів. Допомагають емоційно-образні переживання, що передаються за допомогою візуальних образів. Явища природи і настрої людини мають свої "кольори" – сприймати та зображувати їх кожен може по-різному. Головне, щоб музика не залишила нікого байдужим!

Досить часто на своїх уроках під час слухання музики використовується прийом "Уявна картина", коли дитина має уявити те, що чує. Така робота розвиває образне мислення, активізує власне процес слухання, спонукає учня до глибшого, уважнішого вислуховування. Удома можна відтворити свої уявні картини на папері в щоденнику музичних вражень. Така художня діяльність спрямована на розвиток асоціативного та образного мислення дитини.

Для активізації творчої уяви пропоную учням завдання:

- намалювати сюжет музичного твору;
- дібрати фон, що розкриває душевний стан людини;
- намалювати пейзаж чи стан природи, що відповідає певному музичному образу;
- передати за допомогою кольору та ліній рух мелодії;
- зобразити будову твору в кольоровій палітрі;
- розкрити засобами художньої виразності власні емоції від прослуханої музики.

Художня творчість у процесі слухання музики сприяє розумінню й оцінюванню учнями власних почуттів, розвитку естетичних смаків, творчих здібностей та загальної музичної культури.

Учитель може лише скоригувати, змодельовати життєву реальність, спрямувати емоції в потрібне русло, доповнивши різноманітними асоціативними образами.

Використовуючи групові інтерактивні методи роботи, намагаємося, покладаючись на досвід учнів, стимулювати увагу, активізувати фантазію та ініціативу щодо пошуку численних варіантів розв'язання конкретної проблеми. Учитель може не лише дати необхідну інформацію, але й переконати в її необхідності та зробити керівництвом до дії. Зважене й систематичне використання цих прийомів дає змогу вчителю навчати із задоволенням, а учням – охоче опановувати життєво важливі й корисні вміння: чути одне одного і відчувати самого себе, прислухатися до думки іншого та відстоювати власну позицію, знаходити оптимальне рішення, організувати власну роботу й працювати спільно, допомагати, приймати допомогу, радіти власним успіхам і досягненням інших тощо.

Такі методи та прийоми навчання на уроках музичного мистецтва та в позаурочній роботі є багатофункціональними, адже вони:

- активізують та стимулюють пізнавальну діяльність;
- оптимізують спілкування в процесі взаємодії;
- забезпечують короткий ефективний відпочинок;
- позбавляють напруження;
- підсилюють інтерес до навчального матеріалу;
- дають змогу змодельовати різноманітні ситуації, цим самим наблизивши умови навчання до реальної дійсності;
- активізують взаємодію між учасниками навчального процесу;
- формують загальну музичну культуру учня.

Інтерактивна технологія навчання передбачає таку організацію навчання, за якої є обов'язковою участь школяра у колективному взаємодоповнювальному, заснованому на взаємодії всіх учасників процесі навчального пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, щодо якого

публічно звітує, або від його діяльності залежить розв'язання поставленого перед групою (класом) завдання.

Інтерактивні методи навчання засновані на кооперації (співробітництві), за якої учні працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найефективніший перебіг навчального процесу для себе та своїх товаришів. Отримавши інструкції від учителя, учні об'єднуються в невеликі групи. Потім вони виконують завдання, поки всі члени групи не зрозуміють і не виконають його успішно. Усі члени групи, докладаючи спільних зусиль, прагнуть до взаємної вигоди.

Об'єднувати в групи може вчитель (за бажанням учнів чи за допомогою жеребкування) або це роблять учні за власним вибором. Існує чимало ефективних способів об'єднання учнів у групи, наприклад:

- заздалегідь скласти список і вивісити його в класі до початку уроку (учитель контролює склад групи);
- запропонувати учням розрахуватися на "перший, другий" або об'єднати їх за порами року, групами інструментів та ін.;
- використовувати кольорові картки, різноманітні предмети.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроку, що зазвичай складається з таких п'яти елементів:

- мотивація;
- оголошення (презентація) теми та очікуваних навчальних результатів;
- надання необхідної інформації;
- інтерактивна вправа – центральна частина заняття;
- підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Мотивація.

Мета: сфокусувати увагу учнів на проблемі; зацікавити обговорюваною темою.

Для реалізації цієї мети можна використати прийоми, що створюють проблемні ситуації, дивують дітей, зацікавлюють змістом знань і процесом їх здобуття. Це можуть бути коротка розповідь учителя, бесіда, демонстрація

наочності чи застосування нескладної інтерактивної технології, а саме: "Мозковий штурм", "Мікрофон", "Криголам", метод "Незакінчених речень" та ін.). На цей етап уроку відводять не більше ніж 5 % часу заняття.

Круглий стіл для вчителів музичного мистецтва "Методи активізації професійного й особистісного самовизначення"

I. Вступна частина

Викладач. Нашу педагогічну роботу можна уявити як мальовничий та різноманітний прикарпатський ліс, де ми набуваємо досвід, то йдучи протоптаними широкими дорогами, то блукаючи стежками особистих пошуків, то усамітнюючись, то виходячи на яскраві, освітлені нашим покликанням галявини, щоб розпалити з колегами вогнище надії, взаємоповаги та розуміння.

Уявімо, що ми вийшли на одну з багатьох галявин, де на ґрунті наших завдань й очікувань виростають барвисті квіти професійного досвіду. Адже психолог – це насамперед той, хто завжди вчасно прийде на допомогу, підтримає та порадить.

Вправа "Очікування"

Викладач. Тож прошу кожного з вас записати ваші очікування від семінару.

(Кожен учасник по черзі ознайомлює учасників з очікуваннями від семінару. Підсумки фіксують на дошці.)

II. Основна частина

Вправа "На що схожий настрій?"

Викладач. Зазвичай вчителі музичного мистецтва – це люди емоційні. Для нас дуже важливо, який настрій викликає конкретна діяльність. Зараз поспостерігайте за собою. На що схожий ваш настрій? Можливо, він схожий на пору року, на природне явище або на щось загадкове. Зараз я буду передавати ручку, а ви будете асоціювати, на що схожий ваш настрій. Мій настрій, наприклад, схожий на великий красивий замок, дещо загадковий і таємничий.

Мозковий штурм "Гарне – погане" у професії вчителя музичного мистецтва.

Викладач. Мені дуже приємно, що наша сьогоднішня зустріч викликає у всіх присутніх приємні асоціації, але в нашій роботі ми зустрічаємося як із поганими, так і з гарними речами. Скажіть, що є позитивного в тому, що ви вчитель музичного мистецтва? *(Очікувані відповіді учасників)*

Дякую вам за відверті відповіді. Є негативне влюбій професії, але позитивного все одно більше. І це позитивне в нашій душі займає більше місця. Нам це ближче, це визначає наш внутрішній світ, наші прагнення, нашу творчість. Саме в цій професії ми можемо розкритися, реалізувати наш творчий потенціал.

Бесіда "Що ж означає зрозуміти себе?"

Викладач. Зрозуміти себе – значить побачити свою програму дій, свій зв'язок зі світом, свої можливості й обмеження, щось намагатися змінити, а з чимось об'єктивно, урахувавши обставини, змиритися. Людина так створена: у різні часи буває поміркованою і чутливою, активною і спостережливою. Психолог дуже багато знає про все, що його оточує, але чи гарно він знає себе? Наприклад, чи завжди ми можемо відповісти самі собі, що саме вивело нас із рівноваги, чому виникають хандра і сум у душі? Як же навчитися відновлювати свою продуктивність? Для цього необхідно гарно знати себе.

Гра "Пізнайте себе"

Хід гри. Кожному учаснику роздаються 16 маленьких аркушів, на яких необхідно написати 16 особистісних якостей, які сприяють професійному успіху в мистецькій педагогіці.

Етап I. Будь ласка, розташуйте якості в такому порядку: якості, що "допомагають", та якості, що "заважають". Оголошується вибір *(за бажанням)*.

Етап II. Обрати три перші і три останні якості за принципом сполучених посудин: одне доповнює інше. Наприклад: добрий – боязкий, чуйний – невпевнений у собі тощо.

Етап III. Розкладіть у дві купки, яких якостей більше, а яких менше. Проговоріть. Зробіть висновки. (теза: "Пізнання себе – аналіз власних якостей".)

Інформаційне повідомлення "Чинники впливу на особистість педагога-музиканта"

Викладач. Професійні та особистісні якості вчителя музичного мистецтва тісно взаємопов'язані. Вони також пов'язані з емоційним станом учнів, яких ми навчаємо. Тож, чи зможемо ми допомогти людям, залежить від нашого настрою, уміння володіти собою, здатності вирішувати особистісні проблеми.

Виокремимо такі чинники впливу на особистість вчителя музичного мистецтва:

- чинники особистісної тривожності та гіперконтролю за поведінкою з боку педагога через гіперопіку, яка призводить до зниження соціальної активності людей (дітей) та перешкоджає формуванню їхньої суб'єктивності;
- чинники байдужості – руйнування особистісно-емоційного спілкування, вони не сприяють вирішенню проблем;
- чинники неадекватного ставлення до себе.

Не вміючи правильно оцінювати та сприймати себе, ми не можемо допомогти тим людям, які до нас звертаються, для яких прийняття й визнання людьми, які їх оточують, є найбільш актуальною проблемою.

Щоб не справляти негативний вплив на людей, потрібно передусім навчитися розбиратися в собі та у своїх емоційних проблемах, з'ясовувати причини, що їх викликають, знаходити вихід із стресових ситуацій, а потім уже досліджувати емоційні причини людей, які звертаються, та встановлювати шляхи їх корекції.

Вправа "Карикатура"

Хід вправи. Для того щоб реалізуватися у професії, кожен визначає для себе ті якості, які йому необхідні, і намагається розвивати їх у собі. У кожного це певною мірою виходить. У нас непомітно розвиваються і ті якості, які ми прагнемо розвинути, і ті, які нам не дуже хотілося б мати. Я пропоную вам

намалювати карикатуру або дружній шарж на самого себе (*"Я на роботі" або "Я – вчитель музичного мистецтва"*). У гумористичній формі спробуйте зобразити власні якості, які намагаєтеся розвинути, і ті, які стали невід'ємною частиною професії.

Поясніть, які якості ви передали. Чи такі вони важливі в роботі? Чи заважають вони у вашому житті, чи, навпаки, допомагають?

Вправа "Особистісне зростання педагога-музиканта" (робота педагогів у творчих групах)

Хід вправи. Учасники об'єднуються в чотири групи. Кожна група отримує завдання скласти невелику програму особистісного зростання психолога за однією з п'яти умовних сфер життєдіяльності людини (духовною, фізичною, емоційною, інтелектуальною, соціальною). Представники груп репрезентують думку групи щодо реалізації психолога в певній сфері.

Розвиток інтелектуальної сфери (обізнаність, фаховість, розумова активність, пізнавальні здібності)

1. Найуразливіші місця в інтелектуальній сфері професії вчитель музичного мистецтва.
2. Для чого вчителю музичного мистецтва потрібно постійно поглиблювати професійні знання та загальну обізнаність? Що це дає його особистості?
3. Що бажано систематично робити педагогу для розвитку інтелектуальної сфери, розширення самоосвітнього досвіду (крім ознайомлення з фаховою літературою)?

Релакс "Внутрішня сила"

Ведучий. Сядьте зручно. Заплющте очі. Уявіть, що ви – маленький поплавець у великому океані... У вас немає компаса, карти, керма, весел... Ви рухаєтеся туди, куди несуть вас вітер та океанські хвилі... Велика хвиля може на якийсь час накрити вас, але ви знову виринаєте на поверхню... Спробуйте відчувати ці поштовхи виринання... Відчуйте рух хвиль, тепло сонця, краплі дощу, глибіню моря під вами... Прислухайтеся до себе, які відчуття виникають у вас? Якщо ви відчуваєте страх, то переконайте себе, що ви сильніші за хвилі й

вітри, ви не можете потонути, бо маєте на це певні причини, проговоріть їх про себе... Ви знову й знову виринаєте з таємничих глибин, куди вас намагається загнати стихія. Удалині стає видно скелястий острів, на вершині острова – високий, міцно збудований маяк. Удень і вночі, у гарну й погану погоду він посиляє потужний промінь світла, що слугує орієнтиром для тих, хто в морі. У вас з'являється багато енергії... Ця енергія зігріває вас... Вона проходить у ваше тіло й наповнює його. Ви повні внутрішніх сил – це ваші внутрішні ресурси. Наша подорож наближається до кінця. Для того щоб повернутися, вам достатньо розплющити очі.

– Які відчуття у вас виникли після виконання цієї вправи?

Історія для роздумів

Успішним психологом в історії американського баскетболу був Пет Райлі. Гравці його команди "Лос-Анджелес Лейкерс" у 1986 році були переконані, що досягли піку своєї спортивної форми. А він попросив їх усього на 1% поліпшити свої досягнення. 1% видався їм до смішного маленьким результатом. Але Пет Райлі довів їм, що якщо 12 гравців у п'яти аспектах гри покращаться всього на 1%, то команда стане на 60% ефективнішою. Він також їм пояснив, що, мабуть, вистачить 10% для того, щоб виграти, 1% виявився можливим і навіть легким досягненням. Отже, гравці постаралися і виграли чемпіонат без особливих зусиль!

Уявляєте, якщо це правило застосувати у звичайному житті! Наприклад, у чотирьох аспектах свого життя (здоров'я, робота, людські відносини, плани на майбутнє) поліпшити свої показники всього лише на 1%. І якщо робити це щомісяця впродовж лише одного року, то можна стати набагато ефективнішим, а отже, успішнішим! Це відмінна формула успіху. Щоправда, є лише одне але: це потрібно робити! "Свої здібності людина може пізнати, лише спробувавши застосувати їх на практиці" (*Сенека*)

– Які у вас виникли думки після прослуховування зазначеної історії?

III. Завершальна частина

Очікування

Ведучий. Скажіть, чи справдилися ваші очікування?

На стікерах, вирізаних у вигляді яблука, продовжте речення: **"Мені було цікаво (корисно) сьогодні дізнатися..."**.

(Відповіді зачитуються у групах, хтось один кріпить яблука своєї групи на дерево)

Ось погляньте, які чудові плоди дав наш цвіт, і я думаю, що сьогоднішній круглий стіл також не залишить вас байдужими. Пам'ятайте: наше життя – у наших руках, і те, як ми його побудуємо, яким змістом наповнимо, залежить від нашої позиції та від нашої особистої поведінки. Пропоную вчителям музичного мистецтва здійснити самоаналіз власного рівня фахової підготовки, відповідаючи на запитання анкети (*Див. додаток*).

IV. Прощання

Ведучий. Давайте візьмемося за руки, подивимося одне одному в очі й подякуємо за співпрацю.

Ділова гра для вчителів музичного мистецтва "Самоосвітня діяльність педагога: виклики та очікування"

Викладач. З кінця XX ст. в суспільстві тривають процеси переосмислення цінностей, зміна ідеалів і пошук перспектив. Щоб гідно прийняти історичний виклик XXI ст., освіта мусить мати випереджальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового часу, на розвиток творчих здібностей учасників навчально-виховного процесу, формування в них проектної культури, нових способів мислення – усього того, що забезпечить успішну соціалізацію. Тож працювати за новими вимогами може тільки творчий учитель, що перебуває в постійному творчому пошуку, повсякчасно навчається.

І зараз підтверджується стара істина: "Творчий учитель – творчий колектив". А з чого починається творчий колектив учителів – творців

завтрашнього майбутнього України? Перш за все, зі співпраці: вільної, творчої, актуальної, цікавої, спільної!

Метою науково-методичної роботи є підтримка ділового тону вчителя, допомога в подоланні труднощів, відкриття шляху до пошуку, ініціативи й творчості. При цьому важливо зацікавити педагогів, залучаючи до проведення того чи іншого заходу. Тож у нашій школі практикують, крім загальноприйнятих, і нестандартні форми роботи, які захоплюють учителів, сприяють розвитку різного роду компетентності, індивідуального стилю, креативності, творчих здібностей.

Одним із видів нестандартної роботи є проведення педагогічної ради у формі ділової гри. Саме така форма розвиває пізнавальну активність педагогів, стимулює самоосвіту, розвиток творчої ініціативи, забезпечує формування в колективі атмосфери плідного співробітництва.

Підготовка до ділової гри.

Девіз. Неможливо жити краще, ніж проводячи життя в прагненні стати досконалішим. Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе. (Сократ)

Мета: сприяти активізації творчого потенціалу вчителів; стимулювати бажання підвищувати свій професійний рівень; сприяти формуванню комунікативних умінь і навичок методичної діяльності.

Завдання: забезпечити учасників знаннями про нові освітні методики; сформувати вміння командної взаємодії;

допомогти в організації професійного самовдосконалення й самоосвіти.

Мотивація учасників засідання:

- *розвиток особистості:* забезпечити професійний розвиток;
- *соціальний добробут:* удосконалити свої можливості, розвинути здібності для роботи з колективом;
- *стимул:* внести зміни в напружений темп життя;
- *пізнавальний інтерес:* задовольнити допитливий розум, вчитися заради набуття знань, які потрібні колективу;

- *неформальні стосунки*: задовольнити потребу в спілкуванні, товаристві, придбати нових друзів/однодумців.

Очікувані результати: поглиблення знань, запровадження інноваційних методів у практику методичної роботи; формування конкурентоспроможного вчителя навчального закладу; створення відкритого інформаційного простору в освітній системі школи.

Організація педагогічної ради: до ділової гри залучають... (20 осіб). Усіх учасників поділяють на 4 підгрупи. Кожна група обирає лідера, який організовує роботу згідно з установкою.

Функції учасників: андрагог – керує заняттям; лідер – одержує початкову інформацію, організовує свою групу на виконання запропонованого завдання, координує та спрямовує її діяльність; гравці – беруть активну участь у процесі виконання завдань, підтримують свого лідера під час "захисту".

Правила учасників гри: гра – справа серйозна. Як ми граємося, так і живемо; будьмо позитивними; толерантність – це повага, у першу чергу, до самого себе; точність – ввічливість королів; світ навколо вирує, а ми – на педраді тут і зараз – вчимося; найдорогоцінніше, що в нас є, це – час, використаємо його для себе найефективніше.

Ділова гра "Я – вчитель".

Головні нормативно-правові документи Міністерства освіти України свідчать: "Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру" (Закон України "Про освіту"); "Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників та професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти" (із Національної доктрини розвитку освіти).

На сучасному етапі розвитку суспільства всі розуміють, що кожному громадянину необхідні універсальні знання, здатність розв'язувати свої життєві та професійні проблеми. Ідею універсальної освіти розглядають нині як головну умову розвитку особистості й суспільства загалом. В основі цієї ідеї лежить здатність людини до безперервної освіти.

На дитячі та юнацькі роки випадає тривалий процес освіти, і багато молодих людей із полегшенням зітхають, коли приходять на виробництво після вищого навчального закладу, але навіть невелика перерва в освіті відкидає їх назад, бо диплом про вищу освіту – це тільки початок безперервної освіти.

Здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта в навчальному закладі. "Вчити самого себе", – девіз кожної особистості, але найактуальнішим він стає для педагогів, бо внаслідок наближеності до молодого покоління вони здійснюють безпосередній вплив на розвиток особистості дитини. Особистісно зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а в результаті – безперервний саморозвиток особистості самого педагога та його вплив на розвиток особистості учня.

В. Сухомлинський уважав, що джерелом і рушійною силою самоосвітньої діяльності вчителя є потреба в знаннях: "Знати більше, ніж я знаю сьогодні". Вчений зазначав, що суттєвими причинами, які породжують цю потребу, є вимоги, що висувають до вчителя керівники школи, колеги по роботі, батьки й особливо учні. Неодноразово В. Сухомлинський наголошував: "Учень має бачити в учителіві розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість учителя, тим більшою мірою він не тільки вчитель, а й вихователь".

Видатний педагог був переконаний, що самоосвітню діяльність учителя слід починати із самопізнання. Учитель мусить вивчити себе як особистість, порівняти себе з іншими, поспостерігати за собою ніби збоку. Він стверджував, що девіз самопізнання добре виражений у словах Ф. Достоевського: "Знайди себе в собі, підкори себе собі, оволодій собою!" Виховання почуттів, дисциплінування думки й волі, вироблення й урівноваження характеру – усе це людина має робити сама, пізнаючи себе й оволодіваючи собою.

Інтелектуальна розминка:

- *Хто автор цих слів?*

- Щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце. *(В. Сухомлинський)*
- Щоб дати учням іскорку знань, учителю необхідно ввібрати в себе море світла. *(С. Ушинський)*. Учитель, який передає дитині лише знання, – це ремісник; той, хто виховує характер, – справжній митець у своїй справі. *(С. Русова)*

Продовжить фразу

- Усі перемоги починаються... *(з перемоги над собою)*.
- Хто не дивиться вперед, той... *(залишиться позаду)*.
- Істина народжується в суперечках, та коли пристрасті вирують, істина... *(зникає)*.
- Щоб вести людей за собою... *(йди за ними)*.
- Якщо можеш виправити наслідки помилки... *(ти не помилився)*.

Отже, в основі ефективної педагогічної діяльності лежить "Я – концепція" вчителя, бо прийняття себе, розуміння себе, оптимістичне життєрадісне світосприймання – головний і провідний принцип забезпечення соціально-психологічних умов для зміцнення та збереження сприятливих тенденцій у самовдосконаленні та самореалізації особистості педагога.

Кожен учитель визначає чотири компоненти власного "Я":

- "актуальне Я" – яким себе бачить учитель зараз;
- "ретроспективне Я" – яким він себе бачить та оцінює на початкових етапах своєї праці;
- "ідеальне Я" – яким учитель хотів би бути;
- "рефлексивне Я" – як, з погляду вчителя, його розглядають і оцінюють керівники школи, колеги, учні й батьки.

Центральним елементом професійної свідомості вчителя є "актуальне Я", яке ґрунтується на трьох наступних. Стосовно "ретроспективного Я" існує система критеріїв оцінювання особистого професійного досвіду та досягнень. "Ідеальне Я" пропонує перспективу особистості й обумовлює саморозвиток у

професійній сфері. "Рефлексивне Я" виступає шкалою середовища в професійній діяльності та забезпечує об'єктивність самооцінки.

Отже, самоосвіта – це усвідомлена потреба в постійному вдосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, на створення умов для розвитку особистості та соціально значущих якостей особистості вчителя й особистості кожного учня.

Самоосвіта – безперервна діяльність учителя, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки. Шлях від епізодичної самоосвітньої діяльності вчителя до планової усвідомленої самоосвіти пролягає через осмислення та створення особистої "Я-концепції".

Самоосвітня діяльність учителя включає:

- науково-дослідницьку роботу щодо реалізації індивідуальної науково-методичної проблемної теми;
- вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- участь у групових і колективних формах методичної роботи;
- вивчення досвіду своїх колег;
- теоретичне обґрунтування та практичну апробацію власного досвіду.

Вправа "Джерело знань" (робота в групах)

Мета: сприяти актуалізації раніше набутих знань учителів.

Очікування: вправа дає учасникам можливість для самовираження, формує позитивний настрій на роботу.

Хід вправи. Уточнимо значення використовуваних понять. Продовжте речення, сформулювавши власне розуміння нижченаведених понять. Для цього пропоную спочатку звернутися до понятійного словника. Опрацювавши сталі вислови, на основі власного досвіду дайте відповіді на запитання. Час для обговорення – 2 хв. Відповідь групи на запитання – до 1 хв.

Запитання:

- *перша група* – "Компетентність – це...";
- *друга група* – "Відмінність між компетенцією і компетентністю полягає в тому, що ...";

- *третья група* – "Компетентна людина – це...";
- *четверта група* – "Компетентний учитель – це..."

Організація самоосвіти вчителя залежить від рівня його підготовки, визначення проблем, мети вдосконалення, форм і методів узагальнення досвіду. Опанування методики впровадження самоосвітньої діяльності відбувається через такі етапи: *діагностичний*: діагностика ускладнень педагога, розроблення концептуальних основ, участь у навчальних і настановних семінарах; *організаційний*: створення матеріальних умов, підготовки науково-методичних матеріалів, мотивація; *практичний*: послідовне вирішення всіх завдань, моніторинг, корекція; *узагальнювальний*: дослідження ефективності, аналіз результатів; розроблення прогнозу.

Ефективність самоосвіти педагогів залежить від стилю управління педагогічним колективом. Зокрема, у нашій школі ми намагаємося здійснювати індивідуальний підхід до кожного вчителя, підтримувати його творчість, прагнення до самореалізації. Організація самоосвітньої діяльності відбувається на діагностичній основі, за результатами моніторингу педагогічної, методичної, психологічної підготовки педагога. Поряд із зовнішнім діагностуванням ми спонукаємо вчителя до самооцінювання й самоаналізу. Результати моніторингу зберігаємо декілька років, що забезпечує безперервне відстеження зростання педагога, дає змогу прогнозувати розвиток і стан професійного рівня. На початку кожного навчального року наші вчителі заповнюють діагностичні картки, де визначають рівень ускладнень, які в них виникають. Наприкінці кожного навчального року вчителі заповнюють методичну карту, де відтворюють свою наукову, методичну, культурологічну, педагогічну та громадську діяльність.

Крім планової самоосвітньої діяльності, ми спонукаємо вчителів до самоосвіти впродовж навчального року, під час підготовки до науково-методичних заходів, конкурсів, виставок, за результатами відвіданих у вчителя уроків.

Усі теми самоосвітньої діяльності педагогів спрямовані на розв'язання єдиної науково-методичної проблемної теми школи. Важливим напрямом діяльності дирекції школи є висвітлення успіхів учителів як засіб стимулювання самоосвіти. Для цього використовуємо такі форми роботи: відкриті уроки; співбесіди з учителями; інструктивно-методичні консультації та наради; презентації педагогічних знахідок; випуски методичних бюлетенів; проведення предметних тижнів, демонстрація методичних знахідок тощо.

Вправа "Ієрархія"

Ієрархія (від грецьк. – священний) – у широкому розумінні означає розташування частин або елементів цілого в певному порядку. Проранжуйте подані нижче життєві цінності за ступенем їх значущості для вас, як для вчителя: друзі; батьки; діти; робота; колеги; чоловік (дружина); хобі; собака, риби, кіт, черепахи, город.

Рефлексія

Яку життєву цінність ви поставили на перше місце? Чому? Скільки часу на день ви приділяєте цим людям? На що ви витрачаєте найбільше часу протягом дня?

Критерії оцінювання результатів самоосвіти: педагогічний (освітні програми і технології, рівень навченості учнів); психологічний (рівень психофізіологічного комфорту, розвиненість професійних особистісних якостей); соціально-психологічний (характер стосунків між учасниками навчально-виховного процесу, розширення комунікативного простору); соціальний (рейтинг педагога); науково-методичний (підвищення кваліфікації авторська програма, упровадження педагогічних технологій, активність у науково-методичній роботі).

Важливо будувати свою діяльність, дотримуючи певних правил: забезпечити самостійний вибір педагогом теми самоосвітньої діяльності та форм її реалізації; надати самоосвіті вчителя практичної спрямованості; урахувати психофізіологічні та професійні особливості вчителя; забезпечувати системність і послідовність проходження педагогів усіх етапів

самоосвіти й демонстрацію успіхів і досягнень учителя; демонструвати власний приклад самоосвітньої діяльності.

Показником ефективності самоосвіти є якість організованого вчителем навчально-виховного процесу й особисте самовдосконалення. Етапи саморозвитку та самовдосконалення педагога можна представити у вигляді спіралі. Не існує меж саморозвитку особистості. Виток спіралі представляє рівень саморозвитку на кожному етапі, що призводить до самокорекції та стрімкого стрибка на новий, ще вищий виток. Стрижнем цієї спіралі є системна особистісно зорієнтована самоосвіта педагога.

Які ж результати самоосвітньої діяльності вчителя? Для нас це є результати вступу учнів до ВНЗ; результати контрольних зрізів; результативність участі учнів в олімпіадах і конкурсах; відкриті уроки, позакласні та позаурочні заходи як для співробітників школи, так і в межах районних заходів; апробація підручників, навчально-методичних посібників; підготовка рефератів для курсової підготовки.

Вправа "Портрет професіонала" (робота учителів у творчих групах)

Кожен із нас колись був дитиною і навчався в школі. Ми зберігаємо в пам'яті імена тих учителів, чиї слова підтримки, уваги, любові, віри нам допомагали під час навчання й дорослішання, бо формули можна стерти в пам'яті, а щось важливіше залишається в ній назавжди. Дозволю собі пригадати приклад такого наставництва з історії. Філіп (батько Олександра Македонського) не наважувався цілком довірити навчання й виховання сина вчителям музики та інших наук, вважаючи, що справа це надзвичайно складна. Тому цар покликав Аристотеля, найвідомішого з грецьких філософів. Для занять і бесід він відвів Аристотелю й Олександрю один із гаїв, присвячений німфам. Саме там сиділи на лавах і гуляли в тінистих місцях учитель та учень. Як відомо, навчання пішло на користь. Усе життя потім Олександр говорив, що Філіпу він зобов'язаний життям, а Аристотелю тим, що живе гідно. Схоже, це одне з найвищих визнань величезного впливу вчителя на цінності та життєву

мету людини. Зараз ми спробуємо розібратися, що складає цінності та пріоритети сучасного вчителя, якими компетентностями він має володіти.

За словами К. Ушинського, "учитель живе доти, доки вчиться; коли ж тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель" [25]. Самоосвітня діяльність учителя веде до його творчості. В. Сухомлинський писав: "Я знаю представників багатьох спеціальностей, але немає – я в цьому переконаний – людей більш допитливих і невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учитель. Педагогічна діяльність, яка є сплавом науки та мистецтва, за своїми компонентами завжди передбачає творчість" [25].

Творчий педагог – це особистість, яка під впливом зовнішніх чинників набула потрібних для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, які допомагають досягти творчих результатів в одному чи кількох видах творчості.

Творчість – одне зі складних і таємних явищ людського життя; їй властиві одночасно і знання відомого, доведеного, і фантазія, і сумлінність, і опора на закономірності, і випадковість. Сучасна наука дає таке визначення творчості: діяльність, яка породжує щось якісно нове й таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-корисною унікальністю. Педагогічна праця нетворчою не буває й бути не може, оскільки неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя, і будь-яке його педагогічне рішення має виходити із нестандартних дій.

Рефлексія

Учителі дають відповіді на аркушах на такі запитання:

1. Як, на Ваш погляд, було висвітлено питання, запропоноване до обговорення:

- а) глибоко й усебічно;
- б) частково;
- в) поверхово?

2. Що дала вам ділова гра:

- а) збагатила цінним досвідом;

- б) поглибила знання;
- в) викликала творче натхнення;
- г) принесла розчарування?

Висновки:

1. Забезпечити самостійний вибір педагогами теми самоосвітньої діяльності та форм її реалізації, виходячи з науково-методичної проблеми школи.
2. З метою підвищення професійної компетентності вчителів і забезпечення ефективності навчально-виховного процесу продовжити активну роботу творчої групи, практичних семінарів-практикумів з розв'язання актуальних проблем освіти, які є новими в педагогічній теорії та практиці.
3. Стимулювати самоосвітню діяльність педагогічних кадрів і надавати своєчасну методичну допомогу кожному вчителю школи. Забезпечувати участь педагогічних працівників школи у колективних і групових формах методичної роботи.
4. Активно впроваджувати в практику роботи методичної служби нестандартні, інноваційні форми роботи з педкадрами.
5. Систематично підводити підсумки самоосвітньої роботи вчителів у вигляді співбесід, звітів на нарадах при директорові, засіданнях МО. Поповнювати бібліотечний фонд школи літературою з питань самоосвіти, новинками психолого-педагогічних видань. Заохочувати вчителів музичного мистецтва до вивчення передового педагогічного досвіду своїх колег, учителів району, області, України.

Практичний семінар для учителів музичного мистецтва "Соціо-ігрові методи як спосіб проводити уроки музичного мистецтва цікаво"

Гра – найбільш вільна діяльність людини, вона завжди бажана й цікава. Вона не існує без задоволення та наснаги, несе з собою енергетичний підйом, веселий настрій, захоплення та натхнення.

Якщо в навчанні відчуття невідомого іноді лякає учнів і вони інстинктивно від нього віддаляються, захищаються, втрачаючи віру в свої сили, то у грі людина з величезним бажанням йде на зустріч невідомому. Дитина може бути неуважною, працювати на уроці без повної віддачі розумових та творчих сил. Але виконуючи яку-небудь роль у грі, вона перевтілюється, стає активною, зацікавленою, набуває позитивних якостей. Використання ігор веде до підвищення творчого потенціалу учнів, до більш глибокого, осмисленого та швидкого засвоєння матеріалу.

Використання ігрової діяльності на уроках – ідея не нова. Дитяча гра спрямовується на пізнання соціокультурних явищ, імітує й відтворює дії дорослих, стосунки між ними, є одним із засобів фізичного, розумового, морального, естетичного виховання дітей. В ігровій формі можна проводити як окремі етапи уроку музики, так і весь урок. До кожної теми уроку, окремого виду діяльності можна придумати гру. Завданням гри має бути активний розвиток музичних здібностей, засвоєння теоретичного матеріалу. Вона має викликати сильні і тривалі позитивні емоції, бажання навчатися без примусу.

Дидактична структура уроку музичного мистецтва:

- повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація учіння школярів;
- перевірка, оцінка й корекція засвоєних раніше знань, навичок, умінь;
- відтворення і корекція опорних знань учнів;
- сприймання та осмислення, узагальнення та систематизація учнями нових знань;
- підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання.

Структурні компоненти уроку музики та їх зміст:

- **Організаційний момент.** Перші хвилини зустрічі та контакту учнів з учителем впливають на хід уроку, його ефективність, ділову атмосферу. Початок уроку має стимулювати учнів до роботи. Вчитель має визначити настрій класу, окремих дітей, у найкоротший час вгамувати емоційне збудження чи зняти емоційну напругу.

- **Повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація навчання школярів** (бесіда, розповідь, презентація).
- **Слухання музики** (розповідь про композитора і слухання його творів, музикування, рухи, гра, творчі форми роботи).
- **Хоровий спів** (розспівування, вокально-хорові вправи, робота над піснею).
- **Гра на елементарних музичних інструментах**. (музикування, гра за партитурою, творче музикування).
- **Рухи під музику** (виконання пісні-танцю, диригування, інсценізація твору).
- **Творчі завдання на уроках музики** (ритмічні, мелодичні, мовні, вокальні, інструментальні, комплексні)
- **Теоретичне вивчення музики** (вивчення музичної грамоти, сольфеджування, закріплення поняття, диктант).

Висновки. У програмі підкреслюється, що цілісність уроку музики як уроку мистецтва – необхідна умова його організації й проведення. Дане положення стосується підбору й розподілу музичного матеріалу, зіставлення різних видів і форм музичних занять. До особливостей драматургії уроку музики слід віднести нетрадиційну структуру поєднання традиційних видів діяльності та музичних творів: урок-гра, урок-інтерв'ю, урок-казка, урок-подорож; урок-концерт; урок-КВК; урок-вікторина; картинна галерея; урок-конкурс; пісенно-танцювальний практикум.

Гра "Кубики" (з буквами). Дитина кидає кубик і на букву, що випала, має назвати музичний термін.

Гра "Музичний рибалка". Музичні терміни записуються на кольорових рибках. Учні з акваріума витягують рибу і пояснюють термін. Хто не може пояснити, кидає рибу в акваріум. Кращий той, хто наловив більше риби.

Ритмічна гра "Естафета". Дві команди стають у колони. Останній у колоні тихенько постукує ритм по плечу того, хто перед ним, – так передається ритм аж до першого учасника. Перший учасник біжить до дошки і записує на ній ритмічний рисунок, який йому передали. Виграє та команда, яка швидше й точніше відтворить рисунок.

Гра "Три картки". Кожен з варіантів гри можна використовувати під час тематичного оцінювання: Учень чи група учнів витягує на вибір одну із запропонованих карток і виконує зазначену на ній пісню, яку вже вивчали. Учень або група учнів витягує на вибір одну із запропонованих карток. Потрібно виконати куплет відповідно до номера, зазначеного на картці. Якщо випаде картка з четвертим номером, а куплетів три, треба виконати всю пісню (або відповісти на додаткове запитання із вивченої теми).

Викликаються або вибираються три учні, які тягнуть картки з номерами. Хто витягнув перший номер – стає конферансьє і оголошує пісню та виконавця. Другий – артист, виконує пісню. Третій – рецензент, аналізує виконання.

Гра "Намалюй ілюстрацію". Під час виконання класом пісні по одному представнику від кожного ряду малюють ілюстрації до пісні. Після цього клас аналізує, чий малюнок найвдаліше передає характер і зміст пісні. Ця гра навчає точно виражати свою думку, творчо мислити, шукати й знаходити зв'язки між видами мистецтва.

Гра "Паперова дуель". На аркушах, які роздав учитель, учні повинні записати по три запитання з матеріалу, вивченого на минулому уроці, усієї теми або семестру (залежно від мети). За вибором учителя або за допомогою лічилки викликаються по черзі по два учні. Із зібраних аркушів із запитаннями витягують довільно по два. Після чого по черзі один зачитує запитання, а інший відповідає. Кожна змістовна відповідь оцінюється в 2 бали. Ця гра дає учням можливість активізувати пам'ять, образно мислити, формулювати думку та перевіряти себе, а вчителю – актуалізувати навчання та швидко перевірити знання учнів.

Гра "Світлофор". Лічилкою вибирається учень-регулювальник, який, піднімаючи то червону, то жовту, то зелену картку, подає сигнали учням, як виконувати пісню. Є кілька варіантів цієї гри: На зелений колір світлофора діти притупують, на жовтий – плескають, на червоний – іде тактування. Завдання світлофора можна змінювати. На зелений сигнал – співати вголос, на червоний співати "про себе", на жовтий – мовчати.

Учні діляться на 2-3 групи. Співати починає одна група, далі продовжує та, на яку показує регулювальник. Ця гра розвиває увагу, ритмічний та мелодичний слух.

Учні діляться на 3 групи. Перші співають, як киці, другі, як собачки, треті, як корівки. Співають по черзі ті, на кого вказує вчитель.

Гра "Десять музичних слів". Учні повинні назвати десять слів, пов'язаних із музикою; музичні терміни, прізвища композиторів, назви музичних інструментів тощо.

Підібрати 10 музичних слів так, щоб вони мали від двох до десяти літер. Кожна рольова гра починається з розподілу ролей. Найпоширеніший спосіб – лічилки.

Висновки. Такі типи уроків у своїй структурі містять ті ж самі форми роботи (види діяльності), що й стандартні уроки. Але нестандартність ситуації, що вони створюють, підвищує зацікавленість і активність учнів.

Існує ціла низка науково розроблених способів, різноманітних форм роботи, вибір яких дозволяє підвищити внутрішню мотивацію дітей у навчальному процесі. Однією з форм зацікавленості учнів до творчої роботи на уроках музики є виконання творчого завдання через ігри – музичні та не пов'язані з музикою. Діти не просто люблять ігри: гра для них – це реальне життя, а ще навчання, засіб пізнання навколишнього світу, праця і серйозна форма виховання. Ігри не лише дозволяють, у них поєднуються спритність і фізичне загартування, вправність і кмітливість, гнучкість і винахідливість, наполегливість і витривалість. Вони розвивають пам'ять, увагу, зосередженість, гартують волю, почуття колективізму та взаємовиручки. Ігри мають і організуюче значення. Дитина розуміє, чому потрібно дотримуватись правил гри. Ігри, що вимагають додержання правил, дуже дисциплінують. Треба тільки, щоб вони не були нудними, тому слід активніше вводити в ігри співи, танці, інсценізацію, робити театральні сценки. У процесі гри дитина навчається долати труднощі, пізнає навколишнє середовище, шукає виходу з певних ситуацій. Такі ігри виховують дітей як організаторів, які вміють наполегливо

іти до мети й вести за собою інших, організовувати їх. Діти, які беруть участь в іграх, особливо пов'язаних з музикою, стають справжніми творцями. Вони вчаться творчо підходити і до мистецтва, і до будь-якого завдання, яке ставить перед ним життя.

Фрагмент круглого столу для вчителів музичного мистецтва

"Методи активізації професійного й особистісного самовизначення"

Викладач. Професію вчителя музичного мистецтва можна уявити як мальовничий та різноманітний прикарпатський ліс, де ми набуваємо досвід, то йдучи протоптаними широкими дорогами, то блукаючи стежками особистих пошуків, то усамітнюючись, то виходячи на яскраві, освітлені нашим покликанням галявини, щоб розпалити з колегами вогнище надії, взаємоповаги та розуміння. Уявімо, що ми вийшли на одну з численних галявин, де на ґрунті наших завдань й очікувань виростають барвисті квіти професійного досвіду. Адже вчитель музики – це насамперед той, хто завжди вчасно прийде на допомогу, підтримає та допоможе порадою.

Викладач. Тож прошу кожного з вас записати ваші очікування від семінару.

Вправа "Очікування" (*Кожен учасник по черзі ознайомлює учасників з очікуваннями від семінару. Підсумки фіксують на дошці*)

Викладач. Зазвичай вчителі музичного мистецтва – це люди емоційні. Для нас дуже важливо, який настрій викликає конкретна діяльність. Зараз поспостерігайте за собою. На що схожий ваш настрій? Можливо, він схожий на пору року, на природне явище або на щось загадкове. Зараз я буду передавати ручку, а ви будете асоціювати, на що схожий ваш настрій. Мій настрій, наприклад, схожий на великий красивий замок, дещо загадковий і таємничий.

Мозковий штурм "Позитивні та негативні моменти у професії вчителя музичного мистецтва".

Викладач. Мені дуже приємно, що наша сьогоднішня зустріч викликає у всіх присутніх приємні асоціації, але в нашій роботі ми зустрічаємося як із поганими, так і з гарними речами. Скажіть, що поганого в тому, що ви вчитель музики? *(Відповіді учасників)*. Дякую вам за відверті відповіді. Крім негативу, є, звичайно, й позитив. Не може бути все погано. Недаремно ж ви обрали саме цю професію та продовжуєте нею займатися. Скажіть, що гарного в тому, що ви вчитель музики? Є негативне і в нашій професії, але позитивного все одно більше. І це позитивне в нашій душі займає більше місця. Нам це ближче, це визначає наш внутрішній світ, наші прагнення, нашу творчість. Саме в цій професії ми можемо розкритися, реалізувати наш творчий потенціал.

Бесіда "Що ж означає зрозуміти себе?" Зрозуміти себе – значить побачити свою програму дій, свій зв'язок зі світом, свої можливості й обмеження, щось намагатися змінити, а з чимось об'єктивно, урахувавши обставини, змиритися. Людина так створена: у різні часи буває поміркованою і чутливою, активною і спостережливою. Наприклад, чи завжди ми можемо відповісти самі собі, що саме вивело нас із рівноваги, чому виникають хандра і сум у душі? Як же навчитися відновлювати свою продуктивність. Для цього необхідно гарно знати себе.

Гра "Пізнайте себе". Кожному учаснику роздаються 16 маленьких аркушів, на яких необхідно написати 16 особистісних якостей *(немає гарних або поганих)*. *Етап I.* Будь ласка, розташуйте якості в такому порядку: якості, що "допомагають", та якості, що "заважають". Оголошується вибір *(за бажанням)*. *Етап II.* Обрати три перші і три останні якості за принципом сполучених посудин: одне доповнює інше. *Наприклад: добрий – боязкий, чуйний – невпевнений у собі тощо.* *Етап III.* Розкладіть у дві купки, яких якостей більше, а яких менше. Проговоріть. Зробіть висновки. *("Пізнання себе – аналіз власних якостей")*

Інформаційне повідомлення "Чинники впливу на особистість вчителя музичного мистецтва". Професійні та особистісні якості вчитель музики тісно взаємопов'язані. Тож чи зможемо ми допомогти людям, залежить

від нашого настрою, уміння володіти собою, здатності вирішувати особистісні проблеми.

Вправа "Карикатура". Для того щоб реалізуватися у професії, кожен визначає для себе ті якості, які йому необхідні, і намагається розвивати їх у собі. У кожного це певною мірою виходить. У нас непомітно розвиваються і ті якості, які ми прагнемо розвинути, і ті, які нам не дуже хотілося б мати. Я пропоную вам намалювати карикатуру або дружній шарж на самого себе (*"Я на роботі"* або *"Я – вчитель музики"*). У гумористичній формі спробуйте зобразити власні якості, які ми намагаємося розвинути, й ті, які стали невід'ємною частиною професії. Поясніть, які якості Ви передали. Чи такі вони важливі в роботі? Чи заважають вони у вашому житті, чи, навпаки, допомагають?

Вправа "Особистісне зростання педагога" (робота у групах). Учасники об'єднуються в чотири групи, які отримують завдання скласти невелику програму особистісного зростання вчитель музики за однією з п'яти умовних сфер життєдіяльності людини (*духовною, фізичною, емоційною, інтелектуальною, соціальною*). Розвиток інтелектуальної сфери (обізнаність, фаховість, розумова активність, пізнавальні здібності). Обговорення: Для чого вчитель музики потрібно постійно поглиблювати професійні знання та загальну обізнаність? Що це дає його особистості? Що бажано систематично робити вчитель музики для розвитку інтелектуальної сфери (крім ознайомлення з фаховою літературою)? Які у вас виникли думки після прослуховування зазначеної історії?

Ведучий. Скажіть, чи справдилися ваші очікування? На стікерах, вирізаних у вигляді яблука, продовжить речення: *"Мені було цікаво (корисно) сьогодні дізнатися..."*. (Відповіді зачитуються у групах, хтось один кріпить яблука своєї групи на дерево). Ось погляньте, які чудові плоди дав наш цвіт, і я думаю, що сьогоднішній круглий стіл також не залишить вас байдужими. Пам'ятайте, наше життя – у наших руках, і те, як ми його побудуємо, яким змістом наповнимо, залежить від нашої позиції і від нашої особистісної

поведінки. Давайте візьмемося за руки, подивимося одне одному в очі і подякуємо за співпрацю.

Фрагмент доповіді "Використання інтерактивних форм та методів навчання на уроках музичного мистецтва в початковій школі"

Одним із головних засобів прилучення дитини до культури і духовних цінностей є мистецтво, що сприяє художньо-образному засвоєнню світу. Тому в сучасній школі багато уваги приділяється розвитку художньо-творчих здібностей, здатності до сприймання, розуміння й творення художніх образів, потреби в духовному самовираженні.

Нові Державні стандарти початкової освіти дозволяють вчителю, спираючись на кращі зразки митців української та світової культури, розвивати здібності учнів сприймати, відчувати і розуміти прекрасне. На своїх уроках учитель формує різні компетенції учнів, готує їх до життя. І нові методи, які він використовує на уроці можуть допомогти йому в досягненні мети.

Звертаємо вашу увагу на те, що урок музичного мистецтва наповнений різними видами діяльності – слухання, сприймання, інтерпретація музичних творів, вокально-хорова робота, вивчення музичних понять та термінів, знайомство з творчістю різних композиторів тощо. Але рано чи пізно традиційні уроки стають для дітей не цікавими. Тому залучення дітей до активної творчої діяльності із використанням методів і форм інтерактивного, навчання на уроках музичного мистецтва – є актуальним. Їх застосування залежить як від теми, так і від навчальної інформації конкретних уроків, термінів та понять, які необхідно засвоїти. За допомогою методів інтерактивного навчання ми можемо швидко й якісно перевірити знання дітей, цікаво розпочати нову тему, використовуючи гру підвести підсумок уроку.

Використання елементів інтерактивного навчання в українській школі ми зустрічаємо у А.Рівіна у 1918 році, подальшу розробку інтерактивного навчання ми можемо знайти у працях В. Сухомлинського, у творчості вчителів

– новаторів 70-80 рр. XX ст. Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та ін., у теорії розвивального навчання.

Слово "інтерактив" прийшло до нас із англійської мови "interact". "Inter" – це "взаємний", "act" – діяти. Інтерактивне навчання – діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня.

Одним із чинників, які підвищують ефективність навчання у початкових класах є групова робота з використанням інтерактивних методів. Суть цих методів у тому, що навчання відбувається завдяки взаємодії тих, хто навчається. Це співнавчання, суб'єктами є вчитель і учні. Набуті знання забезпечують вміння дітей спілкуватися, спільно вирішувати завдання, самостійно та критично мислити, проявляти творчість, ініціативу, аналізувати й узагальнювати. Ми, вчителі, виступаємо лише як керівники розумової діяльності учнів, спрямовуємо її, допомагаємо дійти певних висновків. Залучаючи учнів до діяльності, скеровуємо їх на пізнання світу і себе в ньому і, дозуючи допомогу, реалізовуємо важливий принцип виховання: "Допоможи мені, щоб я зробив це сам". Дійсно, сьогодні, коли обсяг інформації зріс до неможливості осягнення її однією людиною, що дидактична функція вчителя у початкових класах полягає не в передачі знань, а у формуванні навичок здобувати їх.

Проектування і проведення уроку за інтерактивними технологіями потребують компетентності в цих технологіях учителя, його вміння переглянути і перебудувати свою роботу з учнями.

На уроках музики в початкових класах використовуємо такі інтерактивні технології:

- при фронтальній формі роботи: мікрофон, "мозковий штурм", ажурна пилка, "незакінчене речення", метод "Прес", "Обери позицію";
- при кооперативній формі: робота в великих групах, робота в малих групах, акваріум;
- інтерактивні ігри: "Рольова гра", "Інсценізація".

"Мікрофон", "Тримай іграшку" (1-2 клас)

Вправи використовуються для оперативного залучення учнів до діяльності, взаємодії, актуалізації опорних знань чи мотивації навчальної діяльності. Запропонуємо певний предмет (ручка, олівець), що виконуватиме роль уявного мікрофона. Задаємо питання і учні, передають мікрофон один одному, по черзі беруть слово та відповідають. Для проведення вправи "Тримай іграшку" беремо м'яку іграшку – задаємо питання і передаємо учнів для відповіді. Він відповідає і передає іграшку назад, якщо не відповідає передає іншому.

При виконання пісенного репертуару доцільно використовувати гру "Мікрофон".

"Асоціації" (1-2 клас)

Після прослуховування музичного твору, пропонуємо учням проасоціювати і змалювати ці твори з точки зору іншого виду мистецтва. Це буде підтвердженням того, що сприймати й зображати той чи інший твір мистецтва можна по різному.

"Намалюй ілюстрацію" (1-2 кл.)

Дітям пропонується намалювати ілюстрацію до прослуханого твору, або нової пісні для кращого запам'ятовування і розвитку уявного мислення.

"Ланцюжок" (2 клас)

Допомагає засвоїти нові терміни, прізвища, назви творів, а також пригадати терміни, вивчені на попередніх уроках. Можна використовувати, як один із багатьох варіантів підсумку уроку. Наприкінці уроку дітям дається завдання: згадати слова, терміни, прізвища, з якими вони ознайомились на уроці. Перший учень називає одне слово (термін, прізвище тощо), другий – попередній і свій, третій – обидва попередніх і свої тощо. Гра розвиває увагу і пам'ять учнів.

Гра "Малюємо портрет"

Спочатку учні вчаться змальовувати портрет, даючи словесну характеристику своїх товаришів. Опис виявляється досить чітким. Сенс гри в

тому, що учні мають розповісти про незнайому людину, яка залишила звуковий лист, де написала про себе і свій час. Діти складають вчитель музичний портрет людини, ліричного героя, який має певний вік, стать, темперамент, манеру поведінки тощо. Наприклад, слухаємо українську народну пісню "Од Києва до Лубен".

Гра "Аукціон"

Гру "Аукціон" можна застосовувати для перевірки засвоєних знань: відповіді учнів на поставлене запитання (*Варіант 1*) і надання якомога більшого обсягу інформації з цього питання (*Варіант 2*).

Варіант 1.

Учитель демонструє портрет композитора або художника (репродукцію картини, аудіозапис музичного твору). Учні мають його "викупити", назвавши "ціну" (наводять його біографічні відомості, характеризують творчість, окремі твори, засоби виразності тощо). Хто запропонує більшу "ціну" – є переможцем.

Такий аукціон можна завершити етичним висновком: багатою є та людина, яка в духовній колекції має шедеври аукціону.

Рольові імітаційні ігри передбачають опрацювання та перевірку різних варіантів розв'язання проблем у модельованій ситуації за умов колективного обговорення. Для цього формуються групи з розподілом ролей у середині груп.

- "Керівник" (або "спікер") ознайомлює групу із завданням, організує порядок роботи, її виконання, підбиває підсумки, призначає "доповідача".
- "Секретар" записує результати.
- "Посередник" стежить за часом.
- "Доповідач" чітко висловлює думку груп, повідомляючи про результати роботи.

Учитель для кожної групи готує завдання, яке слід виконати за короткий термін (5-10 хв.) і представити класу, після чого подає свій коментар та оголошує оцінку.

Завдання: Підбери з поданих ілюстрацій одну, на твій погляд, доречну, до музичного твору М. Мозгового "Край, мій рідний край!". Знайди, що є спільним між цими творами.

Гра "Експедиція" ("Подорож")

Ще один різновид рольової імітаційної гри, що розрахована на цілий урок. Відповідно до навчального матеріалу обираються маршрут, транспорт, склад "експедиції". Учасники "експедиції" об'єднуються в групи, обравши керівників та їх заступників. Наприклад, в "експедиції рідним краєм" це будуть: "географи", "народознавці", "фольклористи", "музиканти" "художники", "науковці" та ін.

Кожна група складає програму дій, перелік необхідних речей, визначає, що має бути результатом виконання програми. На наступному етапі групи презентують свої плани. Керівник (учитель чи учень) оцінює роботу груп.

Створити до картин весняної тематики власну веснянку в народному стилі.

Гра "Вікторина"

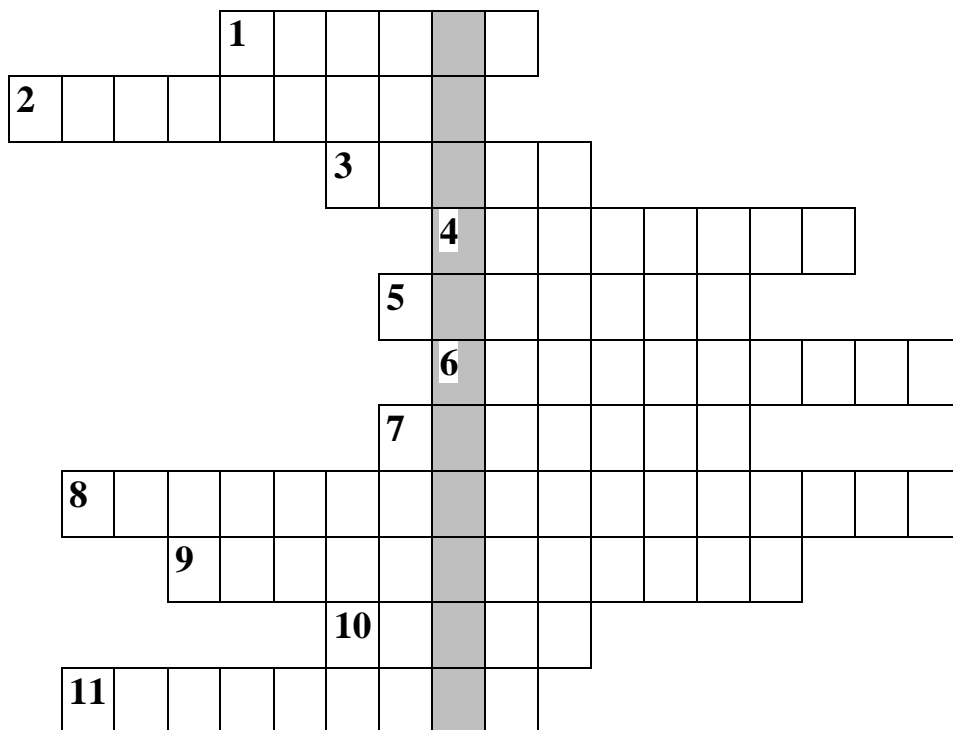
Ця гра може бути основою для проведення нетрадиційних уроків. Учасники об'єднуються в команди – "стверджувальників" і "заперечувальників". Теми вікторин пропонує вчитель або самі учні. Виграє команда, яка більш аргументовано довела свою думку. Приклади питань:

1. Автор української симфонії. (*Калачевський*)
2. Знак повторення. (*Реприза*)
3. Творець музики. (*Композитор*)
4. Знак, що дозволяє виконавцеві (затриматися) збільшити тривалість звуку на власний розсуд. (*Фермата*)
5. Великий колектив музикантів, які грають на різних музичних інструментах і разом виконують музичні твори. (*Оркестр*)
6. Жанр великого музичного твору для соліста з оркестром. (*Концерт*)
7. Утілення художнього образу в музичних творах. (*Інтонція*)
8. Одноголосе вираження музичної думки. (*Мелодія*)

Гра "Брейн-ринг"

Змагаються дві команди, які сидять за окремими столами. Ведучий (учитель) керує грою та разом із "експертною групою" допомагає в разі суперечки щодо точності відповідей, присудження балів, визначення переможців. Оцінювання гравців – компетенція ведучого. Можна також створити "групу асистентів", які фіксуватимуть бали гравців за відповіді та доповнення, на підставі чого диференційовано оцінюється робота кожного гравця.

Ведучий пропонує запитання, завдання (можливі письмові запитання, розв'язання кросвордів та ін.), а команди починають обговорення (1 хв.). Якщо команда готова відповісти, то вона подає сигнал (дзвоник, брязкальце). У разі неправильної відповіді команда-суперниця отримує ще 20 секунд на обговорення і право на відповідь; якщо обидві команди дали неправильну відповідь, то не розігране очко розігрується як додаткове в наступному раунді.

Композитори:

1. Російський композитор, автор опери "Іван Сусанін". (М. Глінка)
2. Український композитор, автор багатьох дитячих пісень, що вивчаються за шкільною програмою. (А. Філіпенко)

3. Німецький композитор, автор п'єси "Сміливий вершник". (*Р. Шуман*)
4. Російський композитор, автор збірки "Дитяча музика". (*С. Прокоф'єв*)
5. Російський композитор, автор "Пасторальної" (пісня пастуха). (*В. Косенко*)
6. Український і польський композитор, автор "Запорізького маршу". (*М. Заводський*)
7. Український композитор, автор опери "Коза-Дерева". (*М. Лисенко*)
8. Український композитор, автор опери "Запорожець за Дунаєм". (*С. Гулак-Артемовський*)
9. Російський композитор, автор балету "Лускунчик". (*П. Чайковський*)
10. Норвезький композитор, автор п'єси "Весною". (*Е. Гріг*)
11. Український композитор, автор п'єси "Колискова". (*Л. Ревуцький*)

Гра "Дуель" – це командна робота з навчальною інформацією. Команди по черзі ставлять одна одній запитання (пов'язані з темою уроку, навчальним текстом, що викладений учителем чи прочитаний у підручнику) і дають відповіді на них. Оцінюються активність команд, кількість і змістовність запитань та відповідей.

Гра "Світська розмова"

Це обмін інформацією з певної теми, за навчальним текстом (робота в парах). Двоє учнів грають роль представників "світського товариства", які намагаються "похизуватися", уразити одне одного своєю поінформованістю з того чи іншого питання, знанням фактів тощо. Така розмова може починатися словами: "Вельмишановний, а чи знаєте ви, що..."

Гра "Незвичайні перетворення"

Ця гра стимулює творче використання звичайних предметів у незвичайних умовах, ситуаціях. Для цього групам (парам) роздають предмети (олівець, аркуш паперу, обгортки від цукерок, пластикова пляшка, кулька і т. ін.), а учасники мають вигадати якомога більше незвичайних способів та пов'язати їх із темою, творами музики на уроках у певних видах діяльності. Перемагають найоригінальніші "перетворення".

Гра "Реклама"

Цей ігровий прийом дозволяє цікаво та оригінально довести, наскільки важливим є знання того чи іншого терміна, продемонструвати застосування його на практиці. Учитель пропонує термін, а кожна група готує пантоміму, пісню, інсценівку на зразок сучасних рекламних роликів.

Гра "Дзеркало"

У грі "Дзеркало" (робота в парах) імітуються рухи, що необхідні для вироблення певних навичок. Кожна пара учасників отримує завдання: диригувати виконанням вивченої пісні; продемонструвати за допомогою руки- "нотоносця" звукоряд; "намалювати квітку" тощо. Напарники стають одне проти одного: один – імітує дії, а інший стає "дзеркалом", що повторює його. Потім вони міняються ролями. Кожне з 4 завдань може бути оцінене за трибальною системою. Наприкінці гри виставляється сумарна оцінка.

Гра "Хто більше?"

На уроках музичного мистецтва застосовується словесний опис музики, що часто є доволі проблемним завданням, якщо сам опис обмежується декількома прикметниками: весела, швидка, сумна, повільна, спокійна. Гра "Хто більше?" допоможе розв'язати цю проблему.

Учитель може заздалегідь продиктувати учням ті прикметники-епітети, що можуть використовуватися для характеристики, а двоє учнів біля дошки, слухаючи музичний твір, мають дібрати епітети для словесного опису характеру мелодії, ритму та ін. Після прослуховування твору учні по черзі починають "обмінюватися" дібраними прикметниками. Виграє той, хто назве останнє слово-характеристику.

У гру можна грати парами й групами (двоє або більше). Гра "Хто більше?" триває не більше ніж 5 хвилин, тому може проводитися майже на кожному уроці.

Гра "Малюємо в уяві"

Учитель пропонує учням після слухання "Садко" Римського-Корсакова намалювати подумки картину. Після того, як завершується слухання музичного

твору, учні розповідають про свої уявлення. Удома можна відтворити свої уявні картини на папері. Таким чином, гра "Малюємо в уяві" сприяє активнішому слуханню музики й розвитку образного мислення.

Гра "Юний педагог"

Варіант А

Частина нового нескладного навчального матеріалу розподіляється між учнями для самостійного вивчення. На наступному уроці діти виконують ролі педагогів, пояснюючи цей матеріал решті учнів. Учитель коригує, коментує, доповнюючи виступи.

Варіант Б

На уроці узагальнення знань (на контрольному уроці) учні ставлять одне одному запитання, які вони підготували напередодні вдома.

Варіант В

Після усного опитування учнів відбувається зміна ролей: тепер учні ставлять запитання вчителів. У цьому разі запитання не підготовлені заздалегідь.

Варіант Г

Після письмового опитування учні обмінюються зошитами й перевіряють одне одного. Учитель є спостерігачем. Гра дозволяє учням відчувати себе в ролі вчителя, сприяючи виробленню уваги й почуття відповідальності.

Гра "Угадай-но". Це вікторина, що має величезну кількість різновидів:

- угадай назву інструмента;
- угадай назву твору та ім'я його автора;
- угадай тему твору;
- угадай музичний жанр;
- угадай назву пісні;
- угадай танець тощо.

Гра використовується після накопичення певного обсягу вивчених музичних творів і є своєрідним контрольним тестом для перевірки та

узагальнення знань, сприяючи активізації уваги учнів, кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Гра-поспівка "Проспівай історію"

Учитель. Зараз ми виконаємо вправу, що допоможе нам краще артикуляційно чітко проспівувати слова під час розучування та виконання пісні. Я зачитуватиму вам історію, а ви спробуєте проспівати її та за допомогою мовленнєвих звуків відтворити те, що відбувається.

Одного зимового ранку у віконце оселі, де мешкала маленька дівчинка, постукала пташечка (*тук-тук-тук*). Своїм візитом вона повідомила про настання зими. Тільки-но дівчинка вибігла на поріг, як її підхопив легенький вітерець (*ш-ш-ш*). Побігла дівчинка по першому сніжку, що так приємно порипував під ногами (*рип-рип*). Раптом налетіла хурделиця і вітрисько загудів (*у-у-у*), лякаючи дівчинку. Але вона весело засміялася (*ха-ха-ха*), адже довго чекала на зиму, і радісно посміхнулася морозному сонечку (*діти демонструють посмішки*).

Гра "Я – актор"

Ця гра має дає змогу учням почуватися розкуто, вільно і природно. Під час гри кожен має нагоду випробувати свої акторські здібності. Спочатку "актор" отримує від учителя "роль" – картку з назвою чи зображенням певного предмета або істоти, що потрібно зобразити рухами тіла, рук, мімікою та інтонацією голосу. Решта дітей спостерігають за діями свого товариша, а потім визначають, що він хотів показати. Після того, як "роль" розгадано, діти обговорюють, що "актор" робив правильно для адекватного розкриття образу, а що – ні. Наостанок педагог пропонує учням прослухати, як той самий образ передано в музиці, і порівняти з тим, що створив юний "актор".

Гра "Збираємо квіти"

На квітках, що вирізані з паперу, записані музичні терміни. Учні збирають квіти та пояснюють терміни. Той, хто не може пояснити термін, залишає квітку на місці. Переможцем є той, хто назбирає більше квітів.

Квітка намальована має сім пелюсток: темп, ритм, фраза, мелодія, гармонія, фактура, вокаліз.

Гра "Дерево пісень" ("Дерево творчості")

Учні працюють у парах. Вони отримують конверти зі словами, з яких потрібно скласти назви пісень певного поета чи композитора. Після того, як пара складе назву пісні, вона називає її та отримує від учителя листочок "дерева" з назвою пісні, який учні самостійно прикріплюють до плаката з намальованим деревом або до макета дерева.

Гра "Дерево мудрості"

Учні слухають розповідь учителя про життя й творчість композитора, а після цього придумують запитання щодо почутого, занотовують їх на аркушах-записках, які вішають на "Дерево мудрості". Потім, кожен підходить до "Дерева", "зриває" записку, читає, відповідає, а решта оцінюють запитання та відповіді. Намальоване в дереві дупло – композитор, а листочки – цифри від 1 до 10.

Гра "Аукціон композиторів" ("Аукціон музичних термінів")

Учитель демонструє портрет композитора, а учні мають його "викупити": вони "роблять ставки" – називають відомості з життя композитора, назви його творів, характеризують засоби виразності тощо. Хто виявить найкращі знання – є переможцем. Аналогічно проводиться гра "Аукціон музичних термінів".

Гра "Спіймаймо в долоньки"

Гра застосовується для збагачення словникового запасу щодо емоційно-образних характеристик музичних творів. Після прослуховування твору вчитель описує його характер, навмисне називаючи неправильні слова. Учні повинні розпізнати правильні слова-характеристики цього твору.

Гра "Поле чудес"

Гру можна використовувати для кращого запам'ятовування термінів, понять, імен, географічних і біографічних відомостей, що пов'язані з творчістю композитора.

Гра "Лото"

Гра проводиться для складання роз'єднаних елементів: назви понять та їх ілюстрацій (*схем*).

Гра "Казка"

Учитель пояснює учням навчальний матеріал (поняття нотної грамоти) у формі казки або пропонує вигадати свою казку за вивченим матеріалом із будь-якими героями та сюжетом. Казка має бути зрозумілою всім, її головна думка повинна відображати суть навчального матеріалу. Оцінюють оригінальність, гумор, незвичність казки.

Гра "Картки"

Учні отримують картки, на яких записані музичні терміни, знаки нотного письма. Учитель дає визначення терміна, а учень, який отримав відповідну картку, має підвестися й підняти картку; в іншому варіанті – дитина, яка отримала картку, сама дає визначення.

Гра "Кубики"

Дитина кидає на стіл кубик із літерами й називає музичний термін, що починається з літери, яка випала. Перемагає той, хто назве якнайбільше термінів.

Гра "Мелодія-лото"

Гру можна проводити за двома варіантами:

- *для перевірки знання нотного запису:* картки лото містять записані за допомогою нотних фраз пісні, з яких потрібно скласти мелодію;
- *для розвитку звуковисотного чуття:* картки містять запис усієї мелодії; потрібно слухати виконання вчителем цієї мелодії з помилками і фішками закривати фальшиві ноти.

Гра "Книжка-іграшка"

Ця книжка має бути великоформатною, яскраво оформленою. Сторінки – з цупкого картону, розрізані навпіл. У верхній частині записують текст пісні, у нижній – назву, автора, короткий зміст. Тексти пісень та опис до них

перемішані та знаходяться на різних сторінках книги. Учні, граючись, знаходять відповідні текст та опис, читають їх. Багаторазово гортаючи сторінки, учні запам'ятовують музичні твори.

Гра "Мовчанка"

Перед учнями на партах – набори карток із нотами різної тривалості. Учитель ставить запитання, а учень відповідає на нього, не вимовляючи жодного слова, лише демонструючи картку з правильною відповіддю.

Наприклад:

1. Яка нота рахується на "1 і"?
2. Як пишеться восьма нота?
3. Скільки четвертних нот уміщується в одному такті в розмірі $2/4$?

Гра "Біографічне лото"

На окремих картонних картках записують фрагменти біографій композиторів, відомих музикантів (фактичний матеріал, що учні мають опанувати). На одній картці – прізвище та ім'я композитора, на другій – країна, де він народився і жив, далі – твори цього композитора.

Завдання: обрати із загальної кількості карток ті, що стосуються певного композитора, і скласти його біографію. Спочатку школярам допомагає вчитель, а згодом вони виконують це самостійно, змагаючись, хто швидше.

Гра "Склади пісеньку"

Цю гру доцільно проводити під час закріплення теми "Будова (форми) музики". Учитель підводить учнів до висновку, що пісні без приспіву, як і інші твори, що побудовані на одному музичному матеріалі та які не містять контрастних частин, уважаються одночастинними. Слід проаналізувати декілька відомих дітям творів, підкреслюючи їх одночастинну будову ("Веселий музикант" А. Філіпенка, "Ой, є в лісі калина" – українська народна пісня в обробці Л. Ревуцького). Потім разом із учнями пригадати пісні, що складаються із заспіву й приспіву, а також інструментальні п'єси, де є контрастні частини, і зробити висновок, що це – двочастинні твори. Також варто проаналізувати декілька пісень і музичних творів, наголошуючи на їх

двочастинній будові, навести приклади ("Новорічна" А. Філіпенка та ін.). Після цього учні отримують роздавальний матеріал – 3-4 кружечки кольорового картону й таку саму кількість прямокутників контрастного кольору. Учитель виконує пісню, а учні слухають. Після цього вони характеризують її, роблячи висновки: у якій формі – одночастинній чи двочастинній – її написано. Потім один із учнів отримує завдання "скласти пісеньку" за допомогою різнокольорових фігурок: кожний новий заспів позначати кружечком будь-якого кольору, а приспів – прямокутником. Коли вчитель виконує пісню вдруге, учень викладає геометричні фігури в послідовності, що відповідає будові пісні – чергуванню заспіву та приспіву. Решта учнів спостерігають за його роботою й перевіряють правильність виконання. Таке саме завдання отримує наступний учень, і гра триває.

Гра "Хто швидше?"

Це чудова нагода потренуватись з учнями у швидкому називанні нот звукоряду вгору та вниз від заданої вчителем ноти. Секундомір допоможе визначити переможця.

- До ре мі фа соль ля сі до – до сі ля соль фа мі ре до.
- Ре мі фа соль ля сі до ре – ре до сі ля соль фа мі ре.
- Мі фа соль ля сі до ре мі – мі ре до сі ля соль фа мі.

Гра "Придумай мелодію"

Запропонувати учням придумати мелодію до слів:

Весна красна вже прийшла і тепло нам принесла.

Ясне сонце угорі засміялось дітворі.

Прослухати три-чотири варіанти придуманих учнями мелодій. Заспівати вірш "Весна красна" з народною мелодією. Порівняти мелодії, звернувши увагу на мелодичні звороти, що узгоджуються з настроєм і ритмікою вірша.

Перед вивченням нових пісень учитель пропонує учням придумати до пісенних текстів власні мелодії. Порівнюючи їх із мелодіями, що створені професійними авторами, учні "удосконалюють власний композиторський хист". Придумувати-імпровізувати мелодії до віршів:

Наварили смакоти – будем їсти я і ти.

А сороки та ворони будуть їсти макарони! (Б. Чепурно)

Свинка Хруня у калюжі замочила ніжки дуже.

На прогулянку не піде – чобітків узяти ніде... (Р. Скиба)

Гра "Здогадайся, хто прийшов" ("Знайди свій музичний інструмент")

Ці ігри сприяють розвитку тембрового слуху. Учень, на якого вказує вчитель ("господар"), заплющує очі, а другий ("гість") відтворює голосом коротеньку фразу зі знайомої пісні. "Господар" має впізнати за голосом, хто завітав до нього в гості. Згодом до гри залучаються інші пари дітей.

Аналогічно проводиться гра на визначення музичних інструментів.

Гра "Актори й критики"

Учні об'єднуються в дві групи: "актори" та "критики". "Актори" виконують пісню (інсценізують), а "критики" оцінюють їх виконання.

Гра активізує виконавську діяльність, стимулюючи виразність виконання, артистичність. Оцінюючи виконання товаришів, учні набувають навичок спостереження, аналізування, учаться уважно слухати, порівнювати, узагальнювати.

Гра "Знайомі твори мистецтва"

Для проведення цієї гри необхідно виготовити 20 карток. На 10 картках слід написати перше слово назви твору мистецтва, на решті – її продовження.

Усі картки перемішують і роздають учасникам гри порівну. Один із гравців кладе на стіл одну картку з початком назви твору мистецтва, а той, у кого є картка з продовженням цієї назви, має покласти її поруч. Потім другий гравець викладає картку з початком назви твору, а перший – картку з продовженням назви твору тощо. Виграє той, хто першим викладе свої картки.

Ведуча: Сьогодні учасники гри будуть пригадувати вивчені музичні твори.

"Наталка..."	"Тарас..."	"Радуйся, ниво..."	"Місячна ніч..."	"Пори..."
"Вальс квітів" з...	"Місячна..."	"Марш..."	"У печері..."	...балету ...
...Полтавка"	...Бульба"	...неполитая"	...на Дніпрі	...року"

..."Лускунчик"	...соната"	...олов'яних...	...гірського короля"	...солдатиків
----------------	------------	-----------------	----------------------	---------------

Відповіді: М. Лисенко (опери: "Наталка Полтавка", "Тарас Бульба", кантата "Радуйся, ниво неполита"); А. Куїнджі "Місячна ніч на Дніпрі"; П. Чайковський ("Вальс квітів" із балету "Лускунчик", "Пори року", "Марш олов'яних солдатиків"); Л. ван Бетховен "Місячна соната"; Е. Гріг "У печері гірського короля".

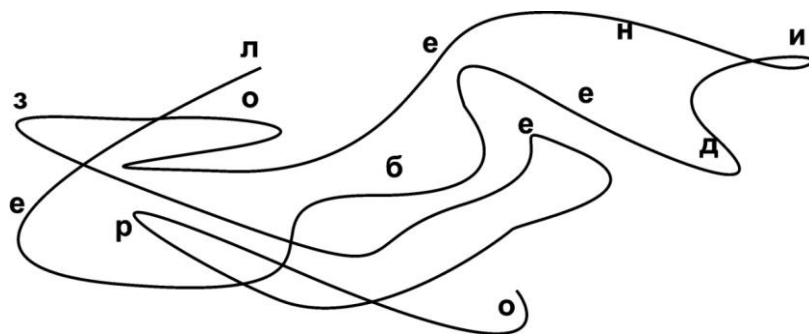
Гра "Музичні інструменти"

Зайве слово

Якщо правильно переставити склади чи літери, то можна прочитати назви музичних інструментів.

Гра "Від літер до літери"

Прочитайте назву балету П. Чайковського (відповідь: "Лебедине озеро").

Гра "Динамічні відтінки"

Якщо правильно переставите склади чи літери, то прочитаєте музичні терміни.

1. Невеликий переносний орган без клавішного механізму у вигляді ящика; звук видобувається за допомогою обертання ручки, яка приводить у дію міх, валики й трубки, що звучать. (*Шарманка*)
2. Ударний інструмент у формі обруча з брязкальцями, обтягнутий з одного боку. (*Бубон*)

3. Старовинний український народний струнно-щипковий інструмент, що за формою нагадує перерізану грушу, з коротким грифом і зігнутою назад голівкою з кілками для натягування струн. (*Кобза*)
4. Ударний інструмент, що має форму півкулі, отвір якої затягнутий шкірою (*Литаври*)
5. Струнний смичковий інструмент із соковитим, співучим тембром звучання. (*Віолончель*)
6. Духовий дерев'яний музичний інструмент у вигляді трубки з клапанами, що нагадують гудзики, отворами, тонким мундштуком і з невеликим розтрубом на кінці; тембр м'який, приємний. (*Кларнет*)
7. Струнний щипковий інструмент. Відомі чотири різновиди: російська семиструнна, іспанська шестиструнна, гавайська шестиструнна та електро. (*Гітара*)
8. Великий ударно-клавішний інструмент, що має форму прямокутного ящика з вертикально натягнутими струнами всередині. (*Піаніно*)
9. Кнопковий духовий інструмент, що є різновидом гармоні. Назва цього інструмента походить від імені давньоруського співака, який згадується у "Слові про похід Ігорів". (*Баян*)
10. Струнний смичковий інструмент, що є найвищим регістром (*Скрипка*).
11. Старовинний струнно-щипковий інструмент (походить із Єгипту) овальної форми з коротким грифом і зігнутою назад голівкою з кілками для натягування струн. (*Лютня*)
12. Старовинний російський народний щипковий інструмент із корпусом круглої форми й довгим грифом і трьома або чотирма струнами (*Домра*)
13. Мідний духовий інструмент найнижчого регістру у вигляді зігнутих декілька разів трубок циліндричної форми різного діаметру. (*Туба*)
14. Стародавній музичний інструмент, що складається з дерев'яного корпусу трапецієподібної форми та металевих струн; на ньому грають, ударяючи молоточками або паличками. (*Цимбали*)

15. Старовинний духовий інструмент (має види: *поздовжня* – тримають вертикально поперечна – тримають горизонтально). (*Флейта*)
16. Клавішний духовий інструмент із кнопковою клавіатурою для лівої руки. (*Акордеон*)
17. Духовий інструмент зі звуком хриплого тембру, що складається з корпусу циліндричної форми, від якого відходить тонка металева трубка. (*Фагот*)
18. Народний духовий інструмент, що складається зі шкіряного мішка та вставлених у нього трубок. (*Волинка*)

Система різнорівневих творчих завдань для вчителів музичного мистецтва

Система різнорівневих творчих завдань спрямована на підвищення рівня самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва та її компонентів: мотиваційно-ціннісного, інформаційно-когнітивного, організаційно-цінісного. Завдання передбачають розвиток практичних умінь та навичок самоосвітньої діяльності, яка виявляється у розв'язанні різних музично-педагогічних проблемних ситуацій на уроках музичного мистецтва та у позаурочний час. Відповідно до мети зміст охоплює блоки творчих завдань різного рівня складності, що дає можливість відстежити, а також прогнозувати динаміку якісних змін та розвитку самоосвітньої діяльності від низького до високого рівня. У першому блоці розроблено завдання на розвиток музичної творчої активності, другий спрямований на розвиток музично-педагогічної творчої активності у процесі найважливішої оцінки педагогічного процесу в школі – уроків музичного мистецтва. Разом із тим виконання творчих завдань сприяє розвитку їхньої самостійності, ініціативності, якостей професійної культури музичного сприймання (креативності, рефлексії, комунікативності, емпатії) тощо. Таким чином, завдання складено на основі диференційованого підходу, що виявляється в урахуванні індивідуальних особливостей (здібностей, якостей), творчих можливостей, музичності, творчих умінь учителів музичного

мистецтва. Кожен учитель самостійно обирає будь-які завдання у блоці, регулює їх кількість, перехід на різні рівні складності. Динаміка творчого зростання простежується на основі зміни у кількісному та якісному показниках при виконанні завдань за певний проміжок часу, визначених нами критеріїв з опорою на складність та оперативність розв'язання проблеми, досягнення ціннісного результату музично-педагогічної творчості. Особливість розроблених творчих завдань полягає у тому, що їх виконання забезпечує пропорційний, одночасний, цілісний розвиток художньо-образного та педагогічного компонентів у структурі самоосвітньої діяльності й зумовлює готовність до самостійного своєрідного використання знань, умінь і навичок у практиці музично-естетичного процесу. Кожен учитель музичного мистецтва самостійно (чи спочатку під керівництвом викладача) виявляє своє ціннісне ставлення до того чи іншого виду творчих завдань, здійснює розв'язання проблеми. Виконання системи різнорівневих творчих завдань для розвитку практичних умінь та навичок самоосвітньої діяльності сприяє реалізації програм з музичного мистецтва на нових засадах.

Блок 1. Початковий рівень

Завдання 1. Розв'яжи тестові завдання до вивченого матеріалу з I семестру "Відлуння епох у музичному мистецтві" (8 клас)

1. Хто із композиторів указаних в переліку є органістом, скрипалем та представником стилю бароко?

а) Бетховен; б) Бах; в) Гендель.

2. Назвіть віртуозну інструментальну п'єсу для фортепіано або органу, яка витримана у швидкому чи помірному, чітко ритмованому русі.

а) фуга; б) токата; в) менует.

3. Укажіть музичний стиль, який виник у XVII – XVIII ст.

а) романтизм; б) бароко; в) класицизм.

4. Яку назву здобула Соната №14 Л. Бетховена?

а) "Апасіоната"; б) "Патетична"; в) "Місячна".

5. Хто із австрійських композиторів є основоположником класичної

віденської опери?

а) В. Моцарт; б) І. Штраус; в) Ф. Шуберт.

6. *Піцicato – це...*

а) назва твору;

б) прізвище композитора;

в) спосіб гри на смичковому інструменті.

7. *Вкажіть композитора, який у фіналі симфонії використовує мелодії укр. нар. пісень "А ми просо сіяли" та "При долині мак".*

а) М. Лисенко; б) М. Леонтович; в) Л. Ревуцький.

8. *Сюїта – це...*

а) п'єса у швидкому темпі;

б) п'єса поліфонічного складу;

в) циклічний твір.

9. *Хто є композитором, автором "Бразильської бахіани"?*

а) І. Бах; б) Е. Віла-Лобос; в) А. Шнітке.

10. *Назвіть композитора, автора "Сюїти в старовинному стилі".*

а) Р. Щедрін; б) А. Шнітке; в) Д. Шостакович.

11. *Укажіть музичний стиль, який виник у результаті взаємодії африканської та європейської культур.*

а) імпресіонізм; б) джаз; в) класицизм.

12. *Представниками якого стилю є Дюк Елінгтон, Луї Армстронг, Глен Міллер?*

а) романтизму; б) бароко; в) джазу.

13. *Який вид розважального мистецтва, звернений до найбільш масової слухацької аудиторії?*

а) поліфонічний; б) класичний; в) естрадний.

14. *Назвіть один з перших ВІА, який виконував власні пісні, акомпануючи собі на саморобних електрогітарах:*

а) "Бітлз"; б) "Квін"; в) "АББА".

15. *Хто є автором пісні "Yesterday"?*

а) Рінго Страр; б) Дж. Харрісон; в) Дж. Леннон і Пол Маккартні.

16. *Укажіть музичний інструмент, назва якого походить від прізвища автора:*

а) тромбон; б) труба; в) саксофон.

17. *Хто є композитором, автором пісні "Червона рута"?*

а) В. Івасюк; б) П. Майборода; в) І. Шамо.

18. *Назвіть автора пісні на слова А. Малишка "Пісня про вчительку".*

а) Л. Ревуцький; б) М. Лисенко; в) П. Майборода.

19. *Хто є автором пісні "Україна" (Дороги іншої не треба...)?*

а) С. Вакарчук; б) В. Івасюк; в) Т. Петриненко.

20. *Хто із українських естрадних співачок зайняв II місце на конкурсі "Євробачення 2008"?*

а) Руслана; б) Ані Лорак; в) "Сердючка".

21. *Яка із перелічених опер написана майстром оперної музики Дж. Верді?*

а) "Ріголетто "; б) "Кармен "; в) "Фауст ".

22. *Хто із цих композиторів брав участь у реформуванні оперного мистецтва в XIX ст.?*

а) Ф. Міст; б) Р. Вагнер; в) Дж. Бізе.

23. *Хто є автором лібрето до опери "Ромео і Джульєтта"?*

а) В. Шекспір; б) О. Білаш; в) Т. Шевченко.

24. *Назвіть напрям симфонічної музики, що органічно поєднує характерні риси європейського симфонізму із джазовими виконавськими елементами.*

а) опера; б) симфоджаз; в) симфонія.

25. *Хто є засновником симфоджазу?*

а) К. Дебюссі; б) П. І. Чайковський; в) Дж. Гершвін.

26. *Який із перелічених музичних творів Л. Бетховена розкриває образ боротьби?*

а) соната №14; б) симфонія №9; в) фортепіанна мініатюра "Елізі".

27. *Який із музичних творів не належить до творів композитора М. Лисенка?*

а) романс "Безмежне поле"; б) соната №8 "Патетична"; в) кантата "

Б'ють пороги ".

28. *Хто із композиторів написав романс "Серед шумного бала" на вірші О. Толстого?*

а) П. Чайковський; б) Т. Мусоргський; в) М. Глінка.

29. *Який із перелічених музичних творів написаний П. Чайковським?*

а) соната №8 "Патетична"; б) симфонія №6 "Патетична"; в) опера "Борис Годунов".

30. *Провідним жанром творчого доробку Є. Станковича є...*

а) симфонія; б) опера; в) романс.

31. *Який твір написав Р. Вагнер?*

а) "Танець лицарів"; б) "Політ Валькірій"; в) "Кармен-сюїта".

32. *Яку назву має фольк-опера Є. Станковича?*

а) "Цвіт вишневий"; б) "Цвіт папороті"; в) "Цвіт яблуневий".

33. *У якій із опер звучить пісенька Герцога?*

а) "Кармен"; б) "Руслан і Людмила"; в) "Ріголетто".

34. *Хто є автором музичного тексту пісні "Два кольори"?*

а) О. Білаш; б) Б. Окуджава; в) А. Шашкевич.

35. *Музичний твір М. Римського-Корсакова "Шехерезада" – це...*

а) опера; б) симфонічна сюїта; в) симфонія.

36. *Який музичний твір написав С. Прокоф'єв?*

а) балет "Ромео і Джульєтта";

б) опера "Руслан і Людмила";

в) ораторія " Самсон ".

37. *17. Хто є автором музики пісні "Пісня на добро"?*

а) Б. Фільц;

б) К. Молчанов;

в) І. Карабиць.

38. *До якого жанру належить твір "Біла акація"?*

а) піснею;

б) оперою;

в) оперетою.

39. Творчий метод оновлення композиції у європейській музиці кінця ХХ ст. шляхом використання фольклорних джерел.

а) фольк-опера; б) фольклор; в) неофольклоризм.

Завдання 3. У таблиці зашифровані назви творів М.Лисенка. Необхідно знайти пару кожній картці.

Таблиця 2.1

Наталка	і Весна
Зима	Полтавка
Пан	дереза
Тарас	Коцький
Різдвяна	за Україну
Молитва	і шумка
Думка	Бульба
Коза	ніч

Завдання 4. Склади логічний ланцюжок.

Заповни таблицю. Випишіть у відповідній послідовності ім'я, прізвища композиторів, країну, де вони працювали і назви музичних творів. (кожна правильна відповідь – 2 бали)

Таблиця 2.2

Ім'я	Прізвище	Країна	Музичний твір
Володимир	Івасюк	Україна	"Балада про мальви"
Франц	Шуберт	Австрія	"Музичний експромт"
Яків	Степовий	Україна	Романс "Три шляхи"
Фредерік	Шопен	Польща	Вальс-хвилинка
Сергій	Рахманінов	Росія	"Весняні води"
Еміль	Сен-Санс	Франція	"Лебідь"
Ференц	Лист	Угорщина	"Угорська рапсодія"
Ігор	Шамо	Україна	"Україна, любов моя"
Богдан	Фільц	Україна	"Десять закарпатських новел"
Михайло	Вербицький	Україна	"Ще не вмерла Україна"
Микола	Лисенко	Україна	опера "Наталка-Полтавка"
Моріс	Равель	Франція	"Болеро"

Блок 2. Середній рівень

Завдання 1. Виберіть одну правильну відповідь у тестових завданнях.

1. *Стиль – це:*

- а) сукупність засобів та прийомів художньої виразності, що необхідні для відображення певного образного змісту;
- б) сукупність назв певної епохи;
- в) сукупність видів музичного мистецтва;
- г) сукупність особливого складу багатоголосої музики.

2. *Стилями (напрямами) мистецтва, зокрема музичного, вважають:*

- а) бароко, класицизм, романтизм, реалізм;
- б) бароко, класицизм, педантизм, романтизм;
- в) бароко, романтизм, реалізм, поліфонію;
- г) бароко, фугу, симфонію, токату, поліфонію.

3. *Образний зміст токати і фуґи ре мінор Й. С. Баха є:*

- а) піднесено-патетичним;
- б) піднесено яскраво-величний;
- в) піднесено лірико-епічним.

4. *Поліфонічними вважають:*

- а) прелюдію, токату, фугу;
- б) прелюдію, токату, фугу, сонату;
- в) прелюдію, сюїту, сонату, симфонію;
- г) прелюдію, симфонію, прелюдію, сюїту.

5. *Народна пісня:*

- а) урочиста пісня, що виникла на Кубі, а пізніше отримала популярність в Іспанії.
- б) урочиста пісня, прийнята як офіційний національний символ держави, що символізує і пропагує національні ідеї та ментальність країни, якій належить;
- в) урочиста пісня наспівного характеру.
- г) урочиста пісня венеціанських гондольєрів.

6. *Музичний стилі що характеризується інтересом до внутрішнього світу людини:*

- а) романтизм, експресіонізм;
- б) романтизм, класицизм, поп-арт;
- в) романтизм, бароко, авангардизм
- г) романтизм, імпресіонізм, експресіонізм.

7. *Балада – це:*

- а) пісня-гімн;
- б) пісня для великої групи виконавців;
- в) пісня розповідного характеру;
- г) пісня жартівливого характеру.

8. *Образ, що втілює н'єса К. Сен-Санса "Лебідь" із сюїти "Карнавал тварин":*

- а) образ комічний; б) трагічний; в) ліричний; г) героїчний.

9. *Стиль творчості Р. Шумана:*

- а) класицизм; б) імпресіонізм; в) бароко; г) романтизм.

10. *"Баладу про мальви" В. Івасюка потрібно виконувати:*

- а) урочисто; б) суворо; в) наспівно, стримано. г) спокійно, ніжно.

11. *Державний Гімн – це:*

- а) пісня народна; б) пісня урочиста; в) пісня наспівного характеру; г) героїчна.

12. *Музичним стилем, що характеризується інтересом до внутрішнього світу людини, є:*

- а) романтизм; б) класицизм; в) бароко; г) імпресіонізм.

13. *Музичний твір Ф. Шуберта за баладою Й. Гете:*

- а) "Лісовий цар"; б) "Водяний цар"; в) "Підземний цар"; г) "В печері гірського короля".

14. *Пісню "Кольорові сні" М. Дунаєвського потрібно виконувати:*

- а) лірично; б) мужньо; в) сумно; г) рішуче.

15. *Твір із сюїти "Карнавал тварин" К. Сен-Санса називається:*

- а) "Лебідь"; б) "Журавель"; в) "Ведмідь"; г) Фламінго".

16. Балада – це:

- а) віршований твір на героїчну, легендарну або казкову тему;
- б) прозовий вірш на родинно – побутові теми розповідного характеру;
- в) фольклорний вірш;
- г) комедійний вірш.

17. Музичні образи Вальсу №7 Ф. Шопена мають характер:

- а) лагідний; б) рішучий; в) грайливий; г) ніжний, світлий.

18. Які композиторські прийоми розкривають основний конфлікт між світлою любов'ю та родовою ворожнечею?

- а) контрасту; б) використання головних тем; в) поліфонія; г) хореографія.

19. Як називається напрям симфонічної музики, що органічно поєднує характерні риси європейського симфонізму із джазовими виконавськими елементами?

- а) євро джаз; б) джаз-класик; в) симфоджаз; г) симфоблюз.

20. Хто започаткував жанр класичної симфонії в музичному мистецтві:

- а) Россіні;
- б) Л. він Бетховен;
- в) Й. Гайдн;
- г) В. А. Моцарт.

21. Музична форма, у якій пишуть перші частини симфоній:

- а) рондо;
- б) куплетна форма;
- в) варіації;
- г) сонатна форма.

22. Настрій музики другої частини Симфонії №40 В. Моцарта є:

- а) мрійливо-ліричним;
- б) сумним;
- в) урочисто-піднесеним.

23. Жанровою ознакою третьої частини Симфонії № 40 В. Моцарта є:

- а) пісенність;

б) маршовість;

в) танцювальність.

24. Вокальний або інструментальний музичний твір у довільній, формі, фантазія на народні пісенні й танцювальні теми – це:

а) рапсодія;

б) концерт для фортепіано з оркестром;

в) симфонія;

г) блюз.

25. Симфонія – це:

а) чотири частинний цикл для симфонічного оркестру;

б) три частинний цикл для фортепіано та симфонічного оркестру;

в) двочастинний цикл для скрипки та симфонічного оркестру;

г) одночастинний цикля для багжури.

26. Пісня – це:

а) жанр музики для шикування;

б) жанр музики, де слова положенні на мелодію;

в) жанр музики для ритмічних рухів;

г) жанр музики для інсценізації.

27. Спів, без якого-небудь супроводу:

а) вокаліз;

б) а капелла;

в) акомпанемент;

г) арія.

Завдання 2. Перевір чи правильно поєднані музичні стилі виконання з ім'ям їх представників-виконавців, якщо ні, то створи вірне поєднання:

Авангард

В. Івасюк

Бароко

"Океан Ельзи"

естрадна пісня

А. Шнітке

рок-музика

Й.С. Бах

джаз

Л. ван Бетховен

рок	Джо Дассен
естрада	Pink Floyd
класицизм	Л. Армстронг

Завдання 3. "Чи знаєш ти. Поміркуй!"

- а) Кому, на вашу думку, присвятив Людвіг ван Бетховен "Симфонію №14" _____
- б) Про яку оперу П.Чайковський сказав: "Ця опера буде найпопулярнішою оперою у світі"? _____ (Опера Ж. Бізе "Кармен")
- в) Який твір Л. ван Бетховена з "Дев'ятої симфонії" є Європейським гімном? _____ ("Ода радості").

Блок 3. Високий рівень

Завдання 1. Пов'яжіть назви музичних творів, музичні стилі за асоціативним ланцюжком із особистістю яскравих представників: композиторів, виконавців:

Таблиця 2.3

Симфонічна сюїта "Шехерезада"	Росія, арабські казки, Синдбад	М. Римський-Корсаков
балет "Ромео Джульєтта"	Росія, В. Шекспір, дама, театр	С. Прокоф'єв
Рапсодія в блюзових тонах	США, рапсодія, симфоджаз	Дж. Гершвін
опера "Ріголетто"	Італія, В. Гюго	Дж. Верді
мюзикл "Пригоди на Міссісіпі";	Україна, Марк Твен	Л. і Ж. Колодуб
Вергамаська сюїта	Франція, імпресіонізм, "Місячне сяйво"	К. Дебюссі;
Шоста (Патетична) симфонія	Росія, "лебедина пісня" композитора	П. І. Чайковський
оперета "Біла акація"	Росія, Одеса	І. Дунаєвський
опера "Фауст"	Й.В. Гете, Мефістофель	Ш. Гуно
"Політ Валькірії"	Німеччина, "Перстень Нібелунгів", "воїнничі дівки"	Р. Вагнер
опера "Борис Годунов";	О. Пушкін, Росія, взаємовідносини "цар і народ"	М. Мусоргський
перета "Карамболіна"	"Фіалка Монмартра, Угорщина"	І. Кальман
фолк-опера "Цвіт папороті";	М. Гоголь, Україна	Є. Станкович
Хор "Тече вода в синє море";	Т. Шевченка, народна популярність	Б. Лятошинський;

сюїта "Симфонічні фрески	авангард, Україна	Л. Грабовський
Арія з Оркестрової сюїти №3	соло, групи інструментів, (Concerto grosso), Німеччина Бранденбург	Й. С. Бах
сюїта	бароко, полістилістика, Росія	А. Шнітке
кубинська хабанера	Проспер Меріме, опера, Франція	Ж. Бізе
сюїта	транскрипція, тореро, Росія	Щедрін
блюз	США, труба, імпровізація	Л. Армстронг
гімн Олімпійських ігор 1992 р.	Монтсеррат Кабальє, Фарух Балсара, Велика Британія	Ф. Мерк'юрі
авторська пісня	гітара, Театр на Таганці Росія	В. Висоцький
рок-музика	Ліверпуль, сержант Пеппер, Велика Британія	The Beatles.
Арія для сопрано й ансамблю віолончелей	Галина Вишневська, бахіана, Бразилія	Е. Вілла-Лобос
соната	Джульєтта Гвіччарді, класицизм, Німеччина	Л. ван Бетховен
пічкато	брат Йозеф, "Король вальсу", Австрія	Й. Штраус
психоделічний рок сюрреалізм	Сід Баррет, Велика Британія	гурт Pink Floyd
шансон – "Ne, Je Ne Regrette Rien" ("Ні, я ні про що не жалкую")	Ш. Дюмон, Франція	Едіт Піаф
Друга симфонія	"А ми просо сіяли", музична ігрова творчість, Україна, фінал	Л. Ревуцький
рок-н-рол	"Король", "Сан-рекордс", Сем Філліпс США	Е. Преслі
"Червона рута	естрада, "Софія Ротару", Україна	В. Івасюк

Завдання 2. Виправте будь-ласка помилкові мистецькі твердження:

Таблиця 2.4

реприза	жанр поліфонічної музики;
увертюра	великий музичний твір для симфонічного оркестру;
розробка	вступ сонатної форми;
експозиція	повторення, поновлення;
прелюд	середня частина сонатної форми;
соната	вступ до опери, що часто існує як самостійний твір;
фуга	частина сонатної форми;
лібрето	має три частини;
симфонія	зміст опери або балету;
експозиція	викладення головної та побічної тем;
лібрето	зміст опери або балету;
кода	перша частина музичного твору;
ораторія	старовинний французький танець;
симфонія	має чотири частини;

полонез	чеський танець;
лібрето	вступ до опери, часто існує як самостійний твір;
соната	призначена для виконання в невеликих приміщеннях;
камерна музика	твір для симфонічного оркестру;
тембр	це частина сонатної форми.

Завдання 3. У таблиці наведено визначення понять. Потрібно вибрати одну із запропонованих відповідей

Таблиця 2.5

Народний танець-пісня, що виник на Кубі, а пізніше отримав популярність в Іспанії.	(хабанера, регтайм, піцикато)
Напрямок у мистецтві та літературі XX століття, що шукає джерела творчості у сфері підсвідомого, інтуїтивного	(арт-мистецтво, класицизм, сюрреалізм)
Назва різновидів французької пісні ліричного змісту, народної чи естрадної. Виконавці шансону, які досить часто є авторами текстів і музики...	(шансон, оперета, симфоджаз)
Твір для клавішних інструментів, клавесина, органа. Пізніше так почали називати інструментальні п'єси швидкого, рівномірно-чіткого руху з ударною технікою.	(токата, фуга, прелюдія)
Сміливе, різке протистояння традиціям; назва різноманітних течій сучасного музичного мистецтва, що характеризується руйнуванням традицій класичної музики й пошуками нових форм і засобів вираження.	(субкультура, авангард, полістилістика)
Форма музичного мистецтва, що виникла на межі XIX-XX століття в США як синтез африканської та європейської культур та отримала згодом повсюдне поширення. Характерними рисами музичної мови джазу спочатку стали імпровізація, поліритмія, заснована на синкопованих ритмах, і унікальний комплекс прийомів виконання ритмічної фактури – свінг. Подальший розвиток джазу відбувався за рахунок освоєння джазовими музикантами і композиторами нових ритмічних і гармонійних моделей	(рок-опера, спірічуелс, джаз)
Музично-сценічна вистава, де використані різноманітні жанри і виражальні засоби естрадної та побутової музики, хореографічної, драматичної й оперного мистецтва. Від оперети відрізняється наскрізним драматургічним розвитком, вокально-хореографічними ансамблями, не тільки комедійним, але й драматичним змістом.	(оперетта, сюїта, мюзикл)
Художній напрям у європейському мистецтві кінця XVI-середини XVIII ст., що поєднує велич і пишність у прикрашенні мелодій.	(бароко, імпресіонізм, модерн)
Жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового характеру з драматичним сюжетом. Первісно – танцювально-хорова пісня середньовічної поезії Західної Європи з чіткою строфічною організацією.	(дума, балада, билина)
Ряд, послідовність, твір у циклічній музичній формі, що складається з кількох контрастних, завершених частин, різних за змістом і будовою.	(сюїта, сонет, соната)
Напрямок у європейському мистецтві XVIII початку XIX століття, що виник в атмосфері розчарувань, сумнівів та	(реалізм, романтизм експресіонізм)

безнадійності, які панували в тогочасному суспільстві внаслідок відриву мрії від реальності.	
Пісня чи вірш, що виконувалися в античній Греції мандрівними співаками – рапсодами, тепер жанр інструментального твору вільної форми, переважно на основі народних тем.	(рапсодія, блюз, регтайм)

Блок 4.

1. Здійснити аналіз та інтерпретацію музичного образу одного з програмних творів "Картинки з виставки" М. Мусоргського, Підібрати мистецькі аналогії на основі творчості Римського-Корсакова та М. Врубеля до інтегрованого уроку музичного мистецтва, здійснити порівняльний аналіз музичного та художнього образів.
2. Підібрати та здійснити інтерпретацію музичного образу на тему "Вальс" у творчості композиторів різних стилів (Наприклад, у творчості Ф. Шопена, А. Кос-Анатольського, Й. Штрауса)
3. Порівняти та спів ставити художні образи у музичних творах Л. ван Бетховена.
4. Розкрити особливості розвитку теми героїчної боротьби за щастя людини у музиці у різних жанрах композиторів XIX ст.
5. Обґрунтувати власне відношення до музики композиторів різних стилів, епох на прикладі творчості М. Лисенка та О. Янушкевича.
6. Створити інформаційно-музичну міні-презентація до творчих портретів сучасних українських композиторів "Мистецька гордість України".
7. Співставити власні образно-слухові уявлення з образами твору М. Мозгового "Край, мій рідний край!"
8. Виділити головні інтонації-тем музичного твору К. Сен-Санса після слухання Другого концерту для фортепіано з оркестром (3 частина).
9. Охарактеризувати основні настрої музичного твору "Музика" Ю. Рожкова.
10. Виділення, усвідомлення та аналіз домінантних засобів музичної виразності в музичному творі "Елегії" Масне.
11. Що об'єднує два твори, що були написані в різні епохи? "Аве Марія" Ф. Шуберта та "Мама" Ю. Чічкова? Доберіть епітети.

12. Порівняйте розвиток художнього образу в хорі "За світ встали козаченьки" та пісні М.Гайворонського "Йде січове військо".
13. Чому, на ваш погляд, у "Закарпатській картині", змальовуючи пейзаж Карпат автор вибирає для широких полонин – голос митця – тембр флейти Пана, а не трембіту?
14. Чи має основна музичного твору "Вокаліз" С. Рахманінова інтонаційний розвиток чи звучить одноманітно? На ваш погляд, чи постійно головна мелодія належить голосу?
15. Що є спільною в музиці М. Лисенка та В.А. Моцарта? (*Композитори виявили тісний зв'язок із народною музикою, національними піснями*).
16. Визначте особливість мелодійної інтонації твору "Вокаліз" С. Рахманінова.
17. Які засоби виразності допомагають побачити весняні пейзажі в музиці Стравінського?
18. Наведіть приклади пов'язання образів музики і природи у народних піснях. (Наприклад, "Рече та стогне Дніпр широкий", "Зоре моя вечірняя", "Вийди, вийди, сонечко!")
19. Якими почуттями та настроями сповнені художні образи Юрія Щуровського "Маленька українська симфонія" III частина ("Закарпатська картина").
20. Які краєвиди України стали невичерпним джерелом натхнення для музикантів, художників, поетів... (*Карпатські краєвиди*).
21. Яка споруда виникає у вашій уяві під час прослуховування музичного твору "Богатирські ворота" М. Мусоргського?
22. Чому інтонація дзвонів є характерною для багатьох творів Сергія Рахманінова?
23. З чим можна порівняти інтонації варіацій "Українські писанки" Л. Дичко? Що відмінного у характері Другої "Богатирської" симфонії (1 частина, експозиція) О. Бородина та "Пісеньки джури" О. Жилінського.
24. Назвіть композиторів, яких до створення музичних шедеврів надихав пейзажний жанр?

25. Чому Національну музичну академію названо на честь П.І.Чайковського. Порівняйте два контрастних за характером образів перший із балету "Падешаль" ("Танець із шаллю") – другий із "Аморозо" ("Закохано").
26. Що спільного (жанр, виконання, музичні образи), а що відмінного у музичних творах "Прелюд" С. Рахманінова та "Богатирські ворота" М. Мусоргського.

Блок 5.

Будь ласка, виконайте письмово завдання для перевірки програмових знань з предмету "Музичне мистецтво"

1. Яку найскладнішу форму в музиці поліфонічного складу Й. Бах довід до досконалості?
2. У чому полягає особливість поліфонічних увертюр-сюїт Й. Баха?
3. Як, на вашу думку, відобразилася творча спадщина Й. Баха у творчості сучасних композиторів.
4. Що відноситься до імпровізаційних жанрів органного мистецтва?
5. Що є основним принципом поліфонії?
6. Які події у вашому житті може супроводжувати музика Й. Баха?
7. За яким ознаками можна стверджувати що ці твори належать перу Й. Баха?
8. Погляньте на репродукцію картини А. Куїнджі "Місячна ніч на Дніпрі". Послухайте "Місячне сяйво" з "Бергаматської сюїти" К. Дебюссі. Здійсніть художню інтерпретацію музичного образу.
9. Підберіть літературну аналогію до музичного твору "Ноктюрн №3", "Мрії кохання" Ф. Ліста.
10. Порівняйте музичні інтонації хорової елегії "Неначе сон" Г. Майбороди та "Місячне сяйво" з "Бергаматської сюїти" К. Дебюссі. Визначте їх особливості. Прослідкуйте за розвитком основної теми, зерна – інтонації музичного твору.
11. Розкрийте стильові особливості "Арії з сюїти №3 Й. Баха.
12. Підберіть живописну аналогію до музичного твору "Журавлина пісня" К. Молчанова.

13. Співставте музичні образи Мефістофеля в опері "Фауст" Ш. Гуно та "Мефісто-вальс" Ф. Листа.
14. Напишіть твір-рекомендацію на тему: "Які твори як би рекомендував(ла) слухати своїм однолітками для розвитку їх духовної культури?"
15. Створіть мультимедійну презентацію на тему "Музика в діалозі із сучасністю".
16. Інсценізуйте пісню О. Білаша "Два кольори".
17. Які цитати з української народної музики вводить П. Чайковський у власні твори? (*Українська народна пісня "Занадився журавель" (фінал Другої симфонії)*; українська народна пісня "Вийди, вийди Іванку" (*фінал Першого концерту для фортепіано з оркестром*)).
18. У чому полягає творчий задум Дев'ятої симфонії Л. ван Бетховена.
19. Здійсніть аналіз та інтерпретацію музичного образу одного з програмних творів "Картинки з виставки" М. Мусоргського, Підібрати мистецькі аналогії на основі творчості М. Римського-Корсакова та М. Врубеля до інтегрованого уроку музичного мистецтва, здійснити порівняльний аналіз музичного та художнього образів.
20. Підберіть та здійсніть інтерпретацію музичного образу на тему "Вальс" у творчості композиторів різних стилів (Наприклад, у творчості Ф. Шопена, А. Кос-Анатольського, Й. Штрауса).
21. Порівняйте та співставте художні образи у музичних творах Л. ван Бетховена.
22. Розкрийте особливості розвитку теми героїчної боротьби за щастя людини у музиці у різних жанрах композиторів XIX ст.
23. Обґрунтуйте власне відношення до музики композиторів різних стилів, епох на прикладі творчості М. Лисенка та О. Янушкевич
24. Створіть інформаційно-музичну міні-презентація до творчих портретів сучасних українських композиторів "Мистецька гордість України".
25. Співставити власні образно-слухові уявлення з образами твору М. Мозгового "Край, мій рідний край!".

26. Виділити головні інтонації-тем музичного твору К. Сен-Санса після слухання Другого концерту для фортепіано з оркестром (3 частина).
27. Охарактеризувати основні настрої музичного твору "Музика" Ю. Рожкова.
28. Виділення, усвідомлення та аналіз домінантних засобів музичної виразності в музичному творі "Елегії" Масне.
29. Що об'єднує два твори, що були написані в різні епохи? "Аве Марія" Ф. Шуберта та "Мама" Ю. Чічкова? Доберіть епітети.
30. Порівняйте розвиток художнього образу в хорі "За світ встали козаченьки" та пісні М.Гайворонського "Йде січове військо".
31. Чому, на ваш погляд, у "Закарпатській картині", змальовуючи пейзаж Карпат автор вибирає для широких полонин – голос митця – тембр флейти Пана, а не трембіту?
32. Чи має основна музичного твору "Вокаліз" С. Рахманінова інтонаційний розвиток чи звучить одноманітно? На ваш погляд, чи постійно головна мелодія належить голосу?
33. Що є спільною в музиці М. Лисенка та В. Моцарта? (*Композитори виявили тісний зв'язок із народною музикою, національними піснями*).
34. Визначте особливість мелодійної інтонації твору "Вокаліз" С. Рахманінова.
35. Які засоби виразності допомагають побачити весняні пейзажі в музиці Стравінського?
36. Наведіть приклади пов'язання образів музики і природи у народних піснях. (*Наприклад, "Рече та стогне Дніпр широкий", "Зоре моя вечірняя", "Вийди, вийди, сонечко!"*)
37. Якими почуттями та настроями сповнені художні образи Ю. Щуровського "Маленька українська симфонія" III частина (*"Закарпатська картина"*).
38. Які краєвиди України стали невичерпним джерелом натхнення для музикантів, художників, поетів... (*Карпатські краєвиди*).
39. Яка споруда виникає у вашій уяві під час прослуховування музичного твору "Богатирські ворота" М. Мусоргського?
40. Чому інтонація дзвонів є характерною для багатьох творів С. Рахманінова?

41. З чим можна порівняти інтонації варіацій "Українські писанки" Л. Дичко? Що відмінного у характері Другої "Богатирської" симфонії (1 частина, експозиція) О. Бородіна та "Пісеньки джури" О. Жилінського.
42. Назвіть композиторів, яких до створення музичних шедеврів надихав пейзажний жанр?
43. Чому Національну музичну академію названо на честь П.І. Чайковського. Порівняйте два контрастних за характером образів перший із балету "Падешаль". ("Танець із шаллю") – другий із "Аморозо" ("Закохано").
44. Що спільного (жанр, виконання, музичні образи), а що відмінного у музичних творах "Прелюд" С. Рахманінова та "Богатирські ворота" М. Мусоргського?

Блок 6. Завдання для розвитку асоціативного мислення

вчителів музичного мистецтва

- Письмово оформити враження від музичного твору у формі есе, анотації;
- Передати настрої, враження, почуття від художнього образу;
- Зобразити внутрішній світ героя музичних твору (Тарас Бульба, Наталка Полтавка, М. Лисенко, Манфред П. Чайковського, в процесі створення проекту "Мій улюблений музичний герой" (дозволяється використовувати виражальні засоби різних видів мистецтва), Снігуронька М. Римського-Корсакова, Лісовий цар Р. Шуберта);
- Написати листа до композитора, в якому запитати про історію створення Вашого улюбленого твору;
- Прослухайте запропоновані фрагменти з балетів: Лускунчик" П. Чайковського, "Попелюшка" С. Прокоф'єва, "Спартак" А. Хачатурян, "Пан Коньовський" М. Вериківського та створіть рухову імпровізацію під музику одного із запропонованих творів, з власним вибором.
- Які художньо-образні відчуття передає С. Прокоф'єв в танці "Дівчата з ліліями" із балету "Ромео и Джульєтта? Передайте свої емоційні враження у формі малюнку.

- Назвіть імена композиторів у творчості послідовно відображалася тема Батьківщини (*Очікувані відповіді: Ф. Шопен, С. Рахманінов, Д. Верді, М. Скорик*).
- Передайте ліричне почуття за допомогою кольорової палітри (на прикладі мазурок Ф. Шопена);
- Знайдіть відповідність між композиторами та особливостями їхньої мистецької творчості, окресленими у наступних визначеннях:

Таблиця 2.6

М. Лисенко Р. Шуман М.Римський-Корсаков П. Чайковський	А. Відображення у творах митця морської та казкової стихії; Б. Творчість цього композитора стала символом романтизму у музиці; В. Головний напрям цього композитора – зображення глибини почуттів людської душі; Г. Цей композитор відомий як фундатор однієї із національних шкіл європейської музики
---	---

- Підготувати творчий експромт, в якому зобразити провідні особливості стилевих напрямів (класицизм, романтизм, імпресіоналізм, реалізм);
- Підібрати тембр музичного інструменту, який може бути характеристикою музичного образу героя із симфонічної казки С. Прокоф'єва "Петрик і Вовк":
 - а) флейта, гобой, кларнет, фагот.
 - б) пташка, качку, кішку, дідуся.
- В яких відомих операх зустрічаються яскраво написані музичні діалоги та монологи (*Очікувані варіанти: П. Чайковський опера "Пікова дама" ("Діалог Германа і Лізи"), монолог Пімена із опери М. Мусоргського "Борис Годунов", С. Гулак-Артемівський діалог "Одарки і Карася"*).
- Хто із композиторів звертався до міфологічних сюжетів? (*Очікувані відповіді: Р. Вагнер, К. Глюка, М. Лисенко*).

- Наведіть приклади вагомих подій із життєвого та творчого шляху композиторів, які справили значний вплив на їхню творчість (*Очікувані відповіді: Ф. Шопен, С. Рахманінов, Р. Шуман, Л. Бетховен*).
- Дайте характеристику взаємодії різних видів мистецтва (музики, акторської майстерності, хореографії, вокалу, живопису) на прикладі жанру опери або балету за власним вибором. (*Очікувана відповідь: збігаються: тема, сюжет, композиція, інтонація, ритм, образ*).

Блок 7. Тестові завдання

з теми "Вітчизняна музично-педагогічна спадщина XIX-XX століття"

- Сутність методики музичної освіти М. Леонтовича полягає у:
 - виховання любові до народної пісні, спрямованості на досягнення музичної грамотності;
 - вихованні любові до музики, формуванні активного бажання співати;
 - розвитку художньо-творчих здібностей.
- Основні ідеї методики музичної освіти В. Верховинця відображають:
 - комплекс елементів хореографічного, музичного, драматичного мистецтв;
 - комплекс елементів художньо-естетичного, музичного, драматичного мистецтв;
 - комплекс елементів народно-пластичного, естетичного, драматичного танцю.
- Мету музично-інтонаційного мислення Б. Яворського становить:
 - спів без супроводу, імпровізаційність;
 - засвоєння особливостей музичного мистецтва;
 - активність інтонаційного мислення, осмислення логіки музичної мови.
- Педагогу-музиканту, фольклористу М. Леонтовичу належить відомий вислів:
 - "Мистецтво – це час і простір, у якому живе краса людського духу";

- б) "Учитель музичного мистецтва повинен бути музично освіченим педагогом";
- в) "Навчання музики – засіб, виховання музикою – мета".
5. Укажіть прізвище українського педагога-музиканта ХХ століття, педагогічні ідеї якого покладено в основу методології сучасної освітньої галузі "Мистецтво":
- а) Б. Трічков; б) Б. Яворський; в) Б. Лятошинський.
6. Мету оновленої освітньої галузі "Мистецтво" складає:
- а) особистісно-оцінне ставлення до мистецтва; здатність до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби у творчій самореалізації;
- б) гуманістична спрямованість мистецької освіти, творчий розвиток дітей різного віку;
- в) потреба у залученні до школярів до різних видів мистецтва, формування системи естетичних ідеалів та смаків.
7. Засновником нового жанру в хоровому мистецтві ХХ століття став український педагог-музикант:
- а) В. Верховинець; б) Е. Жак-Далькороз; в) М. Леонтович.
8. Основу комплексного музичного виховання К. Стеценка складає:
- а) обов'язкове виховання музично-ритмічного і ладового почуття;
- б) розвиток музичних здібностей та естетичного почуття учнів, виховання їх на народній пісні;
- в) поєднання нотного співу з розвитком музичних здібностей; почуття ритму з вихованням слуху, пам'яті, голосу.
9. Укажіть основні положення концепції музичної освіти на основі української національної культури:
- а) народну музику слід вивчати як сукупність її видів та жанрів;
- б) народна музика – це спадщина минулого, перед якою ми повинні схилятися;
- в) народна музика є складовою частиною народної творчості.
10. "П'ять етапів введення у творчість" за Б. Яворським становить:

- а) враження, аналіз, упровадження, виступ, рефлексія;
- б) накопичення вражень, вираження, імпровізація, створення власних композицій, музична творчість;
- в) музичний розвиток, прагнення до самовираження, свідоме оволодіння музичним матеріалом, формування умінь та навичок, музичність.

Ключ до розв'язання тестових завдань: 1–а, 2–а, 3–в, 4–б, 5–б, 6–в, 7–а, 8–в, 9–в, 10–б.

Блок 8.

Зарубіжний мистецько-педагогічний досвід у контексті самоосвіти

Шановні колеги, будь ласка дайте відповідь на наступні питання

Таблиця 2.7

№	Питання	Так	Ні	Частково
1.	Чи потрібно сучасному вчителю музичного мистецтва опановувати зарубіжну мистецько-педагогічну спадщину?			
2.	Чи задоволені Ви власним рівнем знань, умінь та навичок методології зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду на сучасному етапі?			
3.	Чи створені у Вашому навчальному закладі умови для застосування зарубіжної мистецько-педагогічної спадщини у практичній діяльності?			
4.	Чи вважаєте Ви необхідним включення у план курсів підвищення кваліфікації вивчення зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду?			
5.	Які елементи систем зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду Ви порадили б використовувати на уроках музики своїм колегам ?	(письмова відповідь)		
6.	Яка роль відводиться самоосвітній діяльності у вивченні зарубіжного мистецько-педагогічного досвіду?			
7.	Чи є вагомим вплив зарубіжних мистецько-педагогічних систем на розвиток творчих здібностей учнів?			
8.	Чи здійснюєте Ви просвітницьку роботу у школі в позаурочний час засобами мистецько-педагогічної спадщини?			
9.	Чи здійснюєте Ви порівняльну характеристику зарубіжних та вітчизняних мистецько-педагогічних досвідів для їх кращого засвоєння й усвідомлення?			
10	Чи стимулює Вас вивчення і опрацювання зарубіжної мистецько-педагогічної спадщини до особистісно-професійного саморозвитку?			

Орієнтовані тестові завдання

Завдання 1. Встановіть відповідність між педагогічними концепціями та їх авторами.

Таблиця 2.8

"Зарубіжний мистецько-педагогічний досвід в контексті самоосвіти"

(за О. Ростовським)

<p>1. "Одним із принципів педагогічної науки є принцип виховання краси як вічної правди".</p> <p>2. "Музичне виховання – це не виховання музиканта, а насамперед, виховання людини".</p> <p>3. "Учитель музичного мистецтва повинен бути музично-освіченим педагогом".</p> <p>4. "Ставлення до мистецтва – показник духовності особистості".</p> <p>5. "Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу".</p> <p>6. "Ти сам твор мистецтва, відкрий мистецтво у самому собі, у своєму тілі".</p> <p>7. "Навчання музики – засіб, виховання музикою – мета".</p> <p>8. "Лише тоді музика може виконати свою естетичну, пізнавальну, і виховну роль, коли діти навчаються по-справжньому чути її й роздумувати про неї. Справжнє, відчуте і продумане сприймання музики – основа усіх форм прилучення до музики".</p>	<p>А. Е. Жак-Далькроз; Б. К. Орф. В. З. Кодай. Г. В. Верховинець. Д. К. Стеценко. Е. М. Леонтович. Є. Б. Яворський. Ж. Д. Кабалевський.</p>
---	---

Бланк відповідей

Педагогічна концепція	Автор концепції
1.	

Завдання 2: Встановіть відповідність між авторами та формуваннями педагогічних ідей масових систем музичного виховання

Таблиця 2.9

<p>1. Е. Жак-Далькроз</p> <p>2. К. Орф.</p> <p>3. З. Кодай</p> <p>4. В. Верховинець.</p> <p>5. К. Стеценко.</p> <p>6. М. Леонтович.</p> <p>7. Б. Яворський.</p> <p>8. Б. Трічков.</p> <p>9. Д. Кабалевський.</p>	<p>А. Основою музичного виховання є активне, зацікавлене музичне сприймання.</p> <p>Б. Зв'язок музики з рухом.</p> <p>В. Ставлення до народної пісні як до найправдивішого за своєю художньою сутністю життєвого явища, доступного дітям.</p> <p>Г. Музичне виховання як основа пробудження художнього почуття бачення краси як вічної правди.</p> <p>Д. Формування художньо-творчих здібностей особистості.</p> <p>Е. Музичний розвиток дитини через активну творчість, елементарне музикування.</p> <p>Є. Основою співацького виховання є засвоєння нотної грамоти.</p> <p>Ж. Акцент на фольклор, традиції музичної культури своєї нації, народну пісню.</p>
--	--

	З. Опора на традиції української музично-танцювальної культури, зв'язок музики з рухом.
	Є. Основою співацького виховання є засвоєння нотної грамоти. Ж. Акцент на фольклор, традиції музичної культури своєї нації, народну пісню. З. Опора на традиції української музично-танцювальної культури, зв'язок музики з рухом

Бланк відповідей

Педагогічна ідея масового музичного виховання	Автор педагогічної ідеї
---	-------------------------

Ключ до тестових завдань: 1–IX; 2 – I; 3– VI, 4– V; 5 – VIII; 6 – II; 7 – VII; 8 – III; 9 – IV.

2.3. Діагностика фахових знань вчителів музичного мистецтва

Відомо, що однією із найбільш актуальних проблем організації фахової підготовки учителів музичного мистецтва є управління процесом самоосвіти, створення умов для творчого розвитку кожного педагога. Плануванню роботи із самоосвітньої діяльності передуює робота, пов'язана із з'ясуванням професійних труднощів, що виникають у переважної більшості фахівців. Щоб виявити існуючі проблеми, а також допомогти педагогічним спеціалістам їх подолати – на шляху професійної самоосвіти застосовують діагностику попиту і потреб вчителів музичного мистецтва у формі анкетування при вхідному та вихідному діагностуванні під час проходження курсів підвищення фахової кваліфікації для вивчення фахівців (Додаток 1).

Вирішення пріоритетних дидактичних завдань лежить у площині визначення показників компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва у системі післядипломної педагогічної освіти, що підтверджує необхідність їх розробки

Поряд з цим широко використовується діагностична картка визначення рівня практичних умінь та навичок учителів музичного мистецтва (табл. 2.11).

**Діагностична карта визначення рівня практичних умінь
вчителя музичного мистецтва**

Тести	Назва вміння	Не володію	Володію посередньо	Володію на високому рівні
І блок	<p align="center">Професійні вміння</p> <p>Основи музичного мистецтва; методики навчання музичного за різнорівневими програмами; сучасні підходи до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів та інноваційні технології навчання; вимоги до навчальних досягнень учнів відповідно до компетентнісного підходу і критеріїв оцінювання; зміст і основні форми організації допрофільної підготовки та профільного навчання; методику проведення екскурсій із предмета; правила безпеки життєдіяльності щодо охорони здоров'я дітей у процесі вивчення музичного мистецтва; основи використання і систематизації дидактичного матеріалу з усіх тем шкільного курсу музичного мистецтва; основи здійснення самоаналізу результативності діяльності, методи вдосконалення своєї професійної компетентності; здійснювати планування та реалізувати завдання навчально-виховної роботи з предмета; духовне виховання на заняттях музичного мистецтва; допрофільну підготовку учнів основної школи; формулювати вміння виконання шкільного експерименту; добирати завдання для учнів репродуктивного, продуктивного і творчого характеру.</p>			
II блок	<p align="center">Інформаційні вміння</p> <p>програмно-методичне забезпечення викладання музичного мистецтва; основи роботи з текстовими редакторами, електронними таблицями; методику підготовки рефератів; користуватися різноманітними довідковими і додатковими матеріалами, Інтернет-ресурсами; використовувати навчальне обладнання, обчислювальну та комп'ютерну техніку в навчально-виховному процесі; здійснювати регулярну самоосвітню діяльність; методику підготовки індивідуальних та групових учнівських проєктів; розробляти альтернативні програми факультативних, спеціальних курсів, курсів за вибором для забезпечення реалізації варіативної складової навчальних планів; здійснювати кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-</p>			

	<p>методичними комплексами;</p> <p>використовувати комп'ютерні та мультимедійні технології, цифрові освітні ресурси в освітньому процесі;</p> <p>вести документацію навчального закладу на електронних носіях;</p> <p>методику підготовки рецензій, анотацій, аналізу та експертного оцінювання підручників і програм;</p> <p>вибудовувати власну траєкторію професійного зростання та розвитку;</p> <p>розробляти підручники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації;</p> <p>забезпечувати ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог;</p> <p>проводити дистанційну освітню діяльність</p>			
III блок	<p>Комунікативні уміння</p> <p>основи ораторського мистецтва;</p> <p>теоретичні та психологічні аспекти процесу міжособистісного спілкування у форматі "навчальний заклад – батьківська громада";</p> <p>володіти ораторським мистецтвом;</p> <p>організовувати спільну діяльність учнів, педагогів, батьків;</p> <p>переконувати, відстоювати власну позицію;</p> <p>брати активну участь у роботі методичних професійних об'єднань та творчих груп;</p> <p>різні методики та форми організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;</p> <p>вміння користуватися репертуаром вербальної і невербальної комунікації</p>			
	<p>володіти грамотним усним та писемним діловим мовленням, професійним етикетом;</p> <p>забезпечувати ефективний прямий та зворотній зв'язок з учнями різного віку, батьками (особами, які їх замінюють), колегами;</p> <p>володіння засобами ділового мовлення, виразності мовлення;</p> <p>здатність ефективно взаємодіяти на міжособистісному рівні;</p> <p>здатність створювати образні бачення в усному та писемному мовленні, демонструвати інтонаційну виразність повідомлення</p>			
IV блок	<p>Правові уміння</p> <p>знання Конституції України; Законів України; актів Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України щодо освітньої галузі; накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України; Декларацію прав і свобод людини; Конвенцію ООН про права дитини, інші нормативно-правові акти, що регламентують освітню діяльність в загальноосвітньому закладі;</p> <p>навчально-методичне та програмне забезпечення викладання музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах;</p> <p>здійснювати свою діяльність відповідно до нормативно-правових актів, що регламентують освітню діяльність в загальноосвітньому навчальному закладі;</p> <p>здатність вибудовувати професійну діяльність на основі сучасних нормативно-правових документів в системі освіти України, міжнародних документів; здатність організовувати роботу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці;</p>			

	вміння вибудовувати професійну діяльність на основі знань, досягнень психології та педагогіки; здатність відстежувати й осмислювати розвиток теорії і практики психології, педагогіки, методики викладання предмета; здатність вибудовувати професійну діяльність на основі сучасних принципів організації навчально-виховного процесу; уміння комплексно підходити до виконання професійних обов'язків відповідно до конкретної ситуації			
--	--	--	--	--

На основі отриманих даних формуються проблемні групи вчителів з метою підвищення їхньої професійної компетентності з наступних питань:

1. Теоретичні знання і професійні уміння учителя (показники оцінки знань і умінь).
2. Вміння узагальнювати власний досвід.
3. Володіння методами і прийомами самоосвіти.
4. Знання вікових психологічних особливостей учнів.
5. Уміння користуватися методами і прийомами дослідницької роботи.

Методологічний зміст орієнтованих тем самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва пов'язана з практичною реалізацією нових навчальних програм з музичного мистецтва й інтегративного підходу до організації навчального процесу з предметів мистецького циклу.

Компоненти самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва формуються в аспекті творчості на основі активної позиції саморозвитку, високого рівня загальної культури педагога, вдосконаленні особистісно-професійних якостей, спеціальної музично-педагогічної підготовки та вмінні рефлексувати власні результати праці. Оскільки компоненти самоосвітньої діяльності включають в себе знання, практичні уміння та навички, категорію "компонент" слід розглядати як складову частину, елемент чогось [8].

У працях Т. Скоробогатової виділені наступні компоненти самоосвітньої діяльності учителя: мотиваційний, інформаційний, організаційно-рефлексивний [40].

Ю. Дубровська виділяє три основних компоненти самоосвітньої діяльності: мотиваційний, операційний, вольовий і оцінний [16]. Таким чином,

автор розуміє самоосвіту як взаємозв'язок і взаємозумовленість її основних компонентів: саморозвиток, самоосвітня діяльність, самонавчання і самовиховання. Компоненти самоосвітньої діяльності включають знання, уміння і навички, формування яких в основному здійснюється в процесі самостійної діяльності суб'єкта навчання.

Компоненти самоосвітньої діяльності учителя музичного мистецтва є цінністю особистісно-професійного самовдосконалення та саморозвитку творчої індивідуальності з метою отримання теоретичних знань, обґрунтування власних практичних педагогічних "знахідок" (умовиводів і гіпотез), для стимулювання дослідницьких умінь учителя. Сутність кожного із компонентів самоосвітньої діяльності спирається на її загальну інтегральну характеристику, а саме: унікальність, самостійність, цілеспрямованість, безперервність, професійну обумовленість, особистісну значимість. Показники компонентів самоосвітньої діяльності дозволять за допомогою методів діагностики, контролю та педагогічної рефлексії виявити рівень самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва та динаміку його розвитку в період фахової підготовки педагогів-музикантів в системі післядипломної освіти.

Змістовне наповнення компонентів самоосвітньої діяльності спеціалістів-музикантів забезпечує можливість конструювання різних педагогічних ситуацій, характер та зміст педагогічних дій з метою подолання наявних протиріч на основі наукових принципів: неперервності, системності, послідовності, самоорганізації, демократизації, гуманізму, співробітництва, рефлексивності, творчості, варіативності, циклічності, адаптивного управління, відносного завершення, свободи вибору, активності, самостійності, андрагогіки, які забезпечують здатність до самоорганізації, зміну ролей в ході освітньої взаємодії. Це доводить необхідність врахування психолого-педагогічного аспекту в процесі самонавчання, зокрема психофізіологічні та соціально-професійні особливості андрагогіки [40]. У процесі самоосвітньої діяльності відбувається професіоналізація пріоритетних якостей педагогічного працівника, зокрема самостійна пізнавальна активність, творчий склад розуму,

аналітичні здібності, соціальна відповідальність, самоконтроль, самоорганізація, дисциплінованість, тактичність, толерантність та інші педагогічні якості.

На основі опрацювання наукової літератури визначаємо наступні компоненти самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, організаційно-діяльнісний. Важливо здійснювати аналіз компонентів самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва для діагностики їх складових та проектування подальшої професійної стратегії (табл. 2.11; 2.12; 2.13).

Таблиця 2.11

Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої діяльності

Питання щодо вивчення мотиваційно-ціннісного компоненту самоосвітньої діяльності вчителя музики	Ні (1)	Іноді (2)	Так, постійно (3)
1. Чи є самоосвітня діяльність цінністю Вашого професійного та духовного вдосконалення?			
2. Чи змотивовані Ви до професійного вдосконалення?			
3. Чи прагнете до успішної професійної діяльності та визнання?			
4. Чи готові до практичного використання отриманих знань, умінь самоосвітньої діяльності?			
5. Чи прагнете до професійного вдосконалення на основі процесу самоосвітньої діяльності?			
6. Чи існує потреба у розв'язанні труднощів самоосвітньої діяльності у професійній діяльності?			
7. Чи спрямовані до постійної самоосвітньої діяльності протягом життя?			
8. Чи спрямовані на оволодіння уміннями науково-дослідної діяльності?			
9. Чи відчуваєте потребу у андрагогічному супроводі та підтримці мотивації до професійного вдосконалення?			
10. Чи потребуєте схвалення та підтримки результатів педагогічної діяльності з боку адміністрації, батьків, учнів?			
Разом: бали			

Таблиця 2.12.

Інформаційно-когнітивний компонент самоосвітньої діяльності

Питання щодо вивчення інформаційно-когнітивного компоненту самоосвітньої діяльності вчителя музики	Ні (1)	Іноді (2)	Так, постійно (3)
1. Чи використовуєте у своїй роботі сучасні засоби ІКТ, презентації, сучасні інформаційні комплекси навчання?			
2. Чи близькими є поняття "комунікація" та "знання"?			
3. Чи достатньо Ви володієте сучасними інформаційними засобами для спілкування з колегами та учнями, для фахового удосконалення?			
4. Чи цікаво Вам читати книги та журнали з фаху?			
5. Чи володієте Ви достатніми знаннями для написання авторської програми, статті, тез?			
6. Чи потребуєте допомоги з питань розвитку інформаційно-когнітивних умінь?			
7. Чи вважаєте Ви, що самостійно оволоділи способами роботи з комп'ютерною інформацією?			
8. Чи володієте загальними уявленнями в галузі інформаційних технологій?			
9. Чи використовуєте інформаційні технології для підвищення рівня професіоналізму?			
10. Чи є потреба в постійному оновленні фахових знань?			
Разом: бали			

Таблиця 2.13.

Організаційно-діяльнісний компонент самоосвітньої діяльності

Питання щодо вивчення організаційно-діялісного компоненту самоосвітньої діяльності вчителя музики	Ні (1)	Іноді (2)	Так, постійно (4)
1. Чи аналізуєте Ви власну професійну діяльність?			
2. Вважаєте, що самоосвіта впливає на організацію успішної педагогічної діяльності?			
3. Відповідає Ваша самооцінка рівня самоосвітньої діяльності результатам професійної діяльності?			
4. Чи Вважаєте себе відповідальним за побудову індивідуальної траєкторії саморозвитку?			
5. Чи були у Вас успішні досягнення результатів роботи за останні 5 років?			
6. Чи отримуєте Ви моральне задоволення від професії?			
7. Чи вмієте організувати самостійний пошук необхідної інформації?			
8. Чи вмієте організовувати успішну діяльність учнів?			
9. Чи здатні самоорганізуватися під час несприятливих умов?			
10. Чи здатні до аналізу передового педагогічного досвіду та його інтеграцію у власну педагогічну діяльність?			
Разом: бали			

Відповіді на запитання характеризують рівень самоосвітньої діяльності: 1 відповідь – низький рівень; 2 відповідь – середній рівень; 3 відповідь – високий рівень самоосвітньої діяльності.

Самоосвітня діяльність вчителів музичного мистецтва здійснюється відповідно до складеного плану роботи у міжкурсовий період. Запропонована форма роботи плану самоосвіти допомагає систематизувати педагогічний досвід. План самоосвіти складається з чотирьох розділів і має такі блоки: вивчення нормативних документів, науково-теоретична, фахова підготовка, робота над запровадженням науково-методичної проблеми школи, робота над темою самоосвіти.

Учитель у школі забезпечує учням міцні знання зі свого предмета. Це потребує опрацювання нових аспектів психології, дидактики, методики, педагогіки. Тому опрацювання різнопланової літератури, першоджерел, матеріалів, які є у фахових журналах потребує чіткої систематизації. Адже кожен учитель протягом навчального року залучається до участі в різних видах методичної роботи: педагогічних читаннях, психолого-педагогічних та теоретичних семінарах, конференціях, практикумах, круглих столах, засіданнях методичних об'єднань, педагогічних радах тощо.

Тому педагог повинен швидко зорієнтуватися, в обговоренні яких питань він може взяти участь та швидко знайти раніше опрацьовану літературу.

Під час роботи над реалізацією науково-методичної проблеми школи вчителі музичного мистецтва опрацьовують свою тему, обговорюють її, вивчають і лише після детального опрацювання пропонують на розгляд усього педагогічного колективу.

Перші три розділу плану вчитель заповнює відповідно до надходження та опрацювання інформації й тематичної літератури з різних джерел, на відміну від останнього розділу, заплановано заздалегідь.

Робота над темою самоосвіти. Цей розділ є лише частиною загальної самоосвітньої роботи, яку здійснює вчитель. Причому робота над темою самоосвіти має бути запланована як на перспективу, так і на рік. Тобто в

даному розділі має бути і перспективний, і річний план роботи над обраною проблемою. Визначення напрямів самоосвітньої діяльності відбувається на основі діагностики та самоаналізу (Додаток 2). Чотири етапи самоосвіти, подані у рис. 2.4. визначають напрями перспективного плану роботи над обраною вчителем темою самоосвіти.

Перший етап "Діагностичний" важливий для діагностики професійних умінь та навичок, коли кожен педагог на основі рефлексії власної педагогічної роботи заповнює анкету самоаналізу самоосвітньої діяльності, діагностичну карту професійних знань і умінь.

Керуючись певною системою оцінювання педагог-музикант наприкінці навчального року визначає оцінку (або робить переоцінку) своїх досягнень з кожного із запропонованих питань. Наприклад, високий рівень оволодіння проблемою можна оцінити в 5-6 балів. Це означає, що вчитель досить вільно може надати допомогу тим, хто її потребує, не тільки на теоретичному рівні, а й на практичному.

Така форма планування допоможе вчителю музичного мистецтва здійснити самоаналіз своєї діяльності та спрямувати зусилля на ліквідацію найслабкіших місць у роботі; правильно визначитися з обранням теми самоосвіти. Адже коли педагог побачить самооцінку своїх досягнень з окремих питань, виражену в балах, то звичайно зорієнтується у виборі теми самоосвіти. Таким чином, діагностична карта, анкети, опитування, інтерв'ю відповідають реальним потребам педагогів мистецького напрямку професійно-зорієнтованої підготовки.

Етап 1. Вивчення нормативно-правових документів

Таблиця 2.14

№ з/п	Назва документів	Дата опрацювання документа	Вид документа	Вид опрацювання
1.	Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти	Вересень	Наказ МОН України № 371 від 05.05.2012	Конспект

Другий етап "Теоретико-аналітичний" аналізує, як протягом року вчитель вивчає обране питання на теоретичному рівні: добір літератури, її опрацювання і аналіз, опрацювання передового педагогічного досвіду з проблеми.

Етап 2. Науково-теоретична, фахова підготовка (питання дидактики та психології)

Таблиця 2.15

№ з/п	Назва опрацьованого питання	Період опрацювання	Література	Вид опрацювання
1.	Діалог у контексті педагогічної взаємодії	Вересень	Журнал "Педагогічний альманах"	Конспект

Наступний етап "Аналітико-практичний". Протягом цього періоду вчитель розпочинає активне впровадження в практику набутих теоретичних знань, набуваючи таким чином власного досвіду роботи з даного питання, знаходячи вдалі педагогічні рішення. На цьому етапі учитель ділиться набутим практичним досвідом роботи, запрошує колег, адміністрацію, членів методичного об'єднання на відкриті уроки та заходи.

Етап 3. Робота над запровадженням науково-методичної проблеми школи

Таблиця 2.16

№ з/п	Назва опрацьованого питання	Період опрацювання	Література	Вид опрацювання
1.	Про деякі методи реалізації особисто зорієнтованого навчання	Жовтень	Журнал "Педагогіка"	Тези

Заключний етап роботи – "Контрольно-оцінювальний". Учитель бере активну участь в обговоренні питань стосовно своєї теми самоосвіти, готує творчий звіт тощо. Відповідно до рішення атестаційної комісії, узагальнює й підсумовує свою роботу. Це може бути розробка уроків з окремої теми, на яких буде чітко простежено тему самоосвіти або методичний посібник з теоретичними рекомендаціями та практичними зразками її втілення, або інше представлення виконаної роботи. Цей матеріал пропонують на розгляд

атестаційної комісії, методичної ради школи, членам педагогічного колективу.
Пропонуємо розглянути перспективний план роботи вчителя.

Таблиця 2.17

**Зразок перспективного плану роботи учителя музичного мистецтва
над реалізацією самоосвітньої діяльності
в міжкурсовий період**

Тема самоосвіти: _____

Етапи роботи над темою	Форми роботи	Узагальнення результатів	Оцінка результатів	Період роботи
I етап. Діагностичний	Визначення напрямів роботи й теми самоосвіти на основі діагностики та самоаналізу	Заповнення діагностичної картки	—	
II етап. Теоретико-аналітичний	Добір літератури, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом з даної проблеми, вивчення Інтернет-інформації	Створення картотеки тематичної літератури, виявлення адреси передового педагогічного досвіду, конспекти та відповіді, нотатки. Оволодіння проблемою на теоретичному рівні	Участь у методичній роботі відповідно до обраної теми самоосвіти: теоретичні семінари та конференції, засідання методичних об'єднань і педагогічних рад, участь у методичних об'єднаннях тощо.	

III етап. Аналітико-практичний	Впровадження в практику роботи опрацьованого теоретичного матеріалу: початкове застосування на окремих етапах уроку; комплексне застосування на різних етапах уроку; організація нестандартних уроків відповідно до обраної теми самоосвіти Корекція отриманих результатів на основі глибокого аналізу та висновків відвідування відкритих уроків. Оформлення отриманих результатів.	Виявлення й відбір найраціональніших форм і методів роботи, практична апробація передового педагогічного досвіду. Застосування найвдаліших форм, прийомів, методів роботи на основі корекції та самоаналізу. Закріплення набутого особисто практичного досвіду роботи. Презентація особистого досвіду роботи з даної теми самоосвіти	Організація відкритих уроків відповідно до обраної теми, участь у методичній роботі різного спрямування з питань практичного застосування даної теми Продовження організації відкритих уроків, активна участь у різноплановій роботі з метою презентації особистого досвіду роботи. Участь у декаді відкритих уроків, організації творчого звіту	
---	--	---	--	--

Відповідно до даного перспективного плану кожен учитель складає свій річний план роботи над темою самоосвіти, в якому деталізує кожен крок щодо опанування поставлених завдань. Результати самоосвіти вчитель фіксує в самоосвітніх картках або книжках (на вибір) або будь-яким іншим чином.

Анкета для визначення результативності самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва

1. Хто виступає
2. Тема самоосвіти
3. Актуальність
4. Розвитку яких спеціальних умінь та навичок учнів з предмета сприяла робота вчителя над цієї темою?
5. Яка результативність самоосвітньої діяльності педагога?

6. Чи досягнув учитель мети і завдань самоосвіти з теми?
7. Ваша думка, зауваження, пропозиції
8. Дата " ____ " _____ 20_ р.
9. Анкету заповнив:

Таблиця 2.18

**План роботи із самоосвітньої діяльності проблемної групи вчителів
музичного мистецтва (за М. Галузінською)**

Місяць	Зміст роботи	П.І.Б. учителя
Жовтень	Семінарське заняття "Зміст професійної самоосвіти вчителя" 1. Особистість вчителя 2. Професійно-значущі риси вчителя. 3. Основні професійно-педагогічні вміння і здібності.	
Листопад	Самостійна робота вчителя	
Грудень	Семінарське заняття "Напрямки та засоби професійної самоосвіти педагога" 1. Самозобов'язання вчителя. 2. Самоінформування. 3. Самоорганізація.	
Січень, Лютий	Самостійна робота вчителя	
Березень, Квітень	Семінарське заняття "Оволодіння процесом самовдосконалення" 1. Пізнання й розвиток особистості. 2. Поетапне оволодіння самоосвітньою діяльністю.	
Травень	Обмін досвідом роботи	

План може складатися за такими основними напрямками:

- I. Робота з нормативними, інструктивно-методичними матеріалами.
- II. Розвиток психолого-педагогічної культури.
- III. Робота з підвищення фахової компетентності.
- IV. Вивчення досягнень науково-технічного прогресу.
- V. Розвиток загальної культури.

Розглянемо планування самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва.

Напрямки самоосвітньої діяльності:

- Професійна (предмет викладання);
- Методична (педагогічні технології, форми, методи і прийоми навчання);

- Інформаційно-комп'ютерні технології.

Професійна. Створення електронної фонотеки музичних творів згідно загальноосвітньої програми. Розробити цикл уроків із застосуванням інформаційних технологій. Розробка комплекту роздаткового матеріалу з предмету (картки, творчі завдання).

Методична. Відшукати в Інтернеті та опрацювати педагогічні статті, методичну та наукову інформацію, реферати що стосуються методичної проблеми. Обговорювати проблеми в форумах, конференціях Інтернету з педагогами, які працюють над аналогічними проблемами. Провести дослідження "Ефективність навчання учнів на уроках з використанням ІКТ". Скласти план роботи МО вчителів художньо-естетичного циклу. Засідання МО вчителів художньо-естетичного циклу.

Таблиця 2.19

Аналіз професійної самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва

№ з/п	Найменування професійної самоосвіти	Завдання самоосвіти	Шляхи, засоби та методи самоосвіти	Відмітка про результати
1.	Удосконалення професійно-значущих особистісних рис: рефлексії, товариськості, емпатії			
2.	Удосконалення спеціальних і професійних рис: самоосвіта за фахом, розвиток професійних знань, умінь і здібностей			
3.	Розвиток індивідуальних рис характеру: культура темпераменту; розвиток необхідних психічних особливостей			

Інформаційно-комп'ютерні технології. Оволодіння програмами для конвертації відео та аудіо файлів: Pазera Video Converters Suite, Format Factory, Media Coder. Оволодіння програмою Time Factory для зміни темпу і тональності аудіо файлів.

Джерела самоосвіти:

- Література (методична, науково-популярна, публіцистична, художня та ін.);
- Інтернет;
- Семінари і конференції;
- Методичні об'єднання;
- Заходи щодо обміну досвідом;
- Майстер-класи;
- Курси підвищення кваліфікації;
- Відео, аудіо інформація на різних носіях;
- Телебачення;
- Газети, журнали;
- Екскурсії, театри, виставки, концерти, музеї.

Орієнтовний план самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва на навчальний рік наведено у додатках (додаток 9).

Напрямки самоосвіти: професійна (предмет викладання); методична (педагогічні технології, форми, методи і прийоми навчання); інформаційно-комп'ютерні технології.

Професійна. Створення електронної фонотеки музичних творів, згідно загальноосвітньої програми. Розробити цикл уроків із застосуванням інформаційних технологій. Розробка комплекту роздаткового матеріалу з предмету(картки, творчі завдання).

Методична. Відшукати та опрацювати педагогічні статті, методичну та наукову інформацію, реферати що стосуються методичної проблеми. Обговорювати проблеми в форумах, конференціях. Провести дослідження "Ефективність навчання учнів на уроках з використанням ІКТ". Прийняти участь у роботі МО вчителів художньо-естетичного циклу.

Інформаційно-комп'ютерні технології. Оволодіння програмами для конвертації відео та аудіо файлів: Pазera Video Converters Suite, Format Factory,

Media Coder. Оволодіння програмою Time Factory для зміни темпу і тональності аудіо файлів.

Джерела самоосвіти: література (методична, науково-популярна, публіцистична, художня та ін.); Інтернет; семінари і конференції; методичні об'єднання; заходи щодо обміну досвідом; майстер-класи; курси підвищення кваліфікації; відео, аудіо інформація на різних носіях; телебачення; газети, журнали; екскурсії, театри, виставки, концерти, музеї.

ВИСНОВКИ

Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти, впровадження ідей нової української школи передбачають здатність педагога музичного мистецтва освоювати новий зміст мистецької освіти, опановувати нові інноваційні технології, упроваджувати активні форми і методи навчання у навчально-виховний процес, які б ураховували соціальні, культурні зміни характерні для держави. Вагоме значення набуває модернізація системи післядипломної освіти, що дозволяє обґрунтувати зміст та педагогічні умови самоосвітньої діяльності педагогів-музикантів. У зв'язку з цим особливі вимоги пред'являються до фахової підготовки вчителів музичного мистецтва в контексті організації самоосвітньої діяльності. Сучасний педагог музичного мистецтва у процесі викладання свого предмету має постійно співвідносити завдання шкільного викладання із загальними принципами та проблемами науки, які стрімко розвиваються, повинен об'єднувати в собі функції вченого, методиста і наставника.

Творча мистецько-педагогічна діяльність учителя музичного мистецтва, в основі якої лежить самоосвітня діяльність, нерозривно пов'язана з динамікою та потребами суспільного та духовного буття підростаючого покоління України.

Системоутворюючий компонент усієї методичної роботи та її складової (професійна самоосвіта) посідає особливе місце в аспекті організації науково-

теоретичної та психолого-педагогічної підготовки педагогів. Вибір індивідуальної теми самоосвітньої діяльності визначається потребою в оволодінні необхідною науково-теоретичною підготовкою, навичками, необхідними у педагогічній праці, питаннями дидактики, мистецької педагогіки, психології, теорії виховання, а також рефлексією, аналізом діяльності колег-педагогів. Зміст самоосвітньої діяльності виражається в задоволенні самостійної пізнавально-активності, зростаючої потреби педагога-музиканта в самореалізації в контексті безперервної освіти. Сутність самоосвітньої діяльності полягає в оволодінні технікою і культурою розумової праці, вмінні вирішувати проблеми, самостійно працювати над власним особисто-професійним удосконалення. Принципи самоосвітньої діяльності містять у собі загальність, безперервність, цілеспрямованість, інтегративність, єдність загальної і професійної культури, взаємозв'язок, випереджаючий характер, варіативність, перманентність переходів від низьких рівнів до вищих, компенсаторність.

Оволодіння самоосвітньою діяльністю вчителів музичного мистецтва має надзвичайно важливе значення, виступаючи засобом пізнання та розвитку інтелектуальних та професійних можливостей особистості, актуалізує педагогічний потенціал і сприяє формуванню фахівця відповідно до вимог інформаційного суспільства, формує уявлення про самоосвітню діяльність як особистісну та суспільну цінність, і, водночас, як одну з найважливіших цілей сучасної мистецької педагогіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арчажникова Л. Профессия – учитель музыки / Л. Арчажникова. – М., – 1984. – 111с.
2. Безниско О. Самообразование как условие личностно-профессионального роста учителя : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. педаг. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / О. Безниско. – Ростов- на-Дону, 2007. – 24 с.
3. Бериулава Г.Инновационная сетевая парадигма обучения и воспитания студентов в условиях современного информационного пространства / Г. Бериулава // Гуманитаризация образования. – 2010. – № 4. – С. 5
4. Бондаревская Е. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. Бондаревская. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГПИ, – 2000. – 352 с.
5. Брагина Г. Стили педагогического общения воспитателя с детьми [Электронный ресурс] / Г. Брагина, Н. Шевцова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія : зб. наукових праць / [Кримськ. гуманіт. ун-т]. – Ялта, 2003. – Вып. 5. – С. 118-121.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: [25000 сл. та словосполучень з дод.та доп.] / В. Бусел (уклад. і голов. ред.). – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
7. Вершловский С. Становление андрагогики как науки / С. Вершловский // Педагогика. – 2012. – №5. – С. 42
8. Вишпінська Я. Роль самоосвіти у професійному становленні вчителя музики / Я. Вишпінська // Вісник Львівського ун-ту. (Серія: Педагогіка). – Львів, 2012. Вип. 28. – С. 43-53.
9. Вертилецкая И.Г. Активизация самообразования учителей в системе повышения квалификации : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Вертилецкая Инга Геннадиевна. – Новокузнецк, 2007. – 242 с.
10. Владиславлев А. Непрерывное образование: проблемы и перспективы / А. Владиславлев. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 175 с.

11. Войскунский А. Психологические аспекты деятельности человека в Интернет-среде / А. Войскунский // Тезисы 2-й Российской конференции по экологической психологии. М.: Экопсицентр РОСС, 2000. – С. 240-245.
12. Воронов М. Закономерности, тенденции и противоречия в системе современного образования / М. Воронов, Г.Письменский // Инновации в образовании. – 2012. – №4. – С. 10.
13. Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский. – М. : Педагогика, 1987. – 344 с
14. Галузінська М. Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності педагога: навчально-методичний посібник / М. Галузінська. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 92 с.
15. Гергуль С. Проблема самоосвіти вчителя в історії педагогічної думки / С. Гергуль // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 56-61.
16. Гиро А.И. Мотивация и стимулирование самообразования учителей в системе повышения квалификации : автореф. дис. на соискание науч. степени кандидата пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика" / А.И. Гиро. – Минск, 1994. – 24 с.
17. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму: [Цікава і проста форма навчальної діяльності] / А. Гін // Завуч (Перше вересня). – 2000. – №8. – С. 7-8.
18. Годкевич Л. Інтерактивні технології / Л. Годкевич // Завуч (Шкільний світ). – 2004. – №6. – С. 9-12.
19. Гончаренко С. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / С. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2012 с. – 192 с.
20. Гордина О. Информальное и неформальное образование взрослых : вопросы теории и практики : монография / О. Гордина, Ф. Гордина. – Иркутск, 2010.– 242 с.
21. Горшкова В. Философская сущность теории воспитания (ненаучные размышления о вечных, "проклятых" "вопросах жизни") / В. Горшкова // В диапазоне гуманитарного знания. К 100 летию М.С.Кагана. Серия

- "Мыслители". – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – Вып. 4. – С. 260-272.
22. Горшкова В. Философская сущность теории воспитания (ненаучные размышления о вечных, "проклятых" "вопросах жизни") / В. Горшкова // В диапазоне гуманитарного знания. К 100 летию М.С.Кагана. Серия "Мыслители". – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – Вып. 4. – С. 260-272.
23. Гра "Дебати": принципи, методи та організація // Все для вчителя. – 1998. – №13-14. – С. 13-15.
24. Громцева А. Самообразование старшеклассников общеобразовательной школы / А. Громцева. – Л., 1974. – 90 с.
25. Давыдов В. Проблемы развивающего обучения : опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 239 с.
26. Дистерверг А. Ибранные педагогические сочинения / А. Дистерверг. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.
27. Елканов С. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя : учеб. пособие [для студентов педаг. ин-тов] / С. Елканов/ – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
28. Жукова Е. Самостоятельная работа педагогов: учебное пособие для преподавателей и педагогов высшей педагогической школы [Текст]. / Е. Жукова. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2007. – 164 с.
29. Закон України "Про професійний розвиток вчителів" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>>.
30. Змеев И. Образование взрослых и андрагогика в России: воспитание. Проблемы и перспективы развития / И. Змеев // Педагогика. – 2009. – №7. – С. 32-39.
31. Змеев С. Технология обучения взрослых : учеб. пособие [для студентов высш. учеб. заведений] / С. Змеев. – М., 2002. – 128 с.

32. Зязюн И. Основы педагогического мастерства : учебн. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / [И. Зязюн, И. Кривонос, Н. Тарасевич и др.]; под ред. И.Я. Зязюна. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
33. Зязюн І. Педагогіка добра : ідеали і реалії : науково-методичний посібник / І. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
34. Зязюн І. Педагогічна дія вчителя у вимірі психо-педагогіки / І. Зязюн // Від інноваційного змісту і технологій освіти до інноваційного прогресу. Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кременчук, 15 жовтня 2013 р./ редкол. І.С. Бобер (голова), А.П. Самадрин та ін. – Кременчук: ПП Щербатих, 2013. – 141 с.
35. Иванова Т. Культурологическая подготовка будущего учителя: монография / Т. Иванова. – К.: ЦВП, – 2005. – 282 с.
36. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л.Галіцина. – К.: Шкільний світ, 2005. – 128 с.
37. Інтерактивні технології // Завуч (Шкільний світ). – 2004. – №30. – С. 1-8.
38. Карамазина Ж. Б. Художественное самообразование учителя как условие развития его профессиональной компетентности: дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.08 / Жанна Борисовна Карамазина. – Москва, 2007. – 265 с.
39. Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників : аналіт. звіт за результатами дослідж. з освіт. політики : в 2 х кн. / [Сльникова Г. В. та ін.]. – К. ; Черкаси : ВАТ "Поліграфкнига", 2010. – Кн. 1. – 128 с.
40. Кларин М. Инновации в мировой педагогике / М. Кларин. – М., Рига, 1998. – 306 с.
41. Ковальова С.В. Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальова Світлана Василівна. – К., 2007. – 300 с.
42. Ковальчук В. До питання про об'єктивні передумови і чинники модернізації професійної підготовки сучасного вчителя / В. Ковальчук // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного

- педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол.: Т.Біленко (головний редактор), В. Кремінь, М. Чепіль та ін. – Дрогобич : Вимір, 2004. – Випуск дев'ятий "Педагогіка". – 192-196 с.
43. Коджаспирова Г. Культура професійного самообразование педагога / Г. Коджаспирова. – М., 1994. – С. 69.
44. Козиев В.Н. Психологический анализ профессионального самосознания учителя : дисс. на соиск. наук. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая и возрастная психология" / В.Н. Козиев. – М., 1980. – 205 с.
45. Кон И. Психология юношеского возраста: Проблемы формирования личности [Текст]: учебное пособие для пед. ин-тов / И. Кон. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
46. Концепція освіти дорослих / укл. Л. Лук'янова. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.
47. Крамаренко С. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – №5-6. – С. 7-10.
48. Ксьонзенко М. Самовиховання вчителя як невід'ємна частина його професійного самовдосконалення / М. Ксьонзенко // Наукова скарбниця освіти Донеччини №1(8), 2011. – С. 84-87.
49. Кузьмина Н. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
50. Кузьмінський А. Післядипломна педагогічна освіта : теорія і практика / А. Кузьмінський. – Черкаси: ЧДУ, 2002. – 290 с.
51. Куринная А. Жанровая специфика деловых игр / А. Куринная // Завуч (Перше вересня). – 2001. – №23-24. – С. 44-47.
52. Курінчук Л. "Мозкова атака" / Л. Курінчук // Шкільний світ. – 2002. – № 15. – С. 3.
53. Литова З. Деловые игры в школе / З. Литова // Школьные технологии. – 2000. – № 1. – С. 190-196.

54. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.) Хрестоматія / упоряд.: Л. Березівська та ін.. – К.: Наук. світ, 2003. – 418 с.
55. Маркова А. Психология профессионализма [Текст] / А. Маркова. – М.: Международн. гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 185 с.
56. Масол Л. Методика навчання мистецтва в основній школі [Текст] : метод. посіб. [для вчителів] / Л. Масол. – К. : Шкільний світ, 2012. – 128 с.
57. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / за ред., передмова та післямова Н. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
58. Митина Л. Учитель на рубеже веков: психологические проблемы / Л. Митина // Психологическая наука и образование. – 1999. – № 3-4. – С. 5–19.
59. Мороз О. Педагогіка і психологія вищої школи: навчальний посібник / О. Мороз, О. Падалка, В. Юрченко / за ред. О. Г. Морозова – К.: НПУ, 2003. – 267 с.
60. Наливайко Н. Профессиональное образование в современном мире : концептуальное осмысление тенденций развития / Н.Наливайко, В.Паршиков // Профессиональное образование в современном мире. – 2011. – № 1.– С. 23-26.
61. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України №344/2013 від 25 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>.
62. Неменский Б. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя. 2-е изд. перер. / Б. Неменский. – М.: Просвещение, 1987. – 253 с.
63. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І. Зязюна. – Київ: Видавництво "Віпол", 2000. – 636 с.
64. Новиков А. Российское образование в новой эпохе. Парадоксы наследия, векторы развития [Текст] / А. Новиков. – М.: Эгвес, 2000. – 272 с.
65. Олексюк О. Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.

66. Особистість педагога: розкриття можливостей : монографічний збірник / наук. ред. і упор. Н. Бутенко. – К., 1995. – 45 с.
67. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие для пед. спец. высш. учебн. заведений / Й.А. Зязюн, П. Ф, Кривонос, Н. П. Тарасович й др. / под ред. Й. А. Зязюна. — М.: Просвещение, 1989.— 118 с.
68. Пирогов Н. Избранные педагогические сочинения / Н. Пирогов. – М., 1985. – 172 с.
69. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції : сутність, зміст, технології, готовність до змін : навчально-методичний посібник / Л. Пуховська, М. Артюшина, В. Базелюк, П. Лушин, О. Снісаренко, Л. Сніцар, В. Солодков // за наук. ред.. Л. Пуховської. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 122 с.
70. Поляков С. Технологии воспитания : учеб.-метод. пособие / С. Поляков. – М., 2002. – 144 с.
71. Пометун О. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун.— К.: Арій, 2004. – 160 с.
72. Прокопович Ф. Духовний регламент / Ф. Прокопович // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки [за заг. ред. С. Литвинова]. – К.: Рад. Шк., 1961. – 213 с.
73. Професійна освіта: словник. навч. посіб. / уклад. С. Гончаренко та ін. // за ред. Н. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.
74. Психологічний словник найсучасніших термінів / під керівництвом В.Б.Шапаря. – Харків: Прапор, 2009. – 669 с.
75. Пуховська Л. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний посібник / Пуховська Л., Артюшина М., Базелюк В., Лушин П., Снісаренко О., Сніцар Л., Солодков В. // за наук. ред. Л. Пуховської. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 122 с.
76. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становления человека / К. Роджерс [пер. с англ.] – М.: Прогрес, Универс., 1994. – 480 с.

77. Роджерс К. Взгляд на психотерапию становления человека [Текст] / К. Роджерс. – М.: Издательская группа "Прогресс", "Универсал", 1994. – 238 с.
78. Рудницька О. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посібник / О.Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2005. – 360 с.
79. Ружицький В. Розвиток професійних умінь учителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної освіти : навчально-методичний посібник // В. Ружицький. – К., 2014. – 246 с.
80. Савчин М. Вікова психологія: навчальний посібник [Текст] / М. Савчин, Л. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. –360 с.,[266].
81. Самовиховання і саморегуляція особистості : навчальний посібник / уклад.: О. Шевчук. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 160 с.
82. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Сидорчук Нінель Герандівна. – К., 2001. – 210 с.
83. Симонова Т. Самообразование как фактор профессионального становления молодого учителя / Т. Симонова // Руководство профессиональным становлением молодого учителя: / Сб. научн. тр. – М., 1985. – С. 66-67.
84. Синатагуллин И. Глобальное образование как кардинальная парадигма нового века / И. Синатагуллин // Педагогика.– 2012. – №3 – С. 22-25.
85. Сиротенко А. Соціально-педагогічні основи діяльності позашкільних закладів у сучасних умовах: науково-методичний посібник / А. Сиротенко, Г. Пустовіт, В. Мачуський – Київ: Грамота, 2005. – 80 с.
86. Сиротенко Г.Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання / Г. Сиротенко.– Х.: Основа, 2003. – 80 с.
87. Сковорода Г. Літературні твори / Г. Сковорода. – К., 1972. – 221 с.
88. Солдатенко М. Самоосвітня пізнавальна діяльність в контексті самоосвіти дорослих / М. Солдатенко // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2005. – № 5. –С. 240-249.

89. Словник педагогічних термінів [Електронний ресурс] / укл. Савенкова Л.О. Артюшина М.В. Романова Г.М. Режим доступу: <<https://www.google.com.ua>>. – Київ, 2008. – Назва з титул. екрану.
90. Сорочан Т. Підготовка керівника шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія / Т. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
91. Сухобская Г. Творческий потенциал личности учителя и его потребности в психолого-педагогических знаниях / Г. Сухобская // Профессиональные потребности учителя в психолого-педагогических знаниях. – М., 1989. – 135 с.
92. Сухобская Г. Творческий потенциал личности учителя и его потребности в психолого-педагогических знаниях / Г. Сухобская // Профессиональные потребности учителя в психолого-педагогических знаниях. – М., 1989. – 135 с.
93. Сухомлинський В. Вибрані твори: [В 5 т.]: Т. 3 / В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
94. Творчий розвиток особистості засобами мистецтва: навчально-методичний посібник / за ред. і передмова Н. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 280 с.
95. Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: зб. матеріалів науково-методологічного семінару. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 288 с.
96. Тихолаз В. Проблема самоосвіти: історичний аспект / В. Тихолаз // Вісник Черкаського університету. Випуск 64. Серія: педагогічні науки. Черкаси, 2005. – С. 93-99.
97. Учитель: крупным планом. Социально-педагогические проблемы учительской деятельности [Текст] / рецензенты: Г. Сухобская, А. Майоров. – Ленинград: Ленинградский городской институт усовершенствования учителей. – 1991. – С. 55-59.
98. Ушинський К. Людина як предмет виховання / К. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: [В 2 т.]: Т. 1 / за ред. О. Піскунова. – К., 1983. – 213 с.
99. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.

100. Шамова Т. Активизация учения школьников / Т. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.
101. Шуклина Е. Технологии самообразования : социологический аспект / Е. Шуклина // Общественные науки и современность. – 1999. – № 5. – С. 141–150.
102. Чайка В. Детермінанти професійного самопізнання вчителя / В. Чайка // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Серія "Педагогіка та психологія". – Чернівці: Рута, 2001. – Вип.122. – 207 с.
103. Чубарук О. Умови функціонування та розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів / О. Чубарук // Післядипломна освіта в Україні. – 2005. – № 1 (травень). – С. 57-61.
104. Юркевич П. Философские произведения / П. Юркевич. – М.: Правда, 1990. – 72 с.
105. Яковлева В. Организация работы над методической темой по самообразованию учителя [Текст] / В. Яковлева // Образование в современной школе. – 2011. – № 5. – С. 4-9.

ДОДАТКИ

Додаток 1

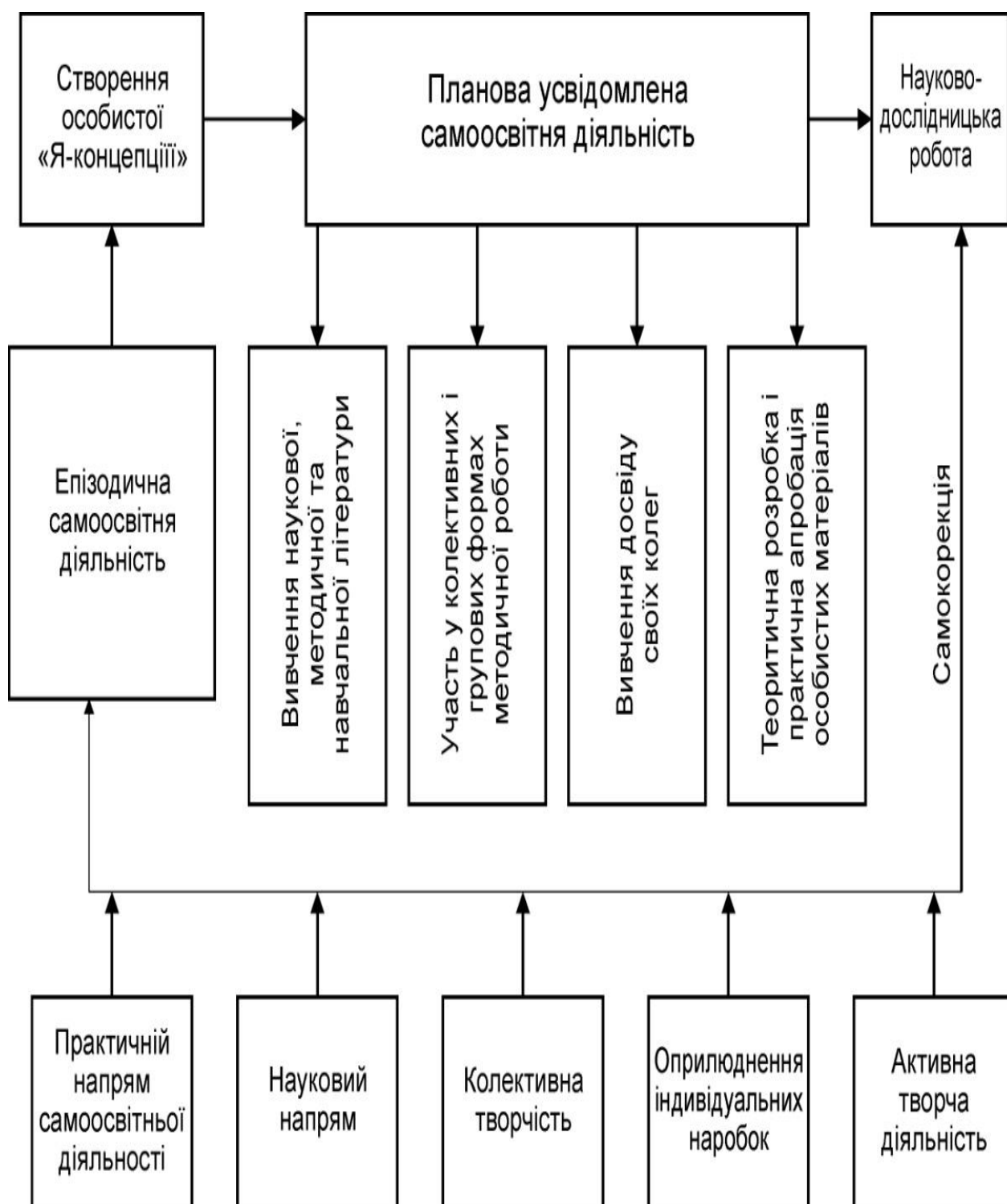

Рис. 1. Алгоритм професійного зростання вчителя музичного мистецтва в системі післядипломної освіти

Зміст інтерактивних технологій навчання

Назва інтерактивної технології кооперативного навчання	Зміст технології кооперативного навчання	Організація роботи слухачів
1. "Робота в парах"	Технологія ефективна на початкових етапах навчання учнів роботи у малих групах. Учасники мають можливість подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучити свої думки	Пропонується завдання для дискусії або аналізу ситуації. Учасники об'єднуються в пари, обговорюють свої ідеї; по завершенні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з іншими
2. "Два-чотири-всі разом"	Ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, вмінь переконувати та вести дискусію	Пропонується питання для обговорення, дискусії. Виділяється час на обдумування відповідей та прийняття рішень. Учасники об'єднуються в пари та обговорюють свої ідеї; пари обов'язково мають дійти спільної згоди (консенсусу) щодо відповіді. Пари об'єднуються в четвірки і обговорюють попередньо досягнуті рішення; досягнення спільної згоди – обов'язкова умова. Проблема обговорюється колективом
3. "Робота в малих групах"	Доцільно використовувати для розв'язання складних проблем, що потребують колективного обговорення	Учасники об'єднуються в групи, всі члени групи розподіляють між собою ролі, які виконуватимуть під час групової роботи: Спікер, головуючий (керівник групи): зачитує завдання групі та організовує порядок виконання; заохочує групу до роботи, підбиває підсумки, визначає доповідача. Секретар: веде записи результатів роботи групи, бере участь в обговоренні проблеми. Посередник: стежить за відведеним часом, заохочує групу. Доповідач: висловлює думку групи, доповідає про результати роботи
4. "Карусель"	Ефективний для одночасного залучення всіх учасників до активної роботи з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань	Учасники розміщуються на стільцях у два кола, у внутрішньому – спиною до центру, у зовнішньому – обличчям до нього. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє – рухливе: за сигналом ведучого всі його учасники пересуваються на один стілець праворуч і опиняються перед новим партнером. Мета – пройти все коло, виконуючи поставлене завдання
5. "Акваріум"	Ефективний для розвитку	Учасники об'єднуються в групи (4-6 осіб),

	навичок спілкування в малій групі, вдосконалює вміння дискутувати й аргументувати свою думку. Можливий за умови, коли учні мають певні навички групової роботи	одна із груп відокремлюється певною відстанню. Група отримує завдання для проведення групової дискусії у малих групах, протягом 3-5хв. обговорює можливі варіанти розв'язання проблеми. Після відведеного для дискусії часу, вчитель обговорює рішення групи з іншими учасниками. Наступну ситуацію обговорює інша група, яка займає місце в "акваріумі"
6. Мікрофон	Надає можливість кожному учаснику, по черзі, висловити свою думку логічно і швидко, відповідаючи на поставлене запитання	Пропонується питання для обговорення, учасники відповідають лаконічно і швидко (не більше хвилини), по черзі, передаючи "уявний" мікрофон. Відповіді не коментуються і не оцінюються.
7. Незакінчені речення	Дає змогу ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, відпрацьовувати вміння говорити стисло, але по суті переконливо	Визначається тема, з якої учасники будуть висловлюватися в колі ідей або використовуючи уявний мікрофон; формулюється незакінчене речення і пропонується учасникам його закінчити. Кожний учасник обговорення починає свій виступ
8. Мозковий штурм	Використовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми	Формулюється проблемне питання (його краще записати на дошці), пропонується всім висловити ідеї, коментарі, навести фрази чи слова, пов'язані з даною проблемою. Всі пропозиції фіксуються в порядку їх виголошення без зауважень, коментарів та запитань; наостанок запропоновані ідеї обговорюються та оцінюються
9. Ажурна пилка ("Мозайка", "Джиг-со")	Використовується з метою засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу	Учасники об'єднуються в "домашні" групи (маючи позначки різних кольорів), отримують інформацію для засвоєння (кожній групі – окремо) та опрацьовують її. Учасник кожної "домашньої" групи, скориставшись кольоровими позначками, формує "експертну" (позначки одного кольору), в якій аналізують матеріали загалом. Повернувшись в "домашню" групу, учасник намагається донести отриману інформацію якісно і в повному обсязі до членів своєї групи
10. Дерево рішень	Надає можливість учасникам проаналізувати та зрозуміти механізми прийняття складних рішень	Пропонується проблема, яка не має однозначного розв'язання, визначається її сутність. Учасники, маючи зразок "дерева рішень", визначають шляхи й варіанти вирішення проблеми. Кожен із варіантів обговорюється, за допомогою голосування обирається один варіант рішення проблеми

Загальна структура використання інтерактивного навчання

Етапи структури використання інтерактивних технологій	Андрагог	Педагог	Методи інтерактивних технологій
Мотивація	Зосередити увагу на проблемі, викликати пізнавальний інтерес до її розв'язання із використанням питань, завдань, висловів (5% часу)	Обговорює проблему з творчою групою, визначає її актуальність, доцільність	<i>Метод "Мікрофон"</i> – слухачам пропонується висловити власну думку з певного питання. Швидко, лаконічно повинен висловитись той слухач, в руках якого опинився уявний мікрофон
Оголошення теми та передбачення очікуваних результатів.	Створити умови для розуміння учасниками навчання змісту та результату їхньої діяльності (5% часу)	Педагог обирає певну позицію, обговорюють правильність своєї думки, аргументують її	<i>Метод "Обери позицію"</i> – пропонує проблемне питання та дві протилежні думки щодо його розв'язання і позиції "Так", "Ні"
Надання необхідної інформації	Надати суттєву інформацію для її використання та інтерпретації при виконанні практичних завдань. Форма викладу матеріалу може бути у вигляді міні-лекції, презентації домашнього завдання, ознайомлення з дидактичними роздатковими матеріалами	Педагоги здійснюють спільно обговорення теми в цілому	Діалог; Синтез думок; Спільний проект; Пошук інформації; Коло ідей
Вибір інтерактивної вправи	Практичне засвоєння матеріалу, усвідомлене ставлення до процесу її втілення. інструктаж – учитель розповідає про мету вправи, її правила, послідовність дій та обсяг; об'єднання учасників у групи та розподіл ролей;	Презентація результатів роботи (60% часу). Слухачі опрацьовують матеріал, обмінюються інформацією, створюючи тимчасові пари	<i>Метод "Навчаючи – вчуся"</i> – матеріал заняття розділяється на блоки.

	виконання завдань (учитель виступає консультантом, організатором, ведучим дискусії)		
Підведення підсумків, оцінювання результатів	Обговорення здійсненої діяльності, визначення задоволеності від співпраці, зосередження уваги на прогнозованих та реальних результатах (20% часу)	Після завершення роботи кожна група презентує свої дослідження, в результаті чого всі слухачі знайомляться з темою в цілому	Метод "Спільний проект" – групи працюють над виконанням різних завдань однієї теми

Таблиця 3

**Інтерактивні технології,
які застосовуються в процесі організації курсів підвищення кваліфікації**

Типи занять	Види технології		
	індивідуальні	групові	фронтальні
Вхідне діагностування	–	"Карусель", "Два – чотири – всі разом", "Синтез думок"	"Мікрофон", "Мозкова атака"
Поточні тренінги	Дослідження, проект	"Спільний проект", "Синтез думок"	"Навчаючи – вчуся"
Вихідне діагностування	Захист проекту (роботи)	Захист проекту	"Обери позицію", "Мозковий штурм"

Додаток 2

Опитувальник

**"Використання інформаційно-комунікативних технологій вчителями
музичного мистецтва":**

1. Які засоби інформаційно-комунікативних технологій Ви використовуєте у своїй педагогічній праці?

- а) клавішний синтезатор, музичний центр;
- б) електронні підручники, комп'ютер;
- в) Інтернет, електронну пошту, дистанційні бібліотеки.

2. *Які типи інформаційних навчальних програм для Вас є пріоритетними ?*
- а) навчальні (відео-презентації, електронні енциклопедії, пошукові системи, ігри);
 - б) розвиваючі (творчі імпровізації, ігрові, тренажери для розвитку музичного слуху та голосу);
 - в) допоміжні (каталоги для зберігання та запису музичних файлів, відскановані зображення, нормативно-правові документи, бібліографія).
3. *Якими напрямками самоосвітньої діяльності Ви володієте досконало:*
- а) методичному (науково-дослідний, теоретичний, загально-предметної підготовки, набір музичних партитур);
 - б) творчому (створення аранжувань, написання мелодій, вокальне та інструментальне виконання);
 - в) музично-аналітичному (аналіз посібників, мистецьких явищ).
4. *Чи вважаєте Ви інформаційні технології перспективним засобом навчання під час уроків музичного мистецтва?*
- а) так; б) ні; в) важко сказати.
5. *Якщо відповідь "так", то які функції виконують інформаційно-комунікативні технології у музично-педагогічній діяльності:*
- а) інформуючу; б) музично-аналітичну; в) дослідницьку.
6. *На вашу думку, чи повинен учитель музичного мистецтва володіти інформаційно-комунікативними технологіями навчання на сучасному етапі розвитку освіти?*
- а) так; б) ні; в) частково.
7. *Які стимули є пріоритетними для освоєння інформаційно-комунікативних технологій?*
- а) соціальні (інтерес до розширення ІКТ – компетентності та підвищення кваліфікації);
 - б) особисті (самореалізація, самоствердження у статусі широко профільного спеціаліста, бажання набути додаткових композиторських, виконавських та звукорежисерських знань на основі ІКТ);

- в) *професійні* (прагнення до активної участі у музично-виконавській діяльності школи на основі ІКТ).

Додаток 3

Анкета

"Педагогічна рефлексія вчителя музики"

1. Чи виправдав себе план самоосвітньої діяльності вчителя музики, як він поєднувався зі загальношкільною проблемою та індивідуальної темою самоосвітньої діяльності, де були сформульовані основні питання, освітлені в ході роботи над собою, чи планувалася науково-дослідна робота.
2. Чий педагогічний досвід роботи і з яких питань вивчався відповідно до індивідуальної методичної теми самоосвіти; етапи вивчення матеріалу; яка література вивчалася конкретно: психологічна, педагогічна, наукова, вузькоспеціалізована та ін.
3. Практичні висновки після опрацювання обраної методичної теми (тези, доповідь і т. і.).
4. Творча співпраця (з вчителями, вченими, методистами та фахівцями СППО, працівниками методичних служб області) у вирішенні завдань самоосвітньої діяльності.
5. Перелік питань, які виявилися важкими у процесі вивчення основних та допоміжних джерел бібліографії у практичній роботі, що належить зробити по подолання цих труднощів самоосвітньої діяльності.
6. Найбільш цікаві науково-методичні розробки, досвіди робіт, наукові роботи, з якими познайомилися в процесі самоосвітньої діяльності протягом навчального року.
7. Самооцінка: що дала самоосвітня діяльність для підвищення професіоналізму вчителя, його теоретичного, методичного рівня; які висновки педагога про виконану роботу; які подальші плани щодо стратегії розвитку самоосвітньої діяльності.

Опис рефлексивної діагностики

Під час вихідного діагностування вчителі музичного мистецтва здійснюють аналіз тем навчальних занять освітньої програми підвищення кваліфікації, рефлектують психологічну атмосферу навчального процесу, висловлюють свої враження, побажання щодо удосконалення якості змісту в процесі організації підвищення фахової кваліфікації.

Рис. 2. Рефлексивна вправа "Зірка" для слухачів підвищення кваліфікації

Анкета "Аспекти самоосвітньої діяльності вчителів"

1. Чи використовуєте у своїй роботі сучасні засоби ІКТ, презентації, сучасні інформаційні комплекси навчання?
2. Чи на достатньому рівні володієте сучасними інформаційними засобами для спілкування з колегами та учнями, для фахового удосконалення?
3. Чи пов'язана актуальна тема самоосвітньої діяльності (та яка цікава особисто Вам) з Вашою педагогічною творчістю?
4. Чи існує зв'язок між категоріями "самоосвітня діяльність", "індивідуальний стиль"?
5. Чи близькими є поняття "комунікація" та "інформація"?
6. Чи потребуєте допомоги з питань розвитку інформаційно-комунікативних умінь?
7. Чи вмієте планувати індивідуальну програму самоосвіти?
8. Чи здатні до аналізу передового педагогічного досвіду та його інтеграції у власну педагогічну діяльність?
9. Чи раціонально використовуєте продукти самоосвітньої діяльності?
10. Чи вважаєте, що самоосвітня діяльність впливає на організацію успішної педагогічної діяльності?
11. Чи маєте Ви власні посібники, авторські розробки, програми, збірки?
12. Чи відчуваєте необхідність у допомозі під час побудови алгоритму плану самоосвітньої діяльності?
13. Чи вважаєте Ви, що самостійно оволоділи інформаційно-комунікативними технологіями?
14. Чи маєте потребу до взаємообміну творчими ідеями з колегами?
15. Чи вмієте організувати самостійний пошук необхідної інформації?

**Педагогіка партнерства між викладачем, методистом ППО та вчителем
музичного мистецтва**

<i>Викладач інституту</i>	<i>Вчитель музичного мистецтва</i>
Спрямовує вчителів на можливості професійного самовдосконалення та самоосвітньої діяльності як її складової. Допомагає виявити самоосвітні труднощі, зумовлені недостатньою фаховою підготовкою. Допомагає в усвідомленні розриву між наявним та проєктувальним рівнем самоосвітньої діяльності	Відчуває потребу у самоосвітній діяльності
Встановлює довірливі стосунки, заохочує тих, хто навчається, попереджуючи конкуренцію та критику	Відчуває потребу у атмосфері довіри, свободи самовираження, можливості висловлювати різні думки
Долучає педагогів до процесу визначення цілей самоосвітньої діяльності на основі фахових потреб, вимог соціуму, логіки навчальних дисциплін	З'ясовує нові цілі самоосвітньої діяльності
Діляться з педагогами щодо вибору напрямків навчання, відбору навчального матеріалу, технологій навчання, спільно ухвалюють рішення з цих питань	Бере на себе частину відповідальності за планування та здійснення самоосвітньої діяльності
Бере активну участь у здійсненні навчального процесу. Допомагають педагогам організовувати творчі групи (навчальні, проєктні, самонавчальні).	Бере на себе відповідальність за процес спільного пошуку
Удосконалює педагогічний та самоосвітній досвід. Допомагають педагогам використовувати їхній досвід як джерело навчання із залученням різноманітних форм навчання.	Подає інформацію на рівні досвіду. Сприяє використанню на практиці набутих знань
Рефлексія поставлених цілей самоосвітньої діяльності. Залучають педагогів до пошуку інших прийнятих критеріїв та методів оцінки, просування до мети	Розвиває уміння самоаналізу та педагогічної рефлексії

Стратегії успіху
(для використання під час взаємодії між викладачем інституту та слухачами курсів підвищення кваліфікації)

Стратегія 1. Вислів "Мені подобається".

Опис: вислів, що передає щире захоплення слухачем.

Мета: нагадати слухачам, що принаймні одна доросла людина цінує їх.

Якщо учителі хотіли когось похвалити із команди, то можете сказати: "Чудово. Ви добре це зробили, дякую; дуже добре; мені подобається, як Ви висловилися; добре, що Ви ризикнули; дякую, що Ви спробували. Тут наголос зроблено не на якості відповіді, а на винагороді за неї. Щире захоплення рідко має негативні наслідки, якщо викладач висловлює його кожному слухачеві. Адже завжди можна знайти щось варте захоплення в кожній людині, хоча іноді треба краще придивитися".

Стратегія 2. Вислів "Я також..."

Опис: вислів, що виражає співчуття й розуміння з боку викладача до слухача.

Мета: допомогти слухачам зрозуміти, що вони не одні.

Ось декілька прикладів: я б міг зробити таку ж помилку; багато людей відчують те саме; я розумію, що Ви хвилюєтеся через цей реферат; я розумію, чому Ви так зробили; я думаю, що розумію, що Ви відчуваєте; я б теж пишався на Вашому місці; здається, у Вас сьогодні вдалий день.

Стратегія 3. Увага без похвали.

Опис: приділити слухачеві увагу, вислухавши його, без похвали.

Мета: підтримувати й заохочувати слухачів, не роблячи їх надто залежними від схвалення інших.

Щоб показати слухачам, що ви не байдужі, помічайте кожного з них: що кожен слухач є важливим — без вживання банальних висловів на зразок "Молодець" чи "Добра робота". Залежно від особистості слухача і вашого особистого стилю викладання, ви можете вживати: фізичний дотик; погляд у

вічі; стимулюючі запитання; час для слухача; привітання після відсутності; вияви турботи.

Стратегія 4. Вислів "Правильно".

Опис: повідомити слухачеві, що його відповідь правильна, і перейти до наступного виду роботи.

Мета: підтвердити правильність відповіді, не відвертаючи при цьому уваги слухача від роботи.

Перебільшену похвалу мають замінити прості підтвердження правильності відповіді. Це можуть бути такі фрази:

- так, це правильно;
- добре;
- так, саме це я хотів почути;
- саме так;
- правильно;
- так, дякую.

Коли викладач просто підтверджує правильність відповіді, він ставиться до слухача як до розумної, гідної людини, яка віддає перевагу щирому схваленню, а не перебільшеній похвалі.

Стратегія 5. Вислів "Неправильно".

Опис: повідомити слухачеві, що його відповідь неправильна, і перейти до наступного виду роботи.

Мета: підтвердити хибність відповіді, не відвертаючи при цьому уваги слухача від роботи:

- ні, правильна відповідь —...;
- ні, я не це хотів почути;
- це Ви зробили неправильно.

Стратегія 6. Похвала і нагорода для всіх.

Опис: похвала і нагороди для цілої групи.

Мета: заохочувати цілу групу, не нехтуючи при цьому жодним слухачем, і розвивати почуття єдності.

- Ваша група робить успіхи! Мені приємно працювати з вами.
- Поаплодуємо собі за те, як ми провели сьогоднішній урок.
- Ми всі так гарно разом працюємо!

Додаток 8

Орієнтовний план самоосвітньої діяльності учителя музичного мистецтва
План самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва

№	Зміст роботи	Термін виконання	Форми роботи	Відмітка про виконання
1	Опрацювання законодавчих та нормативно-правових документів з питань освіти	вересень	Ознайомлення	
2	Опрацювання навчальних програм з музичного мистецтва	жовтень	Складання календарно-тематичних планів	
3	Опрацювання інструкцій та методичних рекомендацій щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу	листопад	Ознайомлення	
4	Більш ефективно і наочно вести документацію з фаху, звітність при роботі над методичною проблемою	постійно	Ретельне ведення документації	
5	Планування самоосвітньої діяльності у відповідності до плану науково-методичної роботи школи	грудень	Складання календарно-тематичних планів	
6	Планування участі у МО вчителів художньо-естетичного циклу	січень	Складання планів	
7	МО вчителів художньо-естетичного циклу	Протягом навчального року	Підготовка і проведення засідань МО	
8	Розробка роздаткового матеріалу з музичного мистецтва	вересень-жовтень	Виготовлення роздаткового матеріалу	
9	Вивчення нових наукових ідей, найактуальніших педагогічних проблем у відповідності до науково-методичної проблеми школи	постійно	Конспект	
10	Робота над індивідуальною методичною проблемою	постійно	Конспекти напрацювань	
11	Участь у міських методичних об'єднаннях учителів художньо-естетичного циклу	за планом		
12	Участь у міжшкільному методичному об'єднанні учителів художньо-естетичного циклу	за планом		
13	Опрацювання педагогічної періодичної преси	постійно	Ознайомлення	
14	Розробка циклу уроків із застосуванням	I семестр	Створення	

	ІКТ		презентацій до уроків	
15	Систематизування електронної фонотеки музичних творів, згідно загальноосвітньої програми	II семестр	Складання каталогу фонотеки	
16	Оволодіння програмами для конвертації відео та аудіо файлів: Pазera Video Converters Suite, Format Factory, Media Coder	Протягом навчального року	Ознайомлення, практичне застосування	
17	Оволодіння програмою Time Factory для зміни темпу і тональності аудіо файлів	Протягом навчального року	Ознайомлення, практичне застосування	

Додаток 9

Анкета для оцінювання вчителем рівня своєї професійної діяльності

1. Чи пов'язані ваші труднощі з недостатнім знанням психології дитини?
2. Чи пов'язані ваші труднощі з недостатнім оволодінням методикою викладання?
3. Чи складно вам створювати проблемні ситуації в процесі навчання?
4. Чи часто ви використовуєте дослідницькі методи навчання?
5. Чи часто ви використовуєте наукові факти таким чином, що це сприяє розвитку мислення учнів?
6. Чи складно вам організовувати на уроці дискусію?
7. Чи використовуєте ви міждисциплінарний підхід у процесі навчання?
8. Чи завжди вам вдається готувати завдання різного рівня складності?
9. Чи завжди ви можете визначити, наскільки складним буде для учнів конкретне завдання?
10. Чи складно вам викладати теоретичні питання зі свого предмета?
11. Чи складно вам аналізувати навчальний матеріал з точки зору його відповідності сучасним досягненням науки?
12. Чи завжди ви вдало обираєте метод навчання?
13. Чи можете ви оцінити, що вам найкраще вдалося на уроці?
14. Чи завжди ви можете оцінити недоліки уроків, які відвідуєте?

Анкета

з проблеми "Організація самоосвітньої діяльності"

Шановні колеги, просимо прийняти участь у анонімному анкетуванні.

Дякуємо за розгорнуті відповіді та пропозиції.

1. Чи готові Ви до організації систематизованої самоосвітньої діяльності?
2. Які труднощі перешкоджають організації систематизованої самоосвітньої діяльності?
3. Що сприяє стимулюванню мотивації до самоосвітньої діяльності?
4. Як Ви розумієте значення категорії "самоосвіта?"
5. Вкажіть своє ставлення до самоосвіти
6. Чи впливають Ваші інформаційні уміння, зокрема робота з інформаційними джерелами на якість викладання предмету?
7. Що сприятиме активізації практичної спрямованості самоосвітньої діяльності?
8. Чи приділяється достатня увага розвитку самоосвітньої діяльності у Вашому навчальному закладі, чи створені відповідні умови для її організації?
9. Вкажіть, якими джерелами користуєтесь для підвищення рівня професійної самоосвіти?
10. Якої допомоги очікуєте з метою організації систематичної самоосвітньої діяльності від викладачів закладів підвищення кваліфікації, методистів відділів освіти?
11. Які чинники впливають на рівень самоосвітньої діяльності вчителя музичного мистецтва?
12. Які навчальні дисципліни, спецкурси, семінари, на Вашу думку, необхідно включити в навчальні програми з метою підвищення Вашої фахової компетентності?
13. Якими джерелами самоосвіти Ви користуєтесь для вдосконалення своєї фахової компетентності?

14. Хто (або які служби) сприяє Вашій самоосвіті (директор ЗНЗ, заступник директора, керівник шкільного МО, методист відділу освіти, працівник ОППО, колеги тощо)?
15. Якої допомоги очікуєте з метою особистісного і професійного вдосконалення від працівників ППО?
16. Чи бажаєте постійно підвищувати власний рівень самоосвітньої діяльності? (так, певною мірою, не визначилася, ні)
17. Чи готові Ви до організації систематизованої самоосвітньої діяльності?

Дякуємо за участь!

Орієнтовні теми для самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва

1. Педагогічна майстерність учителя музичного мистецтва як необхідна умова успішності музичної діяльності школярів.
2. Творчість учителя музичного мистецтва як необхідна умова проведення сучасного уроку музики.
3. Інтерпретація художнього образу музичного твору як педагогічна проблема.
4. Розкриття художнього образу мистецького твору як засіб музичної освіти учнів.
5. Формування естетичного смаку школярів засобами музичного мистецтва.
6. Упровадження інноваційних художньо-педагогічних технологій у процесі проведення уроків музичного мистецтва.
7. Використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях із музичного мистецтва та в позаурочний час.
8. Проектні технології та їх використання на уроках музичного мистецтва.
9. Формування культури сприймання музичних творів у процесі проведення музичних занять.
10. Формування і розвиток співацького голосу в процесі вокально-хорової роботи.
11. Роль музично-дидактичних ігор у формуванні музичних здібностей дітей.
12. Сутність та організація музично-дидактичних ігор у різних видах музичної діяльності.
13. Професійна компетентність учителя музичного мистецтва з реалізації здоров'язберігаючих технологій.
14. Особливості проведення нетрадиційних занять музичного мистецтва.
15. Поняття про професіоналізм. Складові професіоналізму учителя музичного мистецтва. Визначення специфіки фаху.
16. Можливості кейс-методу для підготовки до атестації.

17. Методичні рекомендації щодо створення портфоліо педагога-музиканта.
18. Можливості інформаційних технологій в самоосвітній діяльності педагога-музиканта (з *досвіду роботи*).
19. Організація дослідницької діяльності учнів і вчителя музики.
20. Рефлексія вчителя музичного мистецтва.
21. Самоосвіта як засіб самоактуалізації та самореалізації фахівця мистецького циклу.
22. Аналіз, оцінка та облік можливостей вчителя в досягненні результатів самоосвітньої діяльності спеціаліста-музиканта.
23. Планування самоосвітньої діяльності вчителя музики в умовах переходу школи на профільне навчання.
24. Узагальнення та систематизація власного педагогічного досвіду, аналіз актуальності вирішуваних завдань самоосвітньої діяльності.

Класифікація інтерактивних методів навчання

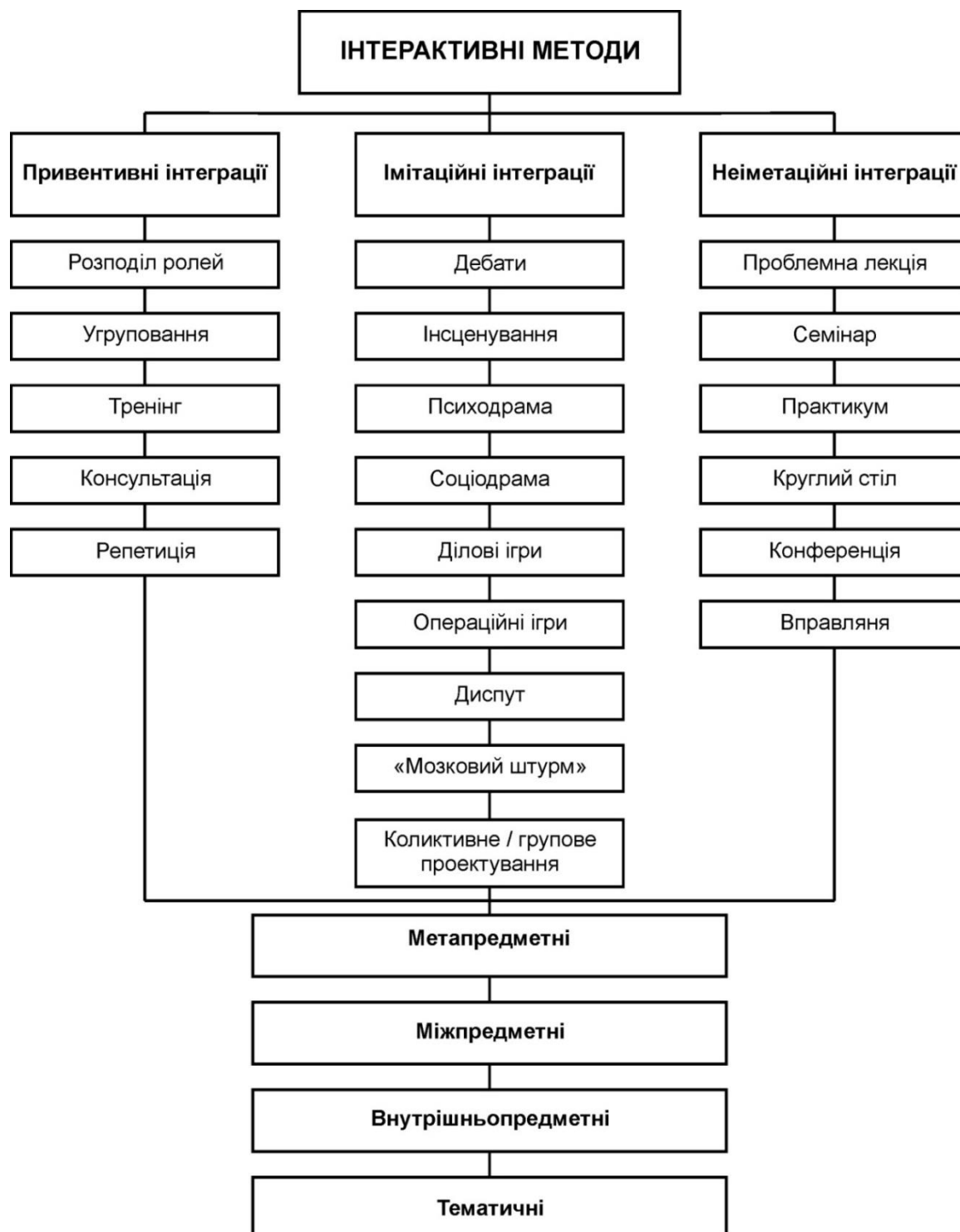

Рис 2. Класифікація інтерактивних методів навчання

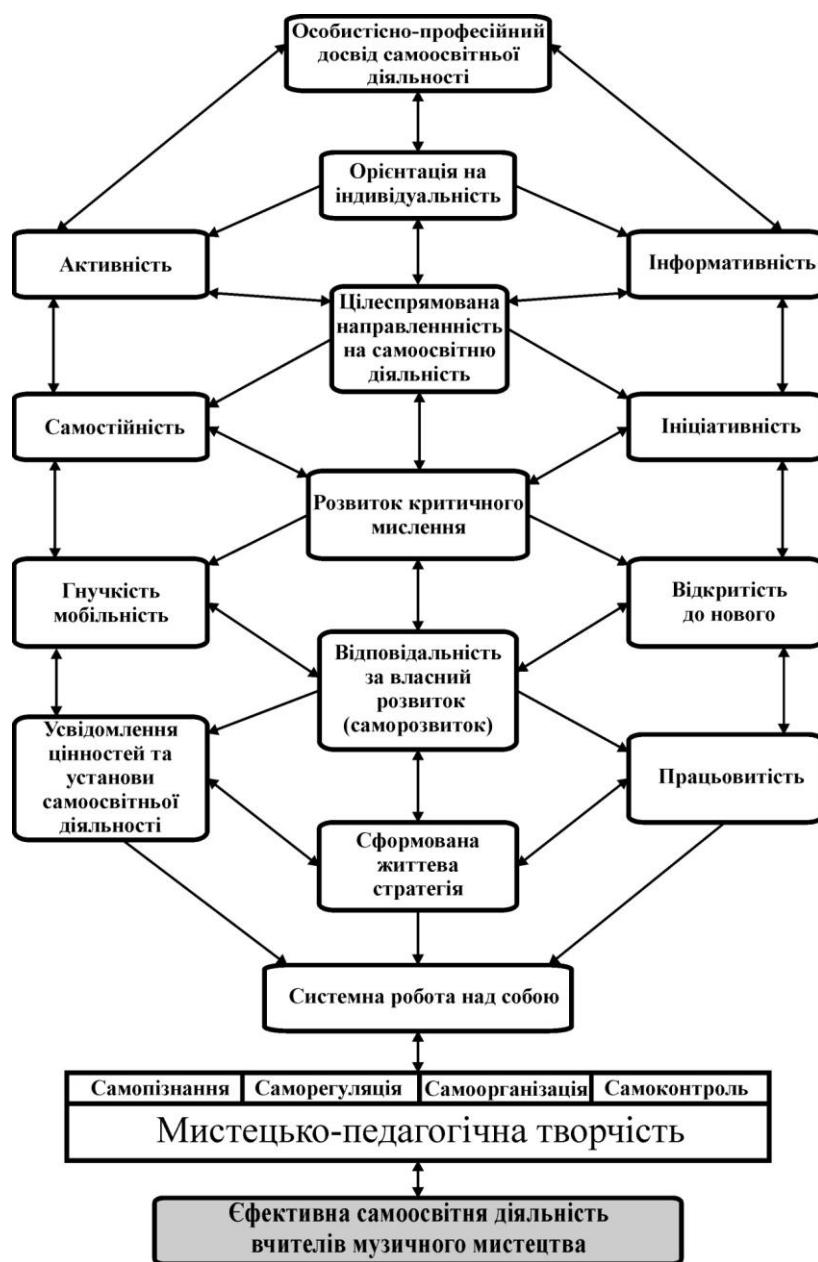

Рис. 3. Класифікація складових самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва

Методичний алгоритм щодо розроблення теми самоосвітньої діяльності

1. Як виникла думка про роботу над даною темою самоосвіти?
2. Яка кінцева мета була поставлена перед початком роботи над темою?
3. Скільки років і в яких класах перевіряється дана проблема?
4. Скільки класів і учнів охоплено перевіркою?
5. У чому проявилась принципова відмінність під час підготовки до уроків? Ваша? Учнів?
6. Як удосконалювалась Ваша підготовка до уроків (з урахуванням економії часу)?
7. Які форми і прийоми з учнями на уроках змінились? Як?
8. Які методи роботи з учнями ви обирали переважно? Оцініть їх.
9. Чи підвищився рівень самостійності учнів на уроці? Як?
10. Покажіть проведену роботу на конкретних прикладах (тематичний план, система уроків з теми, окремі уроки, роботи учнів, зошити, класний журнал, матеріали громадського огляду знань учнів).
11. Ваша думка про ефективність проведеної роботи.
12. Яку літературу Ви використовували?
13. Які завдання, з Вашої точки зору, ще не вирішені?
14. Як рекомендуєте своїм колегам впроваджувати у практику свій досвід?
15. Уважно слідкуйте за новинками науково-методичної літератури, ведіть бібліографію літератури, що Вас цікавить.
16. Збирайте і накопичуйте матеріали, що відображають досвід Вашої роботи: плани, конспекти, дидактичні посібники, окремі уроки тощо.
17. Обираючи тему доповіді, намагайтесь врахувати успіхи й недоліки у Вашій роботі, роботі колег. Бажано взяти тему, яку Ви вважаєте найбільш важливою і необхідною. Постарайтесь сформулювати її чітко і конкретно.

18. Визначить форму узагальнення. Це може бути доповідь, стаття, буклет тощо. Обов'язково приведіть у систему методичні матеріали (плани, карточки, схеми тощо) супроводжуючи їх карточками-поясненнями.
19. Складіть короткий план теми, напишіть за темою тези. Згадайте і поясніть факти, які будуть використані як основа для Ваших висновків. Конкретизуйте план: в ньому повинна бути ідея досвіду та логічний виклад теми.
20. Напишіть спочатку чернетку виступу доповіді. Дуже стислий виступ без загальних фраз. Літературу використовуйте не для повторення вже описаного, а для поглиблення і систематизації своїх спостережень і висновків.
21. Критично оцінюйте власний досвід. Розповідаючи про успіхи, не забудьте сказати про недоліки, труднощі, помилки. Головний критерій хорошого досвіду – результативність. Розкриття досвіду нецікаве, якщо в ньому не показаний ріст і розвиток дітей.
22. Матеріал намагайтесь викласти коротко, просто, логічно, уникаючи повторень.
23. Працюючи над темою, радьтеся з колективом, зі своїми колегами. Так можуть з'явитися цінні думки, необхідні факти.
24. Підберіть і оформіть додатки (схеми, картки, таблиці, роботи учнів, списки літератури тощо).

Приклади використання під час тренінгу активних методів навчання

Метод очікування "Про кого йдеться?"

О. Ростовський стверджує, що "це актуалізований і перетворений автором минулий досвід людини, суспільства, людства. Його зміст складають художньо-образні інтонації, втілені в осмислених звучаннях". (*Очікувана відповідь: музичний твір*). Команди отримують конверт, у якому написано творче завдання з фаху, що містить поняття, терміни, дані про музичний твір, визначення з біографії композитора.

Конверт 1. Метод "Пригадай, про кого йдеться".

Б. Лятошинський (Цей композитор ХХ століття народився у місті Житомир, навчався в Київській консерваторії імені П.Чайковського, в історію української музики він увійшов перш за все як автор п'яти симфоній, хоча працював майже в усіх музичних жанрах. Серед його творів зокрема дві опери, численні хори, камерно-інструментальні та фортепіанні твори. Музична мова вирізнялася оригінальністю та новаторством. Відомий не лише як композитор, а й як педагог, що виховав цілу плеяду талановитих музикантів. Серед його учнів можна згадати, зокрема, Євгена Станковича та Валентина Сильвестрова.

Конверт 2. Метод "Пригадай, про кого йдеться"

П. Чайковський (Цей композитор ХІХ століття народився у місті Воткінськ. Він мав українські коріння, а чимало його творів пов'язані з українською народною музикою. Навчався в училищі правознавства, а пізніше у Петербурзькій консерваторії. Тривалий час працював у Московській консерваторії. Працював в усіх музичних жанрах. Найбільш відомими його творами є симфонічні, оперні, три балети та перший фортепіанний концерт).

Конверт 3. Метод "Конвертна мозкова атака". Кожна творча група отримає конверт, на якому написаний вислів, який треба продовжити. Цей вислів необхідно продовжити й листок з відповіддю покласти в конверт. Потім цей конверт передати іншому столу. Обмінюватися конвертами доти, поки конверт вашої творчої групи повернеться до вас.

Приклади написів на конвертах: "Самоосвітня діяльність пов'язана з творчістю педагога, тому що...", "Педагогічна ідея – це...", "Головним результатом мистецької освіти є", "Сучасний урок музичного мистецтва в школі – це...". По закінченню вправи викладач інституту зачитує думки всіх 6 творчих груп та коментує за необхідністю. Всі аналізують відповіді та вибирають найточнішу. Потім викладач загадує загадки для слухачів.

Який музичний інструмент є емблемою музики? (*Ліра*) Який народний інструмент носить ім'я давньоруського співця-оповідача? (*Баян*) Назва якого музичного інструменту складається з двох протилежних за значенням слів? (*Фортепіано*) Народний музичний інструмент, у супроводі якого виконувалися

думи? (*Кобза*) Який музичний інструмент зображений на фресці Софіївського собору в Києві? (*Скрипка*) Який струнний музичний інструмент входить до складу народних оркестрів Угорщини, Польщі, Румунії, України, Білорусії, Молдови? (*Цимбали*) Як називається найвищий інструмент симфонічного оркестру? (*Флейта-піколо*)? Який музичний інструмент симфонічного оркестру може бути чотирьохструнним та п'ятиструнним? (*Контрабас*)

Конверт 4. *Асоціативний метод "За семи ключових слів назвати прізвище композитора або музичний твір".* Ця вправа розвиває аналітичне мислення, ерудицію, сприяє узагальненню знань учителів музичного мистецтва.

Наприклад, Німеччина, симфонія, Моцарт, Відень, лірика, хвороба, "Місячна соната" (*Л. Бетховен*); Москва, фортепіанний концерт, творча криза, еміграція, "Симфонічні Танці", виконавська діяльність, Микола Зверєв (*С. Рахманінов*).

І.В. Дубровіна

**МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

Науково-методичний посібник

КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти"

м. Біла Церква – 2017

Літературний редактор А.О. Кармазін

Технічний редактор А.В. Дубровін

Навчально-видавничий підрозділ
Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради
"Академія неперервної освіти"
09107, м. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 37
Тел.(04563) 5-04-22, 5-04-24

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК №1679 від 05.02.2004 р.

